baba yaga'nın yumurtası

Dubravka Ugrešić

"Ölümün bir kokusu yoktur. Hayat pisliktir."

ithaki

Dubravka Ugrešic 1949'da Yugoslavya'da doğdu. Romanları ve denemelerden oluşan kitapları yayınlandı. Eserleri yirminin üzerinde dile çevrildi ve bazı önemli Avrupa edebiyat ödüllerine layık görüldü. Halen Amsterdam'da yaşamaktadır.

Dubravka Ugrešić

Baba Yaga'nın Yumurtası

Çeviri

Alev Berberoğlu

Baba Yaga'nın Yumurtası

Dubravka Ugrešić

Özgün Adı: Baba Yaga Laid an Egg

İthaki Yayınları - 748

Yayına Hazırlayan: *Hande Edremit*
Kapak Illüstrasyonu ve Tasarımı: *Ethem Onur Bilgiç*
Sayfa Düzeni ve Baskıya Hazırlık: *Şükrü Karakoç*
1. Baskı, Ekim 2011, İstanbul
ISBN: 978-605-375-152-6

Sertifika No: 13901

© Dubravka Ugrešić, 1972
© Türkçe Çeviri: Alev Berberoğlu, 2011
© İthaki, 2011

İngilizce olarak Canongate Books Ltd. tarafından yayınlanmıştır.
Bu eserin tüm hakları Anatolialit Telif Hakları Ajansı aracılığıyla satın alınmıştır.
Yayıncının yazılı izni olmaksızın alıntı yapılamaz.

İthaki™ Penguen Kitap-Kaset Bas. Yay. Paz. Tic. Ltd. Şti.'nin yan kuruluşudur
Bahariye Cad. Dr. İhsan Ünlüer Sok. Ersoy Apt. A Blok No: 16/15 Kadıköy İstanbul
Tel: (0216) 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34
ithaki@ithaki.com.tr - www.ithaki.com.tr - www.ilkmokta[illegible].com

Kapak, İç Baskı: Deniz Ofset Matbaacılık
Gümüşsuyu Cad. Topkapı Center, Odin İş Merkezi No 40/A Topkapı İstanbul
Tel: 0212 613 30 06 - Faks: 0212 613 [illegible]

İÇİNDEKİLER

İlk Bakışta Onları Görmezsiniz... 7

I: Oraya Git – Nereye Bilmiyorum –
ve Bana İhtiyacım Olan Şeyi Getir 11

II: Bana Hiç Soru Sorma, Ben de Sana Hiç
Yalan Söylemeyeyim 83

III: Eğer Çok Şey Biliyorsan, Çok Erken Yaşlanırsın 225

Mitler yaşamlarımızı yansıtıp, şekillendiren; evrensel ve zamanın ötesinde öykülerdir – arzularımızı, korkularımızı, özlemlerimizi keşfe çıkarlar. Bize insan olmanın ne demek olduğunu hatırlatan anlatılar sunarlar. *Mitler* serisi dünyanın usta yazarlarından bazılarını bir araya getirmektedir. Her yazar bir miti, çağdaş ve unutulmaz bir üslupla yeniden ele almaktadır. Serideki yazarlar şöyledir: Alai, Karen Armstrong, Margaret Atwood, AS Byatt, Michel Faber, David Grossman, Milton Hatoum, Natsuo Kirino, Alexander McCall Smith, Tomás Eloy Martínez, Klas Östergren, Victor Pelevin, Ali Smith, Donna Tartt, Su Tong, Dubravka Ugrešić, Salley Vickers ve Jeanette Winterson.

İlk Bakışta Onları Görmezsiniz...

İlk bakışta onları görmezsiniz. Sonra birden rastgele bir detay, başıboş gezen bir fare gibi ilginizi çekiverir: Yaşlı bir kadının el çantası, bacaktan aşağı doğru kaymış ve iri ayak bileğinde kat kat olmuş bir çorap, ellerdeki örgü eldivenler, kafada biraz modası geçmiş küçük bir şapka, mavi parıltılı seyrek gri saçlar. Mavileşmiş saçların sahibi, kafasını mekanik bir köpek gibi hareket ettirir ve yorgun bir şekilde gülümser...

Evet, ilkin görünmezdirler. Yürürken gölge gibi yanınızdan geçerler, boşluğu gagalarlar, tıkırtılar çıkarırlar, asfalt boyunca hışırtılar çıkararak ilerlerler, fare gibi küçük hızlı adımlar atarlar, pazar arabası çekerler tutunurlar, gerekli gereksiz poşetler ve çantalardan oluşan bir kümeyle çevrili olarak dururlar; ordudan kaçmış ama yine de tam takım mühimmat kuşanmış gibi görünürler. Çok azı hâlâ "formda"dır, biraz güve yemiş astragan mantolarının içine, kısa yazlık elbiseler giyerler, işveyle omuzlarına tüy boa atarlar, makyajları kötüdür (Hem, kim gözlükten bakmaya çalışarak, doğru düzgün makyaj yapabilir ki?!).

Yanınızdan, kurutulmuş elma yığınları gibi yuvarlanarak geçerler. Kızılderililerin ruhlarla iletişim kurarken yaptığı gibi onlar da görünmeyen muhataplarıyla mırıldanarak konuşurlar. Otobüslerde, tramvaylarda ve metroda unutulmuş çantalar gibi seyahat ederler; kafaları öne düşmüş şekilde uyuklayarak ya da nerede inecekle-

rine karar vermeye çalışarak, illa inmeleri mi gerekiyor diye aval aval etraflarına bakınırlar. Bazen bir dakikalığına (ama sadece bir dakikalığına!) bir huzurevinin önünde oyalanırsınız ve onları cam duvarlardan izlersiniz: Masalarda otururlar. Adeta birine anlaşılmaz mesajlar gönderip, Braille alfabesiyle yazılmış bir sayfayı okur gibi parmaklarını kırıntılar üzerinde gezdirirler.

Tatlı, ufak tefek, yaşlı kadınlar. İlkin onları görmezsiniz. Ama sonra, işte oradadırlar, tramvayda, postanede, mağazada, doktorun muayenehanesinde, sokakta, işte bir tane, bir tane daha, dördüncüsü ileridedir ve beşinci ve altıncı, nasıl bir anda bu kadar çok olabiliyorlar?! Gözleriniz yavaş yavaş bir detaydan diğerine kayar: Dar ayakkabılar içinde donut gibi şişmiş ayaklar, dirseklerden sarkan deri, pürtüklü tırnaklar, deride çizgiler oluşturan kılcal damarlar... Yüzleri dikkatle incelersiniz: İyi mi bakılmışlar, yoksa ihmal mi edilmişler diye. Gri eteği ve yakası işlemeli beyaz bluzu fark edersiniz (kirli!). Bluz yıpranmış ve yıkanmaktan grileşmiş durumdadır. Düğmeleri ters iliklemiştir; çözmeye çalışır ama yapamaz, parmakları kaskatıdır, kemikleri yaşlıdır, kuş kemikleri gibi hafif ve içi boş bir hâle gelmektedir. İki kişi ona yardım eder. Kolektif çabaları sayesinde bluzu iliklemeyi başarırlar. Çenesine kadar düğmeli, küçük bir kız gibi görünür. Diğer ikisi, yakasındaki nakışlı kısmı hayranlıkla ötüşerek düzeltir, nakış ta ne zamandan kalmıştır, eskiden annesine aitmiş, ah, o zamanlar her şey ne kadar derli toplu, ne kadar hoştu. Onlardan biri tıknazdır, kafasının arkasında fark edilir bir şişlik vardır; bir buldoga benzer. Diğeri daha zariftir, ama boynundaki deri, hindi ibiği gibi sarkıktır. Küçük bir dizi hâlinde hareket ederler, üç ufak tavuk...

İlkin görünmezdirler. Sonra bir anda onları fark etmeye başlarsınız. Yaşlı meleklerden oluşan ordular gibi dünyanın çevresinde hışırtılar çıkararak yürürler. Bir tanesi bakışlarını dikkatle yüzünüze yöneltir. Gözlerini kocaman açmış, solgun bir mavilikle

size dik dik bakar ve ricasını mağrur, küçümseyen bir tonla dile getirir. Yardımınızı istemektedir; karşıdan karşıya geçmesi gerekir ama bunu tek başına yapamaz ya da tramvaya binmesi gerekir ama dizleri tutmuyordur; bir sokağı ve kapı numarasını bulması gerekir ama gözlüklerini unutmuştur... Yaşlı kadını görünce yüreğiniz sızlar, duygulanırsınız ve nezaketin büyüsü altında bir iyilik yaparsınız. İşte tam da bu noktada bütün gücünüzle karşı koymalı, sirenin çağrısına direnmeli, içinizdeki heyecanı susturmak için çaba harcamalısınız. Unutmayın ki onların gözyaşları sizinkilerle bir değildir. Çünkü merhamet gösterirseniz, boyun eğerseniz, iki çift laf ederseniz, onların esiri olursunuz. Girmeye hiç niyetinizin olmadığı bir dünyaya doğru kayarsınız, zira henüz vaktiniz gelmemiştir, Tanrı'ya şükür ki, vadeniz dolmamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Oraya Git – Nereye Bilmiyorum – ve Bana İhtiyacım Olan Şeyi Getir

Annemin Penceresinin Önündeki Ağaç Tepelerinde Büyüyen Kuşlar

Annemin yaşadığı Yeni Zagreb bölgesinde yazları, hava kuş pisliği kokar. Apartmanının önündeki ağaçların yapraklarında, binlerce kuş itişip kakışır. Herkes bunların sığırcık olduğunu söyler. Bu kuşlar yağmur öncesi, rutubetli öğle zamanları özellikle gürültücü olur. Arada sırada komşulardan biri, pompalı tüfeğini kaptığı gibi onları yaylım ateşiyle kovalar. Kuşlar kalabalık sürüler hâlinde, gökyüzünü tarıyorlarmış gibi yukarı aşağı zikzaklar çizerler; yaygara koparak göğe doğru uçarlar; sonrasında isterik ötüşlerle, yazın meydana gelen bir dolu fırtınası gibi sık yaprakların içlerine doğru inişe geçerler. Bir orman kadar gürültülüdür. Dışarıda yağmur şakır şakır yağıyormuş gibi, gün boyunca kalkmayan bir ses perdesi iner. Hava akımıyla taşınan hafif kuş tüyleri, açık pencerelerden içerilere doğru sürüklenir. Annem süpürgesini alır, homurdanarak tüyleri süpürür ve onları çöpe atar.

"Kumrularım gitti," diyerek iç çeker. "Kumrularımı hatırlıyor musun?"

"Evet, hatırlıyorum," diye cevap veririm.

Penceresinin kenarına gelen iki kumruya olan düşkünlüğünü, hayal meyal hatırlarım. Güvercinlerden nefret ederdi. Sabahları guruldamaları, onu sinirlendirirdi.

"Şu itici, itici, şişko kuşlar!" derdi. "Onların bile gittiklerini fark ettin mi?"

"Kim?"

"Güvercinler!"

Fark etmemiştim ama sahiden de güvercinler kaçmış gibi görünüyordu.

Sığırcıklar, özellikle de yaz aylarındaki pis kokuları onu bıktırırdı ama zamanla kendini alıştırdı. Çünkü diğer balkonların aksine, en azından onun balkonu temizdi. Bana balkon demirlerinin bitimine yakın, küçük, pis bir yer gösterdi.

"Benim evimde yalnızca burayı pislerler. Sen bir de Ljubica'nın balkonunu gör!"

"Neden?"

"Onunki tamamen kuş bokuyla kaplı!" der annem ve küçük bir kız gibi kikirder. Bir çocuğun küfre olan ilgisi gibi, *bok* kelimesi açıkça hoşuna gider. On yaşındaki torunu da aynı kelime karşısında sırıtmaktadır.

"Orman gibi," derim.

"Aynen bir orman gibi," diyerek onaylar.

"Bugünlerde her yerde ormanlar var," derim.

Görünüşe göre kuşlar kontrolden çıkmış; bütün şehirleri işgal etmiş, parkları, caddeleri, çalıları, bankları, açık restoranları, metro istasyonlarını, tren istasyonlarını ele geçirmişler. Hiç kimse bu istilayı fark etmemiş gibi gözüküyor. Avrupa şehirleri Rusya'dan geldiği söylenen saksağanlar tarafından işgal ediliyor. Şehir parklarındaki ağaçların dalları, onların ağırlığı altında eğiliyor. Güvercinler, martılar ve sığırcıklar gökyüzünde boydan boya uçuyorlar; büyük siyah kargalar, gagalarını mandal gibi açmış, yemyeşil şehir çimleri üzerinde topallayarak geziniyorlar. Evlerdeki kafeslerinden kaçan küçük yeşil papağanlar, Amsterdam parklarında çiftleşiyor. Bu sürüler alçaktan uçarlarken, yeşil kâğıttan ejderhalar gibi göğü renklendiriyorlar. Amsterdam su kanalları, Mısır'dan uçup gelmiş, kısa bir süreliğine dinlenmek için oyalanmış ve sonrasında buraya yerleşmiş büyük beyaz kazların hâkimiyeti altında. Serçeler de öyle cesur oldular ki, insanların parmakları arasından sandviçlerini kapmaya çalışıyor ve kafelerin masalarında küstah-

ça çalım satıyorlar. Berlin'in en güzel ve en yeşil muhitlerinden biri olan Dahlem'de, kısa bir süre için kiraladığım dairenin pencereleri, dışkılamak için gelen kuşların uğrak mekânı olmuştu. Bu durumda panjurları indirmek, perdeleri çekmek ya da batmış hâldeki pencereleri her gün silerek uğraşmak dışında yapabileceğiniz hiçbir şey yoktur.

Başını sallar ama aslında hiç aldırmıyormuş gibidir.

Görünüşe göre sığırcıkların annemin mahallesini istilası, üç sene önce, hastalığa yakalandığı zaman başlamıştı. Doktorun teşhisindeki kelimeler uzun, endişe verici ve çirkindi (*Çirkin bir teşhisti*); "hastalığa yakalanmak" demeyi tercih etmesi bu yüzdendir (*Ben hastalığa yakalanınca her şey değişti!*). Kimi zaman daha cesur olur ve alnına tek parmağıyla dokunarak şöyle söylerdi:

"Hepsi buradaki örümcek ağımın suçu."

"Örümcek ağı" ile, vaktinde fark edilip, başarıyla tedavisi yapılan göğüs kanserinden on yedi yıl sonra ortaya çıkan, beynindeki metastazları kastediyordu. Bir süre hastanede kaldı, bir dizi radyasyon tedavisi gördü ve iyileşti. Sonrasında düzenli sağlık kontrollerine gitti. Her şey az çok olması gerektiği gibiydi. Olağan dışı bir şey yaşanmadı. Örümcek ağı, beynin karanlık bir kuytusuna saklandı ve orada kaldı. Annem zaman içinde yeniden huzurunu kazandı, duruma alıştı ve onu istenmeyen bir kiracı gibi benimsedi.

Yaşam öyküsünün son üç yılı, bir avuç taburcu formu, doktor raporları, radyoloji çizelgeleri, beyninin MRI ve bilgisayarlı tomografi taramalarından oluşan bir yığından ibaretti. Taramalar, omurgasına oturmuş, hafifçe öne eğdiği hoş, biçimli kafatasını, belirgin yüz hatlarını, uykudaymış gibi kapalı göz kapaklarını, tuhaf bir şapka gibi duran beyninin üstündeki zarı ve dudaklarındaki belli belirsiz gülümsemeyi gösterir.

Bilgisayarlı tomografi taramasına işaret ederek, "Kafamın içinde kar yağıyormuş gibi gözüküyor," der.

Pencerenin altında büyüyen ağaçlar yüksektir ve sık yapraklı tepeleriyle annemin tâ altıncı kattaki dairesine kadar ulaşırlar. Binlerce küçük kuş kendine yer bulabilmek için itişip kakışır. Buranın sakinleri olan bizlerin ve kuşların bunalmış iç çekişleri, sıcak yaz karanlığında buharlaşır gider. Yüz binlerce insan ve kuş yüreği, karanlıkta farklı ritimlerde atar. Beyazımsı kuş tüyleri, esen rüzgârla açık pencerelerden içerilere taşınır. Tüyler yere doğru paraşüt gibi hafif hafif inerler.

Bazı Sözcükler Değişime Uğradı

"Bana şeyi getir..."

"Neyi?"

"Ekmeğin üstüne sürülen şeyi."

"Margarin mi?"

"Hayır."

"Tereyağı?"

"Senelerdir tereyağı kullanmadığımı biliyorsun!"

"Peki, ne o zaman?"

Kaşlarını çatar, kendi çaresizliği karşısında öfkelenir. Ama hemen kurnazca saldırıya geçer.

"Ekmeğe sürülen şeyden istiyorum kızım, eğer ismini hatırlayamıyorsan!"

"Sürülen şey? Krem peynir?"

"Evet, o beyaz şeyden," der incinmiş bir şekilde, sanki "krem peynir" dememeye yemin etmiş gibidir.

Sözcükler değişti. Bu onu kızdırırdı; içinden ayağını yere vurup, masayı yumruklamak ya da bağırmak geçerdi. Gergin olurdu, içindeki öfke şaşırtıcı bir coşkunlukla köpürürdü. Bir yığın kelimeyle karşı karşıya geldiğinde bir araya getiremediği yapbozun parçalarına bakıyormuş gibi kalakalırdı.

"Bana bisküvileri getir, köpekli olanları..."

Hangi bisküvileri kastettiğini gayet iyi biliyordu. Kepekli bisküviler. Kafası hâlâ çalışıyordu: Daha aşina olduğu *köpekli* keli-

mesini daha az bildiği *kepekli* yerine kullanıyordu ve dudaklarından bu tuhaf kombinasyon döküldü. Belki dil ile akıl arasındaki bağlantı, farklı bir rota izlemekteydi. Ben böyle düşündüm.

"Bana termometreyi ver, Javorka'yı arayayım."

"Cep telefonu mu demek istedin?"

"Evet."

"Gerçekten Javorka'yı mı arayacaksın?"

"Tabii ki hayır, onu neden arayayım ki?!"

Javorka onun yıllar önce tanıdığı biriydi, kim bilir bu isim nereden aklına geldi?

"Kaia demek istedin değil mi?"

"E, ben de Kaia'yı aramak istediğimi söylemedim mi?" diye homurdandı.

Onu anlıyordum. Sıklıkla bir kelimeyi hatırlayamadığında onu tarif ederdi: *Bana su içtiğim şeyi getir.* Genelde onun şeylerinin ne olduğunu tahmin ederdim. Bu sefer görev kolaydı: Hep elinin altında bulundurduğu plastik su şişesi.

Sonraları bu durumla başa çıkmak için yeni yollar bulmaya girişti. Önceden hiç kullanmadığı "ufak", "küçük şirin", "minik sevimli", "tatlı" gibi küçültme ifadeleri eklemeye başladı. Hattâ artık benim adım dâhil olmak üzere, bazı kişi adlarına bile ekliyordu. Mıknatıs gibiydiler ve gerçekten de ilkin dağınık olan kelimeler yeniden bir düzene girdi. Bu gibi kelimeleri en çok sevdiği şeyler için kullanmaktan özellikle mutlu olurdu (*benim tatlı pijamalarım, küçük şirin havlum, şu minik sevimli yastık, benim ufak şişem, o küçük rahat terlikler*). Belki bu kelimeler ve ifadeler yardımıyla, akide şekeri gibi sert sözleri ağzında ıslatarak yumuşatıyor ya da belki de bir sonraki kelime, bir sonraki cümle için zaman kazanmak amacıyla kullanıyordu.

Galiba böylelikle daha az yalnız hissetmekteydi kendisini. Onu çevreleyen dünyaya karşı güvercin gibi ötüyordu. Bu ötüşü dünyanın daha az tehditkâr ve daha küçük hâle gelmesini sağlı-

yordu. Konuşmasındaki küçültme ifadelerinin yanı sıra, tek tük büyültme ifadeleri de aniden çıkıverirdi: Yılan artık büyük kötü yılan, kuş ise şişko yaşlı kuş olmuştu. Sıklıkla insanlar ona olduklarından iri görünürdü. (*Devvvvvv gibi bir adamdı!*) Aslında olan şuydu, kendisi küçülmüştü ve dünya ona ürkünç görünmekteydi.

Biraz kasvetli, yeni bir tınıyla, yavaş konuşurdu. Bu renk hoşuna gidiyor gibiydi. Sesinde hafif bir çatallanma belirdi, dinleyenin mutlak saygısını talep eden bir tonla, biraz buyurgan hâle geldi. Sık sık kelimeleri hatırlayamamasına karşın, sesinin tınısı elinde kalan tek şeydi.

Başka bir yenilik daha vardı. Bazı seslere koltuk değneği gibi dayanmaya başlamıştı. Onu evin içinde ağır ağır gezinirken, buzdolabını açarken ya da banyoya giderken işitirdim ve düzenli bir ritimle, hım, hım, hım derdi veya ıh–hı–ıh, ıh–hı–ıh.

"Biriyle mi konuşuyorsun?" diye sorardım.

"Hiç kimse, sadece ben. Kendi kendime konuşuyorum," diye cevap verirdi.

Kim bilir belki de, bir an durup dururken sessizlikten tedirgin olmuş ve korkusunu savuşturmak için, kendine hım–hım, ıh–hı gibi sesler bulmuştur.

Ölmekten korkuyordu. Bu nedenle, dikkatli bir biçimde ölümlerin kaydını tutuyordu. Pek çok şeyi unutan annem, tanıdığı birinin (ona uzak yakın herkesin, arkadaşlarının arkadaşlarının) ölümünden veya hiç tanışmadığı ama televizyondan tanıdığı kimselerin ölümlerinden bahsetmeyi asla atlamazdı.

"Bir şey oldu."

"Ne oldu?"

"Korkarım söylersem şok olacaksın."

"Söyle hadi."

"Vesna ölmüş."

"Hangi Vesna?"

"Vesna'yı tanıyorsun! İkinci kattaki..."

"Hayır, tanımıyorum. Onla tanıştığımı bile söyleyemem."

"Hani oğlu ölen..."

"Yok, bilmiyorum."

"Birkaç ayda olup bitti," diyerek, Vesna hakkındaki hayali küçük dosyayı pat diye kapatırdı.

Komşuları ve arkadaşları bir bir ölüyordu. Çoğunlukla kadınlardan oluşan çevresi küçülmüştü. Erkekler öleli epey olmuştu, kadınların bazıları iki koca gömmüştü, hattâ bazıları kendi çocuklarını. Onun için pek bir şey ifade etmeyen kişilerin ölümleri hakkında rahatsızlık duymadan konuşurdu. Anı niteliğindeki küçük öyküler, onda terapi etkisi gösterirdi; sanırım anlatırken, kendi ölüm korkusunu da uzaklaştırmış olurdu. Bununla birlikte, ona çok yakın olanların ölümlerinden söz açmaktan kaçınırdı. Yakın bir dostunun ölümünde ise suskun olurdu.

Bir zaman sonra, acı bir lokmayı tükürürcesine, "O, çok yaşlanmıştı," dedi. Arkadaşı ondan sadece bir yaş büyüktü.

Bütün siyah kıyafetlerini çöpe attı. Eskiden asla canlı renkler giymezdi ama artık kırmızı gömleğini ya da açık çimen yeşili iki bluzundan birini giyiyordu. Taksi çağırdığımızda eğer rengi siyahsa binmeyi reddediyordu. (*Başka bir tane çağır. Ben buna binmem!*) Çerçeveletip rafa koyduğu, anne babasının, kız kardeşinin, babamın fotoğraflarını kaldırdı. Yerine torunlarının, ağabeyimin ve onun eşininkileri, benimkileri ve kendi gençlik fotoğraflarını koydu.

"Ölülerden hoşlanmıyorum," dedi bana. "Yaşayanlarla birlikte olmayı tercih ederim."

Ölenlere karşı tavrı da değişmişti. Önceleri her birinin anılarında ayrı bir yeri vardı, her şey yerli yerindeydi, tıpkı bir aile albümünde olduğu gibi. Şimdiyse albüm parçalanıyor, fotoğraflar dağılıyordu.

Artık vefat eden kız kardeşinden bahsetmiyordu. Diğer taraftan umulmadık bir şekilde babasından sıklıkla bahsetmeye başladı – *her zaman okurdu, eve kitaplar getirirdi*; *yeryüzündeki en dürüst adamdı*. Yine de gözündeki değeri biraz düşmüştü. Onun anısı, *başına gelen en büyük hayal kırıklığı*, *asla unutamayacağı* bir olay ile kalıcı olarak lekelenmişti, bu yüzden onu asla affedemeyecekti.

Bu anının kaynağı, güvenilirliğiyle düpedüz orantısızdı ya da bana öyle geliyordu. Anneannemle dedemin iyi arkadaşları vardı, evli bir çiftti bunlar. Anneannem öldüğünde dedeme onlar bakmışlardı, özellikle dedemin arkadaşı olan kadın. Annem bir kez bu kadın ve dedem arasındaki yakınlaşmaya tanık olmuştu. Dedem kadının elini öpüyordu.

"Midem bulandı. Annem de sürekli: 'Kocama iyi bakın, kocama iyi bakın!', deyip dururdu."

Anneannemin böyle bir şey söylemiş olması hiç olası değil. Kalp krizinden ölmüştü. Bu acıklı rica – *Kocama iyi bakın, kocama iyi bakın!* – aslında annem tarafından ölüm döşeğindeki anneannemin dudaklarına iliştirilmişti.

"Mide bulandırıcı" el öpme olayıyla çakışan bir başka imge daha vardı; bu annemin kolay kolay geçiştiremeyeceği bir imgeydi. Son kez Varna'ya gittiğinde, dedem, annemden kendisini geri götürmesini istemişti, ama o – babamın müzmin hastalığı ve korkunç ölüm sancıları, son olarak da ölümü ile bitkin düşmüş olduğundan – bu yükümlülüğün ağırlığından korkup, onu geri çevirdi. Dedem son yıllarını terk edilmiş hâlde bir huzurevinde geçirdi.

Son görüşmelerini anlatırken, "Hediye getirdiğim küçük havluyu kolunun altına koydu ve eve geri gitti," dedi.

Havluyu bu son görüntüye gizlice sokmuştu sanki. Annemin Bulgar akrabaları için her yaz bir yığın hediye getirirdik. Sadece insanlara bir şeyler vermeyi sevdiğinden değil, aynı zamanda kendini böyle bir resimde görmekten hoşlanırdı: Yıllar önce ayrıldığı Varna'ya geldiğinde, yanma aldığı hediyeleri dağıtınca, iyilik me-

leği gibi hissederdi kendini. Annemin neden babasıyla veda ettiği âna o havluyu eklediğine hayret etmiştim. Adeta kendisini onunla kamçılıyordu; sanki babasının kolunun altına koyduğu havlu, bir insanın çöküşüne dair olabilecek en korkunç imgeydi. Soylu ve içten bir tutum takınmaktansa –ki bu da ucunda çok az bir başarı şansı olan, can sıkıcı, zaman öldürücü, bürokratik döngüler anlamına geliyordu– büyükbabamın eline bir havlu tutuşturdu!

Ölen yakınlarını lekelemek, onun için yeni bir ihtiyaçtı. Bunlar ziyafet değil, atıştırmalıktı. Benim ilk kez duyduğum detaylara dairdi ve kuşkusuz dikkatimi elinde tutmak, *hiç kimseye anlatmadığı bir sırrını açmak* için onları hemen o anda uyduruyordu. Belki de ölülerle ilgili bilgiye sahip olmak, bir çeşit memnuniyet hissi veriyordu. Vefat eden arkadaşlarını anımsarken kimi zaman, okul kayıtlarından notlarını kırmaya karar vermiş gibi, ciddi bir ses tonuyla eklerdi: *Ona hiç içim ısınmamıştı; Ondan pek hoşlanmazdım; Onlar bana göre değildi; O her zaman pintinin tekiydi; Hayır, onlar iyi insanlar değildi.*

Bir ya da iki kez babamın imajını da lekelemeye uğraştı. Onun sözleriyle, babam tanıdığı *en dürüst adamdı* ama nedendir bilinmez, duygularında bir soğuma oldu ve ölümünden sonra onu, kendi yerleştirdiği kaidenin üzerine bırakıverdi.

"Onun için yanıp tutuşmuyordun, değil mi?" diye temkinli bir şekilde sordum.

"Hayır ama onu sevdim."

"Neden?"

"Çünkü çok sessiz bir adamdı," dedi sadece.

Babam gerçekten de pek az konuşan bir adamdı. Dahası, dedemin de sessiz bir adam olduğunu hatırlıyorum. Böylece, her ikisinin de sadece sessiz değil, ayrıca annemin tanıdığı *en dürüst adamlar* olduklarının ilk kez farkına vardım.

Belki de ölülerin anılarını bu şekilde lekeleyerek, onlar için yapabileceği halde yapmadığı şeyler yüzünden hissettiği vicdan azabını, ellerinden kayıp gidenler için duyduğu pişmanlığı hafifletmek istiyordu. En yakınlarına karşı olan bu ciddi ilgi noksanlığını, yargılarında gösterdiği acımasızlıkla gizliyordu. Başkalarıyla daha çok ilgilenmekten açıkça korkuyor gibiydi. Hattâ bir noktada ölümden korkar gibi yaşamdan da korkar olmuştu. Olduğu yere, inatçı koordinatlarına böyle sıkıca tutunmasının, onu çok etkileyen olaylara ve durumlara gözlerini kapatmasının nedeni buydu.

Soğanlar her zaman iyice sotelenmeli. En mühim şey, sağlığın yerinde olmasıdır. Yalancılar en kötü insanlardır. Yaşlılık korkunç bir beladır. Fasulye salatada harika olur. Sağlığın yarısı temizliktir. Kıvırcık lahana pişirirken, ilk suyu her zaman dök.

Böyle şeylerde daha önce de ısrar ettiği söylenebilir ama hiç dikkat etmemiştim. Her şey ufaldı. Kalbi küçüldü. Damarları küçüldü. Adımları daha kısaldı. Kelime dağarcığı azaldı. Hayatı sınırlı hâle geldi. Basmakalıp cümlelerini özel bir vurguyla söylüyordu. Bu cümleler, sanırım, her şeyin yolunda olduğu, dünyanın olması gereken yerde bulunduğu, kendisinin hâkim konumda olduğu ve karar verme gücüne sahip olduğu hissini veriyordu. Bir iz bırakmaya hevesli bir şekilde, basmakalıp cümlelerini görünmez bir onay mührü taşıyorlarmış gibi her yere indiriverirdi. Kafası hâlâ çalışıyordu, ayakları hâlâ hareket edebiliyordu, yürüyebiliyordu, bir de olsa yürüyebiliyordu işte, dahası *fasulyenin salatada harika olduğunu* ve *yaşlılığın korkunç bir bela olduğunu* kesinlikle bilen biriydi.

Artık yanına gidip ziyaret edemediği için, sık sık "yaşlı cadı"ya telefon açardı. Pupa, annemin hem en yaşlı hem de birbirlerini tanıdıkları süre düşünülecek olursa en eski arkadaşıydı.

"Yaşlı cadı olmasaydı, bugün burada olamazdın," derdi annem ve çiçeği burnunda stajyer doktor Pupa'nın, annem doğum yaparken ebeye nasıl yardım ettiği hakkındaki aile efsanesini yinelerdi. (*"Tanrım, ne çirkin bir çocuk," demişti Pupa seni doğurturken. Dehşetle yüreğim sıkıştı. Hiç de çirkin değildin, yaşlı cadı kendince eğleniyordu o kadar!)*

"Ah, Pupa! Hayatı hiç kolay olmadı," derdi annem düşünceli bir şekilde.

Pupa direniş hareketinde yer almıştı, Tito'nun Partizanları arasına katılmış ve İkinci Dünya Savaşı'nda çarpışmıştı. Başından bir sürü şey geçmişti; birkaç defa az kalsın canından oluyordu; kendisi de doktor olan kızına, tüm dertlerinin sorumlusu gözüyle baktığından, öfkeleniyordu. "O olmasaydı, ne güzel ölmüştüm çoktan," diye homurdandı yaşlı cadı.

Aşağı yukarı 36 kiloydu, yürüteçle yürürdü ve yarı kördü – dünyayı sadece bulanık konturlar içinde görürdü. Huzurevine gitmeyi ya da kızıyla ve kızının ailesiyle birlikte yaşamayı inatla reddederek, yalnız yaşadı. Onunla birlikte kalacak bir yardımcı tutulmasına da karşı koydu. Görünüşe göre kabul edebileceği hiçbir şey yoktu. Böylece, kızı her gün ona uğramak zorunda kalıyordu. Bir de, sıklıkla değiştirdiği her gün gelen bir temizlikçi kadın var-

dı. Pupa, ayaklarını kocaman, tüylü bir bota, elektrikli bir ayak ısıtıcısına yerleştirip evinde otururdu. Bazen televizyonu açar ve ekrandaki bulanık görüntülere bakardı. Sonra kapatıp havayı koklardı. Komşular, ah o lanet olası komşular, merkezi ısıtma sistemi yoluyla çürümüş gaz pompalıyorlardı dairesine. Bu onun lafıydı, "çürümüş gaz", çünkü tüm bina bu yüzden küf kokardı. Bir yerlerde çürüyen bir şey, ölü fare ya da yemek var mı diye temizlikçi kadına evin her köşesini aratırdı ama kadın böyle bir şey olmadığına yeminler ederdi. Çürümüş gaz dışında, hayatta canını sıkan başka bir şey yoktu. Esas mesele ölümüydü: O bir türlü gelmiyordu. Eğer merkezi ısıtma yoluyla tırmanarak içeri gelecek olsaydı, memnuniyetle ona teslim olurdu. Ölümün kokusu yoktur. Hayattır asıl pis kokan. Boktandır hayat!

Ayaklarında kocaman tüylü botuyla, havayı koklayarak koltuğunda otururdu. Zamanla bu tüylü bot onunla bütünleşerek, vücudunun uzantısı hâline geldi. Kısacık kesilmiş saçı, kuş gibi, gagaya benzeyen burnuyla, uzun boynunu zarif bir şekilde eğerek, gri bakışlarını ziyaretçisine yöneltirdi.

"Ben ona yüz kere, bırak da öleyim, dedim," derdi tüm suçu kızına atarak. Kendi durumu için özür dileme şekli böyleydi.

Telefonu kapatırken annem, "Şimdi ne çıkardı biliyor musun?" dedi heyecanla.

"Ne?"

"Her gün telefonla, yakındaki pastaneden tatlılar sipariş ediyor. Bir oturuşta beş dilim kremalı pasta yiyormuş."

"Neden ki?"

"Sanırım kanındaki şekerin bünyesini altüst edip, onu öldüreceğini düşündüğünden."

"Herhâlde öyle düşünmüyordur. Doktorluk yaptığı yıllardan hâlâ bir şeyler hatırlıyor olmalı."

"Sana her gün dilim dilim kremalı pasta yiyor diyorum."

"Peki, şeker seviyesi ne durumda?"

"Hiç değişiklik yok. Beşle altı arasında."

"Aksi şeytan."

"Dahası temizlikçi kadını da kovmuş."

"Neden?"

"İşini iyi yapmadığı için olabilir."

"Pupa nereden bilecek, zaten yarı kör!"

"Doğru söylüyorsun. Bunu düşünemezdim."

Hemen neşeyle ekledi, "Konu temizlikse, yaşlı cadı benden beterdir. Onun evine ayakkabıyla giren hiç kimseyi hatırlamıyorum. Hepimize kapıda yerlik verirdi."

"Terlik mi?"

"Evet, sanırım yerlik değildi."

Misafirler, Pupa'nınkinden farklı olarak, bizim evimizden ayakkabıları temizlenmiş olarak ayrılırdı! Annem, misafirlerin eve girdiklerinde çıkarıp kapının yanına koydukları ayakkabıları kapmak için gizlice sıvışır ve altlarını kirden, çamurdan iyice arındırdığı banyoya götürürdü.

Temizlik takıntısı vardı. Parıldayan, tertemiz ve ütülü perdeler, parlak parkeler, yeni silkelenmiş kilimler, tüm kıyafetlerin düzgünce katlı olduğu bir gardırop, kusursuz bir şekilde ütülenmiş nevresimler, temiz tabaklar, pırıl pırıl bir banyo, üstünde en ufak lekenin dahi bulunmadığı camlar, her şeyin yerli yerinde olması – tüm bunlar ona müthiş bir hoşnutluk sağlıyordu. Ben küçükken hepimizin üzerine temizlikle korku salardı – babama, ağabeyime ve bana. Günlük temizlik harekatlarına hep şu cümle eşlik ederdi – *Biz öyle pis kokmak istemeyiz...* – ve sonra, anlaşılan o ki, *çok pis kokan* insanları saymaya başlardı. Temizlikte kusur etmeyi, daima "utanç verici" ifadesiyle birlikte kullanırdı (*Utanç verici! Bu pislik utanç verici!*). Küçükken, beni bir sandıkla köşeye sıkıştırırdı, sandığın üstüne de oyuncaklarımı dizerdi. Günlük temizlik bitene kadar köşede hapis beklerdim.

O sözü (*Utanç verici!*) ve vurguyu babamın mezarına son ziyaretimiz sırasında, üç yıl önce duymuştum. Genellikle birlikte giderdik; eğer o gidemezse ağabeyimi ve beni gönderirdi.

Yakındaki mezar taşlarını göstererek, "İnsanlar mezarlara utanç verici bir şekilde davranıyorlar," dedi ve sonra ekledi,

"Hadi bunu bir kez daha sudan geçirelim."

Sudan geçirmek, mezar taşına su dökmek anlamına geliyordu. Taşı temizleme işi ise çok zahmetliydi. Bir kova alıp, hiç de yakında olmayan kuyudan sürekli olarak su almanız ve kovalarca suyu geri taşımanız gerekirdi. Genelde mezar taşını bir fırça ve deterjanla ovardık, annem defalarca üstüne su dökerdi ama bu kez memnun olmamıştı.

"Biraz daha," diye buyurdu.

Babamın mezarından taksi durağına giden patika oldukça uzundu. O zaman farkında değildik ama annem bana yaslanarak, patikayı son kez yürüyordu.

"İşte bu her zaman parıldar," dedi annem, önünden geçtiğimiz bir mezarı işaret ederek. "Ama diğer hepsi öyle bakımsız ki. Utanç verici!"

Annem hastanede bana, geceleri oradan kaçıp, eve geri gittiğini itiraf etti.

"İmkânsız. Neden?"

"Dışarı sıvışıp taksiye bindim."

"Evde ne yaptın?"

"Çabucak her yeri derleyip topladım ve sonra hemen buraya geri geldim."

"Ben hep evdeydim; gelmiş olsaydın fark ederdim. Rüya görmüşsün."

"Hayır, görmedim," dedi, biraz endişeyle.

Her gün hastaneye gittim. Kapısına gelir gelmez ilk sorduğu şey şuydu:

"Evi topladın mı?"

Üç yıldan fazladır sık sık ambulans çağırmak zorunda kaldık. Detaylı bürokratik prosedürleri bertaraf etmenin ve annemin derhâl hastaneye kabul edilmesinin en kolay, en çabuk yolu buydu. Bir keresinde krize girdiğinde yine ambulans çağırmıştık. Annem,

hemşireler koluna girmiş destek olurken, asansöre yöneldikleri sırada, bir anda yere çömelip, çöp kutusuna atılmak üzere kapının kenarına konulmuş çöp poşetini çevik bir hareketle alıverdi.

Bunu fark eden doktor, "Hanımefendi lütfen!" diye haykırdı.

Çocukluğundan bir şey anlatmasını istediğimde, *mutluydu* diye kısa ve öz cevap verirdi.

"Nesi mutluydu?" diye sorardım.

"Her şey temizdi, annem bizi çok güzel giydirirdi."

Hastanede ağzında hortum ve kolunda serumlayken, elinden mendilini düşürmezdi. Dudaklarını düzenli olarak silerdi. Biraz düzelince, temiz bir pijama getirmemi istedi.

"Ütülü değilse getirme."

Üç yıl önce üstüne aniden bir hâlsizlik çöktüğünde onu bir psikiyatriste götürdüm, belki de farkında olmadan hastaneye götürmeyi erteliyordum ki bu da akabinde gerçekleşti.

Psikiyatrist rutin sorularını sormaya başladı.

"Hanımefendi, adınız ve soyadınız?"

"Elektrikli süpürge," dedi yavaşça, başı öne eğik.

"Adınız, lütfen?" diye yineledi psikiyatrist, bu sefer daha net bir şekilde.

"Peki... Elektrikli süpürge," diye tekrarladı.

Utançtan kıpkırmızı kesildim budala gibi: O zaman "Meryem Ana" ya da "Maria Theresa" deseydi dayanması daha mı kolay olurdu bilemiyorum.

O hastanedeyken –ki orada psikiyatristin acımasız teşhisinin (*Alzheimer!*) aslında çok daha "yumuşak" olduğu ortaya çıktı– ben de onun iyileşmesi için kendi savaşımı veriyordum. Sabahtan akşama çalışmaya istekli birini buldum. Neredeyse betonla bütünleşmiş duvar kâğıdını söktü. Duvarları güzel, pastel renklere

boyadık. Banyoyu tadilattan geçirdik, yeni fayanslar döşedik ve yeni bir ayna taktık. Çamaşır makinesi ve elektrikli süpürge satın aldım; odalardan birindeki eski yatağı atıp, parlak kırmızı modern bir kanepe, renkli yeni bir kilim, açık sarı yeni bir gardırop aldım. Balkondaki bitkileri (o sene güz sonlarına dek çiçek açıyorlardı!) yeni saksılara koydum. Evin her köşesini temizledim, eski ve kullanılmayan şeyleri attım. Pencereler parlıyordu, perdeler tertemiz ve ütülüydü, gardıroptaki kıyafetler düzgünce katlıydı, her şey yerli yerindeydi. İlk kez, neyi atmaya cesaret ettiğimi ve neyi saklamam gerektiğini biliyordum; bu sebepten sadece birkaç yaprağı kalmış gösterişsiz ev bitkisini atma isteğine karşı koydum ve bulunduğu yerde bıraktım.

İçinde annemin değer verdiği şeylerin olduğu, konsolun üst çekmecesine elimi sürmedim: Dedeme ait olduğu sanılan eski bir saat, babamın madalyaları (Gümüş Çelenkli Kardeşlik ve Birlik Nişanı, Cesaret Madalyası), hatırı sayılır genişlikteki pusula koleksiyonu ve Raphoplex marka sürgülü hesap cetveli (babamın eşyalarından), eski oturulan dairelerden birinin posta kutusunun anahtarı, pili bitmiş eski bir plastik çalar saat, bir kutu *Gura* çivisi (tasarımına bakılacak olursa Doğu Almanya yapımı), gümüş kaplama sigara kutusu, bir Japon yelpazesi, eski pasaportum, (Moskova ve Leningrad'a babamla çıktıkları yolculuktan kalan) opera dürbünü, pilleri olmayan bir hesap makinesi ve babamın ölüm ilanlarından oluşan, bir paket lastiğiyle tutturulmuş deste. Eski, sepet şekilli, gümüş şekerliği dikkatle parlattım; annem mücevherlerini içinde saklardı: Altın bir yüzük, yarı değerli taşlarla süslü bir broş (babamın hediyesiydi) ve annemin *inci* dediği imitasyon takılar. Annemin ikebana düzenlemesi, şekerlikten çıkan – kıvrılan yılanlara benzeyen– *inciler*, yıllardır raftaki en seçkin yerde duruyordu. Hiç kullanmadığı Japon porselen kahve takımı dahil, tüm tabaklarını özenle yıkadım. O takım benim içindi. (*Öldüğümde kahve takımını sana bırakıyorum. Tam bir aylık maaşı-*

ma mal olmuştu!) Her şey annemi karşılamaya hazırdı, her bir şey yerli yerindeydi, ev onun zevkini yansıtıyordu.

Annem eve geldi ve Yeni Zagreb bölgesindeki küçük dairesinde mühim bir eda takınarak yürüdü.

"Şuraya bakın! Bu bana verebileceğin en tatlı küçük sürpriz!"

"Buraya gel, uzan," der.

"Nereye?" diye sorarım hastanedeki yatağının yanında durarak.

"Şu yatağa."

"Ama bir hasta zaten orada yatıyor."

"Oraya ne dersin?

"Bütün yataklar götürülmüş."

"O zaman gel, benim yanıma uzan."

Bunları söylediği sırada hezeyan içinde olmasına rağmen, yanına uzanmamı istemesi içimi çok acıttı. Aramızda fiziksel şefkatin yokluğu ve onun duygularını ifade etme güçlüğü – bunlar aile hayatımızın yazılı olmayan kurallarındandı. Duygularını nasıl ifade edebileceğini hiç bilmiyordu, bize hiç öğretmemişti ve dahası, ona göre, artık hem kendisi hem de bizim değişmemiz için çok geçti. Şefkat göstermek huzurdan çok, huzursuzluğa neden oluyordu, nasıl tepki vereceğimizi bilemiyorduk. Duygular dolaylı olarak ifade ediliyordu.

Geçen sene, seksen yaşına girdikten sonra, hastanede yattığı zaman, takma dişlerine ve peruğuna, sahibinin adını taşıyan küçük etiketler yapıştırıldı. Benden peruğunu eve götürmemi istedi (*Onu eve götür ki buralarda çalınmasın.*).

Hortumu çıkarttıkları zaman, adını ve soyadını taşıyan torbadan, diş protezini aldım ve yıkadım. O günden sonra her gün takma

dişlerini ben yıkadım – onlarla kendi ilgilenecek duruma gelene kadar.

"Evde peruğunu yıkadım."

"Küçüldü mü?"

"Hayır."

"Peki, şekli bozulmasın diye onu... Şeyin üstüne koydun mu?"

"Evet, kafa mankeninde."

Fiziksel bir yakınlıktansa, kişisel işleriyle ilgilenmemin, onun için daha çok şey ifade ettiğini fark ettim. Hastane kuaförüne gelip, saçını kısa kesmesini istedim, bu hoşuna gitmişti. Hastane pedikürcüsü ayak tırnaklarını düzeltti; ben de ellerinin bakımını yaptım. Hastaneye yüz kremleri getirdim. Ruju, hâlâ yaşayanlara dahil olduğunun bir göstergesiydi. Aynı sebepten hastane geceliği giymeyi inatla reddetmiş ve kendi pijamalarını getirmemi istemişti.

Sekseninci yaş günü için evinin yakınındaki bir kafeye gittik. Alışıldık rutinini izledi: Özenle üstünü giyindi; topuklu ayakkabısını giydi, peruğunu taktı, rujunu sürdü.

"Olmuş mu?"

"Harika."

"Alnıma doğru biraz daha indireyim mi?"

"Hayır, iyi böyle."

"Kimse peruk olduğunu anlayamaz."

"Asla."

"Pekâlâ, nasıl görünüyorum?"

"Çok iyi."

Hafif bir yaz yağmuru bizi içeri yollayana kadar kafenin dışarısında oturduk.

"Neden bugün yağmur yağıyor ki sanki! Sekseninci yaş günümde!" diye sızlandı.

"Durur şimdi."

"Sekseninci yaş günümde üzerime yağmur yağıyor," diye itiraz etti.

Kafede uzun süre oturduk ama yağmur bir türlü dinmek bilmedi.

"Taksiye bineceğiz! Islanmak istemiyorum!" diye söylendi, gerçi bizi 150 metre öteye götürmeye razı gelecek bir taksi bulma ihtimalimiz çok düşüktü. Peruğu için endişeleniyordu aslında. Peruğuna bir şey olmayacağını söyledim.

"Çok hastalanırım!"

Taksi çağırdık. Birkaç saat sonra içindeki panik, arkadaşlarının yanında üflediği pastanın mumları gibi eridi.

Son otuz yıl boyunca, babam öldüğünden beri, evine kapanmıştı. Babamın artık olmadığı gerçeğiyle sarsılmış, ne yapacağını bilemeden orada öylece duruyordu. Biraz zaman geçti; komşularıyla sohbet ederek, olduğu yerde unutulmuş bir trafik memuru gibi durmayı sürdürdü; bizimle (çocuklarıyla) ve daha sonra torunlarıyla birlikteyken, hayatının tekdüzeliğinden şikâyet ederdi. Umutsuzluğa kapılırdı, sık sık hayatı cehennem gibi gelirdi ama kendine nasıl yardım edeceğini de bilmezdi. Bizi, kendi çocuklarını, uzun süre boyunca suçladı: Ondan uzaklaşmıştık, evi terk etmiştik, ona eskisi gibi önem vermiyorduk, kendimizi (onun lafıyla) *yabancılaştırmıştık.* Reddettiği şeylerin listesi günden güne uzuyordu: Ağabeyim ve ailesiyle yaşamayı (*Neden? Onlara hizmet edeyim, tüm yemekleri ben pişireyim ve çamaşırları ben yıkayayım diye mi?!*), civardaki başka bir evle kendi dairesini takas etmeyi (*Her gün çocuk bakmaktan başka hiçbir şey yapamam!*), henüz gücü yerindeyken benimle seyahate çıkmayı (*Her yeri gördüm ben televizyonda!*) ya da kendi başına gezmeyi (*Herkes öyle bakarken ben sap gibi yola çıkmam!*) reddetti; kısa aile ziyaretlerinde ve gezilerde bize katılmaktan (*Siz gidin, ben çok yorulurum!*), torunlarıyla uzunca zaman geçirmekten (*Hasta ve yaşlıyım; onlar için her şeyi yaparım, ama beni yorgunluktan öldürüyorlar!*), kendi yaşıtı insan-

larla görüşmekten (*Ne yapmamı bekliyorsun o pinponlarla?*) sık sık kaçındı; bir psikologla konuşmaya (*Deli değilim, doktora ihtiyacım yok!*), bir hobiyle uğraşmaya (*Amaç ne? Dar kafalılar için avuntu!*), ihmal ettiği arkadaşlarıyla yeniden bir araya gelmeye (*Babanız da öldü, onlarla nasıl sosyalleşebilirim ki?*) yanaşmadı, ta ki kendiyle barışana dek. Evdeki yaşama alışmıştı, dışarı sadece civarda yürüyüş yapmak; pazara, doktora ya da kahve içmeye bir arkadaşının evine gitmek için çıkıyordu. En sonunda yakındaki pazarın bitişiğinde bulunan küçük kafeye gitmek için kısa bir yürüyüş yapmıştı. Küçük meseleler hakkındaki katı fikirleri (*Benim damak tadıma göre çok şekerli! Sanırım ben baharatlı yiyecekleri sevecek şekilde yetiştirildim!*), hırçınlığı (*Ben o bezleri asla takmam, ölürüm daha iyi! Ben çaresiz, zavallı, yaşlı bir kadın değilim!*), talepleri (*Bugün perdeleri yıkıyoruz!*), açık sözlülüğü (*Hastanedekilerin hepsi çok yaşlı ve çirkindi*), nezaketsizliği (*Kahven korkunç kokuyor!*) – bunların tümü yıllarca için için yanan derinlerindeki kederin ve kimsenin onu fark etmediği, görünmez olduğuna dair varlığını hep koruyan hissin işaretleriydi. Bu korkutucu görünmezliği savuşturmak için elinden gelen her şeyi yaptı.

Ailecek toplandığımız bir pazar günü öğleden sonrasında, herkesin rahat pozlarda fotoğraflarını çektim. Onu, ağabeyimi, ağabeyimin karısını, çocukları ve hepimizi bir arada fotoğrafladım. Sonra, sadece ağabeyimin ailesini, dördü birlikteyken çekmek istedim. Yan yana dizildiler ve son anda annem nefes kesici bir çeviklikle gelip zorla kendine yer açtı.

"Beni de!"

Bu fotoğrafa her rastladığımda nefesim kesilirdi. Fotoğrafa zorla girmiş yüzü, hem muzaffer hem özür dileyen sırıtışı, kalbimin en derin ve gizli mabedinin kapılarını eritirdi; çözünürdüm –eğer o anlarda içimde olanları "çözünmek" fiili tarif edebilirse. Tüm kuvvetim, sinirlerimdeki tüm güç hıçkırıklarla tükendiğinde, birkaç santim öteme, omurgasına oturmuş, hafifçe öne eğik

biçimli bir kafatası olan ve göz kapakları uykudaymış gibi kapalı duran, belli belirsiz gülümseyen ve nefes alıp veren– bir oyuncak bebek büyüklüğünde –ufacık bir beden tükürürdüm. Bu kırılgan, minik bedeni avucumun içinde incelerdim – gözyaşları ve tükürükle ıpıslak; korkusuzca biraz uzaktan baktığımda ise benim küçük bebeğimmiş gibi görünürdü.

Dolap

Dikkatimi çeken ilk şey dolaptı. Pazar günleri kurulan antika pazarına geçen gidişimde şans eseri almıştım. Yan kısımlarından biri eğimli olan, eski, kaba saba bir taşra mobilyasıydı. Boyası soyulmuştu ve yegâne değeri de buradan, boyadan arınmış eski tahtadan ileri geliyordu. Şimdi beceriksizce kirli beyaza boyanmıştı ve odada ciddi bir uyarı gibi duruyordu.

"Sana bahsettiğim sürpriz buydu işte."

Birkaç telefon konuşmamızda, evde beni *küçük bir sürprizin* beklediğini söylemişti ama ciddiye almamıştım. Bu hilelerinden biriydi, *küçük sürprizleri* sık sık kullanırdı, *küçük sürprizleri* aslında yemdi; böylece ben de genelde bu sözlerin ardında dişe dokunur bir şeyler olmadığını tahmin ederdim.

"Kim boyadı onu?"

"Ala."

"Ala, kim?"

"Bana gönderdiğin Bulgar genç kadın."

"Hatırladığım kadarıyla onun adı Aba'ydı, değil mi?"

"Ben de Ala dedim."

"Ala değil, Aba!"

"İyi de ne kızıyorsun?"

"Kızmıyorum," diyerek sesimi alçalttım.

Bu durum doğrusu canımı sıktı. Dolap yüzünden değil, onu beğenmediği için üstlendiği onca stratejik düzenlemeden ötürü. O *boyasız döküntünün* evinde durması fikrine katlanamıyordu; kont-

rolünün dışında bir şeydi ve bana söylemeye cesaret edemiyordu. Geçmişte böyle şeylerin kapısından içeri girmesine dahi izin vermezdi. Artık yeni durumla birlikte daha toleranslı olmuştu. Ama genç kadın Bulgaristan'dan gelir gelmez, annemin aklına ilk gelen şey, bu harika fikir olmuştu. Sanıyorum ki annem Aba'nın, dolabı aslında benim boyamak istediğime ama vaktimin olmadığına; kendisinin çoktan boyamış olacağına ama ne yazık ki hastalığı yüzünden artık yapamayacağına inanmasını sağladı. Dolabı tam olarak istediğim şekilde boyanmış gördüğüm zaman çok memnun olacağımı da sözlerine eklediğini zannediyorum. Şaşıp kalan misafirini, dolabı boyamaya ikna etmeyi başardığını düşünüyorum. Sonra anlaşıldı ki annem değil Aba'ydı bunu yapan – aslında bu *küçük sürprizi* ikisi birlikte tezgahlamaya karar vermişlerdi.

"Neden bu aralar hiç iletişim kurmadı bilemiyorum," diyerek endişelendi.

"Niye kursun ki?"

"Gittiğinden beri birkaç kez mektup yazdı. Birkaç tane de kartpostal aldım ondan."

"Gerçekten mi?"

"Hattâ aradı bile."

Aba, birkaç ay önce bana e-posta yazmış, Bulgaristanlı genç bir kadındı. Slav dili okumuştu ve görünüşe göre bana hayrandı, yazdığım her şeyi okumuştu. Hırvatça'yı, Sırp-Hırvatça veya Hırvat-Boşnak-Sırpça'yı iyi konuşuyordu, bu arada tüm bunlar hakkında ne düşündüğümü duymak için oldukça hevesliydi, zira dil ne de olsa yazarın yegâne aracıdır, *n'est-ce pas*? (N'est-ce pas? Fransızca'da neyin nesiydi?!) ve dil meselesi ile pek çok başka şey hakkında konuşmak istiyordu, tabii eğer yazın Zagreb'de olursam. Sonuçta, ona zaman ayıracağımı umuyordu. Bol bol vakti olacaktı. Zagreb'de iki ay geçirmek için burs almıştı ve Dubrovnik'teki Slav seminerine katılmak için davet edilmişti. Benimle tanışmayı kesinlikle çok istiyordu, ilk kitabımı okuduğu andan beri bu-

nun hayalini kuruyordu. Hayır, Zagreb'de tek kişi tanımıyordu, Hırvatistan'ı ilk kez görecekti.

İlk aklıma gelen, Bulgaristanlı genç kadının anneme arkadaşlık edecek uygun biri olabileceğiydi. Annem çok uzun bir süredir dar bir çevre içinde hareket etmekteydi; yeni bir yüz onu neşelendirecekti. Biraz Bulgarca konuşma fırsatı bulursa çok sevinecektir, diye yazdım e–postamda. Ayrıca şunu da ekledim, eğer Aba kalacak bir yer bulmak konusunda sorun yaşıyorsa, annemin dairesinde "benim" odamda kalabilirdi. Ona annemin telefon numarasını ve adresini gönderdim. Ben maalesef Aba'nın ziyareti sırasında Zagreb'de olamayacaktım. Önerim onu hiçbir şekilde zorlamamalıydı. Biraz kaba gelirse bile anlayışla karşılardım, çünkü annem yaşlı bir kadın; ama elbette niyetim bu değildi.

Anlaşılan, oldukça farklı bir şekilde sonuçlanmıştı. Annemin övündüğü üzere Aba sık sık onu ziyaret etmek için uğramış ve ikisi çabucak arkadaş olmuşlar.

"Ala çok harika biri, ne yazık ki sen burada değildin, onu tanıyamadın. Böylesine müthiş biriyle hiç tanışmamıştım."

Gerçekten böyle düşündüğü sesinden belliydi.

"O çok, çok kibar," dedi, duygulanmıştı.

Bir kelimeye dikkat çekmek istediğinde iki kez tekrarlaması gibi, insanları *kibar* ve *kaba* olarak ikiye ayırma huyu da yeniydi. Kibar olanlar, elbette, ona kibar davrananlardı.

"Bak, bana ne verdi."

"Kim?"

"Ala, tabii ki."

Bana, üstünde geleneksel motiflerin yer aldığı iki tahta tarak ve bir şişe Roza gül likörü gösterdi. Şişenin boynundan, altın rengi bir kurdeleyle küçük bir kart sallanıyordu. Kartın üzerinde şu sözler yazılıydı:

"Bahar geldi; ağaçlar narin, körpe yapraklarla süslendi; kırlar

çeşit çeşit çiçeklerle doldu; bülbüller tatlı tatlı şarkılar söylüyor ve tüm bunların ortasında gül bahçeleri, tıpkı peri kızlarının arasındaki Venüs gibi, kırmızılar içinde en yoğun kırmızı ile parıldıyor," diye yüksek sesle okudum.

"Neden dudak büküyorsun?"

"Bükmüyorum."

"Eskiden olduğu gibi işte," dedi, kararlı bir şekilde savunan ses tonuyla. "Güller her yerde açıyordu. Anneannen her yıl gül yapraklarından özel reçeller yapardı."

Gardıropta el yapımı, nakışlı birkaç masa örtüsü saklardı. Onlar, Bulgar akrabaları ve arkadaşlarından gelen hediyelerdi. Her birini kim işledi tam olarak bilirdi: Dia, Rajna, Zhana. Kumaşlar sararmış ve kat yerleri yıpranmıştı ama annemin gözünde bu masa örtüleri paha biçilmezdi.

"Burada kaç ilmik var biliyor musun?" diye bana sorardı ve vakur bir ciddiyetle, kafasından uydurduğu, altı haneli bir rakam telaffuz ederdi.

Duvarda, yerel Bulgar giysileri giymiş, köylü piposu içen yaşlı bir adamı gösteren, çirkin bir reprodüksiyon asılıydı.

"Kaldır at şunu, korkunç bir şey," derdim ona.

"O resmi hiçbir yere atmam! Bana babamı hatırlatıyor!" diye cevap verirdi. Dedem, resimdeki adama hiç benzemiyordu. Daha sonra, resmin elime geçmesine engel olmak için, babamın bu resmi yazları Varna'ya yaptığımız yolculuklardan biri sırasında ona aldığını söyledi. Resim gittikçe yıpranıyordu. En sonunda hastanede yattığı günlerden birini fırsat bilip attım. Artık yerinde olmadığını fark etmedi ya da fark etmemiş gibi yaptı.

Televizyonun üstüne, yerel Bulgar giysileri içinde tahta bir bebek koymuştu. Bebek ikide bir yere düşerdi ama annem orada kalmasında ısrar ederdi.

"Bana Bulgaristan'ı hatırlatsın diye," derdi.

Bulgar kadın, ara sıra Bulgarca konuşmaktan çok daha önemli bir hizmet vermişti: Dolabı boyamıştı. Anneme sözüm ona Bulgaristan'ı hatırlatan, hediyelik eşya dolabının heyecanıyla karşılaştırılamazdı bile.

Annemin evi her zaman için krallığı olmuştu. Zagreb'den ayrıldığımda artık orada kendime ait bir dairem yoktu. Ne zaman geri dönsem, onda kalırdım. İnsanların onu ziyarete gelmesini her şeyden çok severdi ama yine de arkalarından, "Her yere kirli kahve fincanlarını bırakmışlar," diyerek söylenirdi. Torunlarına hayrandı, yalnızca isimlerini duyduğunda bile gözleri yaşarıyordu ama arkalarından evi tekrar düzene sokmasının ne kadar vakit alacağından yakınırdı. Ülkeden her ayrılışımda, eşyalarımın bir kısmını, çoğunlukla kıyafetlerimi, onda bırakırdım. Sadece kıyafetlerimi bırakmama izin verirdi. Zamanla kıyafetlerimin bile kaybolduğunu fark ettim. Paltomu bir komşuya, ceketimi bir başkasına, ayakkabılarımı üçüncü bir kişiye vermişti.

"Senin artık onlara ihtiyacın yoktu ve buradaki insanların güzel şeyler almaya paraları yok," diye çıkıştı.

Umurumda olan eşya değildi, canımı sıkan şey onun temizlik takıntısı ve kendi bölgesinde hoşlanmadığı, tercih etmediği hiçbir şeye izin vermemesindeki delice ısrarıydı – ne de olsa bu denli cömert olmasının gerçek sebebi buydu.

Sabah bir gazete alsam, öğleden sonraya kadar kaybolup giderdi.

"Gazeteni komşum Marta'ya ödünç verdim. Alacak parası yok. Geri getirecek. Hem zaten sen okumuştun."

Kendim için yiyecek aldığımda da bir şekilde komşulara götürülürdü.

"Şu aldığın peynir var ya – hiç bana göre değildi," derdi. "Marta'nın kız kardeşine verdim."

"Ya bisküvileri?"

"Onları çöpe attım. Tadı da görünüşü de iğrençti.

Eğer giysilerimden herhangi birini gardırobuna asacak olursam, hemen karşı çıkardı. Ayakkabılarım için ayakkabılıktaki en alt rafı bırakmıştı. Banyodaki öteberim bir köşede dururdu ve olur da kazara onunkilere karışırsa derhâl itiraz ederdi.

Her gelişimde söylediği ilk sözler "Gittiğinden beri hiçbir şeye elimi sürmedim. Her şey nerede olması gerekiyorsa orada!" oluyordu.

Bu tek bir anlama geliyordu, her şeyi derleyip toplama dürtüsünü alt etmişti.

Sık sık geliyordum. Yazlarını ya da Noel tatilini veya elbette ki doğum gününü tek başına geçiremezdi.

"Doğum günüm için burada olacaksın, değil mi?"

Her hasta oluşunda daha sık geliyor, daha uzun süre kalıyordum. Her seferinde onu içten bir hoşnutluk içerisinde gülümserken görebiliyordum. Ben giderken ise, sanki son kez vedalaşıyormuşuz gibi, gözlerinden yaşlar boşanırdı. Ancak biliyordum ki, kapıdan çıkar çıkmaz doğruca süpürgeyi koyduğu dolaba gidecek, elektrikli süpürgeyi çıkaracak, "benim" odamı süpürecek, her şeyi olması gerektiği yerine koyacak, banyoya gidecek, "benim" bütün ıvır zıvırlarımı, diş fırçamı, diş macunumu, yüz kremimi, şampuanımı alacak ve "benim" dolabıma koyacaktı. Şüphesiz, tüm bu süre boyunca burnunu çekiyor, gözyaşlarını siliyor ve acımasız kaderine, ona yalnız bir yaşlılığı layık gördüğü için sövüyordu.

Yemek yapmaya ilgi duymuyordu; artık bunun için ne isteği ne de gücü kalmıştı, böylece bu işi ben üstlendim. Ama karışmadan edemiyordu. Mutfağa gelir, beni bir köşeye iter, birkaç tabak yıkar, o şekilde yıkamam gerektiği hakkında dırdır eder, asla bir

şey öğrenemeyeceğime dair söylenirdi. Mutfak, mutlak otoritesi altındaydı ve onu var gücüyle savunurdu.

Telefonda olduğumu işitince "benim" odama gelir, kafesteki bir papağan gibi sesini yükselterek bir şey ister ya da söylerdi; böylelikle ben de telefonu kapatmak zorunda kalırdım. Bunu düşünmeden, sanki hareketlerinin farkında değilmiş gibi yapardı.

"Yaşlı cadıyı aramam lazım," dedi ahizeyi tuttuğumu gördüğünde.

"Tamam, kapatayım da..."

"Birkaç kez aradım onu ama kimse cevap vermedi."

"Tamam, ararız."

"Zorana'ya sor, o bilir."

Zorana, Pupa'nın kızıydı.

"Sorarım, görüşmem bitsin."

Dolaba tutunarak bekledi ve beni izledi.

"Ada da aramadı."

"Aba."

"O da aramadı zaten."

"Arayacak."

"Aslında onları da aramalıyız."

"Onlar" derken ağabeyim ve ailesini kastediyordu.

"Daha bu sabah aradık onları!"

"Balkonun panjurunu açıver, oda çok havasız," dedi ve kapıya doğru yavaşça ilerledi.

"Balkon kapısı," dedim.

"Tamam, açtım işte."

Her yeri toplamış ve evine getirdiğim *kaba saba, döküntü* dolap dahil her şeyi düzenlemişti, tıpkı bütün hayatı boyunca her şeyi temizleyip düzenlediği gibi. Yalnızca bir keresinde geniş bahçeli ilk evimiz hakkında konuşurken, bunu itiraf etti:

"Ne ekeceğim ya da ektiklerim nasıl çıkacak diye değil de seb-

ze tarhlarının düzgün hatlar boyunca çapalanması için endişeleniyordum."

Cenaze fonu taksitleri yıllarca düzenli olarak yatırılmış, dolayısıyla cenaze masrafları tamamen ödenmişti: Defin işlemleri tüm formaliteleriyle birlikte garantilenmişti. Zihinsel ve duygusal alanı daralmış, her şey düzenlenmişti – bir kutu gibi. Bu kutunun içinde (önem sırasına göre) iki torunu, ağabeyi ve karısı, iki-üç arkadaşı oradan oraya savruluyordu.

Ben de oradaydım elbette. Bazen telefon konuşmalarımızı karşılıklı sohbetlerimizden daha çok seviyor gibi görünüyordu. Telefonda daha rahattı sanki.

"Sandalyende oturuyorum," derdi, masamın sandalyesini kastederek "ve balkondaki çiçeklere bakıyorum, seni düşünüyorum. Keşke çiçeklerin nasıl açtığını görebilseydin! Sen gittin diye ağlıyorlar sanki."

Sonra, baş döndürücü özgürlük hissiyle sarsılmışçasına, alışılmadık derecede neşeli bir ses tonuyla eklerdi:

"Tanrım, hayatım ne kadar boş!"

Duygusal mevzuların neredeyse hepsini sıkı sıkı kapatmıştı. Yalnız bir tanesi hafif aralık duruyordu: Çocukluğunun ve gençliğinin şehri Varna'yla ilgili olan. Bulgaristan'dan gelen, tanımadığı bir kadını kendi dünyasına böylesine koşulsuz bir sevgiyle kabul etmesinin nedeni buydu.

Annemin Bedel'i

1.

Her şey kötü bir şekilde organize edilmişti. Sofya'da "Balkanların Altın Kalemi" adlı edebiyat toplantısını organize edenlerle görüşmeler çıkmaza girmişti. Rezervasyon yapma ve uçak bileti alma işlerini bana bırakmışlardı. En azından Aba e–postalarıma yanıt veriyordu. Seyahatimin asıl amacı Varna'yı gezmekti. "Balkanların Altın Kalemi"ne katılmam, açıkçası, işime gelen bir bahane olmuştu. Aba, sorun olmayacağı takdirde bana katılmak istediğini, Varna'da yıllardır görmediği bir kuzeni ve birkaç arkadaşının olduğunu söyleyerek, çabucak cevap yazmıştı. Benim için bir sorun yoktu.

Annem beni kurup, Varna istikametine doğru hareket ettirdi; bir oyuncak gibi uzaktan kumandayla yönlendirdi, kendisinin artık yolculuk yapamadığı bir yere gönderdi. Yüzyıllar önce zenginler kendi yerlerine bir başkasını hacca ya da orduya, *bedel*, yani maaşlı vekil, olarak gönderirlerdi. Annemin *bedeli* bendim. Çocukluk ve gençlik yıllarında en yakın arkadaşı olan Petya'yı bulmamı istedi. Petya, Alzheimer'a yakalanmıştı ve üstüne üstlük ona alkolik oğlu bakıyordu. Petya'nın adresi her nasılsa, annemin adres defterinden tuhaf bir şekilde yok olmuştu.

"Polise sor," diye ısrar etti annem.

"Petya'nın soyadı ne?"

"Kocasının adı Gosho'ydu."

"Soyadı neydi?"

Yüzünden huzursuzluk dolu bir gölge geçiverdi.

"Pekâlâ, polise soracağım; onlar kesin bilirler," diye hemen ekledim.

Anneannemin mezarını aramamı istemedi. Anneannem ve annemin kız kardeşi Varna'da aynı mezarlığa gömülmüşlerdi. Bir keresinde annem, anneannemin arkadaşlarının da mezarlıktaki alanlarını kullanmalarına izin vermişti. Görünüşe göre mezarlar pahalıydı ve çok sayıda ölüm gerçekleşmişti.

"Çok aptalım. Mezarlığı kullanmalarına izin verdim ama sonra hiçbiri gelip bana teşekkür etmedi," diye şikâyet ederdi.

Dedemin mezarından da bahsetmedi. Bahsedemedi. Nerede gömüldüğünü tam olarak bilmiyordu. Ölüm ilanı ona çok geç ulaşmıştı. Zor zamanlardı, iki farklı ülke söz konusuydu, elinden bir şey gelmezdi. Bunamış Petya dışında, Varna'da kimse kalmamıştı. *Bedel* olarak görevimin asıl işi Varna'nın fotoğraflarını çekmek ve o fotoğrafları yeni dizüstü bilgisayarımdan anneme göstermekti. Bunu gerçekleştirebilmek için de yeni, küçük bir dijital fotoğraf makinesi satın almıştım.

Aba'dan benim için uçak bileti rezervasyonu yapmasını rica ettim. Amsterdam'daki Bulgar Havayolları Ofisi, Varna biletlerini Sofya'dan almanın daha ucuza geleceğini açıklamıştı. Aba, uçakla gitmenin çok pahalı olduğunu söyledi ve trenle gitmemizi önerdi. Bunu reddettim; hırsızlarla dolu, bakımsız ve eski Bulgar trenleriyle ilgili türlü türlü hikâyeler duymuştum. Uçakta ısrar ettim. Sofya'dan Varna'ya yedi–sekiz saat boyunca bir otobüsün içinde sarsılarak gitme fikrine kim katlanabilirdi ki! Kibarca, uçağın onun için çok pahalı olacağını söyledi. O, otobüse binecekti ama benim için bir uçak bileti ayırtmıştı. Beni mahcup etmişti. Tabii ki otobüsle gitmeye razı gelmiştim. Güz sonlarında, Bulgaristan'ın kırsal bölgeleri boyunca, saatler süren ilerlemenin kendine has bir çekiciliği vardı muhakkak. Otel konusunda tartışmıştık. Aba,

daha ucuz birkaç otel önermişti. Hemen, bozuk ısıtma sistemleri olan, harap hâldeki komünist oteller gözümün önüne geldi ve şehir merkezinde düzgün bir otelde kalmak istediğimi, fiyatının umurumda olmadığını söyledim.

"Seninle tanışmak için sabırsızlanıyorum, kitaplarının benim gözümde ne çok şey ifade ettiğini bilemezsin," demişti e–postasında. Beni havaalanında karşılamak konusunda ısrar etti. "Gerçekten buna hiç gerek yok, annemin akrabalarına taksiyle giderim," diye cevap yazmıştım. "Yok, yok, ben seni karşılamak üzere orada olacağım. Yabancı bir ülke, vardığınızda sizi karşılayacak hiç kimsenin olmadığı yerdir, diye yazmıştınız." Böyle bir şeyi nerede yazdığımı ya da gerçekten bu sözleri yazıp yazmadığımı hatırlayamadım – yazdıysam bile şu an bana çok tuhaf geliyordu.

Havaalanına vardığımda ilkin onu göremedim. Bekleme salonunda her yere baktım, bir süre oyalandım, avrolarımı levaya çevirmek için sırada bekledim, sonra tekrar bekleme salonuna geldim. Bir köşeye yaslanmış duran, elinde bir demet çiçek tutan ve çıkış kapısından geçen her yolcuya bakan, ufak tefek bir kız gözüme ilişti. Nihayet beni fark etti. Aceleyle gelip, içtenlikle yanağımdan öptü. Ah, sanırım tam bir aptal olduğunu düşünmüştüm ama Aba, tam olarak o noktada beklemenin işe yarayacağından öylesine emindi ki! Çünkü yer değiştirecek olursa çıktığımda beni göremeyebilirdi, orada kesinlikle en iyi görüş açısına sahipti; sonra gerçeği anladı ama beni nasıl göremediğini bir türlü çözemedi.

Minyon ve inceydi, öyle zayıftı ki hafif kambur duruyordu. Narin yüz hatları için oldukça geniş çerçeveli, büyük gözlüğü (bir kitap kurdu!) fark edilen ilk şeydi. Kalın bir fondöten tabakasıyla maskelenmiş, sivilceli bir cildi vardı, L'Oreal parıltılı kızıl saçları omzunun hizasındaydı. Alışılmadık, insanın içini ısıtan bir gülümsemesi vardı. Sonuçta, küçük bir kızdı, küçük bir Bulgar

kızı. Annemin neden ondan böylesine hoşlandığını hemen görebilmiştim.

Vakit geçirmeden annemi sordu, nasıl olduğunu, neler yaptığını, balkondaki sardunyaların hâlâ çiçek açıp açmadığını. (Demek balkondaki çiçekleri birlikte ekmişlerdi!) Hemen ardından annemi aramamız ve ona bir kartpostal göndermemiz gerektiğini söyledi. Biz? Çoğul kullanımına biraz şaşırmıştım. Annemin harika bir insan olduğunu, Zagreb'de kaldığı süre boyunca – iki ay kalmıştı– görüştüğü tek samimi kişi olduğunu ekledi. Çok gençti ya da en azından genç gösteriyordu. Kızım olabilirdi. Annem hakkındaki soruları gayet içtenlikliydi ve bu yüzden kuşkularımı arttırdı. Hasta, yaşlı annemle ne gibi ortak noktalarının bulunduğu konusu, beni hayrete düşürüyordu.

Taksiye bindik. Annemin akrabalarına gidene kadar bana eşlik etmekte ısrar etti. Taksiyi ödemekte de ısrar etti.

"Peki, sen sonra nereye gideceksin?" diye sordum.

"Emin değilim," dedi. "Eve giderim."

Gitmeye isteksiz görünüyordu, nereye gittiğini bilmiyor gibiydi.

"Yarın sabah ararım. Sonra ne olacak konuşuruz," dedim. Taksinin kapısını çarparak kapattım ve hemen ağır bir vicdan azabı hissettim. Taksi ilerledi. O, el salladı. Belli ki bana vermeyi unuttuğu çiçek demetini tutuyordu hâlâ.

2.

"Otel şehir merkezinde," dedi kendinden emin bir şekilde.

"Otel, tren istasyonunun bitişiğinde," dedi taksi şoförü.

"Eh, istasyon da merkezde," diye karşılık verdi.

Otelin adı the Aqua'ydı ve karttaki küçük haritaya bakılırsa,

gerçekten de tren istasyonuna çok yakındı. Geleceğini kuzenine ya da arkadaşlarına haber vermediği apaçık ortada olan Aba, bu olağan bir şeymiş gibi, ben bir oda ayarlamakla uğraşırken, resepsiyonda sessizce bekledi. Buna öfkelenmiştim. Elimi kolumu bağlamıştı ama bir özür bile dilemiyordu. Cep telefonu var, lanet olsun, niye şu kuzenini aramıyor ki, diyerek kendi kendime söylendim.

Eşyamızı odaya getirdik, birleştirilmiş tekli yatakları ayırdık. Perdeleri açtık. Yükleme vinçlerinin koyu gölgeleri, karanlık gökyüzüne karşı siluetler oluşturuyordu. Limana yakın olmalıyız, diye düşündüm ama limanın ve tren istasyonunun nerede olduğunu gözümde canlandıramadım. Aba'ya yürüyüşe çıkıp yemek yiyecek bir yer bulmayı önerdim. Resepsiyonist saatin çok geç olduğu ve gecenin bu saatinde yemek yiyecek bir yer bulmakta zorlanacağımız konusunda bizi uyardı. Saatime baktım. Daha ondu.

Boş sokaklarda gezindik. Nerede olduğumuz hakkında hiçbir fikri yoktu. Öfkeden köpürmeye başladım: Her şey yanlıştı. Yalnızca bir aktarma yapmış olmamıza rağmen, yolculuk altı yerine, sekiz saat sürmüştü. Açıkçası otobüs güzeldi ve hiç de fena olmayan filmler gösteren ekranlar vardı. Bütün yolculuğu gözlerimi ekrandan ayırmadan geçirdim. Aba, yavaş yavaş alacakaranlığa gömülen, sarı, güz sonu manzaralarına bakıyordu ve sonunda uyuyakaldı. Varna'ya geldiğimiz sırada uyandı.

Rüzgâr oldukça sert esiyordu; çöpler sokaklarda oradan oraya sürükleniyordu. Kasaba kâbus gibiydi. Tek bir detayı bile anımsamamış olmak canımı sıktı. Sonunda ışıkları açık küçük bir restoran gözümüze ilişti, biz de içeri girip oturduk. Yorgundum, olabildiğince çabuk bir şeyler yiyip, otele dönmek istiyordum. Ertesi gün oteli değiştirecektim; herhâlde Aba, kuzenlerini ve arkadaşlarını aramaya gidecekti.

"Aba, adın nereden geliyor?"

Heyecanlanmıştı. Annesi İsveçli pop grubu Abba'nın hayranıydı, bu durumu komünist Bulgaristan'da sürdürmek ise hiç kolay değildi; o dönemde pek çok şey kısıtlıydı, plaklar da buna dahildi. Björn, Benny, Agnetha ve Anni-Frid son kez sahneye çıkarken Aba doğmuştu, belki de "Knowing Me, Knowing You" parçalarını Japonya'da bir yerlerde coşku içinde son kez söyledikleri sırada. 1980'de Mart ayında doğmuştu ve annesi Aba adını vermeyi seçmişti. Nüfus müdürlüğünde adını tek "b" ile yazmışlardı, gerçi annesinin müdahalesi olsa da olmasa da böyle yapacaklardı. Babası Macar kökenliydi ama Aba'nın anne babası çok önce ayrılmıştı.

"Eğer annem Abba yerine Nabokov'la ilgili olsaydı, şimdi adım Ada olurdu, Aba değil."

"İkisi de bana gayet hoş geliyor," dedim.

Nabokov'la ilgili lafı bana dokunaklı gelmişti; saf bir şekilde kendini beğenmiş bir yorumdu. Gülümsedim. O da gülümsedi. Yüzünde bir gülümseme yokken daha yaşlı ve karamsar görünüyordu. Gülümsemesi gerçekten de güçlü noktasıydı. Evet, benim kızım olabilirdi. O zamanlar benim için de Abba'nın özel bir yeri vardı.

"Bu sıralar ne ile meşgulsün? Çalışıyor musun?" dedim, biraz soğukça.

"Bu resmiyet neden?" diye sordu huzursuz bir şekilde. "Arkadaş değil miyiz?"

"Hâlâ Slav Dili Bölümü'nde öğrenci misin?"

"Ah, hayır. Bitirdim!" dedi övünerek.

"Şimdi neyle ilgileniyorsun?"

"Tahmin bile edemezsin!" dedi.

Bu yapmacık resmiyetin ötesine bir türlü geçemiyorduk.

"Devam et lütfen."

"Şu ara folklor araştırmalarına daldım."

"Doktora ve ıvır zıvır ne oldu? Tamamladın mı?"

"Çocuk oyuncağıydı!" dedi.

Tahammül edemediğim bir şey varsa o da folklor ve folklor üzerine araştırma yapan insanlardı. Halk bilimciler budalaydı, akademinin toy çocuklarıydı. Kimsenin yoluna çıkmaksızın, sessizce kendi akademik kuytularına ve köşelerine yerleşmişlerdi. Benim zamanımda folklor açısından çok zengin olan bölgelerde – Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya – her şeye burunlarını sokanlar, çoğunlukla halk bilimcilerdi. Yalnızca iki şeyle ilgileniyorlardı: Folklor ve folklorik anlamda komünizm (politik fıkralar, *chastushka*'lar, *ganga* stili şarkı söylemek, komünist efsaneler). Şimdilerde bunun ötesinde bir şeyler olduğunu söyleyemem ama o zamanlar ilgi alanlarının entelektüel anlamda ikinci sınıf olduğu dikkatimi çekmişti. Yerel halk bilimciler genellikle kapalı ulusalcılardı – ki bu durum sonradan, nefretin su yüzüne çıkmasıyla oldukça açık bir şekilde belli oldu. Ardından savaş başladı. Yabancılar, Batı Avrupalılar ve Amerikalılar kendi akademik sömürgeciliklerini hiç risk almadan dayattılar: "Yerliler"in onları kaynatıp, akşam yemeğinde yemeleri gibi bir tehlike de söz konusu değildi. Bu, çok sayıda yabancının, Rönesans edebiyatından, Barok'tan, Modernizm'den, Avangart'tan hattâ Postmodernizm'den elde ettikleri yüklü kazanımlara rağmen, folklora tutunup, bir daha da bırakmamalarının nedenini açıklar. Yugoslavya dağıldığında, pek çokları parçalanmayı kendilerine karşı düzenlenmiş bir komplo olarak değerlendirip, hayal kırıklığına uğramıştı. Önceleri *šljivovica*'nın[1] su gibi aktığı, kuzuların şişlerde leziz bir şekilde döndüğü, canlı, hareketli, uluslararası toplantılar aniden ortadan kayboldu; artık işlemeli havlular, acemi ressamlar, coşkulu çember dansları, etnik hediyelik eşyalar ve herkes ve her konu için hep vakti olan çenesi düşük yerel aydınlar yoktu. Savaş çıkar çıkmaz, bu yeni bölgeye yeni "halk bilimciler" akın etti. Nefret; antropoloji, etnoloji ve folklor araştırmalarında, çekici bir alan hâline geldi. Kraljević Marko efsanesinden başlayıp, katillerin, suçluların, mafya patronlarının, Sırp kahramanı Arkan ve sevgilisi Ceca'nın,

1 Bir çeşit rakı. –çn

Hırvat kahramanı ve playboy'u Ante Gotovina'nın geç dönem efsanelerine ilerlediler. Kurbanlar ise kimsenin ilgisini çekmiyordu.

"Folklor araştırmaları elbette bir bilim dalı," dedim kibar olmak için.

Onu çözümlemiştim; kitap kurduydu, üniversitedeki çalışmalarını tamamlamış ve doktorasını rekor sürede almıştı. Belki de bir gün Bulgaristan Kültür Bakanı olur. Bu gibi ülkelerde, ihtiyaç olduğunda folklor araştırmacıları listenin üst sıralarında gelir, diye düşündüm.

"Nerede çalışıyorsun?"

"Şu an geçiş dönemindeyim," dedi, yanıtına özel bir vurgu katarak. Küçük bir işaretti, bu alıntıyla beni ikna etmek istiyor gibiydi. Yazılarımdan birinde günümüzün yeni uydurulmuş örtmecelerinden bahsetmiştim. Geçiş döneminde olmak, işsiz olmak anlamına geliyordu. Bunu fark etmemiş gibi davrandım. Ara sıra yaptığı bu alıntılar kulaklarımı tırmalıyordu. Yanlış bir ses tonu kullanıyordu.

"Ve şimdi iş bakıyorsun, öyle mi?"

"Tabii, evet."

"Sofya'da mı?"

Sorum saçmaydı; konuşmayı sakız gibi uzatıyordum. Neyse ki sipariş verdiğimiz yemekler geldi. Aba'nın benimle aynı yemeği söylediğini gördüm.

Restorandan çıktığımızda, nerede olduğumuzu fark ettim. Tam karşımızda, ortasında bir çeşme olan boş bir meydan vardı. Sanırım çok yorgun olduğum için ilk başta dikkat etmemiştim. Meydanda bir tiyatro vardı ve komünist mimarinin kaba örneği olan binalar, belediyeye ait ofisler ya da benzer yerler mevcuttu. Gözüme City Hotel'in neon tabelası ilişti, aceleyle oraya doğru ilerledim. Otelin girişi yan sokaktaydı.

"Boş odanız var mı?" diye sordum genç resepsiyoniste.

"Evet, var."

"Yarın için bir odaya ihtiyacım olursa, rezervasyonu geceden yapmam gerekiyor mu?"

"Hayır."

"Yarın geri geleceğim," dedim.

Resepsiyonist Bulgarların yaptığı gibi kibarca başını sağa sola salladı.

Aba ile Hotel Aqua'ya geri dönüyorduk. Başıboş köpekler kötü aydınlatılmış sokaklarda geziniyordu. Aba arada bir tanesini sevmek için duruyordu. Köpekler elini uysal bir şekilde yaladı. Kısmen korkudan, kısmen yorgunluktan titredim.

3.

Ertesi gün Özgürlük Meydanı'ndaki küçük otele geçtik. Bu, meydana verilmiş yeni bir isim miydi yoksa eskiden de aynı mıydı hatırlayamadım. Tekrar iki yataklı bir oda tuttum. Beni otele getirmiş bir polis memuru gibi bir köşede sessizce duran Aba, resepsiyonda tüm formaliteleri halletme işini bana bırakmıştı. Gene, kuzenini veya arkadaşlarını aramaya niyeti yoktu. Öfkeliydim, ama bir türlü bağıra çağıra şu cümleyi söyleyemiyordum: "Şu kuzenini arama vakti gelmedi mi?" Ya da: "Arkadaşların onları hâlâ aramadığın için endişelenmiş olmalılar, Varna'da olduğunu bildiklerine göre!" Benimle aynı odayı paylaşacak olması pek canımı sıkmıyordu, masraflarda kendi payını ödemeyi teklif etmemesi ise neredeyse hiç umurumda değildi. Belki hiç arkadaşı yoktu, belki kuzeni yoktu, belki de Varna'ya daha önce hiç gelmemişti, belki parası yoktu, belki tüm bunları sırf benimle seyahat edebilmek için uydurmuştu. Bunların hepsini anlayabilirdim. Sinirlerimi bozan şey, sürekli olarak yanımda bulunmasıydı ve ben-

den ne zaman ayrılacağı konusunda açık olmamasıydı. Her yere bu çocukla giderek ne yapıyordum!? Şu kuzeni neredeydi, lanet olsun, arkadaşları neredeydi?! Zaten buraya "özel görevim" sebebiyle geldim – diye kendi kendime söylendim – ve senin gözetleyen bakışların yüzünden, epey zaman geçirdiğim bu şehrin tek bir detayını bile anımsayamıyorum! Doğru, o zaman gençtim ama şu kahrolası Özgürlük Meydanı'ndan onlarca kez geçmişimdir! Ayrıca, birisi tarafından yıllar önce meydanın ortasına bırakılmış gibi görünen, o lavaboya benzeyen çeşmenin suyu, şimdi olduğu gibi o zaman da zayıf ve kesik kesik akardı!

"Hadi gel, eşyalarımızı odaya bırakalım. Sonra bir yerde kahve içebiliriz. Şehir haritasını da almamız gerekiyor," dedi.

Öfkeyle burnumdan soludum. Çoğul kullanımları beni deliye döndürüyordu. "Şehir haritasını da almamız gerekiyor" deyişi kulaklarımı tırmalıyordu. Burada evinde değil miydi? Neden bir haritaya ihtiyacı olsundu?!

4.

Otelin bitişiğindeki restoranda oturup, kahve içtik. Restoran, yeni bir lezzetli fast food zincirinin parçasıydı, McDonald's'ın daha şık bir Bulgar versiyonu gibi bir şeydi. Çin "fal kurabiyeleri"nin Bulgar versiyonları, kahvelerimizin yanında servis edildi. Bunlar kurabiyesiz fallardı, Lavazza'nın reklamını yapıyorlardı. Yeni reklam numarasının adı *kastmetche*'ydi – küçük fal.

Aba'nın falında, kulağa bir halk şarkısının dizesi gibi gelen, Winston Churchill'in bir sözü çıkmıştı. *Asla, asla, asla, asla pes etme.*

"Seninki ne diyor?"

"*Bil ki bir fincanda çıkan fırtınada, yalnızca kibritten yapılma tekneler batar.*"

"Kim söylemiş bunu?"

"Kukishu."

"O kim?"

"Hiçbir fikrim yok. Bir Japon yazar, belki?"

Onu izledim. Kendine güvenen, yetişkin bir kadının hareketleriyle sigara içiyordu. Bulgarca konuştuk. Evet, gençken burada geçirdiğim yaz aylarında edindiğim Bulgarcam acemiceydi. Onun Bulgarcası ise şöyle böyleydi, ağır aksak konuşuyordu. İtişip kakışan ve birbirlerine çarpan ıvır zıvırı, tahta bir giysi askısıyla tutuyormuş gibiydi dili kullanması. Büyük resmi göremiyordum.

"Pekâlâ, bu günlerde yazarın mutfağında ağır ağır pişmekte olan nedir?" diye sordu aniden.

Yanlış ses tonu, yine gösterişli bir üslup denedi.

"İçinde tıknaz küçük çocukların parmaklarının yüzdüğü bir çorba," dedim yalandan bir acımasızlıkla ve hesabı ödemek için garsonu çağırdım.

Güldü. Sorusundan kaçındığım için kırılmamıştı.

İkimiz, sokakta biraz tuhaf görünüyor olmalıydık. Turistlerin terk ettiği bir şehirde, fotoğraf makinelerimizle ilginç görüntüler peşindeydik. Ben kendi konularımı arıyordum ya da daha doğrusu annemin hoşlanacağını düşündüğüm şeyleri, Aba ise benimkilere bakıyordu. Salı günleri iki tane kızarmış süt domuzu, perşembe günleri ise iki kızarmış kuzu servisi yaptıklarını duyuran bir restoranın fotoğrafını çektim. İşte bu annemi güldürür diye düşündüm. Aba da aynı camın fotoğrafını çekti. Peynirli taze *burek*, haşlanmış ya da fırında pişirilmiş, susamlı veya susamsız *gevrek*, peynirli ayçöreği, *mekitsa* ve peynirli hamur işi *banitsa* tepsilerinin olduğu bir pastanenin fotoğrafını çektim. Aba da onların fotoğraflarını çekti. Birkaç bozukluk kazanmak için ellerinde ne varsa – örgü terlikler, ev yapımı bal, bir sepet elma, birkaç salatalık, bir top lahana, bir demet maydanoz – kaldırımda satan kederli, yaşlı insanların fotoğraflarını çektim. Aba da bu manzarayı fotoğrafladı. Camına büyükçe bir Bulgar kebabı konulmuş olan kebapçı dükkânının fotoğrafını çektim. Aba bir kebap aldı.

Kebabı tutarken Aba'nın fotoğrafını çektim. Bir binanın soyulan pastel renkteki boyasını çektim. Aba da binanın soyulan yüzünü ilgi çekici buldu. "Uhu gibi yapışmış, üstüne yapışmış," diye kendi kendime mırıldandım, bu kız "zihinsel ekolali"den muzdarip ve ben de kurbanıyım.

Sahile doğru giderken Knyaz Boris Sokağı'nda gezdik. Sokak çeşit çeşit şey satan tezgâhlarla doluydu. *Morskata Gradina*'ya ve sahile çıkan Slivnica Sokağı'na saptık. Komünist dönemden lüks Black Sea Otel'in çirkin beton binası, şimdi reklam panolarıyla kaplıydı. Görünen o ki, bu otelde komünist estetiği dert etmeyen insanlar oturmuştu: Geçiş dönemlerinde olan hırsızlar, haydutlar, suçlular, kaçakçılar ve fahişeler. Korumaları tıpkı polisler gibi "üniformalar" giyerdi. Otelin önündeki pahalı arabaların etrafında, siyah takım elbiseleri, siyah tişörtleri, altın zincirleri, cep telefonları ve zarif kabloları olan kulaklıkları ile kasıla kasıla gezinirlerdi. Bulgar Mülk Rüyası adlı bir emlak bürosunun ısrarcı reklamı, soyulan binanın cephesinden *Morskata Gradina*'ya kadar bizi izledi.

Yolumuzun üzerindeki bir kafeteryada durduk.

"Bu çok korkunç. Parasızlık yüzünden mi binaları reklam panolarıyla kaplamışlar?" diye sordum, porno site gibi göz alıcı reklamlarla dolu bir bina cephesine bakarak.

"New York da kocaman bir reklam!" dedi Aba, bakışlarımı takip ederek.

New York'a hiç gitmediğinden emindim.

"Evet, ama orada her şey doğal bir hızla gelişti," dedim.

"Burada da öyle olacak."

"Burası eskiden şirin bir kasabaydı. Ama şimdi fırsatçıların kısa dönem konakladığı bir yer hâline geldi. Her şey dağılıyor, terk edilmiş, bayağı görünüyor."

"Bayağı olan şey, geçiş döneminin kendisi," dedi kendine çok güvenerek.

Böylesine emin oluşu hepten sinir ediyordu. Çünkü ben de yorgun düşmüştüm.

Kahveleri ve Aba'nın tatlısını getiren garson kız, yeni bir markanın "iyi günler" hediyesini sundu.

"*Kak ekler no vkusnee!*"[1] dedi Aba ve çikolata sosuyla kaplı, içi kremayla dolu, uzun pastasına çatalını batırdı. Yine beni alıntılamıştı. O cümleyi yazılarımdan birinde kullanmıştım. Görünüşe göre beni daha iyi bir moda sokmak için denediği yol buydu. Fark etmemiş gibi yaptım. *Kastmetche*'mi açtım.

"Ne çıktı?" diye sordu.

"*De nihilo nihil fit.*[2] Ksenophanes. Sana ne çıktı?"

"Dünya kalabalık olsa da zihin engindir. Düşünceler çaba gerektirmeden bir arada bulunabilir ama nesneler uzamda acı içinde çarpışırlar."

"Bunu kim söylemiş?"

"Friedrich Schiller."

Huzursuzluk içinde kıvrandım. Aba'nın beni sinirlendirdiği aşikârdı. Ne ukala biri!

"Hadi sahile yürümeye devam edelim. Denizi görmek için sabırsızlanıyorum!" dedim sinirle tıslayarak.

"*Varietas delectat!*"[3] dedi neşe içinde ve masadan kalktı.

Sahilin girişini de anımsayamadım. Kıyıya gelmek için içinden geçtiğimiz bina dondurma gibi erimişti. 1926 yılının kazılı olduğu teras taşlarla döşenmişti, buradan kumsala inilen basamaklar vardı.

"Annemin doğduğu yıl bu."

"Biliyorum," dedi.

Vay, bunu bile biliyorsun demek! Kendi kendime ofladım ve çaresizlikle umutsuzluğun içimde yükseldiğini hissettim. Bir dizi

1 (Rusça) Ekler ne kadar lezzetli. –*çn*

2 (Latince) Hiçlikten hiçbir şey elde edilemez. –*çn*

3 (Latince) Çeşitlilik hoşa gider. –*çn*

kabin geçip, kıyıya geldik. Bana eskiden bitimsiz gibi görünen kumsal, şimdi yıkık dökük tezgâhlar ve plastik tentelerle dolmuştu. Her şey karmakarışıktı, bir düzen yoktu, sanki tüm bu döküntü sahile dalgalarla atılmıştı. Yaşlı bir balıkçıyla ikimizden başka hiç kimse yoktu. Deniz ve gökyüzü koyu gri lekeler hâlinde hareket ediyordu. Ta ufuk çizgisinde bir çocuğun oyuncakları gibi görünen iki tanker, suyun üstünde hareket etmeden duruyordu. Tedirgin martılar gökyüzünde zikzaklar çizerek, ani manevralarla uçuyorlardı.

Tüm manzara, bastırılmış endişeyle gergin durumdaydı. Ben teskin edici bir detay ararken, Aba, fotoğraf çekerken kullanmak amacıyla aldığı kebabı, sahipsiz bir köpeğe yedirdi.

Aniden güçlü bir rüzgâr esmeye başladı ve gökyüzü git gide kararardı. Aceleyle bir taksi bulduk. Taksiye biner binmez, iri yağmur damlaları ön cama çarpmaya başladı. Belli belirsiz görünen reklam panosu; BULGAR MÜLK RÜYASI, inatçı, mistik bir işaret gibi, buğulu camın ardından bana dik dik baktı. Bu şehir benim değil ama annemin mülkü, diye düşündüm. Anneannemin mezarı gibi başkalarına bıraktığı bir mülk. Buradaki hiçbir şey artık ona ait değildi, rüya dışında, ve o da yıllar içinde sararmıştı. Neden içimdeki umutsuzluk hissi böylesine büyüyüp, bardaktaki bira köpüğü gibi her yerimi kapladı, diye düşündüm. Annemin *bedeli* olmayı üstlendiğim için miydi?

5.

Güçlü bir fırtına esiyordu. Rüzgâr ağaç dallarını çatırdatırken pencereden izledim. Beyaz, naylon poşetler küçük hayaletler gibi havada uçuşuyordu. Yağmur pencereyi öylesine güçlü bir şekilde kırbaçlıyordu ki camlar kırılacaktı. Otel odasında dondurucu bir soğuk vardı. Titremeye başladım. Bir kazak giydim. Battaniyeme

sarındım, sonra dişlerim birbirine çarparken yatağa girdim.

"Lütfen resepsiyona gidip, bir iki battaniye daha ister misin? Bir de kaloriferi açmalarını söyle!"

Aba kaloriferi kendi açmaya karar verdi. Duvardaki ısıtma ünitesiyle uzunca bir süre uğraştı ama bir sonuç vermedi. Sonra battaniye bulmak için odanın her köşesini aradı. Kendi battaniyesini benim üzerime örttü. Yine de işe yaramadı. Hâlâ titriyordum. Aşağı inmesindeki isteksizliğin, komünizmden artakalan bir tepki olarak, otel personeliyle karşı karşıya gelme olasılığından ve onu hiç düşünmeden otelden atarlar korkusundan, küçük düşürülme ihtimalinden kaynaklandığına emindim. Geri geldiğinde yüzündeki sevinçli ifade bundandı. Hiç kimse duygularını incitmemişti, dahası muzaffer olarak dönmüştü; iki tane yün battaniye taşıyordu, hemen arkasından gelen genç adam da kaloriferi açtı.

"Şimdi daha iyi değil mi?" diye sordu kendinden emin bir şekilde.

Kaloriferden sıcak hava yayılmaya başladı ve ben, ertesi gün ilk fırsatta bu itici ve fırtınalı yerden gideceğim diye söylenirken uykuya daldım.

Uyandığımda Aba aynanın karşısında oturmuş, saçlarına losyon sürüyordu. Dışarıda fırtına tüm şiddetiyle devam ediyordu ama yağmur durmuştu.

"Aba?"

"Efendim?"

"Lili Ivanova hâlâ hayatta mı?"

"Evet, öyle. Neden soruyorsun?"

"Düşündüm de..." diye mırıldandım.

"Nereden aklına geldi?"

"Ben gençken Bulgaristan'ın en büyük pop yıldızı oydu."

Kalktım. Odanın içi hamam gibiydi. Aba, önündeki masaya küçük şişeler, tüpler, losyonlar yığmıştı.

"Ne yapıyorsun?"

"Son zamanlarda saçlarım dökülüyor."

"Olamaz."

"Gerçekten öyle."

"Saçların gür gözüküyor."

"Eskiden daha gürdü."

"Doktora gittin mi?"

"Doktor ne yapabilir ki? Dökülüyor işte, hepsi bu. Kafa derime losyonlarla masaj yapıyorum, B ve E vitaminleri alıyorum."

"Bunun gibi şeyler stres yüzünden olabiliyor. Ama tekrar çıkar, bundan eminim. Sadece yaşlanan kadınlar kelleşir."

"Ben de yaşlanan bir kadınım."

"Bebekler de yaşlanan kadınlardır."

"Peki, o hâlde sen kel bir bebeksin. Bundan daha sevimli bir şey olabilir mi?"

"Evet, olabilir."

"Ne?"

"Saçları örgülü bir bebek."

Espri anlayışı yok denemezdi ama yalnızca canı istediğinde belli ediyordu. Saatime baktım. Sekiz buçuktu. Akşama kadar nasıl vakit geçecek diye düşündüm. Kalkıp pencereden dışarı baktım. Köşedeki restorana koşar adım gitmek haricinde, dışarı çıkmak olası değildi.

"Yarın gerçekten geri mi dönüyoruz?" diye sordu menüye bakarken. Çoğul kullanmada hâlâ ısrar ediyordu.

"Burada kalmayı sürdürmemin bir anlamı yok," dedim, tekil şahısı vurgulayarak, "hava böyleyken."

"Belki yarın güneş açar?"

"Yarın güneşin açması çok düşük bir ihtimal."

Aba yağlı saçlarını saklamak için siyah yün beresini takmıştı. Gözlüklerini bir anlığına çıkardığında kaşlarının bitişik olduğunu fark ettim. Boynunda bir şey vardı, deri bir ipten, yuvarlak, gri bir çakıl taşı sarkıyordu.

"O ne?" diye sordum.

"Ah, hiçbir şey. Bir yerlerde delikli bir taş buldum ve ipe geçirdim."

Sıcak peynir ve ballı hamur işleri, küçük seramik kapta servis edilen kuzu güveç ve parşömen kâğıdında pişirilen beyaz peynir sipariş ettim. Fırtına dışarıda olanca şiddetiyle esiyordu, restoran ise sıcacıktı. İradem –özellikle, geri dönüş yolunda sekiz saat boyunca otobüste sarsılarak gitmeyi düşündükçe– gücünü yitirmeye başladı.

"Aba, erkek arkadaşın var mı?"

Zorla konuşacak konu yaratıyordum yine. Ahmak yetişkinlerin çocukları bunalttıkları türden bir soruydu bu. Sevgili yerine *gadzhe* kelimesini kullanmıştım, gençlik yıllarımda kullanılan eski moda bir argoydu.

Aba gülümsedi.

"Artık *gadzhe* denmiyor mu?!"

"Yok, yok, hâlâ deniyor."

"Peki, o zaman, *gadzhe*'n var mı?"

"Sana bir hikâye anlatayım mı?"

"Gerçek bir hikâye mi?"

"Evet."

"Hadi, anlat."

"Çarın Kızı ve tüccarın oğlu Ivan'ın aşkını anlatan bir Rus peri masalı vardır."

"Çarın Kızı hikâyesi mi?"

"Evet, hikâyenin adı bu, 'Çarın Kızı'. Ivan, her buluşmalarında derin uykuya dalıp işi berbat eder. Ivan'ın bir üvey annesi vardır, kötü kalpli ve kıskanç. Bir büyü yapmakta ve giysilerine iğne batırdığı zaman Ivan uyuyakalmaktadır. Çarın Kızı öfkelenir ve çok uzaklardaki imparatorluğuna döner, yedi tepenin, yedi dağın ve..."

"Yedi denizin ötesine!"

"Ivan genç kızın peşinden gider. Uzun bir yolculuktan sonra ona ulaşır ama kalbine değil. Kalbine ulaşabilmek için Ivan'ın denizi geçmesi gerekmektedir. Karşı kıyıda bir meşe ağacı büyümektedir, meşenin içinde bir kutu vardır. Onun içinde bir tavşan, tavşanın içinde bir ördek ve ördeğin içinde bir yumurta vardır. O yumurtanın içinde Çarın Kızı'nın aşkı gizlidir."

"Sonra ne olmuş?"

"Bu bile yeterli değildir. Genç kız yumurtayı yemelidir. Bir kez yedi mi Ivan'a duyduğu aşk, kalbine tekrar dolacaktır"

"Peki, bu yumurtayı yiyor mu?"

"Evet. Elbette oyuna getirilerek."

"Tanrım! Kim onca yolu yürür, denizi aşar ve sonra bir meşe ağacına tırmanabilir! Ve sonra da yumurta meselesi! Katı olarak pişirilmiştir tabii, aşağısı kurtarmaz? Öf!"

"Aynen öyle. Zaten konunun özü de bu," dedi Aba kurnazca gülümseyerek.

"Folklor sana neler öğretmiş şimdi anlıyorum!"

"Ne?"

"Yüksek ölçütler!"

Gülmekten kırıldık. Bu şekilde cevap vermesinden hoşlanmıştım. İlk kez aramızdaki sohbet rahatlamıştı. İçinde bulunduğumuz durum, küçük bir kızın okul gezisiymiş gibi tozpembe bir renge büründü. Belki beklenmedik hava şartlarının da bunda payı vardı, belki de en başta gergin olan o değil de bendim, önceden belirlediğim bir "tür"ün kurallarında ısrar ediyor ve benimsemesi için dayatıyordum. Tanrım, öyle gençti ki! Kendimi onun yerine koymayı denedim: Evet, "küçük bir kız" tüm bu süre içinde bana uyum sağlamaya çalışıyordu, hakkını vermek gerekir, bu durumla benden çok daha şık bir şekilde başa çıkıyordu. Küçük bir kızın okul gezisi, neden olmasın: En son ne zaman böyle bir şey yapmaya fırsat bulabilmiştim?! Belki de bir veya iki gün daha kalma-

lıydım? Hem, "Balkanların Altın Kalemi"nin başlamasına daha birkaç gün vardı.

"Yani, yarın hikâyemizin sonuna geliyoruz," dedi bir parça ironiyle.

"Hikâyemiz" lafı, kırılan bir cam gibi yankılandı. Bulgarca bir deyim olan *nashiyat s tebe roman*'ı kullanmıştı. Ruslar da aynısını söyler. *Roman* kelimesi iki anlama gelir: edebi bir tür olarak roman ya da duygusal yakınlık, ilişki. *Biriyle bir hikâyesi olmak,* âşık olmak demektir. Bu onun için tuhaf bir andı: Kelime oyunu yapmak ve iki anlamı da ironik bir şekilde kullanmak istemişti ya da belki yalnızca zekice bir şey söylemeyi ummuştu. Bütün bunları anlayabilirdim, anlama dayalı imalar beni rahatsız etmiyordu. Başka bir şey kulaklarımı tırmalıyordu. Ses tonu: Ding–ding–ding – dong ! Bu ton.

Açlığın sesiydi o. Açlığın damgasını fark etmiştim. Nezakete karşı bir açlığı vardı, bu açlık benzer bir nezaket açlığını mıknatıs gibi çekiyor ve ondan besleniyordu; ilgiye duyduğu açlık, aynı türden bir ilgi açlığını beraberinde getiriyordu; bir körün yol gösterdiği kör bir açlık; sakatların arasında kendine yandaş arayan sakat bir açlık, bir –sağır dilsizin başka bir sağır– dilsizle cilveleşmesi gibi.

Aba şans eseri gerçeğe rastlamıştı: Evet, yaşlanan küçük bir kızdı. Alnında sevilmeyen bir çocuğun görünmez işaretiyle doğmuştu. Onu gerçekten sevip sevmedikleri ya da sevip sevmeyecekleri önemli değildi; açlık onunla birlikte doğmuştu ve onunla birlikte yok olacaktı. Bu açlığı dindirebilecek az şey vardı, pek çoğu bunu denerken kendini perişan etmişti. Yoksa bu, gerçek bir açlıktan ziyade, sonunda kendi kemiklerini kemiren mitolojideki Erisychthon'un çektiği ceza mıydı?

Aba, annemle çabucak gizli, ortak bir dil yakalamıştı. Belki de

onlar aynı şeyden meydana gelmişlerdi ve birbirlerini aslında tanıyor olduklarını fark etmeden tanımışlardı.

Aynı yok olma korkusuyla, arkalarında izlerini bırakmaya ve kendilerini haritaya kazımaya yönelik bilinçdışı arzuyla bağlıydılar. Bu süreçte ne yolları ne de haritayı seçmişlerdi; kendi çocuklarının derisi de olabilirdi, bir yabancının eli de. Onların suçu değildi, yanlış bir şey de yapmamışlardı. Adeta kaprisli ve düşüncesiz bir peri onları doğar doğmaz damgalamış, görünmez olduklarını düşünmelerine sebep olmuştu. Görünmez olma hissi, üzerlerinde mide asidi gibi bir etki yapıyor ve hepten acıktırıyordu. Böylesine bir açlığı yatıştıracak hiçbir şey yoktu; ne dev bir büyüteç, ne güçlü spot ışıkları, ne de yoğun bir ilgi. Açlık, midelerinde sahipsiz bir köpek gibi iniltiler çıkarıyordu. Bu kurnaz bir açlıktı; obur, mağrur bir edayla yiyeceği reddedebilen; saklanmayı ve keşfedilmekten sakınmayı bilen, sinsi bir düşman; kendine karşı elini kaldırmaya cesaret edemeyen titrek bir düşman; iniltili sesini nasıl bir sirenin şarkısına dönüştüreceğini ve salyasını nasıl bırakacağını bilen, yalan söyleyen ve aldatan bir düşman.

Ona baktım. Kibar yüzü melankolinin gölgesindeydi, bu da bakanda hemen bir suçluluk duygusu uyandırıyordu. Başkalarına kendisini sevdirmek için her şeyi yapardı. Anne babasını (eğer anne babası varsa), arkadaşlarını (elbette arkadaşları vardı) çok severdi. Çünkü o asla doğum günlerini unutmayan; nazik notlar, kartpostallar ve e–postalar gönderen biriydi; her zaman telefonu ilk önce eline alan ve numarayı tuşlayan kişiydi. Hiçbir zaman kimseye bir zarar vermedi; kimsenin bacağına bir tekme atmadı; okuldayken kopya çekmedi; her zaman iyi bir öğrenciydi; diğerlerine yardım ederdi; hiç ya da neredeyse hiç yalan söylemedi; herkese karşı kibardı; duygularla yaptığı alışverişlerde her zaman kaybeden olduğunu hissetti. Beni izliyordu. Saatimin çarklarının

ve dişlilerinin nasıl çalıştığını anlamak ilgisini çekiyordu; keşfetmek için saati parçalarına ayırmaya hazırdı. Bir tek o yanlış bir ritimde çalışırken, dünyadaki diğer herkesin düzenli bir şekilde tik tak etmesi nedendi?

Baştan çıkaran iniltiyi tanıdım. Annemin açlığını çok uzun bir süredir besliyordum. Ne de olsa burada *bedel* olarak anneme, potansiyel lokma olarak da diğerine hizmet etmiyor muydum? Evet, sevgi, engin denizin uzak kıyısındaydı. Büyük meşe ağacı orada duruyor ve ağacın içinde bir kutu var, kutunun içinde bir tavşan ve tavşanın içinde bir ördek ve ördeğin içinde bir yumurta. Ayrıca, duygusal mekanizmanın harekete geçmesi için yumurtanın yenmesi gerekiyor.

6.

Ertesi sabah sessiz, gri bir gün ağarıyordu. Geçen gecenin korkunç zarar verdiğini, elektrik kablolarının koptuğunu, evlerin çatılarının uçtuğunu, yerel yollardan bazılarının kapandığını öğrendim.

Gitme kararıma sadık kaldım. Otobüs öğleden sonra dört buçukta kalkıyordu.

"İstersen sen kalabilirsin," dedim "ve kuzeninle birkaç gün geçirebilirsin," diye temkinli bir şekilde ekledim.

"Hayır, birbirimizi yıllardır görmüyoruz."

Bunu, numara yapmadan ifade etti. Buraya kuzenini görmek için geldiğini söylemesinin artık bir anlamı yoktu.

"Ben gidiyorum. Büyük annem ve büyük babamın yaşadığı sokağı bulabilir miyim diye bakacağım."

"Ben de seninle geliyorum," dedi. Sesinde çocukça bir kararlılık hissediliyordu.

"Hayır," dedim.

Biraz aşağılanmış gibi dudaklarını sıkıca kapattı. Bu daha çok, sabah kahve*mizi* atlayacağımızın belli olmasındandı. Saat üçte tekrar buluşmayı kararlaştırarak otelin önünde yollarımızı ayırdık. Ona ne yapacağını sormadım.

"*Priyatno snimane!*" diye geride bırakılmış bir çocuğun ses tonuyla bağırdı. Belki de bu, yaygın kullanılan Bulgarca bir ifadeydi ama kulaklarımı tırmaladı. *Resim çekerken iyi vakit geçir!*

Bir anda içim rahatlama hissiyle doldu. Aba'nın varlığından nihayet kurtulduğumda ancak o zaman Varna'ya geldiğimi hissettim. Hafızamdan canlı bir görüntü hatırlamaya uğraşarak, Vladislav Varnenchik sokağına doğru yola çıktım (adı eskiden de bu muydu?). Eskiden kumsala giderken ve güneşte yanmış, hâlsiz bir şekilde, ayaklarımı sıcak asfaltta sürüyerek dönerken kullandığım yol buydu. Buna rağmen anımsadığım tek yer postaneydi. Diğer her şey değişmiş görünüyordu. Büyük annem ve büyük babam, soldaki küçük sokaklardan biri olan Dospat Sokak'ta oturmuşlardı. Daha öncesinde Varna'nın biraz dışındaki bir gölün yanında bahçeli, kendilerine ait olan bir evleri vardı. Annemin çocukluğunu ve gençliğinin ilk yıllarını geçirdiği yer orasıydı. Gölün orada büyük babamın çalışmış olduğu, uzun süredir terk edilmiş hâlde duran bir tren istasyonu vardı. Annem bu istasyonu özel bir sevecenlikle hatırlar. Yaz akşamları mahallenin çocukları orada toplanırmış. *Akşamları istasyonda buluşurduk, bütün trenler geçip gittikten sonra...* Bu kısmı anımsadım – *akşamları bütün trenler geçip gittikten sonra* – çünkü yineliyor olmalıydı. Bunu böylece hatırladıktan sonra, ötesini kendi renklerimle işledim. Gün batımı, ateş böcekleri, sessiz bir tren istasyonu, karanlıkta parıldayan ılık tren rayları, vıraklayan kurbağalar, gökteki ay – ve annemin genç, hevesli, heyecanla çarpan yüreği.

Büyük annem ve büyük babamı ziyaret etmek için pek çok kez

gelmiş olmamıza rağmen, bu eski, terk edilmiş tren istasyonunu ve eskiden yaşadıkları evi görmeye neden hiç gitmemiştik diye düşündüm. Büyük babam emekli olduğunda, büyük annemle birlikte bir okula taşınmışlardı. Orada hademe olarak kalıyorlardı. Okulun bahçesindeki küçük evde yaşıyorlardı. Evin yalnızca iki odası vardı ama bahçe genişti. Bir bölümünün üstü kapalıydı, böylece yağmur yağdığında bile yaz boyunca tüm gün dışarıdaydık. Okul yaz süresince boştu; bolca alan vardı.

Okulu buldum. Kapısı kilitliydi. Tuğla duvarı anımsayamadım, sonradan yapılmış olmalı. Sürgülü kapıyı hatırlamıştım. Kapı çirkin bir yeşile boyanmıştı. Üzerine siyahla *kotelno*, "kazan dairesi", kelimesi yazılmıştı. Açmayı denedim. Kilitliydi. Bu sinir bozucuydu. İçimi, bildiğim türden bir panik duygusu kaplayıverdi; kimi zaman bir yerden çıkamadığımda hissettiğim bir şeydi bu. Kapıda hipnotize olmuş gibi kalakaldım. Her şey ne kadar da küçük görünüyordu! Ufacık evin, duvara bitişik olan çatısı yıkık döküktü, duvarın dış kısmı çatlamıştı, rutubet izleri yere kadar yayılmıştı. Ayrıca bahçe – masmavi bir göğün altındaki o güneşli, geniş avlu– ne kadar da küçülmüştü! Hepimiz buraya nasıl sığmıştık? Babam, annem, erkek kardeşim, ben? Ziyaretine geldiğimiz zamanlarda, büyük annem ve büyük babam arkadaşlarının evinde mi yatmışlardı? Ya da okul binasındaki sınıflardan birinde, uydurma bir yatakta mı?

Bir zamanlar şirin evler ve bahçelerin olduğu küçük güzel sokak, tanınmaz hâldeydi. Sokak bir inşaat alanına dönmüştü; her köşede yeni evler peyda oluyordu. Okulun etrafında dolaştım, girişi buldum ve koridorda bir adamla iki kadına rastladım. Bahçeyi görmek istediğimi, içeri girmeye çalıştığımı ama kilitli olduğunu söyledim.

"Bahçeyle neden ilgileniyorsunuz?" diye sordu adam.

"Büyük annem ve büyük babam yıllar önce orada yaşıyordu."

"İçeri giremezsiniz. Orası okulun kazan dairesi."

"Sadece şöyle bir bakmak istiyorum."

"Hanımefendi, orada bahçe falan yok! Hiçbir şey yok! Okulun kazan dairesi o. Bildiğim kadarıyla hep de öyleydi."

Kadınlar da onayladı; Bulgarların yaptığı gibi başlarını sağa sola salladılar.

Okul binasından çıktım ve yeşil kapıya geri gittim. Unutulmuş bir şifre gibi önümde duruyordu. Şifresini kırarak kapıyı açabilirsem, her şeyi anımsayabilirim diye düşündüm. Bazı imgeler beliriyordu: Hep bir işle – yemek pişirmek, temizlik yapmak, çamaşır yıkamak, ütü yapmak – meşgul olan büyük annemin enerjik görüntüsü ile okulun bahçesinde oturup, sigara içen büyük babamın durağan görüntüsü. Diğer her şey yuvarlanıp, yeşil kapının ardındaki kazanı boyladı.

Yolun karşısındaki küçük eve baktım, şaşırtıcı bir şekilde yerinde duruyordu. Büyük annem, artık hayatta olmayan arkadaşlarına yaptığı bir ziyaretten döndüğünde, o evde ölmüştü. Birlikte televizyon seyrediyorlarmış, büyük annem birden telaşlanmış ve "Neden bu kadar karanlık oldu?" diye sormuş, sonrasında da ölmüş. Büyük annemin son sözlerine dair annemin en yeni hikâyesi buydu.

Derin derin nefes alarak ana yola geri yürüdüm ve bir taksi durdurup oradan kurtuldum. Yolculuk, hemen etkisini gösteren bir yatıştırıcıydı.

Bu anlamsız ve rahatsız edici hac yolculuğunu, sonuna kadar götürmeye karar verdim.

"Beni gölün yanındaki eski tren istasyonuna götürebilir misiniz?" diye sordum

"Neden?" Taksi şoförü şaşırmıştı. "Orada hiçbir şey yok ki!"

Paslı raylardan oluşan karmaşanın ötesinde, tam karşımda göl vardı. Orada duruyordu – o kadar, başka bir şey yok. Gökyüzü elektrik kablolarıyla bölüm bölüm ayrılmıştı, raylar çimenlerle kaplanmıştı. Çimenler koyu yeşildi, gökyüzü ve göl ise griye çalan mavi renkteydi. Çirkin bir yerdi ama hiçbir çekiciliği yok da denemezdi. Çekiciliği, her taraftan yayılan, terk edilmişlik hissinde yatıyordu. Arkamı döndüm. Karşıda, yolun diğer tarafında, hiç gidip görmediğimiz bahçeli evin olması gereken yerde, bir yamaç vardı. Tepesinde birkaç tane küçük bakımsız ev bulunuyordu. Yamaç tehlikeli bir şekilde erozyona uğramıştı, öyle ki küçük eski evler her an çökebilirmiş gibi görünüyordu. Tepenin eteklerinde, yolun hizasında, "Araba Tamiri", "Motor Yağı Değiştiriyoruz" gibi reklam panoları olan ve daha da bakımsız görünen binalar vardı.

"Canım, burada hayaletlerden başka bir şey olmadığını söylemiştim! Eğer araba parçası aramıyorsan... O da çok eski bir araba için olmalı tabii!" dedi taksi şoförü kibarca.

Kasabanın merkezine gitmek için döndüğümüz sırada, bir kez daha göle baktım. Sanki mavimsi, belli belirsiz bir parıltı, gölün üzerinde havada parıldayan hayaletler görür gibi oldum.

7.

Otele doğru yürürken, Aba'nın çeşmenin yanında durup martıları beslediğini gördüm. Çeşme o sabah olduğundan biraz daha güçlü akıyor gibiydi. Püsküren sular, bulutların arasından süzülen gün ışığıyla aydınlanıp, gökkuşağının tüm renkleriyle parlıyordu. Martılar delirmiş gibiydi: Havada büyük daireler çizerek uçuyor, kanat çırpıyor ve sonra paraşüt gibi yavaş yavaş inerek, Aba'nın birbirine kenetlediği avuçlarına konup, ekmek kırıntılarını gagalıyorlardı.

Yoldan geçenler durup, bu manzarayı izliyorlardı: Aba'nın performansında, hayret verici bir şekilde akrobatik, aynı zamanda doğal olan bir şey vardı. Aba kusursuz bir şekilde kendisini mekânın içine kazıyordu. Bu kez "yanlış bir ton" yoktu. Eğer Aba bir mesaj gönderiyorsa, o mesaj, meydanda izleyen bizlere yönelik değildi, bundan emindim.

Yanına gitmedim. Tüylü yaratıklardan nefret ederim. Bir köşeden bu manzarayı izliyordum. Beni fark etti, geri kalan ekmekleri havaya attı, kırıntıları temizlemek için ellerini birbirine çırptı ve yanıma geldi.

O sabah resepsiyona bıraktığımız çantaları aldık. Otelin önünde taksi beklerken, vaktini nasıl geçirdiğini sordum.

"Pek bir şey yapmadım, kasabada biraz dolandım."

Sonra bana dikkatle baktı ve şöyle dedi:

"Ah, evet, büyük annenin evine gittim – Dospat Sokak, *n'est–ce pas?*"[1]

Keskin tırnaklı küçük pençesini kasıtlı olarak tenime geçirdi, buna hiç şüphe yoktu. Öfkeden köpürüyordum. Sessizce, görünmeyen yaramdaki kanı emdim ve şöyle dedim,

"Neden? Orada hiçbir şey yok ki!"

Tam o anda taksi geldi.

1 (Fransızca) Öyle değil mi? –*çn*

"Zagreb'e dönmeni ve bana Varna'yla ilgili her şeyi anlatmanı sabırsızlıkla bekliyorum! Sabırsızlıkla bekliyorum," diye her telefon konuşmamızda heyecanla yineliyordu. Sesindeki rutin heyecanı fark ediyordum, hep aynı şekilde ifade ediyordu: *Sabırsızlıkla bekliyorum.*

Kafamda, vereceğim raporun versiyonlarını prova ediyordum. Belki de Varna'da sadece iki gün kaldığımı, havanın kötü olduğunu ve pek bir şey görmediğimi söylemem daha iyi olurdu, hem doğruydu da. Ya da nazik bir Varna'lı polis memurunun yardımıyla Petya'sının yerini bulabildiğimi, iyi göründüğünü, daha doğrusu güzel göründüğünü, ona sevgilerini gönderdiğini ama maalesef yazarken güçlük çektiği için yazamadığını mı söylemeliydim... Bu arada oğlu Kostya'nın içki içmeyi bıraktığını ve ona gerçek bir bağlılıkla baktığını... Varna ise... Varna harikaydı ama hiç fotoğraf getirememiştim çünkü yeni dijital fotoğraf makinemde yanlış bir tuşa basmıştım.

"Ben buradaki hiçbir şeyi tanıyamıyorum," dedi, bilgisayarımın ekranındaki fotoğraflara bakarak. "Burası Varna mı?"

Şaşırtıcı bir biçimde sakin ve kendine hâkimdi. Okulun bahçesini sokaktan ayıran duvar için, "Hayır, şu duvar önceden orada yoktu. Yeni bir şey..." dedi.

Gri sahil manzaraları yüzünden benim gibi hayal kırıklığına uğramaması hayret vericiydi.

"O sahil hiçbir zaman güzel değildi. Hep Asparuhovo ve Galata'ya gitmeyi tercih ettiğimizi hatırlıyorsun değil mi? Orada su daha temizdi."

Bir sonraki ziyaretimde, fotoğraflara tekrar bakması için zorladım. Onlara ilk kez baktığı zamanı unutmuş gibi görünüyordu. Yorumları tıpatıp aynıydı ve umursamazlığı beni üzdü. Bedel olarak yerine getirdiğim hizmetin beklenen "ödemesini", duygusal karşılığını almamıştım. Belki de hak etmiyordum. Açıkçası görevi kötü bir şekilde yerine getirmiştim. Hac yolculuğumdan geriye hiçbir şey getirmemiştim ve karşılığında da hiçbir şey almamıştım. Varna dosyasını belleğinden silmiş ya da başka bir yere mi kaydetmişti bilemiyorum ama emindim ki, ne o ne de ben dosyayı yakın bir zamanda tekrar açacaktık.

Bu sefer yürüyüş biçimini değiştirdiğini fark ettim. Yürütecini iterken biraz daha dik durmaya, her adımında ayağını biraz daha kaldırmaya çalışıyordu.

"Jasminka bana ayağımı kaldırmamı söylemişti."

Jasminka onun fizyoterapistiydi.

Her zamanki gibi kahve içmek için, pazar yerindeki sevdiği kafeye gittik. İçeri yürüteciyle girdi, dışarıda bırakmayı inatla reddetmişti (*Çalınsın istemiyorum!*). İnsanlar o geçsin diye ayağa kalkıp, sandalyelerini çekmek zorunda kaldılar. Sanırım kafeye yürüteçle girmesinin, bunca karmaşaya neden olduğunun farkında değildi.

"Sen burada yokken, garsonlar bana yardımcı oldu. Hepsi çok çok kibarlar. İnsanlar genellikle çok kibarlar, özellikle de beni yürüteçle gördüklerinde," dedi.

Her zaman aynı şeyi sipariş ederdi: Kapuçino. Kaia ya da ben kafenin iki adım ötesindeki dükkândan peynirli çörek, üçgen şeklinde bir hamur işi getirirdik. Çörek ve kapuçino ritüeli olmadan gününden hayır gelmezdi. Hava kötü olursa ve kendi başına dışa-

rı çıkamazsa, başka biri çöreğini getirir, kapuçino da evde yapılır.

Bir süre oturduktan sonra tuvalete gitti. Döndüğünde sinirliydi.

"Nasıl oldu da bu iş benim başıma geldi! Mahallenin en şirin, küçük, yaşlı kadınına!" diye söylendi.

Yaşlı bezi takmayı, topuksuz, ortopedik ayakkabı giymeyi inatla reddetti (*Onlara katlanamıyorum! Her zaman topuklu ayakkabı giydim ben!*). Birisi ona mahallenin en şirin, küçük, yaşlı kadını olduğunu söylemişti. Bir sene öncesine kadar benzer bir düşünceyi hakaret sayardı ama şimdi hoşuna gidiyordu ve defalarca tekrarlıyordu: *Herkes benim mahallenin en şirin, küçük, yaşlı kadını olduğumu söylüyor!* Bir parça ironiyle, söylediği doğruydu. Bu lafı sakarlığı için bir özür, "müstesna" yaşına saygı duyulması için bir rica olarak kullanırdı. Yaşlı bezi, vücudunun ona en kötü hakaretiydi. Ayrıca unutkanlığı onu sinirlendiriyordu (*Hayır, unutmadım!*) ama daha sonraları yumuşadı (*Belki de unutmuşumdur?*) ve en sonunda onunla barıştı. (*Artık bir şeyleri unutmam hiç şaşırtıcı değil. Seksen yaşındayım, biliyorsun!*).

"Eğer bu bir kez daha olursa, kendimi hiç düşünmeden öldüreceğim," dedi, dolaylı olarak benden sakinleştirici bir şeyler söylememi bekleyerek.

"Senin yaşında biri için bu çok normal! İyi tarafından bak. Seksenin üstündesin, hâlâ ayaktasın ve dolaşabiliyorsun, acı çekmiyorsun, kendi evinde yaşıyorsun, her gün dışarı çıkıyorsun, sosyalleşiyorsun. Her gün birlikte kahve içtiğin en iyi arkadaşın on yaş daha genç. Jasminka seni haftada üç kez ziyaret ediyor. Kaia her gün kahvaltını, öğle yemeğini ve akşam yemeğini getiriyor, harika bir aşçı; doktor kontrollerinin takibini yapıyor. Doktorun, evinden beş dakikalık bir yürüme mesafesinde, torunların düzenli olarak ziyaretine geliyor ve seni seviyorlar, ben de hep seni görmeye geliyorum," diye sayıp döktüm.

"Keşke okuyabilseydim," diyerek iç çekti; gerçi artık, gazete sayfalarına şöyle bir bakmak dışında, bir şey okuyamayacak kadar sabırsızdı.

"Okuyabiliyorsun aslında, güçlükle de olsa."

"Keşke Tessa'mı bir kez daha okuyabilsem."

Hardy'nin *Tess*'inden bahsediyordu.

"Sen karar verir vermez, ameliyatı yaptırabiliriz. Yaşa bağlı kataraktın alınması çocuk oyuncağı."

"Benim yaşımda hiçbir şey kolay değil."

"Çocuk oyuncağı dedim, kolay değil. Sana büyüteç almamı ister misin?"

"Kim büyüteçle okumaya katlanabilir ki?"

"*Tess*'i okumamı ister misin? Her gün bir bölüm?"

"Başkasının okuması, kendi kendine okumak gibi güzel olmuyor."

Onu neşelendirmek için yaptığım bütün denemelere çocukça bir ayak diremeyle karşılık vermişti. Bir an için yumuşardı (*Belki de haklısın*) ama hemen başka bir detay bulurdu (*Ah, eğer biraz daha hızlı yürüyebilseydim, her şey daha farklı olurdu!*)

"Çok değiştim. Kendimi zor tanıyorum."

"Amma yaptın! Alnında tek bir çizgi bile yok."

"Belki öyle ama boynumun derisi sarktı."

"Yüzündeki çizgiler öyle ince ki neredeyse görünmüyor."

"Belki ama sırtım çok kamburlaştı."

"İnce görünümünü korudun."

"Göbeğim çıktı," diye şikâyet etti.

"Biraz ama hiç kimse fark etmez," diye içini rahatlattım.

"Çok değiştim. Kendimi zor tanıyorum."

"Senin yaşında olup, hiç değişmemiş biri aklına geliyor mu?"

"Şimdi böyle sorunca..." diye duraksadı.

"Ne bekliyordun?"

"Bilmiyorum."

"Sevgili Ava Gardner'ın, mesela."

"Ava, dünyadaki en güzel kadındı!" dedi kesin bir tavırla, ama sanki kendinden bahsediyormuş gibi bir parça melankoliyle.

"Ava altmış sekiz yaşında öldü."

"Şaka yapıyorsun!"

"Hayır, gerçekten, kalp krizi geçirdi. Yüzünün yarısına felç indi. Hayatının sonlarında beş kuruş parası yoktu, bu yüzden Frank Sinatra hastane masraflarını ödedi."

"O? Parasız!? Buna inanamam."

"Evet, Amerika'dan Londra'ya taşındı. Orada yalnız başınaydı, herhâlde artık para kazanacak durumda değildi. Hizmetçisi Carmen'e söylediği son söz şuydu: 'Yoruldum." Hikâyeye göre, Frank Sinatra, Ava'nın öldüğünü duyduğu zaman kendisini iki gün boyunca odaya kilitlemiş; hüngür hüngür ağladığını söylerler."

"Eh, zaten böyle yapmalıydı!" dedi. "Öylesine küçük bir adam, bakılacak pek bir şeyi yok, sıska, tüy sıklet biri. Onun yanında kurbağa gibi görünüyordu!"

"Ya Mickey Rooney?"

"Neden Mickey Rooney?"

"Onun ilk kocasıydı."

"Rooney de bir tüy sıkletti! O kadar harika bir kadının etrafında sadece cüceler vardı."

"Ava senden sadece dört yaş daha büyüktü."

"Ava dünyadaki en güzel kadındı!" diye yineledi, yaşları arasındaki farkla ilgili yorumu umursamayarak.

"Mesela, Audrey Hepburn'e bak."

"Şu küçük kadın mı? Sıska olan?"

"Evet. Altmış dört yaşında öldü."

"Bilmiyordum."

"Ya Ingrid Bergman?"

"Ingrid Bergman'a ne olmuş?"

"Altmış yedi yaşındayken öldü."

"O biraz sakardı ama yine de enfesti."

"Ya Marilyn Monroe? Sen doğduğunda Marilyn iki aylık bebekti! Öldüğünde ise otuz altı yaşındaydı!"

"Marilyn benim yaşıtım mıydı?"

"Senin kuşağındandı! İkiniz de 1926'da doğdunuz!"

Marilyn Monroe'yla aynı doğum yılını paylaştıkları gerçeği onu pek etkilememiş gibiydi.

"Peki ya Elizabeth Taylor?" diye sordu.

"Daha yeni yetmiş beşinci yaşını kutladı. Geçen gün gazetede yazıyordu."

"Liz'in benden genç olduğuna inanamıyorum."

"Tam altı yıl!"

"O da güzel bir kadındı," dedi. "Onun gibileri günümüzde yok."

"Bir de bugün gör!"

"Neden?"

"Doğum günü fotoğrafını tekerlekli sandalyede çekmişler."

"Ben ne kadar daha yaşlıyım?"

"Altı yıl."

"Beş buçuk," diye düzeltti.

"Onun kaç ameliyat geçirdiğini düşün bir," diye ekledim.

"Omurgasında sorun vardı."

"Ve alkol, sonra o mutsuz evlilikleri."

"Kaç kere evlenmişti?"

"Dokuz. Doğum günü kutlamalarını anlattıkları haberde, onuncu kez evlenebileceğini de söylüyorlardı."

Annem güldü.

"Şapka çıkarmak lazım!"

İşte sonunda konuşuyorduk. Üçüncü bir kişiden bahseden iki arkadaş gibi, Liz hakkında konuşuyorduk. Tüm bu bilgileri duymanın, annemi hoşnut ettiğini düşünüyordum. Liz yetmiş beş

yaşındaydı ve tekerlekli sandalyede fotoğrafı çekilmişti. Annem birkaç ay içinde seksen bir yaşına girecekti ve tekerlekli sandalyede değildi. Şişman bile değildi.

"Sanırım güzellik ve şöhretin bir anlamı yok," dedi rahatlamış bir şekilde.

Yüzündeki ifade, bu kez hayatındaki dengeden hoşnut olduğunu gösteriyordu.

"Bette Davis'in ne söylediğini biliyor musun?"

"Ne?"

"İhtiyarlık çıtkırıldımlara göre bir şey değil."

"Evet, değil," dedi, bir anlığına yüreklenmişti.

Sık sık, kendini olduğundan genç zannederdi. Bir keresinde, böyle farklı, daha genç bir yaşta hissettiğinde bana "büyük anne" diye seslenmişti.

"Yoksa uyuyor musun, büyük anne?"

Zamanda ileri geri kayıyordu. Farklı şeylerin ne zaman olduğunu tam olarak bilemiyordu. Onun için en mutlusu çocukluğunda kalmak olurdu; hayat öyküsünün en parlak dönemi olduğunu düşündüğü için değil de, o dönemki duyguları "güvenli" olduğu için; yani çoktan formüle edilmiş, mühürlenmiş, birçok kez anlatılmış, dinleyicilerine her zaman sunabileceği repertuvarı için seçilmiş olduğundan. Çocukluğuna dair küçük olayları ve detayları aynı şekilde, aynı kelimelerle, aynı ana fikirle ya da çoğu zaman bir ana fikir olmadan tekrar tekrar anlatırdı. Artık düzeltilip, değiştirilemeyen mühürlü bir repertuvardı, en azından böyle görünürdü. Bununla birlikte, tek sabit zamansal koordinatıydı. Şu da doğrudur ki, bazen benim ilk kez duyduğum güçlü imgeler de çıkıverirdi.

"Yılanlardan hep korkardım."

"Neden?"

"Bir keresinde ormanda geziye çıkmıştık ve ayağım büyük, yaşlı bir yılana takıldı. Babam onu öldürdü."

"Zehirli değildi umarım!"

"Şu yılanıydı."

"Su yılanı mı demek istiyorsun?"

"Evet, büyük, kötü, yaşlı bir yılandı ve babam onu öldürdü."

Babama, yani kocasına, baba derdi, kendi babasına ise genellikle büyük baba derdi. Şimdiyse baba derken, kendi babasını kast ediyordu.

"Çirkin teşhis"in konulmasının üzerinden üç yıl geçmişti. Bir yıl daha olacak mıydı? İki? Beş? Ölümle pazarlık yapmak işine geliyordu (*Torunumun doğumunu görecek kadar ömrüm olsa! Torunumun ilkokula başladığını görsem! Öbür torunumun okula başladığını görme şansım olsa!*). Kesin olan bir şey vardı: Her şeyin icabına bakmıştı, her şeyi paketlemişti, her şey "düzgün ve düzenli"ydi, hazırdı. Hayatını, sanki temiz, neredeyse boş bir muayenehanenin bekleme salonunda oturuyormuş gibi geçiriyordu: Canını acıtacak bir şey yoktu, hiçbir şeyin yeri pek değişmiyordu, ne zaman gerçekleşeceği artık umurunda değilmişçesine çağırılmayı bekliyordu. Onun için önemi olan tek şey günlük ritmiydi: Kaia sabah 7.30'da geliyordu; sabah programı *Günaydın Hırvatistan*'ı izlerken kahvaltı ediyordu, sonra giyinip kapuçinosu ve peynirli çöreği için kafeye gitmek üzere evden çıkıyordu, yolda komşularla sohbet ederek yavaş yavaş dönüyordu. 13.30 gibi Kaia'nın yemeğini getirmesini bekliyordu, öğle uykusundan sonra Kaia, 18.30 civarında akşam yemeğini getiriyordu. Yemeğini yerken en sevdiği televizyon programı olan *The Courtroom*'u, ardından haberleri izliyordu, daha sonra yatmaya gidiyordu. Kaia haftada üç kez geliyordu ve birlikte kahve içtikleri kafeye yürüyorlardı. Jasminka haftanın üç günü geliyordu, basit egzersizleri ve banyosu için ona yardım ediyordu; komşular her gün uğruyorlardı; torunlarını haftada bir kez, genelde pazar günleri görüyordu. Ben haftada en az üç defa arıyordum ve sık sık Zagreb'e gelip, birkaç gün ya da daha çok kalıyordum.

Eskiye göre daha fazla uyuyordu. Bazen öyle derin uyuyordu ki telefonun çalmasıyla ya da kapıyı çarpmamla bile uyanmıyordu. Uzandığında, başını biraz öne doğru eğip, bilgisayarlı tomografi taramalarındaki duruşunu alıyordu. Huzurlu, rahatlamış bir şekilde, dudaklarında belli belirsiz bir gülümsemeyle uzanıyordu. Koltukta otururken sıklıkla kısa, derin bir uykuya dalıverirdi; sıcak bir küvete girer gibi. Bangır bangır bağıran televizyonun önünde, başı açık, elinde toz fırçasıyla otururken bulurdum onu. Sonra gözlerini açar, uzun sapına yumuşak bir paçavra bağladığı küçük fırçayı yavaşça kaldırır ve televizyon ekranının tozunu silerdi. Ardından, yerde küçük bir leke fark eder, ayağa kalkar, yavaş yavaş, ayağını sürüyerek banyoya gider, paçavrayı ıslatır, fırçaya sarar, geri gider ve tekrar koltuğuna oturur, oturduğu yerden lekeyi silerdi.

"Bana şu Sphincter'lardan al, en iyisi onlar," derdi.

"Swiffer yani, anne."

"Evet, hiç kalmadı evde."

İçinde "tozların işini bitiren", büyülü, yumuşak bezlerin olduğu kutulardan getiriyordum ona, (*Bu bezler tozların işini bitirir!*). Evin içinde ayaklarını sürüyerek gezinirken, dikdörtgen biçimindeki alt kısmına Swiffer marka bezin sarılı olduğu hafif, plastik fırça sapını elinde tutar ve ağır hareketlerle duvarlardaki, mobilyalardaki, yerdeki tozları silerdi. Parlak güneş, panjurlardan geçip ışıldıyor, yere altın rengi lekeler saçıyordu. Üstüne güneş ışınları serpilmiş; biçimli başında kısacık kesilmiş saçları; hafif çekik, açık kahverengi gözleriyle solgun yüzü ve şaşırtıcı biçimde hâlâ dolgun olan dudaklarıyla, altın para yığınlarından oluşuyormuş gibi görünen güneşle baştan ayağa sarılmış bir halde, odanın ortasında dururdu. Çevresini saran havada bir milyon toz zerreciği parıldardı. Onları dağıtmak için fırçanın sapını sallardı ama altın rengi zerrecikler oldukları yerde kalırdı. Sonrasında tekrar sandalyesine

oturur ve uykusuna devam ederdi. Altın rengi tozlar çevresinde uçuşurdu. Güneş beneklerinin ihtişamında otururken uyuyan, kadim bir tanrıçaya benzerdi.

Bir gün, aniden uyandığında, uyku sersemi bir hâlde şöyle dedi:

"Annem bana bir keresinde ne anlattı biliyor musun?"

"Ne?"

"Beni doğururken, yatağının çevresinde üç kadın duruyormuş. İkisi beyaz, üçüncüsü de siyah giyimliymiş."

"Sence onlar kaderini belirleyen tanrıçalar mıydı?" diye sordum temkinli bir şekilde.

"Saçmalama," dedi. "Büyük ihtimalle annem doğum sancılarından kıvranıyordu ve halüsinasyon gördü. İkisi beyaz, biri siyah giyimli," diye mırıldandı ve tekrar uykuya daldı.

Mart 2007'deki bu on beş gün boyunca güneşin doğuşu öyle ihtişamlı, öyle parlaktı ki, her sabah panjurları indirmemiz gerekiyordu. Hava ilkbahar gibi kokuyordu. Annemin balkonu bakımsız kalmıştı; çiçek saksılarındaki toprak kurumuştu.

"Biraz taze ve verimli toprak alıp birkaç çiçek ekmeliyiz," dedim.

"Binada çiçekleri olan ilk biz oluruz!"

"Evet, ilk."

"Evet, sardunyalar."

Balkon demirlerine serçeler kondu. Bu iyiye işaretti; annem bu sene sürü sürü sığırcık olmayacağından emindi.

"Şu baş belası şeyler gitti artık," dedi

"Hangi baş belası şeyler?"

"Biliyorsun ya, ufacıklar!"

"Sığırcık kuşların adı, ufacıklar ise senin torunların."

"Ben de öyle dedim."

"Ne dedin?"

"Şu baş belası şeylerin gittiğini."
Sonra gizemli bir edayla ekledi,
"Geldikleri gibi gittiler."

İKİNCİ BÖLÜM

Bana Hiç Soru Sorma,
Ben de Sana Hiç Yalan Söylemeyeyim

İlk Gün

1.

Resepsiyonist Pavel Zuna, üç kişinin masaya yaklaşmakta olduğunu görür görmez, sol ayak parmağından yukarı doğru çıkan ve sırtında sonlanan esintiyi fark etti. Ya da tam tersi: Sırtından, ayak parmağına doğru esiyordu. Pavel Zuna bir nörolog değil, resepsiyonistti ve şairden ziyade bir resepsiyonistti, bu yüzden de alışık olmadığı bu his üzerine derin düşüncelere dalmadı, özellikle de masaya yaklaşmakta olan kişilerin pitoresk görünümü tüm dikkatini meşgul ettiğinden. Tekerlekli sandalyede, ayağında kocaman tüylü bir bot olan, yaşlı bir kadın oturuyordu. Yaşlı kadını bir insan olarak tanımlamak oldukça zordu; bir insandan arta kalanlardı adeta, insan görünümlü kuru et gibiydi. Öyle ufak ve iki büklümdü ki botu kendisinden daha göze çarpıcıydı. Yaşlı kadının bir kafatasından ve ona naylon çorap gibi geçirilmiş buruş buruş bir ciltten ibaret zayıf bir yüzü vardı. Gür, gri saçları kısacık kesilmişti ve burnu kanca gibiydi. Canlı, gri gözleri parıl parıl parlıyordu. Yaşlı kadın kucağında büyük deri bir çanta tutuyordu. Tekerlekli sandalyeyi iten diğer kişi, epey uzun boylu, zayıf ve ileri yaşlarına rağmen şaşırtıcı biçimde dik duruşluydu. Pavel Zuna pek de kısa bir adam sayılmazdı, buna rağmen şöyle bir bakıldığında, uzun boylu kadının ancak omzuna geldiği görülüyordu. Üçüncü kişi kısa boylu, nefes kesici bir sarışındı, saçları aşırı derecede peroksit kullanımından dolayı zarar görmüştü; halka şeklinde, büyük, altın küpeler takmıştı ve ağırlığından öne eğilmesine sebep olan büyük

göğüsleri vardı. Pavel Zuna'nın resepsiyonist olarak kariyeri ne kısa, ne başarısız, ne de sıkıcıydı; bu da demek oluyor ki çeşit çeşit şey görmüştü – daha yoğun bir şekilde rengi açılmış saçlar ve daha büyük küpeler. Ama yine de Pavel Zuna, ne resepsiyon masasının gerisinde ne de hayatı boyunca, bu nefes kesici sarışınınkilerden daha büyük göğüsler gördüğünü hatırlamıyordu.

Pavel Zuna özel yeteneği olan, tecrübeli bir resepsiyonistti. Ona, şu ana kadar hatasız çalıştığı kanıtlanmış olan, gözle görülmeyen bir finansal tarayıcı bahşedilmişti: Zuna herhangi birinin hangi sınıfa mensup olduğunu ve ekonomik statüsünü şıp diye tahmin edebiliyordu. Pavel Zuna resepsiyonistlik işini bu denli sevmiyor olsaydı, dünya üzerindeki herhangi bir vergi departmanı onun peşinden koşardı, diğer insanların ceplerinin derinliğini kestirmekte böylesine ustaydı. Kısacası, Zuna bu tuhaf troykanın otelinе yanlışlıkla girmiş olduğuna yemin edebilirdi.

"Günaydın hanımlar. Sizin için ne yapabilirim? Yolunuzu kaybetmiş olmayasınız?" diye, hastane ve huzurevlerindeki sağlık personellerinin yaşlı hastalara hitap ettikleri gibi büyüklük taslayarak sordu.

Uzun boylu kadın, "Burası Grand Otel mi?" diye Zuna'ya sordu.

"Evet."

"O hâlde kaybolmadık," dedi kadın, Pavel Zuna'ya üç pasaport uzatarak.

Pavel Zuna ayak parmağındaki esintiyi tekrar hissetti, bu kez öyle kuvvetli ve acı vericiydi ki nefesi kesildi. Ancak işinin ehli bir profesyonelin tecrübeli tavrıyla, tatlılıkla gülümsedi ve isimlerini doğrulamak için bilgisayara yöneldi. Kısmen acıdan, kısmen şaşkınlıktan, Pavel Zuna'nın, bilgisayar ekranından gelen ışıkla aydınlanan yüzünün rengi attı: Otelin en iyi ve en pahalı iki süiti, pasaportlardaki isimler için ayırtılmıştı.

"Pardon, ne kadar kalacaksınız? Ayrılacağınız tarihi burada görmüyorum," dedi Pavel Zuna, mesleki gururu incinmiş bir adamın ses tonuyla.

"Birkaç gün, belki," dedi küçük, yaşlı kadın astımlı sesiyle.

"Ya da belki bir hafta," dedi uzun boylu kadın donuk bir şekilde.

"Veya belki de sonsuza kadar," dedi sarışın kadın ahenkli bir sesle.

"Anlıyorum," dedi Zuna ama bir şey anladığı yoktu. "Kredi kartınızı alabilir miyim lütfen?"

"Nakit ödüyoruz!" dedi büyük göğüslü sarışın kadın, lezzetli bir lokma yemiş gibi ağzını şapırdatarak.

Tekerlekli sandalyedeki küçük, yaşlı kadın, dizlerinde gevşek bir şekilde duran deri çantanın fermuarını açarak, sarışın kadının söylediğini sessizce onaylamış oldu. Pavel Zuna hafifçe öne eğildi ve çantanın içine düzenli bir şeilde yerleştirilmiş, kalın avro tomarlarını gördü.

"Anlıyorum..." dedi, biraz sersemlediğini hissederek. "Belli bir yaşa ulaşmış olan hanımlar, her zaman nakit öderler."

Görünüşe göre, Pavel Zuna'nın içindeki finansal tarayıcı ciddi bir arıza yapmıştı ve bu da onun canını sıkıyordu. Elini hafifçe sallayınca otel üniformalı üç genç adam belirdi.

"Çocuklar, hanımlara odalarına kadar eşlik edin. *Presidentske apartma! Cisarske apartma!*"[1] diye emretti anahtarları vererek.

Üç kadın, otel görevlileriyle çevrili olarak, asansöre doğru süzüldüler. Pavel Zuna, görüşü bulanıklaşmadan hemen önce, resepsiyon masasında duran Çin vazosunun içindeki görkemli çiçek aranjmanından birkaç taç yaprak koparan ani bir esintiyi gözlemleyebildi. Ağrı, sol ayak parmağından bedeninin yukarısı-

1 (Slovakça) Kral dairesi. –çn

na doğru yayılmıştı. Sırtına doğru öyle şiddetli bir şekilde vurdu ki, yere yıkıldı.

Arnoš Kozeny, lobideki koltuklardan birinde rahatça otururken, bütün bu manzarayı göz ucuyla izliyordu. Emekli bir avukat olan Arnoš Kozeny, Grand Otel'in bir nevi demirbaşıydı. Buraya her sabah kapuçino içmek, günlük gazetelere göz gezdirmek ve puro içmek için gelirdi. Öğleden sonra saat beş gibi tekrar otelde görünürdü, kafede olurdu ve akşam otelin kumarhanesine takılırdı. Arnoš Kozeny yetmiş sekiz yaşında ama dinç görünen biriydi. Kum rengi bir takım elbise, yeni ütülenmiş açık mavi bir gömlek giymiş ve yine mavi tonunda bir papyon takmıştı. Takım elbisesinin rengiyle uyumlu, kanvas ayakkabıları vardı.

Arnoš gazete sayfalarına bakarken, Çek veterinerlerin Norin kasabasının yakınında bulunan iki çiftlikteki hayvanlarda tanımlanmamış bir kuş gribi vakasına rastladıkları haberiyle sarsılmıştı. Veterinerler H5 virüsü olduğunu doğrulamışlardı ancak H5N1 tipi olup olmadığından emin değillerdi, yani eğer gerekli önlemler zamanında alınmazsa 1914'te yaşanan İspanyol gribi gibi insanlar için ölümcül olabilirdi. Yazıda virüsün geçen sene içinde, yaklaşık otuz ülkede ortaya çıktığı belirtilmişti. Çek Veteriner Servisi'nin sözcüsü Josef Duben, Çek Cumhuriyeti'nde H5 virüsünün saptandığı iki çiftliğin dezenfekte edilip edilmeyeceğine henüz karar verilmediğini duyurdu. Şu an için üç kilometrelik bir alanda karantina uygulanmaktaydı.

Bu haber Norin yüzünden Arnoš'un ilgisini çekmişti, ilk karısı Jarmilla orada yaşıyordu. Onu bir seneden fazladır aramamıştı. Purosunun dumanını keyifle üflerken, bunun küçük bir sohbet için iyi bir bahane olacağını düşündü.

Peki ya biz? Biz devam edeceğiz. Hayatın anlamı avuçlarımızdan kayıp gitse de, bir hikâyenin amacı anlatılmaktır!

2.

Beba, acı acı ağlayarak küvette oturuyordu. Hayır, süite girer girmez gözyaşlarına boğulmamıştı, dökeceği miktarda gözyaşını üretebilmesi biraz vaktini aldı çünkü. Odaya ilk girdiğinde, denizin dibini inceleyen bir dalgıç gibi, gözlerini her detayın üzerinde yavaşça gezdirdi. Yatak odasındaki kar beyazı nevresime dokundu, dolapları açtı, banyoya gitti, tuvaletteki dezenfektan bandı çıkardı, lavabonun yanındaki küçük banyo malzemelerine baktı; katlanmış, yumuşak beyaz havluyu okşadı. Ardından perdeleri açtı; gözlerinin önünde ağaçlı tepelerle çevrili muhteşem bir kaplıca manzarası uzanıyordu. O anda Beba, evinin dekorasyonunu yenilemesini istediği Bosnalı'yı hatırladı. Çok uzun zaman önceydi. Beba her yerin beyaza boyanmasını istedi. İşi bitirdiğinde, Bosnalı: "Al işte canım, evin kuğu gibi oldu!" dedi.

Ve şimdi her şey katılaşmış bir hâlde o aptal *kuğu* kelimesinin içinde bulunuyordu! Kelime, bir kemik gibi boğazına takılmıştı – ve Beba gözyaşlarına boğuldu. Peki, mesele tam olarak neydi? Kanatlarını şehre karşı açmış bir kuğuya benzer beyaz cephesi olan otelde, kral dairesinin konforlu atmosferi, onu pahalı bir kürk gibi sararken, Beba hayatının ne kadar çirkin olduğuna dair ani bir farkındalıkla şiddetli bir şekilde sarsılmıştı. Birdenbire, polis fenerlerinin yoğun ışığıyla aydınlatılmış gibi, Zagreb'deki evi gözlerinin önüne geldi. Yıllarca vaktini geçirdiği, işlerini yaptığı küçücük mutfağı; kırık buzdolabı kolu ve seneler içinde artık grileşmiş plastik iç yüzü; kırık dökük sandalyeleri, divanı, "daha neşeli" gözüksün diye üstüne kilimlerle yastıklar koyduğu koltukları; güve yemiş halısı; gittikçe daha sık ve daha uzun süre karşısında

boş boş oturduğu televizyonu... Artık pek bir şey alamayacağı için bütün bu süprüntüyü canla başla temizlemesi ve herhangi bir şeyin – televizyon, buzdolabı, elektrikli süpürge – bozulacağı düşüncesiyle titremesi... Aylığı ancak temel harcamalarıyla yiyeceğe yetiyordu, üç kuruşluk birikimi on beş yıl kadar önce, ülke dağılıp, herkesin birbirinden bir şeyler çalmak için uğraştığı dönemde farklı bir devlete geçen Ljubljana Bankası'yla birlikte yok olup gitmişti. Eğer isteseydi, bundan biraz acı bir tatmin duygusu çıkarabilirdi: Diğer çok sayıda kişinin aksine onun kaybı göz ardı edilebilirdi; çünkü neredeyse hiçbir şeyi yoktu.

Sonrasında ansızın her şey çirkinleşti. Çevresindeki insanlar, kandırıldıklarının farkına vararak, kendilerine duydukları acımayla çirkinleştiler. Sıçana benzeyen bir ifade geliştirdi hepsi, ebeveynlerinin zehirli nefeslerini soluyarak reşit olan gençler bile.

Beba ağlıyordu çünkü en son ne zaman tatil yaptığını hatırlayamıyordu. Eskiden hem yazları hem de kışları gidiyordu. Deniz kenarında geçirilen kış tatilleri özellikle ucuz olurdu. Artık onların sözü edilmiyordu, artık hiçbir şeyin sözü edilmiyordu. Görünüşe göre, deniz kıyısının tamamı, varlıklı yabancılarla, büyük yerli işadamlarının eline geçmişti.

Eşyasını gardıroba yerleştirmek için valizini açtığında, folyoya sararak "lazım olursa" diye yanında getirdiği salam yere yuvarlanınca, gözyaşları yine sel oldu. Salam, başka bir çağdan gelmiş ve kazara kendini burada bulmuş, komik bir kimse gibi görünmesine sebep oluyordu. Kozmetik ürünlerini, diş fırçasını ve diş macununu (özellikle de eskimiş, yıpranmış diş fırçasını!), otelin banyosunda onu bekleyen şeylerle kıyasladığında, diyaframının hemen altında keskin bir acı duydu. Beba, bir ritüeli andıran bir hava içinde, cinayet işliyormuş gibi, ne kadar ıvır zıvır varsa – tek tek – banyodaki çöp kutusuna attı. Pat! Pat! Folyoya sarılı salam dahil. Pat!

Sahip olduğu en iyi şeyleri getirmiş olmasına rağmen, Beba'nın giysileri artık kaba ve bayağı gözüküyordu. Yoksulluğa alışkındı, tıpkı önlenemez bir sağanak gibi ona dikkatlice katlanmıştı. Ayrıca, neredeyse hiç kimse daha iyi yaşamıyordu. Zagreb'in banliyölerinde yaşayan işçi sınıfından bir ailenin kızıydı. Kuaför ya da perakendeci olmak yerine, güzel sanatlar okuluna gitmek için ısrar etmişti. Okuldan mezun oldu ama çeşitli sebeplerden dolayı bir işe girmek zorundaydı. Zagreb tıp fakültesinde, öğretmenler, öğrenciler ve tıp kitapları için anatomi çizimleri yaparak, senelerce çalıştı. O günlerde bilgisayar yoktu. Bilgisayarlar ortaya çıktığında her şey değişti. Beba idari görevlerde çalıştı ve sonrasında emekliye ayrıldı. Fakülte sayesinde, aşağı yukarı kırk metrekare büyüklüğündeki küçük apartman dairesini alabilmişti.

Beba, küvette dantel gibi köpüklerle sarılı bir şekilde oturuyordu. En son ne zaman birisinin ona bu otel küvetinden daha büyük bir sıcaklık ve incelikle davrandığını hatırlayamıyordu. Daha hassas kimseleri, şakaklarına bir kurşun sıkmaya ya da en azından etraflarına bakınarak, yeterince güçlü bir ip asacakları yeri aramaya götüren, acı verici türden bir farkındalıktı. Şimdi, Pupa ve Kukla'yla tatile çıkma kararı bir hata gibi gözüküyordu. Kendi ininde kalsaydı, çok daha iyi olurdu. Dahası, tam olarak buraya gelme nedenlerini anlamadığı için hepten böyle hissediyordu. Bir ayağı çukurda olan, seksen sekiz yaşındaki yaşlı bir kadınla kim tatile giderdi ki?! Pupa inatla "gidebildikleri kadar uzağa" gitmeleri konusunda ısrar etmişti. Slovenya'daki bir kaplıcaya gidebilirlerdi ama orası Pupa'ya göre yeterince uzak değildi. Avusturya'ya ya da İtalya'ya gidebilirlerdi ama Pupa bir anda burası diye tutturdu. Yolculuğun hiçbir aksaklık olmadan geçtiği doğruydu; hattâ Beba görünmez bir elin tüm eylemleri gerçekleştirdiği ve onları gidecekleri yere doğru götürdüğüne dair güçlü bir inanç taşıyordu. Pupa'nın bu kadar çok parayı nasıl elde ettiğini anla-

mıyordu. Pupa yıllar önce emekli olmuş bir doktordu, jinekologdu ve emekli maaşları yükselmemişti – tam tersine, her geçen yıl biraz daha azalıyordu. Beba, durumu anlatmak üzere birkaç kez Pupa'nın kızı Zorana'yı arayacakken kendine engel oldu, çünkü Pupa'ya, hiçbir şey söylemeyeceğine dair söz vermişti. Pupa, hiç kimseye nereye gittiklerini söylememelerini istemişti, bu biraz tuhaf olmakla birlikte Pupa'nın yaşlı kadınlara özgü bir paranoya yaşamasıyla açıklanabilirdi. Ayrıca eğer isteseydi bile Beba'nın övünebileceği ya da şikâyet edebileceği hiç kimsesi yoktu ve bu da en üzüntü verici şeydi.

Beba kulağının dibinde çalan telefonla sıçradı. Duvardaki ahizenin, ilave bir duş başlığı değil de telefon olduğunu fark ettiğinde (Tanrım! Banyoda bir telefon!), Beba tekrar gözyaşlarına boğuldu.

"Alo... ?" dedi çatlak bir sesle.

"Bir saat içinde buluşuyoruz. Akşam yemeğine gideceğiz," Kukla'nın sesi telefonun ahizesinden böyle dökülmüştü.

"Peki," dedi Beba özgüvensiz bir şekilde ve tekrar küvete girdi.

İntihar etmek için bolca vakit vardı. Önce akşam yemeği geliyordu, sonrasında ise kendisi için bir plan yapacaktı. Şu an için mantıklı olan, kendine eziyet etmeyi bırakması, Tanrı aşkına, en azından bu "kuğu"nun biraz da olsa tadını çıkarması ve bu ağlayıp sızlama hâline derhâl bir son vermesiydi. Çünkü evine döndüğü zaman bunu yapmak için epeyce vakti olacaktı.

Beba'nın düşündüğü buydu. Peki ya biz? Biz devam edeceğiz. Hayat bir fok balığı gibi neşe içinde suda yuvarlanırken, hikâye açık denizlere yelken açar.

3.

Amerikalı Bay Shaker, "döneminin adamı" diye nitelendirilen kişilerden biriydi; doğru zamanda, doğru yerde, doğru kişiydi. Modern dünyamızda çokça bulunan o adamlardan; sayısız yıldızlardan, sanatçılardan, pop şarkıcılardan, erkeklerden ve kadınlardan, hilekârlardan ve yeteneksiz sanatçılardan, bizi her gün kandıran gurulardan, sayısız kâhinlerden, dolandırıcılardan ve kendimizi emanet etmeyi seçtiğimiz, hayatlarımızı "tasarlayanlardan" biriydi.

Çok eskiden, bu yetmiş beş yaşındaki adam, kendisine kalan küçük bir mirası kullanarak, Çinli bir adamın köhne eczanesini, son kullanma tarihi geçmiş vitamin preparatlarıyla birlikte satın almıştı. Bay Shaker eski şişelerin üstüne yeni, göz alıcı etiketler yapıştırmıştı ve vitaminler peynir ekmek gibi satıyordu. Önceleri, Bay Shaker insanların bu kadar saf olabileceklerine inanmamıştı ama ilk nakdin çınlayan sesini duymasının ardından, sadece insanlara değil, aynı zamanda bu dünyada önemli bir görevi olduğuna da inanmaya başladı. Bay Shaker'ın görevi basit bir slogana indirgenebilirdi: Elindekini arttır! Uzun lafın kısası, Bay Shaker zamanla gıda takviyesi adı altındaki büyülü toz ve iksir endüstrisinin kralı hâline geldi. İşleri bu tür ürünleri denetlemek olan kişiler, bunların yasal olarak satılmasının daha iyi olduğunu epey önce fark ettiler; çünkü diğer türlü sadece yasa dışı olarak satılacaklardı. Bay Shaker, son kullanma tarihi geçmiş vitaminlerden karışımlara geçti ya da başka bir deyişle, kurgudan bilimkurguya, gramerden matematiğe, fizikten metafiziğe geçti. Her başarılı tüccar gibi Bay Shaker'ın da esasen sattığı şey, ideolojik palavraydı. Onunkisi başkalaşma palavrasıydı. Ürünleri kurbağalara, prensese dönüşeceklerini söylüyordu. Müşterileri, vücudun ilahi bir tapınak, onun büyülü tozunun kutsanmış ekmek ve dünya cennetindeki yaşamın geçerli vizesinin, dönüşmüş bir vücut olduğuna

inanıyorlardı. Bay Shaker'ın reklam sloganları – insan vücudunun Lego parçalarından oluşan bir yığın olduğunu ve sahibinin favori oyuncağı hâline gelebileceğini ima eden – beslenme, dönüşüm, forma girmek, yeniden forma girmek, şekil vermek, yeniden şekil vermek, biçim kazandırmak ve yeniden biçim kazandırmak, kuvvetlenmek ve sıkılaşmak kelimelerini içeriyordu. Bay Shaker her birimizin içinde uykuda olan – büyülü bir iksir sayesinde hayal kuran kişinin haşhaş tohumu kadar küçülebildiği, her anahtar deliğinden geçebildiği, görünmez olabildiği, deve dönüşebildiği, korkunç bir ejderhayı yok edebildiği ve güzel prensesin kalbini kazanabildiği – arketipik hayalin, akupunktur noktasını harekete geçirdi. Bay Shaker, belli bir plandan çok, şans eseri olarak çağımızın temel takıntılarından birine parmak basmıştı ki bu da başarısını açıklar. İdeolojilerin yokluğunda, insanların hayal gücünün tek sığınağı olarak geriye kalan şey, vücuttur. İnsan vücudu, sahibinin kontrol edebildiği, inceltebildiği, küçültebildiği, şişirebildiği, şekil verebildiği, sıkılaştırabildiği ve bir ideale uydurabildiği – bu ideal Brad Pitt ya da Nicole Kidman da olsa – biricik bölgedir.

Bay Shaker'ın preparatlarının içeriği saygı ile karşılanırken (kreatin monohidrat, kreatin fosfat, alfa lipoik asit, glikojen, taurin, argol, aminogen), isimleri gerçek bir hayranlık uyandırıyordu: AS, C–250, Powermax, Aminomax, Myo Maxx, Trans–XX, Volume 35, Sci X, Iso X, WPC, Ultra AM, GLM, ALC, CLA, HMB, HMB Ultra, Carni Tec, Mega AM, Uni Syne, Yohimbe, Gro Now, Carbo Boost, Cyto For, Hyper M, Cy Pro, Cyto B, Animal Mass.

Bay Shaker'ın krallığı, gazetelerde birkaç şüpheli rapor çıkması ve tozlarının kasları şişirmeye yaramakla birlikte, hormonsal içeriklerinin iktidarsızlığa yol açtığını söyleyen ciddi makaleler yayınlanmasıyla, giderek içten içe çökmeye başladı. Bay Shaker yıllar

içinde kurmuş olduğu her şeyin bir anda balon gibi sönmesini umutsuzluk içerisinde izliyordu. İşte, burada bulunma sebebi de buydu, bir taşla çok sayıda kuş avlamak: Sinirlerini yatıştırmak, aynı zamanda, kendisi için bir lokma var mıdır diye komünizm sonrası pazarı yoklamak. Eğer varsa; biradan hantallaşmış, sigara içmekten sararmış ve alkolden şişmiş "doğuluları", bedenlerini ticari olarak uygun olmayan hâllerinden, uygun olana dönüştürerek, yeniden şekillendirmeye sevk etmek.

Uygunluktan bahsetmişken, Bay Shaker'ın omuzlarında bir yük daha vardı. Bu yükün adı Rosie'ydi. Bay Shaker dul bir adamdı ve Rosie de onun kızıydı. Krallığının varisi olacağını umduğu kızı, hırslarının daimi ve gülünç bir taklidini temsil ediyordu. Güzel olmadığı söylenemezdi ama en azından Amerikan yaşam tarzı açısından bakıldığında çok tombuldu. Daha da kötüsü, bu hiç umurunda değildi. Bay Shaker kaplıcanın ve Dr. Topolanek'in yaratıcı fikirleriyle yönettiği Sağlık Merkezi'nin ününü biliyordu; zihnini yeni iş fikirleriyle tazelemeyi ve Rosie'nin fazla kilolarından kurtulmasını ümit etmekteydi. İş fikirlerinden bahşetmişken, bir şey daha kafasını kurcalıyordu. Bay Shaker, yakın zamanda buraya tatile gelen tanıdıklarından, Sağlık Merkezi'nde çalışan, hem fiziksel olarak çekici hem de bariz bir şekilde cinsel bir cazibesi olan genç bir masörün olduğunu öğrendi. Eğer böyle bir genç adamı, ürünlerinin reklamı için güçlü bir maskot olmaya ikna edebilirse, Bay Shaker bir kez daha son hızda yoluna devam edebilecekti.

Otelin restoranında otururken Bay Shaker'ın kurduğu hayaller böyleydi. Sonra onun yaşlarında, zayıf, uzun boylu bir kadınla, ona eşlik eden iki kişi gördü ve bu sefer de aniden farklı hayaller belirmeye başladı: İki kişilik yaşlılık. Bay Shaker'ı yıllardır çevreleyen bu, fiziksel enerji dolu dünyanın, sonunda sinirlerini yıpratmış olması muhtemeldir. Sakin tavırlarla yürüyen kadına şöyle

bir bakmasının, üzerinde iyi bir antidepresan gibi etki göstermesi, bu yüzdendir.

Biraz sonra, Bay Shaker cesaretini topladı, üç kadının oturmakta olduğu masaya yaklaştı ve onu sakinleştiren kadını dansa davet etti. Oldukça şaşırtıcı bir şekilde, kadın reddetmedi. Dahası İngilizce'yi çok düzgün konuşuyordu.

Şu an için Bay Shaker hakkında bu kadar şey yeterli. Bize gelince, biz devam edeceğiz. Hayat yolu eğilip bükülürken, hikâye kendi sonuna ulaşmak için acele eder!

4.

Pupa onları, kendi dostça tavrıyla, vekilleri olmaya teşvik ediyordu. Tam olarak o kelimeyi kullanmıyordu ama şöyle diyordu: Siz için, ben sarhoş olacağım. Siz yiyin, tadına ben bayılacağım. Siz masaj yaptırın, benim kemiklerim gençleşecek. Siz dans edin, ben keyif alacağım. O zavallıcığın, artık neredeyse hiçbir şey için gücü kalmamıştı. Zamanının büyük kısmını tekerlekli sandalyesinde uyuklayarak geçirmekteydi. Arada sırada "etrafı kolaçan etmek" için gözlerini açıyordu.

"Sadece, iyi vakit geçirdiğinizden emin olmak için bakıyorum."

Bir de bakarsınız ki, geldiklerinden yalnızca birkaç saat sonra, Kukla kendine bir dans partneri bulmuştur. "Bu enerjiyi nereden buluyor?!" diye düşündü Beba, bu yeni küçük düşürülme hissini bastırmaya çalışarak. Akşam yemeğinden sonra yaşlıca bir adam, kendisi için değil de, Kukla için gelmişti. Bu Beba'nın zaten paramparça olmuş özgüven ağına indirilen sinsi bir yumruktu. Kukla, Beba'dan on yaş yaşlı olsa da, adamın seçtiği Kukla olmuştu.

Aslında, Beba adamı hiç çekici bulmamıştı ve bu da biraz teselli ediciydi.

"Ne yapıyorlar?" Pupa, hafif uykusundan uyandı.

"Dans ediyorlar," dedi Beba.

"Aaahaaa," dedi Pupa ve tekrar uykuya daldı..

Beba'nın – Kukla'nın dans partnerinden çok daha yakışıklı – yaşlıca bir adamın masalarına doğru yaklaştığını görünce, bir anda canlanması bu yüzdendir.

"Kendimi tanıtmama izin verin. Dr. Topolanek," dedi adam, Beba'nın elini coşkuyla sıkarak. "Size katılmama itiraz eder misiniz?"

"Elbette hayır, oturabilirsiniz," dedi Beba içtenlikle.

Pupa tekrar hafif uykusundan uyandı ve ziyaretçilerine doğru gözlerini kısarak baktı.

"Kendimi tanıtmama izin verin. Dr. Topolanek," diye tekrarladı adam.

Pupa sadece gülümsedi. Elini uzatmadı. Çok yaşlı olduğunu ve artık hiç kimsenin ondan bir şey beklemediğini, bir çocuk gibi her şeyinin mazur görüldüğünü biliyordu. Böylece rolünde rahat hissediyordu, "Tanıştığımıza memnun oldum" bile demeden yine uykuya daldı.

Kuşkusuz hayatta ilerlemek, bir tarlada yürümekle aynı şey değildir. Doktor'un en sevdiği şair olan Boris Pasternak'ın sözüydü bu. Doktor gençliğini Posternak'ın kahramanı Doktor Jivago ile özdeşleştiriyordu. Kuşkusuz hayatta ilerlemek, bir tarlada yürümekle aynı şey değildir ama hikâye her zaman istediğini yapar. Biz de hikâyeyi hoşnut etmek için Doktor Topolanek hakkında birkaç şey söyleyelim.

Çek Devrimi gerçekleştiği zaman Dr. Topolanek kritik anın geldiğini hissetmişti. Gerçekte, devrim biraz gecikmişti ama yine de

Topolanek'e göre vaktinde olmuştu. Komünistlerden bıkmıştı, bununla birlikte tanıdığı insanlar yalnızca komünistlerdi; sonrasında, tanıdığı insanlar sadece komünist karşıtları olduğu zaman, çabucak komünist karşıtlarından da nefret etmişti. Iki taraf da palavra sıkıyordu, aralarında seçilecek hiçbir şey yoktu. Devrim bir tavus kuşu gibi belirmiş ya da Topolanek'e öyle görünmüştü. Artık her şey, yara almış, devrimci kibrin kötücül karmaşasından ibaretti. Yüzeye çıkan ilk şeyler açgözlülük ve aptallık olmuştu. Geçiş döneminin genel karmaşasında Topolanek, olup bitenlerden bir şeyler elde etmeye karar verdi. Olağanüstü pratisyenler olan meslektaşlarının tümü, acınacak maaşlarla hastanelerde yorgun düşerken, hiçbir hırsı olmadan kariyerine bir kaplıca tesisinde, pratisyen hekim olarak başlayan Topolanek, ülke içinde ve dışında en iyi bilinen Sağlık Merkezi'nin yönetici pozisyonuna gelmeyi başarmıştı. Evet, ona dalgaların üstünde kayan amatör bir sörfçü denilebilirdi. Bazı insanlara genleri – onları dilediğiniz kadar dövün, yine de asla öldüremezsiniz – bazılarına ise karakteri yardım eder. Topolanek'in üzerinde kişiliğinin ağır yükü bulunmuyordu ve bu küçük kusur hayatını kurtarmıştı. Çimen gibi yumuşaktı, rüzgâr ne yönden eserse oraya doğru eğiliyordu. Yalnızca meşe ağaçları fırtınalarda zarar görür, diye şiirsel bir şekilde düşünürdü Dr. Topolanek, oysa çimenler büyümeye devam eder.

Topolanek, bitki örtüsü ve hayatta kalma konusunda bir şeyler biliyordu – anne babası entelektüel ve muhaliftiler; ona da bir şeyler geçmişti. Sonra özgürlük vakti geldi; gelin görün ki özgürlük, anne babasına hiçbir şey getirmeyerek kaprisli bir Noel Baba gibi davranmıştı. Daha doğrusu, hiçbir şeye sahip değillerdi, bu nedenle yeniden elde ettikleri bir şey de olmamıştı. Canlarını en çok sıkan şey; manevi bir teşekkür bile almamış olmalarıydı. Hiç kimse, yıllarca verdikleri gizli mücadeleye bile değinmemişti. Onlara kalan şey, uğrunda gençliklerini feda ettikleri özgürlüğün, gündelik sonuçlarıyla yüzleşmekti. Çevreleri değişmişti

ama onlar aynı kalmışlardı: Küçük bir apartman dairesinde, az bir emekli maaşıyla ve kendileri gibi hayatta kaybeden arkadaşlarıyla yaşıyorlardı. Büyük Birader'le mücadele edip alt etmişlerdi ve şimdi her gün televizyonda onu izliyorlardı. Ruslar yavaştan yeni bir tür işe girişmişlerdi, eskiden olduğu gibi tanklarla değil, bu kez kırışık banknotlarla. Aslında Ruslar hikâyenin bütünü içinde önemsizdiler; paranın bir uyruğu yoktur, yalnızca insanların vardır ve genel anlamda bunlar, başka hiçbir şeye sahip olmayan insanlardır. Topolanek'in anne babasının payına düşen, yaşlılara özgü yakınmalardı ve bir bataklığa batar gibi bu yakınmalara batıyorlardı. Onlar hiçbir şeye sahip değilken, güya her şeyi elde etmiş olan eski mücadelecilere, muhaliflere; başarılı olmuş arkadaşlarına; geri gelen göçmenlere; Çek Cumhuriyeti'ni istilâ eden yabancılara; sözüm ona işleri oldukça iyi giden Slovaklara; herkese ve her şeye söyleniyorlardı. Uğrunda savaştıkları özgürlüğün ölümcül olduğu görüldü. Oksijenin, birdenbire açığa çıkartılan gömülü freskleri yok etmesi gibi, özgürlük de onları yok etti.

İlk kapitalist karmaşada, Topolanek, kimsenin kılına zarar vermeden para kazanmanın en kolay yolunun, insanların kibrinden geçtiğini fark etti. Müşterileri memnundu ve onun Sağlık Merkezi, otelin kendisinden daha çok kazanıyordu. Karşılıklı rekabet içindeydiler; komünist arka planda, Batı Avrupalı versiyonundan daha çekici görünen Orta Avrupa Avrupalılığı'nın ışıltısını satıyorlardı. Komünist dönemin bakiyesi medikal enstitü, sağlam temeller üzerinde duruyordu: Küçük medikal hizmetlerin ücreti, Batı Avrupa'dan daha düşüktü ve aynı hizmetler hemen şuracıkta, kolay ulaşılabilir yerdeydi.

Dr. Topolanek bildiğiniz geçici şüphecilerden biri değildi. Kendine ait, devrim yaratacak bir hayali vardı; yalnız onun devrimi, anne babasınınkinden farklı olarak, çok daha kârlı, çok daha güzel ve yumuşak bir yerde gerçekleşiyordu – insan vücudunda. Dr.

Topolanek, uzun yaşam kuramı ve pratiği ile ilgileniyordu. Bu yüzden yaşlı kadının, hoş refakatçisinin yanında, tekerlekli sandalyesinde oturduğu masaya yaklaştı. Topolanek onları selamlamayı, Sağlık Merkezi'ndeki hizmetlerden yararlanmaları ve arzu ederlerse uzun yaşam kuramı ve pratiği hakkında bir dizi seminere katılmaları için davet etmeyi görev bildi.

Pupa uyuklarken Beba, Dr. Topolanek'i büyük bir ilgiyle dinledi.

"Neden yaşlı insanların ihtiyarlıklarını uzatarak, onlara işkence etmek yerine rahat bir şekilde öbür dünyaya göndermenin bir yolunu düşünmüyorsunuz?" Pupa uykusundan uyanmıştı.

"Bağışlayın, anlamadım..."

"Saçmalık! İhtiyarlığı uzatmak! Uzatmanız gereken şey gençlik, ihtiyarlık değil!"

Dr.Topolanek bu kararlı sözlerin böylesine ufacık, güçsüz bir vücuttan çıkmış olmasına inanamadı. Ancak tam ağzını açmış kuramı ve pratiği lehine bir şey söyleyecekken, yaşlıca bir kadın refakatçisiyle birlikte masaya geldi.

Bay Shaker, Dr. Topolanek'le tanıştığı için hoşnuttu. Sağlık Merkezi'ni ertesi gün ziyaret edeceğine ve seminere kesinlikle katılacağına söz vermişti. Pupa ve Beba, Kukla'nın kavalyesinin adının Bay Shaker olduğunu, Amerikalı olduğunu, aynı otelde kaldıklarını ve onlar gibi o gün geldiğini öğrendiler. Ama vakit geç olmuştu, bu yüzden Kukla artık dağılmayı teklif etti.

"Hoşçakalın!" dedi Beba ve Kukla, Dr.Topolanek'e.

Beba, Bay Shaker'ın elini sıktı.

"Görüşürüz, öle öle!" dedi

Amerikalı bir adım geri çekildi. Huzursuz bir sessizlik yaşandı.

Yalnız bu noktada, Beba'nın bazı sıra dışı özellikleri olduğunu ve bunlardan birinin de dil sürçmeleri olduğunu söylemeliyiz. Kukla'nın niçin Amerikalı adamdan özür dilediğini anlamıyordu,

oysa sadece bilindik sözlerle hoşça kal demişti: "Görüşürüz, güle güle!"

Kukla, Pupa'nın tekerlekli sandalyesini tuttu ve tek kelime etmeden asansöre doğru ilerlemeye başladı.

"Sorun ne?" diye sordu Beba, onu yakalamak için acele ederken. "Bana niye kızdın? Ne yaptım şimdi?"

Pupa bir an için uyanıp sordu:

"Doktor Saçmalık gitti mi?"

Dr. Topolanek'i kastediyordu.

Peki ya biz? Biz devam edeceğiz. Hikâyemizin dikişlerini kuvvetlendirmek için elimizi çabuk tutarken, Pupa, Kukla ve Beba'ya renkli rüyalar dileriz.

İkinci Gün

1.

Kızlar, Sağlık Merkezi'nin baştan çıkarıcı tekliflerine karşı ilgisizlerdi. Pupa, paramparça olmuş, parçaları tekrar birleştirilmiş, artık bir köşede saklanması ve mümkün olduğu kadar az "kullanılması" gereken eski bir porselen fincan gibiydi. Pupa'nın aksine Kukla, kıskanılacak bir fiziksel konumdaydı ve Beba direnmesini anlayamıyordu. Tanrı esirgesin, ters bir şey olursa yakınında bulunmak için Pupa'yla aynı süiti paylaşan Kukla, Pupa'yı yalnız bırakamayacağını söyleyerek özür diledi. Ama her ikisi de Beba'yı içtenlikle teşvik ettiler. Öyle ya da böyle, Beba'nın uzun süre karşılıklı bir nefret duyarak yaşadığı vücuduyla barışmayı denemesinin vakti gelmişti. Ama hayat yavaş bir şekilde yaşandığı ve hikâyeler hızlıca anlatıldığı için, biz de burayı biraz çabuk geçeceğiz. Daha sonra, Beba ile kendi vücudu arasındaki tahammülsüzlüğün kısa tarihini anlatmak için hızı düşüreceğiz.

İlginç isimleri olan masajlarla dolu listeye göz gezdirirken Beba, kararlı bir şekilde "Tatlı Darağacı"nın üstünü çizdi; broşüre göre, bir ipe asılı masör ileri geri sallanarak, masaj masasındaki müşterinin sırtında hafif hafif adımlar atıyormuş (*Tarzan'ın sırtımı tramplen olarak kullanmasına izin vermek gibi bir şey!*). Beba, Tayland sıcak taş masajına, "Tatlı Rüyalar" uygulamasına baktı ve sonunda "Muhteşem Süleyman Masajı"nı seçti. "Süleyman"ı seçmişti çünkü Çek kaplıca kültürü ve komünizm sonrası turiz-

minde kulağa en tuhaf gelen oydu. Broşürdeki fotoğraf çekiciydi: Sabun köpüklerinden bir bulutla sarınmış çıplak kadın vücudunu gösteriyordu, krema içindeki kedidili bisküvi gibiydi. Pupa ve Kukla, Beba'nın tercihini onayladılar. İkisi de "Süleyman"ın kulağa heyecan verici geldiğini düşünüyordu.

Beyaz üniformalı bir kadın Beba'yı çok geniş olmayan, oryantal desenli fayanslarla döşenmiş bir odaya getirdi. Ortasında taştan bir masaj masası vardı. Kadın, Beba'ya soyunmasını ve yüz üstü masaya yatmasını rica etti.

"Bu taşın üstünde donarım ben."

"Merak etmeyin, iç ısıtması olan, özel bir masa bu," dedi kadın kibarca.

Beba masaya çıkan küçük basamakları tırmandı ama yüz üstü yatma fikri tam olarak imkânsızdı. Özür dileyen bir ifadeyle Beba iri göğüslerini işaret etti.

"Sorun değil!" dedi kadın anlayışla ve gitti. Küçük bir tümsek şeklinde, süngerle kaplı, ortasında iki geniş boşluk olan özel bir destekle geri geldi. Göğüsleri boşluklara yerleştiğinden ve acı verici bir şekilde masaya bastırmadığından, artık yüz üstü yatabilirdi.

Beba küçük tümseğe sarıldı. Pozisyonu rahattı. Yumuşak, hoş, belli belirsiz oryantal müzik, görünmeyen kolonlardan süzülüyordu. Tümseğinde uzanırken, kendini bir mantarın üzerindeki devasa bir salyangoz gibi hissetti.

Beyaz üniformalı kadın masanın altına uzanarak, araba yıkarken kullanılanlara benzer bir püskürtücü çıkardı ve Beba'nın sırtına güzel kokulu, sabunlu bir köpük bulutu yaydı.

"Merak etmeyin, Pan Süleyman bir dakika içinde burada olacak," dedi ve gitti.

Pan Süleyman? Beba, ılık köpüklere sarılı halde olacakları bekliyordu.

Odaya genç bir adam girdi. Gökkuşağı renklerinde bir sarık takmıştı ve ufak, aşırı kısa yeleğini saymazsanız, bedeninin üst kısmı çıplaktı. Pantolon yerine ayak bileklerinden büzgülü, bol, ipek, oryantal bir şalvar giymişti. Erkeksi bir vücudu, biçimli kol kasları, dümdüz bir karnı ve saten gibi bir cildi vardı. Yüzü Doğuluydu ya da Beba'ya öyle görünüyordu; belirgin bir burnu, düzgün dişleri, dolgun dudakları, iri kahverengi gözleri ve biraz eski moda görünen bu yüzden daha etkileyici bulduğu, küçük bir bıyığı vardı.

"Merhaba, benim adım Süleyman. Masörünüz benim!" diye bildirdi boğuk bir sesle ve başlangıç düzeyindeki İngilizcesiyle.

"Merhaba! Benim adım Beba!" dedi Beba.

O anda, kafasını köpük bulutundan çıkardı. Genç adamın şalvarının hemen yanda olduğunu fark etti, yani adamın şalvarı Beba'nın kafasının hemen yanındaydı ve yüz yüze geldiği kısım, göbeğinin on santim aşağısındaki kısımdı. Beba'nın yüzü kızardı. Ayrıca şalvarının göbek altı kısmı bir çadır gibi duruyordu. "*Yaşlı kadın ne düşünüyorduysa artık...*" diyerek sessizce kendine kızdı.

"Rahatlayın!" dedi genç adam, ellerini Beba'nın vücudunda gezdirerek. Beba'nın bütün vücudu, hafif bir elektrik şoku verilmiş gibi karıncalandı. Genç adam ellerini köpüğe daldırarak, masaj yapmaya başladı.

Mekâna sessizlik hâkimdi. Görünmeyen kolonlardan gelen oryantal müzik, çok az duyuluyordu. Genç adamın, İngilizcesi kötü olduğu için pek bir şey söylemediğini düşündü.

"Mmmmmm," diye zevkle inledi.

O anda genç adam, uyluğuna, şalvarının o göbek altı kısmıyla sürtündü; artık şüphe kalmamıştı – ya da Beba'ya öyle geldi. "Aman Tanrım! Şimdi ne olacak?" diye düşündü.

"Gevşeyin!" dedi genç adam.

Beba, böyle bir şeyin – genç, yakışıklı, yarı çıplak bir erkek vücudunun önünde savaşa hazır gibi durmanın – en son ne zaman başına geldiğini hatırlayamıyordu. Yüzü, hayalci bir gülümsemeyle aydınlanmıştı. Vücudunu içi yumuşak süngerli küçük tümseğe doğru bastırıp, hoş kokan sabunlu köpüğü yaladı. Beklenti içinde ürperiyordu. Genç adam masaj yaparken, masanın diğer tarafına geçmişti ve ensesine ulaşmak için şimdi tekrar Beba'nın kafasının hemen yanında durmuştu. Yarı kapalı gözlerle bakarken, düzgün karın kaslarını görebiliyordu. Şalvarının çadır gibi olan kısmı hâlâ gergin duruyordu. "Ayıp, ayıp! Seni gidi dişi Gustav von Aschenbach!" diye sessizce kendini suçladı.

Belki de bu noktada, kendini aptal bulan –ve yakın çevresindekilerin de gözünü açmaya niyetlerinin olmadığı – Beba'nın, sık sık entelektüel benzetmelere başvurduğu belirtilmelidir. Neden böyle yaptığını o da anlamıyordu; anladığı zamanlarda ise o bilginin nereden gelmiş olduğu hakkında bir fikri olmuyordu. Her neyse, devam etmemiz gerekiyor. Çünkü hikâye engellerin yok olmasını sağlarken, hepimiz hayatta kendi çarmıhımızı taşırız.

"Nerelisiniz?" diye sordu genç adam.

"Hırvatistan," diye mırıldandı Beba isteksizce. Genç adamın korkunç İngilizcesi, hayallerde yüzen ruh hâli üzerinde, soğuk duş etkisi gösteriyordu.

Genç adamın elleri, hareket etmeyi bıraktı.

"Bizden biri!" dedi kendi dilinde, çok şaşırarak.

"Memleketten biri!" dedi Beba, hayretler içinde.

"Evet, elbette, ne sanmıştın beni?"

"Bir Türk!" dedi Beba ama aslında kılık değiştirmiş bir Çek olduğunu düşünmüştü.

"Türk mü? Asla! Ben Boşnağım!"

"Neredensin?"

"Saraybosna!" diye haykırdı adam, yabancı savaş muhabirlerini taklit ederek "o" harfine vurgu yapmıştı.

"Burada ne yapıyorsun?"

"Masaj yapıyorum tabii ki. Gördüğün gibi."

"Yani, buraya nasıl geldin?"

"Mülteciydim."

"Ne zaman?"

"Daytondan biraz önce..."

"Ne kadardır buradasın? On iki yıl?"

"Aşağı yukarı..."

"Peki, kaç yaşındasın?"

"Yirmi dokuz... Şimdi masaj yapacak mıyım, yapmayacak mıyım?"

"Bilmiyorum, biraz tuhaf hissettim şimdi. Annen yaşındayım..." dedi Beba küçük tümseğinden çıkmaya çalışarak. Genç adam, yardım etmek için aceleyle yaklaştı.

"Neden tuhaf olsun ki? Bu işi yapmaya başladığımdan beri, elimden her çeşit vücut geçti."

"Ama yine de..." diye geveledi Beba utanarak.

Her nasılsa Beba, güçlükle masaya çıkıp oturdu ama destek, göğüslerinin arasına sıkışmış olarak kaldı. Beba'yı sabun köpüğünden bir bulut içinde ve göğüsleri desteğin boşluklarından karpuz gibi dışarı fırlamış hâlde görünce, genç adam kahkahayla gülmeye başladı. Ne kadar gülünç bir durumda olduğunu fark eden Beba da gülmeye başladı. Kahkahalarıyla her yana köpükler saçıyordu.

"Ah! Şimdi bir Yeti'ye[1] benziyorsun!" dedi genç adam Boşnak aksanıyla, gülmemeye çalışarak.

Beba'nın desteği çıkarmasına yardımcı oldu ve bir bornoz getirdi. Beyaz bornoza sarınan Beba, yüzündeki köpüğü havluya sildi.

1 Yeti veya Kocaayak: Himalayalar'da yaşadığına inanılan, insana veya ayıya benzeyen büyük, tüylü bir yaratık. *-çn*

"Sigara ister misin?" dedi genç adam, tipik Boşnak aksanıyla.

"Pardon?"

"Sigara içelim mi?"

"Burada mı?"

"Evet, neden olmasın?"

"Peki, tamam."

"Buralar benden sorulur, tatlım. Dokunulmazım ben! Ayrıca, etrafımda tütün kokusu olmadan, nasıl bir Süleyman olabilirim ki, ha?"

Beba ve genç adam sigaralarını yaktılar.

"Yıllardır böyle gülmemiştim!" dedi genç adam içtenlikle.

"Süleyman..." diye iç çekti Beba neşeyle.

"Adım Süleyman değil!"

"Ne peki?"

"Mevludin."

"Müslüman mısın?"

"Yok, tatlım! Eski Yugoslavya gibiyim, Boşnak çorbası gibi, her şeyden biraz var bende. Babam Boşnaktı, annem ise yarı Hırvat, yarı Slovendi. Ailemde her çeşit insan vardı: Karadağlılar, Sırplar, Makedonyalılar, Çekler... Büyükannelerimden biri Çek idi."

"Mevludin, demek..."

"Mevlo diyebilirsin. Burada Pan Mevlička olarak bilinirim. Süleyman işte kullandığım adım. Bana bu şalvarı giydiren Çeklerdi, Türk masajının turistler için harika bir şey olduğunu söylüyorlar. Oysa beş yüz yıl önce Türklerin onları kovaladıklarından haberleri bile yok."

"Bana aktör gibi gelmiştin."

"Elbette, bir aktörüm. Ama aynı zamanda fizyoterapist olarak eğitim aldım. İnsanlar ellerimin muhteşem olduğunu söylüyorlar."

"Evet, öyleler," dedi Beba ciddiyetle.

"Bana ne faydaları var ki... ?" diye iç çekti genç adam, kaşlarını çatarak.

"Ne demek ne faydaları var?"

"Başka hiçbir şeyim yokken ne işime yararlar ki?"

Beba ne diyeceğini bilemedi. Ona kalırsa genç adam her açıdan iyiydi. İyiden de öte.

"Şeyim bayrak direği gibi duruyor ama ne işime yarar ki tatlım, ben etkilenmemişken? Bir sakatın engelli bacağı neye yararsa, bu da ona yarar. Ona istediğini yapabilirsin, hafif hafif vurabilirsin, içi boş gibi ses gelir sadece."

"Bir saniye, neden bahsediyorsun?"

"Aletimden bahsediyorum, canım, fark etmiş olmalısın."

"Hayır," diye yalan söyledi Beba.

"Patlamadan sonra oldu. Bir Sırp bombası hemen ötemde patladı, Tanrı hepsinin cezasını versin, o zamandan beri böyle dik duruyor. Bütün dostlarım benimle alay etti, savaştan kazançlı çıktın Mevlo, diyorlardı. Hem canını kurtardın hem de tüfek gibi dimdik bir aletin oldu. Savaştan kazançlı çıkmak! Ben, ha? Savaş malulüyüm ben!

Genç adam çok mutsuz görünüyordu. Beba, vücudunun bahsi geçen bölümünün hâlâ dimdik olduğunu göz ucuyla gözlemledi.

"Üzüldüm," dedi.

"Bu bol şalvarla gizliyorum onu. Türk rolü oynuyorum ve iyileşmesi için beklemeye devam ediyorum. Birkaç doktora sordum. Muayene ettiler; güldüler ve aletinizde hiçbir sorun yok, Pan Mevlička, dediler. Hayat böyle işte canım, herkes itişip kakışıyor ama seni sarıp sevecek kimse yok... Bosna'ma geri dönebilirdim, Bosna'dayken gerçekten harika hissediyordum kendimi ama şimdi herkes benimle alay eder orada. Süpermen Mevlo, Altın Aletli Mevlo, bizimkiler nasıldır bilirsin. Bu da gerçekten kafamın içine eder. Bu hâlde geri dönemem, erkek de değilim kadın da, hiçbir şeyim... Peşimden koşan kadınlar oldu burada, aktrisler, her çeşit kadın, bir otelde çalışmanın ne demek olduğunu bilirsin, günün yirmi dört saati oda servisinde olursun, herkes seni rahatsız etme

hakkı görür kendinde. Bazı insanlar porno filmde oynamam için ikna etmeye çalıştılar, Almanlar, Ruslar, Amerikalılar ... Bir tanesini sağlam benzettim, bütün kemiklerini kırdım ve adım kötüye çıktı ama en azından bu, insanların beni rahat bırakmasını sağladı. Belki de eşcinsel olsam daha kolay olurdu, ne dersin?"

"Önemli olan iyi bir kalbinin olması," dedi Beba nazikçe, söylediğine içtenlikle inanıyordu.

"Bir cami kadar büyük bir kalbim var ama ne işe yarar!"

Beba gülümsedi.

"Eminim akıllısındır da."

"Aslına bakarsan hiç de değilim." Genç adam neşelenmişti. "Ahmağın tekiyim, canım. Ve ahmaklığın tedavisi yoktur."

"Bir şekilde düzelir her şey, eminim," dedi Beba şefkatle.

"Keşke bu aşağıdaki boa yılanı düzelse. Görmekten bıktım! Sırp bombası bana büyü yaptı sanki, cehennem olası!

Genç adam Beba'ya baktı, yüzünde kibar bir gülümseme belirdi.

"Hey, böyle küfür ettiğim için özür dilerim."

"Sorun değil."

"Dertlerimle kafanı şişirdiğim için de üzgünüm. Keşke şu bombanın beni büyülediği gibi, biri gelip de üzerimdeki büyüyü bozabilse. Her gün hayalini kurduğum şey bu..."

Kapı çalındı. Beyaz önlüklü kadın geldi.

"Pan Süleyman, dışarıda iki müşteri bekliyor."

Genç adam Beba'nın masadan kalkmasına yardımcı oldu ve kapıya kadar eşlik etti.

"Burada ne kadar kalacaksın?" diye sordu.

"Bilmiyorum."

"Yine gelecek misin?"

"Tabii ki."

"Lütfen gel. Unutma. İşten sonra beni ara, bira içmeye gide-

riz... Kolay bulursun, burada, otelde yaşıyorum. Pan Mevlička'yı sor yeter. Herkes tanır."

"Tamam, öyle yaparım!"

Sonra, beyaz önlüklü kadına dönerek, süslü bir Çekçe'yle şöyle dedi:

"*Napište masaž teto damy na muj ucet.*"[1]

Peki ya biz? Yaşam, insanoğluna özgü oyunun içinde arapsaçına dönerken, hikâye amacına ulaşmak için hızla ilerler!

2.

Dr. Topolanek ekrana yansıtılmış renkli bir fotoğrafın önünde duruyordu. Yakası ve manşetleri gözüken beyaz bir gömlek ve döpiyes giymiş; omuzlarına şal yerine, kendisine bir gençlik havası katan, canlı renkte bir kazak atmış, koltukta oturan bir kadının portresiydi bu. Yaşlı kadının gri saçları kıvır kıvırdı, mavi gözleri çukurlaşmıştı ve dudakları incecikti. En çarpıcı tarafı, şişman, biçimsiz parmaklarıyla, pençeye benzeyen elleriydi.

"Hiç değilse dantelli eldiven giydirebilirlerdi," diye düşündü Beba, fotoğrafa bakarak.

Dr. Topolanek, dinleyicilerine yüz yaşını geçmiş insanlardan oluşan bir liste verdi. İsimlerin yanında ırkları, cinsiyetleri, uyrukları ve yaşları yazılıydı.

"Bu fotoğraftaki kadının," dedi Dr. Topolanek, "kim olduğunu merak ediyorsunuz. Listeye bakacak olursanız, ismini en başta bulabilirsiniz. Jeanne Calment'in, dünyanın en yaşlı insanı olduğu bildirilmiştir. Bayan Calment, yüz yirmi iki yıl ve altmış dört ay yaşadıktan sonra vefat etti! Basına şöyle demişti: 'Vücudumda tek bir kırışıklık var ve onun da üzerine oturmaktayım! *Je n'ai ja-*

1 Bu hanımın masaj ücretini benim hesabıma yazın. –*çn*

mais eu qu'une ride et je suis assise dessus.' Bayan Calment yüz yaşına kadar bisiklete bindi!"

Dr. Topolanek sözlerine şöyle devam etti: "Sarah Knauss, Lucy Hannah, Marie–Louise Meilleur, María Capovilla, Tane Ikai, Elizabeth Bolde, Carrie C. White, Kamato Hongo, Maggie Barnes, Christian Mortensen, Charlotte Hughes – daha devam edebilirim. Bu isimler sıradan insanlara, uzun yaşamın kahramanlarına ait. Ya da daha doğrusu: Kadın kahramanlarına. Listeye daha yakından bakın. Adı geçenlerin doksanı kadın, onu ise erkek!"

Dr. Topolanek dinleyicilerine ciddiyetle baktı.

"Biz erkeklere güçlü cins denir. Ancak yalnızca, içimizde, derinlerde bir yerde bulunan biyolojik bir alarm sayesinde, bu dünyayı kadın yoldaşlarımızdan çok daha önce terk edeceğimizi anladığımız için görünüşte kadınlardan daha güçlü olduğumuz kimsenin aklına geldi mi? Gelecek kadınlara aittir: Hem mecazi hem de gerçek anlamda. Üreme için artık bize gerek kalmadığında, ki bu da çok yakında gerçekleşecektir, erkek cinsiyeti, tarihin çöp yığınına fırlatılacaktır."

Bay Shaker, zaten az sayıda olan dinleyiciler arasındaki tek erkekti. Beba, Kukla, tekerlekli sandalyesinde uyuklayan Pupa ve başka birkaç yaşlı kadının yanında Bay Shaker, kesinlikle azınlık teşkil ediyordu. Topolanek, onun tarihin çöp yığını içerisine fırlatılacağını böylesine etkili bir şekilde anlattığı zaman, Bay Shaker ayağa kalktı ve salonu terk etti.

"Eğer beyefendi cinsiyetinin yakın geleceğinden böylesine etkilenip salondan ayrılmasaydı, mitolojide işlerin farklı olduğuna dair teselli edici gerçeği duymuş olacaktı. Orada uzun ömürlü olanlar yalnızca erkeklerdir, bu durum da mitolojinin yaratıcıları erkek olduğu için mantıklıdır. Bundan dolayı, hayalgücü tarihinin en yaşlı varlığı Metuşaleh'e dokuz yüz altmış dokuz yıllık bir ömür bahşedilmiştir. Atamız Âdem dokuz yüz otuz, oğlu Şit dokuz yüz on iki, torunu Enoş dokuz yüz beş sene yaşamıştı...

"İncil'de Havva ve onun yaşına dair bilgi bulamayız," dedi Dr. Topolanek vurguyla. "Havva, Âdem'in kaburgasından yaratılmıştı. Bu mitolojik bilgi Havva'ya ve kadın cinsiyetine ikincil bir konum verir, bu nedenle Havva'dan sonra gelen tüm kadınlara da, genele bakacak olursak, böyle davranılmıştır – kaburga gibi."

Dinleyicilerden biri kıkırdadı. Topolanek'in dramatik performansını ve kaburga–kadınlar gözlemini komik bulan Beba'ydı gülen.

"Nuh dokuz yüz elli yaşına kadar yaşamıştı, bu da uzun ömürde başlıca rolü genetiğin oynadığının ilk doğrulamasıdır," diye devam etti Topolanek. "Nuh, Metuşaleh'in torunuydu ve belki de insanlık tarihinin uzun yaşayan son insanıydı. Büyük Tufan'dan sonra insan ömrü, artık tanrılar tarafından değil, ölümlüler tarafından, beşerî ölçeğe göre ölçüldü. Büyük Tufan, dünyaları ilk ve son kez ikiye bölmüştü: Sonrasında ilahi dünya sadece tanrılara ait olurken, beşerî dünya insanoğluna bırakılmıştı. Beşerî dünyada uzun ömür yalnızca önemli kişiler tarafından elde edilebiliyordu: Azizler, peygamberler ve hükümdarlar. Bu sebeple, sıradan ölümlüler, kısa beşerî ömürlerini tamamlarken, İbrahim yüz altmış beş, Musa ise yüz yirmi yıl yaşamıştı...

"Uzun yaşama fikri," diye devam etti Dr. Topolanek, "Ütopya'lara geçmiş ve yeryüzündeki cennete, pınarlara, gençlik çeşmelerine, yaşam ve ölüm suyuna, yaşam ağacına, özel ırklara, kabilelere, adalara ve genellikle yerkürenin ücra köşelerinde bulunan yerlere dair efsanelere aktarılmıştı. "Altın çağa" ve uzun yıllar boyunca, genç, dertsiz tasasız yaşayan ve öbür dünyaya geçmelerinin zamanı geldiğinde yalnızca uykuya dalan insanlara dair efsaneler vardır. Herodot'a göre dünyadaki en güzel ve en uzun boylu insanlar olan ve ortalama yüz elli sene, müthiş bir neşe, mutluluk içerisinde, tanrılarla dost kalarak yaşayan Mısırlılarla ilgili bir efsane vardır. Eski Yunanlar, ancak sekiz yıl yaşadıklarını sandıkları Pigmelerin aksine, Hindistan'da iki yüz yıl kadar yaşayan köpek kafalı insanların – cynocephaloslar – olduğuna inanıyorlardı.

Afrika'da bulunan ve çok uzun yaşayan, Macrobi denilen insanlar ile epeyce kuzeyde olup ömürleri bin yıl olan Hyperborealılar hakkında efsaneler vardır. En eğlenceli efsanelerden bir tanesi, Yunan Iambulus tarafından anlatılmıştır. Hint okyanusunun ortasında, boyları altı ayaktan uzun, güzel insanların yaşadığı bir adaya sürüklenmiş. Bu insanlar kuş diliyle konuşurmuş ve aynı anda iki kişiyle konuşabilme yetileri varmış; çünkü dilleri çatal gibiymiş. Tek eşli değillermiş, kadınlarını paylaşırlarmış, çocuklarına komün olarak bakar, yüz elli yıl mutlu bir şekilde yaşarlarmış..."

"Bizim bu doktor daha yeni başladı. Bulgar yoğurdu, botoks ve antioksidanlara gelene kadar hepimiz iskelet olacağız," diye Kukla'ya fısıldadı Beba.

O anda Pupa da uyandı.

"Burada mı kalacağız, yoksa kapanış mı yapacağız?" diye sordu.

"Kapanış yapacağız!" diyerek anlaştılar.

Kukla, konuşmasına kalamayacaklarına dair bir neden uydurup Dr. Topolanek'ten özür diledi.

"Hiç sorun değil," dedi Dr. Topolanek. "Yalnız, yarın gelecek-siniz değil mi?"

"Elbette!" dedi Pupa, Beba ve Kukla hep bir ağızdan, tatlılıkla.

Dışarı çıkar çıkmaz, Pupa kararlı biçimde: "O biraz zor!" dedi.

Bu noktada Pupa, Beba ve Kukla'nın Dr. Topolanek'e haksızlık ettiklerini söylememiz gerekir, salondan ayrılmaları gerçekten kötü olmuştu: Bir sürü ilginç şey dinlemeyi kaçırdılar, örneğin Platon'un tüm evren ters yöne doğru dönmeye başladığında gerçekleşecek olan daha mutlu bir dünya ideasını. İnsanlar cinsel birleşme yoluyla doğmayacaklardı; yetişkin olarak, topraktan bitki gibi, yetişkin olarak bitecekler, sonra giderek gençleşecek-

ler ve en sonunda toprağa geri döneceklerdi. Hayat belki şimdi olduğundan uzun olmayacak ama kesinlikle daha mutlu olacaktı, çünkü yaşlanma ve ölüm ortadan kalkacaktı. Pupa, Kukla ve Beba, Iason'un babasını gençleştirmek için, tıp tarihinin ilk kan naklini yapan Medea'nın ilginç öyküsünü dinlemeyi kaçırdılar. Medea yaşlı adamın boğazını bir kılıçla kesmiş, kanını akıtmış ve sonra damarlarını pek çok baharat, bitki, kök, tohum, geyik ciğeri ve vampir iç organlarından oluşan karışımıyla doldurmuştu. Yaşlı adamın beyaz saçları koyulaşmış, kırışıklıkları tamamen kaybolmuş, uzuvları yaşamla dolmuş, kalbi daha hızlı atmaya başlamış ve bedeninden, yaklaşık kırk yılın yükü kaybolup gitmişti.

Evet, üç yaşlı kız daha da fazlasını öğrenmeyi kaçırdı ama maalesef biz de ilerlemeliyiz. İnsanlar elde edemediklerini isterken, hikâye hızla ilerler, pişman olmadan!

3.

Pupa'nın hastalarından birinin oğlu, bir gün annesini biraz temiz hava alsın diye tekerlekli sandalyesiyle dışarı çıkardığını anlatmıştı. Kasım sonlarıymış ve üşütmesin diye onu battaniyelere sarmış. Sigarasını almak için bir koşu eve gitmiş ama sonra neden geldiğini unutmuş, oturup sigara içmiş... Bu arada kar yağmaya başlamış. Hava kararmaya başlayıp, yaşlı kadın bir saman yığını gibi karla kaplandığı zaman, oğlan dehşet içinde annesinin hâlâ dışarıda olduğunu hatırlamış. Yaşlı kadın öyle bunamıştı ki ne olduğunu anlamamıştı. Kar tanelerini izlemekten büyük keyif almış ve soğuk algınlığına bile yakalanmamıştı.

Pupa çoğu zaman, birisi onu Grönland'a götürse ve unutsa, bir şemsiye veya eldiven kaybeder gibi onu kaybetse ne kadar hoş olacağını hayal ederdi. Artık hiçbir şey yapamadığı bir aşamaya

gelmişti. Kauçuk bitkisi gibi bir yerden bir yere götürülüyor, hava alsın diye balkona çıkarılıyor, donmasın diye içeri alınıyor, düzenli olarak sulanıyor ve tozu alınıyordu. Bir kauçuk bitkisi nasıl kendi kararlarını verebilir ya da intihar edebilir ki?

Tüm ilkel kültürler yaşlılıkla nasıl baş edeceklerini biliyorlardı. Kurallar basitti: Yaşlılar topluluğa artık katkıda bulunamadıklarında ya ölüme terk edilirlerdi ya da öbür dünyaya gidişlerine yardım edilirdi. Annesini bir sepete koyup, ölmesi için dağın tepesine taşıyan bir oğulun anlatıldığı o Japon filminde olduğu gibi. Filler bile insanlardan daha akıllıdır. Vakitleri gelince sürüden ayrılırlar, kendi mezarlıklarına giderler, fil kemiklerinde oluşan yığının üzerine uzanırlar ve kemik yığını haline gelmeyi beklerler. Günümüzde, önceki geleneklerin ilkel doğasından dehşete kapılan ikiyüzlüler, en küçük bir vicdan azabı duymadan yaşlılarına eziyet ediyorlar. Onları öldürmeye, bakımlarını yapmaya, onlar için düzgün kurumlar inşa etmeye güçleri yetmiyor. Onları ölüm odalarında, huzurevlerinde bırakırlar veya bağlantıları varsa, birileri orada bulunmalarının gereksiz olduğunu fark etmeden önce yaşlıların öleceklerini umarak, hastanelerin geriatri bölümlerinde kalış sürelerini uzatırlar. Dalmaçya'da insanlar eşeklerine yaşlılardan daha nazik davranırlar. Eşekleri yaşlanınca, teknelerle yerleşim olmayan adalara götürür ve orada ölmeleri için bırakırlar. Bir keresinde Pupa, bu eşek mezarlarından birinin üstüne basmıştı.

Çok sayıda bebeğin dünyaya gelmesine yardım etmiş, kim bilir kaç göbek bağı kesmiş, bir çocuğun ilk ağlamasını defalarca duymuş biri olarak, en azından aklı başında bir insanın onu *söndürmesini* hak etmişti; tıpkı evlerde elektriği boşa harcamamak için ışıkların söndürülmesi gibi. Zorana'ya anlatmaya çalıştığı buydu ama Zorana empati göstermektense, tıbbi kurallara uymaya kararlıydı.

Zorana onu anlamıyordu. Tüm hayatını, kendisini anlamadığı için Pupa'yı suçlayarak geçiren Zorana. İlk başta Pupa direndi

ve kendini savundu, sonra uzun bir süre suçlu hissetti. Sonunda Zorana'nın en azından bir açıdan haklı olduğunu kabul etti: Hayır, gerçekten anlamıyordu. Mesela, Zorana'nın niçin sürüngenin teki olan kocasıyla birlikte yaşamayı kabul ettiğini anlayamıyordu. On sekiz yıl kadar önce adamın içinde bir şey, Hırvat milliyetçiliğinin çağrısına karşılık vermişti. Çatılardan tüm Sırplar öldürülmeli diye bağırıp, ne Müslümanlara ne de Yahudilere müsamaha gösterilmemesini ima ederek, dönemin hükümetini coşkuyla desteklemişti. Bu adam, bir gecede komünizm karşıtı, dini bütün bir Hıristiyan olmuştu; Zorana ve çocukların boyunlarına haç takıp, duvara atalarından birinin – bir Ustasha katilinin – portresini asmıştı ve bu coşkunluğu sonuç vermişti. Bir hastanenin müdürü olmuş, ustalıkla bir çeşit finansal yolsuzluğa bulaşmış ve Pupa'nın hâlâ televizyon izleyebiliyorken gördüğü, cumhurbaşkanının yılbaşında düzenlediği resepsiyonlarda, konserler ve sergi açılışlarında karşısına çıkan yeni Hırvat elit tabakasının bir parçası hâline gelmişlerdi. Sürüngen, Pupa'yı "ve onun komünist arkadaşlarını" her şeyden mesul ve "lanet olası bir Yahudi komplosu"nun parçası olmakla suçlayacak kadar ileri gitmişti. Zorana'nın babası hakkında alaycı bir laf edip, "büyük şans eseri mezarında olan aptal, Sırp kayınpederi" dediğinde, Pupa onu evinden kovmuştu. Bunun üzerinden on beş yıl geçmiş ve o sürüngen bir daha oraya adımını atamamıştı.

Bazen, artık "gözlerini açsın" ve ne kadar çok şeyin değiştiğini, yaşamının ve değerlerinin yeni gerçeklikte bir geçerliliği kalmadığını görsün diye Zorana'nın onu hayatta tutarak cezalandırdığını hissediyordu. Bu arada Pupa, katarakt sayesinde "büyük aydınlanma"dan korunmuştu. Artık okuyamıyor ve televizyon seyredemiyordu; kendisini, bir kuyunun dibinde yaşıyormuş gibi hissediyordu. Yalnızca onu çevreleyen dünya değil, kendisi de görünmez olmuştu. Keşke güzel bir varlık onu görebilseydi...

Kar yağdığını hayal ederek, tekerlekli sandalyesinde oturuyor-

du. İri kar tanelerini izliyor ve üşümediğine şaşırıyordu. Kar taneleri düşmeye devam etti. Kardan bir battaniyenin altında, bahara kadar, hava ısınıp karlar eriyinceye dek kış uykusuna yattığını düşledi. Eriyen karların altından gözüken, kendi beyaz kemiklerinden oluşan küçük yığını görebiliyordu.

4.

Beba ve vücudu karşılıklı bir tahammülsüzlük hâli içinde yaşıyordu. İlk düşmanca olayın ne zaman meydana geldiğini tam olarak hatırlayamıyordu. Beş kilo şişmanladığı zaman mıydı acaba? Belki de vücudu kontrolü o zaman eline geçirmişti ve hiçbir şey onu kendisine karşı komplolar kurmaya devam etmekten alıkoyamazdı. Beş kilo vermenin basit bir şey olduğunu düşünmüştü; mücadeleye hemen sonraki pazartesi girişecekti. Yoksa aynadaki görüntüsüyle karşı karşıya gelip artık ona ait olmayan bir vücutta olduğunu, bu vücuda bir ceza olarak katlanmayı sürdürmesi gerektiğini hayretler içinde keşfettiği zaman mıydı? Ne büyük ne de küçük olan göğüsleri, iri, sonra çok iri, daha sonra da öyle kocaman olmuştu ki, bu sabah masajdan ayrılırken yaşadığına benzer gibi şeyler geliyordu başına... İki yanında kendine benzeyen tipler bulunan, saçları dik dik, suratsız, ahmak bir Rus şöyle demişti: "*Ai, mamaaa, tytki kak u gipopotama!*"[1] Onun Rusça anlamayacağından emindi. Ama Beba anlamıştı, hakaretlerin çeviriye ihtiyacı yoktur.

Omuzları, göğüslerinin ağırlığıyla deforme olmuş ve derin çatlaklar belirmişti; kollarının üst kısımları bir tersane işçisininki gibi iriydi ve boynunu sürüklüyordu. Her zaman uzun bir boynu olmuştu ama şimdi durup dururken ortadan kaybolmuştu. Vücudunun üst kısmı şişmeye başlamıştı, iri Beba'nın sıkışıp kaldığı üst kısımda, belinde, eski moda şişme can simidi gibi kalın bir

1 Vay canına, su aygırı gibi memeleri var! –ç

yağ katmanı oluşmuştu; belinden aşağısı ise incelmeye başlamıştı. Ayrıca Beba'nın yaşlı bir kadına ya da yaşlı bir adama ait olabilecek türden, sönük, dümdüz, yeni bir kalçası olmuştu. Değişmeyen yerleri baldırları ve kollarının dirseklerden bileklere kadar olan kısımlarıydı. Beba'nın o zamana kadar hoş olan yüzü, ah, o da intikamını alıyordu! Gözlerinin çevresinde yağ torbaları oluşmuştu ve bir zamanlar mavi mavi parıldayan gözleri, derialtı yağ tabakasının içine gömülmüştü. Çenesinin altında, ağzını aşağı doğru çeken gıdığı çıkmıştı. Saçları seyrelmiş ve ayakları iki numara büyümüştü. Beba, eskiden otuz sekiz numara giyerken, artık kırk numara ayakkabılar alıyordu. Biraz özen gösterdiği tek şey ayak tırnaklarıydı ve düzenli olarak pedikürcüye gitmemiş olsa, ayakları toynağa dönüşürdü. Ya dişleri?! Beba tüm hayatını, sağlıklı dişlerini koruma ümidiyle dişçi koltuğunda geçirmiş ama başaramamıştı. Evet, vücudu acımasızca intikamını alıyordu, hiçbir şey artık ona ait değildi.

Doğruyu söylemek gerekirse, hâlâ durumu iyileştirmeye çalışıyordu. Göğüs ölçüsünü küçülten bir korse giymeye başlamıştı; sonra büyük küpeler, göz alıcı uzun şallar, büyük yüzükler taktı. Tek amacı, eleştirel şekilde bakan bir kimsenin dikkatini, göğüslerinden bu detaylara yöneltmekti. Ortasında bir delik bulunan, büyük, yuvarlak, düz bir taştan ibaret kolyesini nadiren çıkartıyordu. Bu taktiği işe yaramıştı, çoğu insan bakışlarını o taşa dikiyordu. Evet, giderek itici bulduğu şeye dönüşüyordu: Beyaz saçları kısacık kesilmiş, suratları ucuz solaryumlarda bronzlaşmaktan fazla yanmış, elleri şiş damarlar ve yaşlılık çilleriyle alacalı, çarpıcı biçimde ucuz yüzüklerle, kalın elmas taklidi bileziklerle süslenmiş kocakarılardan birine. Kulaklarına gelince, o zavallı, uzamış kulakları, ağır küpeler taşımaktan sarkmıştı...

Diğer taraftan, yaşlılık gelip çatınca, kadınların elinden ne gelir ki? İnsan, yüz bir yaşına kadar yaşayarak herkese "iradenin gücü"nün ne demek olduğunu gösteren, Hitler'in acuzesi Leni

Riefenstahl gibi *übermensch*[1] genlere sahip talihlileri nadiren görür! Yüz yaşına kadar dağlara tırmanmaya ve kayak yapmaya devam etmiş, doksan yaşında tüplü dalış yapmayı öğrenmiş, Afrika'da seyahate çıkmış, zavallı Nubyalıların fotoğraflarını çekmiş, onlarla uyumuş ve kanlarını emmişti – böylelikle zinde kalmıştı işte! Başka kayda değer hangi örnekler var? Jessica Fletcher? *Sunset Bulvarı* filmindeki Gloria Swanson? *Bebek Jane'e Ne Oldu?* filmindeki Bette Davis ve Joan Crawford? Ama çoğu "sağlıklı görünen yaşlı kadın" durumundaydılar. Bunlar kısa, erkeksi saç kesimleri olan, açık renk kabanlar ve pantolonlar giyen, erkek yaşıtlarından hiçbir açıdan farklılık göstermeyen ve yalnızca grup içinde olduklarında fark edilen, cinselliklerinden arınmış kocakarılardı. Evet, belki de çıkış yolu buydu: Belki de insan üçüncü bir cinsiyete, cinsiyetsiz bir cinsiyete göre kılık değiştirmeli ve fark edilmeyen, paralel bir yaşam sürmeli: Dağlara tırmanarak, Kuzey kutbunda yürüyerek; opera sevenlerden, Alsas şaraplarını sevenlerden, Akdeniz peynirlerini sevenlerden oluşan tur gruplarıyla gezerek... Çünkü başka ne çeşit yaşlı kadın tipi vardır? Komşularının günün birinde evlerine girip, kedi sidiği kokusu sinmiş vaziyette ölü olarak buldukları, kedilerle çevrili acuzeler. Cinsel arzuları tatmin edilmeyen ve her bahar, genç adamların kendilerini para için sattıkları yerlere giden kocakarılar. Yaşlılığın önlenemez saldırılarını biraz olsun ertelemek için kendilerini histerik bir biçimde – yüz gerdirme, hormon tedavisi, gerekirse bok tedavisi gibi – tedavilere adayan o varlıklı, yaşlı kadınlar. Kaplıcalar, yaşlanmayı geciktirdikleri yanılsamasını sunan yerler değil midir? Evet, kaplıcalar kocakarıların doğal yaşam alanıdır, yalnız eskiden kaplıca denilen şeye artık sağlık merkezi deniyor – ambalajı farklı ama içindeki aynı bok.

Beba, çıplak bedeninin üstünde gevşekçe duran beyaz bornozuyla aynada kendisine baktı. Her şey sarkıyordu, her şey yaşlıydı,

1 İnsanüstü. –*çn*

her şey bozulmuştu, yalnızca tek tük grilikleriyle aşağıdaki "küçük çalı" hâlâ görkemliydi. Hadi ama "küçük çalı"sının "görkemi"yle duyduğu bu ahmakça gurur da neyin nesiydi? Sanki hazineydi! Adeta vücudunun diğer bölümleri polis, muhasebeci ve kapıcıydı, var olmalarının tek sebebi de hazineyi korumaktı! Ama bu da neydi, bu ani ahlaki itiraz? "Küçük çalı"sı yıllarca "hazine"si olmamış mıydı, yaşamının büyük bir kısmı boyunca her şey seks etrafında dönmemiş miydi? Daha gençken bunun için, bir çıtçıtın basit mekanizması için, ruhunu şeytana satabilirdi. "Erkekler ve kadınlar çıtçıtlar gibidir," demişti bir keresinde eski sevgililerinden biri. Artık adını anımsamıyordu ama bu cümleyi hatırlıyordu. O zaman bu imgeyi dayanılmaz derecede komik bulmuştu. Klik–klak! Klik–klak! Şimdi ise uygunsuz olduğunu düşünüyordu. Ama gerçekten düşündüğünde, bu klik–klak dışında bir şey var mıydı? Bunun dışındaki her şey yalnızca gerçeği yumuşatacak ve insanın çıtçıt mekanizmasının daha az korkutucu biçimde basit gözükmesini sağlayacak bir sisten ibaret değil miydi? Elbette ki bu bir bakış açısı meselesiydi. Ona, önceden, daha gençken, tam tersini düşünüyormuş gibi geldi. O lanet olası "çıtçıt" için ölmeye hazırdı.

Beba aşağıdaki "küçük çalı"sını gelişigüzel çekti. Ama tam banyoya gitmek üzereyken, bir an için o kuru, grimsi "çalı" yerine parlak, siyah tüyler gördü. Beba aynaya yaklaştı ve – ah Tanrım! – oradan bir kuşun gözü onu izliyormuş gibi geldi. Dahası, sanki kötü kötü göz kırpıyordu ona. "Kışt, seni iblis!" diye söylendi Beba ve bornozuna sıkıca sarınarak banyonun yolunu tuttu.

Peki ya biz? Biz devam edeceğiz. Hayat kimi zaman zor ve engebeli olabilir; hikâye kaba olan her şeyden korkup kaçar.

5.

Oto yıkamadaki bir araba gibi köpükle kaplanmış hâlde, taş masaj masasında uzanmakta olan Bay Shaker bir anda anlamıştı: Genç adam Clooney'nin oğlu olabilirdi. Zeytin rengi ten; koyu renk iri gözler; daha dolgun ve daha güzel, biçimli dudaklar; Clooney'inki gibi şakaklarda çizgilerden bir yelpaze oluşturmayan doğal bir gülümseme... Ve çok daha uzundu! Ama neden Clooney'e takmıştı ki? Genç adam sadece yakışıklıydı ve yaşlara bakılmaksızın hem kadınlara hem de erkeklere çekici geliyordu; bu da pazarlama açısından bakıldığında anahtar konumdaydı. Ayrıca, doğru yeri heybetli bir biçimde gergin duran Doğu işi bol şalvar, cinsel mahareti hakkındaki dedikoduların sağlam bir temeli olabileceğine işaret ediyordu.

"Merhaba, benim adım Süleyman. Masörünüz benim!" diye mırıldandı genç adam dişlerinin arasından.

"Merhaba! Ben Bay Shaker," dedi Amerikalı sıcak bir şekilde, elini uzattı ama tokalaşamadılar. Genç adam kolunun ustaca bir hareketiyle onu masaya mıhlamıştı.

"Gevşeyin!" dedi genç adam.

Korkunç İngilizcesi bir problem değil, diye düşündü Bay Shaker; akıllıydı ve dil öğrenebilirdi... Köpük onu boğuyor ve bu köpüklü ortamda aşırı derecede rahatsız hissediyordu kendini.

"Nerelisin?" diye sordu.

"Saraybosna," dedi genç adam kısaca.

Bu bilgi Bay Shaker'ın iş odaklı hayal gücünü canlandırmıştı. Genç adam Boşnaktı; bunu sonuna kadar kullanmak gerekiyordu! Çünkü mesela Havel ve Çekler sıradan bir Amerikalı için artık bir şey ifade etmiyordu. Ama Saraybosna hâlâ Amerikalıların akıllarının bir köşesindeydi. Daha doğrusu Bay Shaker, hâlâ akıllarının bir köşesinde olduğunu umuyordu.

"Dinle," Bay Shaker kalkmaya çalıştı ama genç adam onu tekrar masaya yapıştırdı.

"Gevşeyin!" dedi genç adam ve Amerikalı'nın boyun omurlarına masaj yapmaya başladı.

Bir an için genç adamın dikkati dağıldı ve Bay Shaker orkinos gibi sıçrayarak doğruldu.

"Dinle genç adam, bir yanlış anlama var, buraya masaj için değil, sana iş teklifinde bulunmak için geldim."

Genç adam, orta yaşlı Amerikalı'yı şaşkınlıkla dinledi. Afallamıştı. "Eşcinsel olabilir mi?" diye düşündü. Amerikalı'nın tiradından anlamayı başarabildiği şeyler şu rakamlardan ibaretti: Yirmi bin, sonra elli bin, sonra yüz bin, sonra yüz yirmi bin ...

"Neden bahsediyor? Tek kelimesini anlamıyorum," diye Boşnakça homurdandı genç adam. "Beni dinliyor musun? Dinlemiyor tabii, niye dinlesin ki, Amerikalılar asla dinlemez, yalnızca kendi gündemlerinde ısrar ederler. Beni yalnız bırakın, Viagracılar da aradı beni... Ah, ama siz, siz asla vazgeçmezsiniz, siz NATO gibisiniz! Şimdi beni rahatsız etmek yerine, neden Saraybosna'yı bombaladıkları ve o bomba yanımda patladığı zaman gelmediniz?"

"Bir çevirmen bulmam gerekiyor! Evet, bir çevirmen," dedi Bay Shaker kararlı bir şekilde. Masadan aşağı atladı ve neredeyse kayarak masaj odasından dışarı koştu.

"Ne performans! Bu ahmaklar gelecek sefer ne isteyecekler acaba? ... Hey, Mevlo'cuğum, bu ızbandutlar başına daha ne işler çıkaracaklar?" diye iç çekti genç adam.

Peki ya biz? Biz devam edeceğiz. Hayat bir hediye gibi kandırabilir ya da baştan çıkarabilirken, hikâye kararlıdır ve her şeyden önce süratlidir.

6.

Kukla, bir ara internette Hırvat gazetelerine göz gezdirmek için otelin bilgisayarına gitti. Bunu odasında da yapabilirdi ama bacakları açılsın istemişti. Evde her gün yerli ve yabancı gazetelere bakmaktan keyif alırdı. Genellikle *Sabah Haberleri* adındaki Hırvat gazetesini alırdı. İçeriği tahmin edilebilirdi: Dolandırıcılık, yozlaşma, siyasi partiler ve rakipleri arasındaki tartışmalar, "Hırvat kahramanları"nın Hague Mahkemesi tarafından adaletsiz bir şekilde mahkûm edildikleri hakkında makaleler, Hırvat vatanseverliği ve savaş vasıtasıyla küçük servetler elde eden insanlarla ilgili finansal skandallar. Kukla kültür bölümüne tıkladı ve Bojan Kovač'ın yeni romanı *Çöl Gülü* hakkında uzunca bir eleştiri yazısı gördüğüne şaşırdı.

Bojan Kovač'ın Çöl Gülü *romanı, kitabın Sting ve Cheb Mami'nin "Çöl Gülü"yle ya da popüler aşk romanlarıyla bağlantılı olduğunu düşünenleri hayal kırıklığına uğratacak,* diyordu yazıda. Kukla'nın, Sting ve Cheb Mami hakkında hiçbir fikri yoktu, bu yüzden isimleri bir an için korkutucu gelmişti ama eleştirinin gidişatı onu neşelendirdi. Çöl Gülü *Hırvat edebiyat dünyasının son on beş yılının – belki de daha uzun bir zaman diliminin – en büyük olayıydı* diye devam ediyordu yazı. *Çok erken vefat eden usta Hırvat yazara, ikinci bir yaşam kazandıran ve Hırvat edebiyatının zirvesine yerleştiren bir kitap bu. Bir gülü anımsatan, alışılmışın dışında yapısı olan roman, zaman birikintilerine, sıradan insanların biyografilerine, gerçekliğe ve rüyalara; yakın geçmişteki savaş dönemini, çağdaş Hırvat realitesini ve İkinci Dünya Savaşı zamanını ele alan, hem denemeyi andıran hem de kurgusal pasajlara dayanmaktadır. Edebi sahne ışıklarının çok uzaklarında, gölgelerde yaşamış bir yazar tarafından miras olarak bırakılan roman, edebiyat–eğlence endüstrisinin günümüzdeki hazır ürünleri için önemli bir ders niteliğindedir. Bu sıra dışı kitap, Hırvat edebiyat çölünün ortasında açan yalnız bir gül gibidir.*

The Evening News, "*Bojan Kovač'ın birinci sınıf eseri*" üzerine pazar günü bir eleştiri yayınlayacağını duyururken, haftalık bir dergi "*Marquez'in romanı* Yüz Yıllık Yalnızlık*'la eşdeğer bir Hırvat başyapıtı*" diyerek reklam yapıyordu.

"Vesaire, vesaire," diye mırıldandı Kukla ve bilgisayarı kapattı. Lobiden geçerken, otelin kafesinde Beba ile yaşlıca bir adamı gördü. Beba el salladı ve onlara katılması için davet etti. Kukla reddetti, çünkü Pupa'ya onu tekerlekli sandalyesinde şehirde gezmeye çıkaracağına söz vermişti. Akşam yemeğinden önce biraz temiz hava, her ikisine de iyi gelecekti.

Peki ya biz? Biz devam edeceğiz. İnsanoğlu şan şöhret peşinde koşarken, hikâye kendini tamamlamayı arzular.

7.

Arnoš Kozeny, Grand Otel'e hayrandı. Aslında orası onun için bir otel değil, diğer insanlarla etkileşim için bir metafordu. Otel yerinde duruyor, başka her şey ise değişiyordu: Dönemler, moda, siyasi rejimler, insanlar. Otel odaları, insanlarla ilgili bin bir masal işiten kulaklardı. Bununla birlikte bir tanesi bile tamamlanmış değildi: Yalnızca insan yaşamlarının heyecan verici sesleriydi bunlar. Arnoš Kozeny, lobide otururken bir anlığına gözlerini kapatır ve çevresini dinlerdi. Çocukluğuna, radyonun düğmesini ilk kez çevirdiği ve onu dünyanın uğultusuna – gürültülere, tonlara, seslere – ayarladığı âna geri dönerdi. Sonra gözlerini açtığında, sanki elinde görünmez bir televizyon kumandası tutuyormuş gibi gelirdi. Çoğu zaman ses yoktu ve Arnoš Kozeny bakışını bir olaya sabitlerdi: Resepsiyonda bir şeyler hakkında konuşan iki kişiye, karşılarında gazete okuyup konyak içen tıknaz bir adama, camda siluetleri parlayan restorandaki genç çifte, önemli birini karşıla-

mak için dışarı koşuşturan otel görevlilerine, otele gelen ve etrafına hiç bakmadan resepsiyona yönelen önemli kişiye... Arnoš bir jeste, harekete, detaya, gölgeye, birisinin eline, birisinin gülümsemesine, birinin takma dişlerinin parıltısını birdenbire açığa çıkaran güneş ışınına, küpeli bir kulak memesine, yüksek bir topuğa, bir bacağın çizgisine, bir ağza, üstünde ruj izi olan bir fincanın kenarına odaklanırdı. Arnoš Kozeny sembolleri, işaretleri ve jestleri, gençliğinde kitap okuduğunda olduğu gibi, büyük bir dikkat ve keyifle okurdu. Bu okuma eylemi, onu eski gençlik heyecanıyla doldururdu.

Artık emekli olduğundan, otelin olmadığı bir hayat düşleyemiyordu. Oradayken aldığı muazzam zevkle kıyasladığında, ömrünün geri kalan azıcık kısmını geçirmek için diğer tüm seçenekler sönük geliyordu. Arnoš Kozeny günün birinde, şehirde küçük bir daire satın almıştı. Daha genç olduğu günlerde dairesi gizli bir sığınak görevi görürken, artık daimi adresi hâline gelmişti. Bir avukat olarak elde ettiği tüm mal varlığı, karısına ve çocuklarına geçmişti. Arnoš, birkaç kez evlenip boşanmıştı ve bu bekâr dairesi elinde kalan tek şeydi. Yine de şikâyet etmiyordu; artık hiçbir şeye ihtiyacı yoktu.

Şimdi, çok kısa sürede kendini yanlarında rahat hissettiği üç kadınla masada oturuyordu. Ülkelerini, tek parça olduğu zamandan beri biliyordu. Yaz tatillerini ailesiyle (her zaman yalnızca ailesiyle de değil) beraber sıklıkla Adriyatik kıyılarında geçirmişti. Büyüleyici Opatija, Arnoš'un başka her bakımdan şehvetli, zengin biyografisinin mütevazı coğrafi haritasındaki önemli yerlerden biriydi.

"Çok yazık," dedi Arnoš Kozeny. "Hüzünlü ülkenizdeki gelişmeleri, günler boyu takip ettiğimi biliyor musunuz? Çok yazık! Eh, ne yapabiliriz, ülke bölündü ama belki de olması gereken de buydu. Belki pek de iyi..."

"Ülke iyiydi, gayet iyiydi, kötü olan insanlardı sadece!" diye terslendi Pupa.

"Bu da, atalarımızın bizi inandırmaya çalıştığı gibi tarihten hiçbir şey öğrenmediğimizi gösteriyor," dedi Arnoš Kozeny yatıştırıcı bir ses tonuyla.

"Şüphesiz böyle!" dedi Beba yüzü kızararak. (Ah Tanrım, diye düşündü, neden hep düşünmeden, aptalca şeyler söylüyorum ki!?)

"Hattâ iyi bile olmuş olabilir, çünkü diğer türlü yaşam tükenmiş olacaktı!" dedi Arnoš Kozeny heyecanla.

"Nereden biliyorsunuz?" diye sordu Kukla.

"Çok basit. Pek çok insan ebeveynleriyle harika tecrübeler edinmemiş olsa bile, kendileri çocuk yaparlar, değil mi?"

"Bu bir tercih değil, biyolojik kodumuzdur. Sadece üremek için var oluruz," dedi Pupa, uykusundan bir anlığına sıyrılmıştı.

"Peki ya aşk? Aşk bütün bunların neresinde?" diye sordu Beba.

"Karışık bir soru," dedi Arnoš.

"Yumurtada!" diye haykırdı Kukla.

"Hangi yumurtada?" Bebe ve Arnoš ilgiyle doğruldu.

"Şu Rus masalını bilirsiniz... Ivan bir kıza âşık olur ama kızın ona âşık olmasını sağlamak için, aşkının nerede gizlendiğini bulması gerekir. Yedi dağ ve yedi vadi aşar, okyanusa ulaşır. Orada bir meşe ağacı, ağacın içinde bir kutu, kutunun içinde bir tavşan, tavşanın içinde bir ördek ve ördeğin içinde bir yumurta bulur. Kızın aşkı bu yumurtada gizlidir. Kızın yumurtayı yemesi gerekir. Yediğinde, kalbinde Ivan'a karşı bir aşk alevlenecektir."

"Masalın mesajı, aşkın var olmadığıdır. Çünkü hiç kimsenin o yolculuğu yapacak ne gücü ne de vakti vardır," dedi Beba.

"Bu yüzden insanlar seks yaparlar," dedi Arnoš.

"Seks, anlık aşktır," dedi Beba.

"Seks, hızlı bir kuradır, yumurta arayışının kısaltılmış halidir," dedi Arnoš.

"Ah, öyle demeyin, ben cinsel devrimin çocuğuyum..." dedi Beba dilini ısırarak.

"Devrimin seni çocukluğunda yakalamamış olması iyi bir şey o zaman," dedi Kukla kötü kötü.

"Her devrim, kendi çocuklarını mahveder," dedi Arnoš.

"Ben cinsel devrimin kurbanıyım," diyerek lafını düzeltti Beba.

"Kurbana benziyor gibi gelmiyorsunuz bana," dedi Arnoš tatlılıkla.

"Siz kurbanlardan ve fedakârlıktan ne anlarsınız? Fedakârlık, kadınlara özgü bir aksesuardır," dedi Kukla.

"Belki de. Ama hazır Rus masallarından bahsetmişken, bir başka Rus örneği daha vardır. Puşkin'in şiiri *Ruslan ve Ludmila*... Hikâyeyi biliyorsunuz: Cesur Ruslan, büyücü Chernomor tarafından kaçırılan, güzel Ludmila'yı aramak için yola çıkar. Ama aslında ilgimi, şiirdeki ikincil bir öykü çekiyor," dedi Kozeny.

"Hangisi?" diye sordu Beba, ne Puşkin ne de şiiri hakkında en ufak bir fikri olmasına rağmen.

"Yolculuğu sırasında Ruslan bir mağaraya gelir," diye devam etti Arnoš, "ve o mağarada bilge, yaşlı bir adam vardır. Yaşlı adam Ruslan'a kendi yaşam öyküsünü anlatır. Genç bir çobanken güzel Naina'ya âşık olmuş. Ama Naina aşkını geri çevirmiş. Çoban umutsuzluk içinde memleketini terk etmiş, bir birlik kurmuş, denizlere yelken açmış ve on yıl boyunca yabancı diyarlarda savaşmış. Sonrasında, özlem duymaktan perişan bir hâlde geri dönmüş ve Naina'ya hediyeler getirmiş: Kana bulanmış kılıcı, mercan, altın ve inciler. Ancak Naina yine reddetmiş. Puşkin'in sözleriyle, "aşk peşinde susuzluktan kavrulan" bu adam, Naina'nın aşkını büyülerle fethetmeye karar vermiş ve zamanını büyücülüğün gizli sanatını öğrenerek, tek başına geçirmiş. Nihayetinde "doğanın korkunç sırlarının" sonuncusunu da keşfettiğinde bir şimşek çakmış, korkunç bir fırtına esmeye başlamış, bastığı toprak sarsılmış – ve karşısında gözleri çökmüş, saçları gri, yaşlı, kambur bir kadın belirivermiş. 'Yaşlılık illetinin vücut bulmuş hâli,' der Puşkin. Bu kadın, Naina'ymış," dedi Arnoš ve kasıtlı olarak durakladı.

"Sonra ne oluyor?" diye sordu Kukla ve Beba sabırsızca.

"Dehşete düşen yaşlı adam gözyaşlarına boğulur ve karşısında duranın o olması mümkün müdür diye düşünür ve güzelliğinin nereye kaybolduğunu sorar; ilahi güçlerin onu böylesine korkunç bir şekilde değiştirmiş olması gerçekten mümkün müdür? Ve son buluşmalarından sonra ne kadar zaman geçtiğini sorar. Naina şöyle cevap verir:

"Sadece kırk yıl"
Diye yanıtladı bakire sadık sesiyle;
"Yaşım yetmişe vardı.
Dünyanın düzeni böyledir," dedi titrek bir sesle.
"Seneler uçup gitti sürü hâlinde.
Benim baharım, ya da seninki,
Zevkle dolmayacak tekrar – ikimiz de yaşlı ve solgunuz.
Ama dostum, yaşam, gençlik onu terk etti diye
Albeniden yoksun mu kalır?
Evet, saçlarım beyaz artık,
Belki biraz eğri büğrüyüm,
Baştan çıkarmam çok daha güç,
Eskisi kadar hayat dolu ve hoş değilim;
Yine de, izin ver de bir şeyi itiraf edeyim:
Ben bir büyücü oldum!'"

Arnoš, Rusça kısmı belirgin bir Çek aksanıyla, ezberden okumuştu. Belki de aksanı sayesinde Kukla ve Beba anlamakta hiç güçlük çekmemişlerdi.

"Sonra ne oluyor?" diye sordular.

"Sonra? Hım..." dedi Arnoš, "sonra ilginç ve psikolojik olarak çok memnun edici bir durum... Naina 'kaderinde hassas bir tutku olduğunu' ancak o zaman fark ettiğini söyleyip kendisine sarılmasını ister. Ama yaşlı adam, 'pörsümüş hayal'inin fiziksel görüntüsünden son derece tiksinmiştir:

Pörsümüş hayalim benden hoşlanmıştı.
Tutkuyla ısrarlarına başladı,
Kurumuş dudaklarında korkunç bir gülümseme,
Mezarlığa yaraşan ses tonuyla akılları çelerdi,
İtiraflar sunardı, boğuk bir sesle hırıldayarak...

"Yaşlı adam gerçeği kabul etmez," diye devam etti Arnoš. "Naina'dan kaçar ve bir münzevi olarak yaşamaya karar verir. Dahası, Naina'yı Ruslan'ın önünde, 'engellenmiş aşkın geçkin alevini öfkeye' dönüştürmekle suçlar."

Arnoš purosunu etkileyici bir biçimde tüttürdü.

"Evet, işte, yaşlı cadı!" dedi Pupa, hafif uykusundan uyanarak.

Beba dışında herkes güldü...

"Naina çirkinliği için özür diliyor. Ama yaşlı adam kendisini ne çirkin ne de yaşlı görüyor!" dedi Beba.

"Bu ne kadın düşmanlığı!" dedi Kukla. Naina'nın hikâyesi onun da içine işlemiş gibi gözüküyordu.

"Ben de aynı fikirdeyim," dedi Arnoš.

"Kadınlar her bakımdan erkeklerden daha şefkatli!"

"Haklısınız," dedi Arnoš.

"Ne aptal!" dedi Beba sinirle, hâlâ bilge, yaşlı adamın karakterini düşünerek.

"Cadı olmaktan başka ne yapabilirdi ki!" dedi Kukla, hâlâ Naina adına itiraz ediyordu.

"Kukla, sizin de Rus masalı örneğine dayandırarak, bir yumurta olarak tanımladığınız aşkı aramaktan ibarettir tüm hayatımız," diyerek çıkarımda bulundu Arnoš. "Arayışımız, yolculuğumuz sırasında bizi bekleyen sayısız tuzakla sekteye uğrar. Bu tuzakların en tehlikelilerinden biri de zamandır. Mutlu olma şansımızı yitirmemiz, yalnızca bir saniye gecikmemize bakar."

"Ölüm denen o doğru an, sevgili Arnoš, bir daha uyanamayacağımız bir orgazmdır. Çünkü aşkın mantığı, ölümle sonlanma-

sıdır. Hiçbirimiz o seçeneği kabul etmeyiz, hepimiz sonuçlarına katlanırız. Yaşlılık da özetle bunlardan biridir," dedi Beba.

Herkes Beba'nın belagatine şaşmıştı.

"Geri kalan tek şey, saygınlıkla yaşlanmaktır," dedi Arnoš.

"Saygınlıkla yaşlanmak saçmalığın daniskasıdır!" diye açıkladı Pupa, tartışmaya bir son vererek.

Zaten epey geç olmuştu, küçük grup dağılmaya karar verdi. Arnoš Kozeny, hanımlara asansöre kadar eşlik etti, her birinin elini öptü ve asansörün kapısı kapanmadan önce, ölçülü bir öpücük yolladı.

Asansörde Beba şunları söyledi:

On obol'stil menya, neschastny!
Ja otdalas' lyubvy strastnoy...
Izmennik! Izverg! O pozor!
No trepeshchi, devichiy vor![1]

Kukla ve Pupa şaşkınlıkla dinledi.

"Rusça biliyor muydun?" diye sordu Kukla.

"Hayır. Neden soruyorsun?" diye sordu Beba.

Beba, Puşkin'in *Ruslan ve Ludmila*'sından bir kıta alıntılamıştı. Ara sıra yaşadığı dikkat dağınıklığının yanı sıra, bu da tuhaf davranışlarından biriydi: Zaman zaman, yetkinliği olmadığı bir dilde pat diye bir şeyler söyleyebiliyordu. Bu nöbetler Beba'ya durup dururken geliyordu, tıpkı bir rüyada gibi, bu yüzden Kukla ve Pupa onu uyandırmadılar.

Peki ya biz? Biz, devam edeceğiz. Bizler günlük hayatımızda,

1 'Bana övgüler düzmüştü, bir ayartıcıya yaraşır şekilde! / Ve pervasız bir tutkuya kapıldım ben... Düzenbaz, hovarda! Ah, yazıklar olsun! / Ey kalpsiz çapkın, korkudan tir tir titre!' –çn

arkadaşımıza selam vermek için bir an dururken, hikâye sonuna kavuşmak için hızla ilerlemektedir.

8.

Şehirdeki çeşmenin yanında bir kız duruyordu. Başını çeşmeye doğru çevirmiş ve bütün ağırlığını bir yanma vermişti. Genç adam onun ışıltılı yüzünü, bir dilim taze portakal gibi görünen pembe kulağını ve tuhaf bir küpe gibi kulağına takılmış olan bakır rengi bukleyi görebiliyordu. Sade, kısa, kolsuz, çiçek desenli bir elbise giymişti. Elbise, kızıl çillerle kaplı, etine dolgun omuzlarını, geniş kalçalarını ve bacaklarının tombul baldırlarını ortaya çıkarıyordu.

Yaprakları parlak gün ışığında soluk gri–yeşil bir renge bürünmüş, yaşlı çınar ağaçlarının tepelerinde kuşlar ötüşüyordu. Genç adam çeşmenin çevresinde yürüdü ve kızın karşısında durdu. Kızın yüzünü görebildi böylece. Küçük, topluca, sıradan, neredeyse çocukça bir yüzü ve birbirinden ayrık duran parlak yeşil gözleri vardı. Elbisesinin yaka çizgisi, dolgun göğüsleri ve göğüslerinin arasındaki karanlık çukurda gözden kaybolan, açık turuncu renkteki bir karınca ordusu gibi görünen çillerini bir an için genç adama göstermişti. Kız, çıtır çıtır, külahtaki dondurmasını yalıyordu. Dilinin ucunu küçük bir delik açıyormuş gibi kenarında gezdirdi, külahın yanından akan damlaları yalayarak temizledi, köpüklü yığını diliyle yukarı doğru itti ve sonra dolgun, pembe dudaklarıyla ucunu yaladı. Dondurmayı öyle özenle ve dikkatle yalıyordu ki, zor bir matematik problemini çözüyor gibiydi. Arada sağ ayağını terliğinden çıkarıp, sol ayak bileğini kaşıyordu. Sonra sağ ayağını terliğe geri sokuyor, sol ayağını çıkarıyor ve sağ ayak bileğini kaşıyordu. Tüm bu süre içinde dondurma üzerindeki dikkatini bir anlığına bile yitirmedi. Dondurma, ele geçirdiği küçük, vahşi bir hayvandı sanki. Dondurmayla, kedinin fareyle oynaması gibi oynuyordu.

Gökyüzü batmakta olan güneşle ışıldıyor, gün ışığıyla soluk bir renge bürünmüş etraftaki ağaç tepelerine kuşlar üşüşüyor, çeşmedeki su, kısa kısa, komik bir şekilde püskürerek akıyordu. Her şey yavaş yavaş yere çöken sıcaklıkla uyuşmuş gibi görünüyordu; en ufak bir esinti yoktu, çınar ağaçlarının yaprakları taşa dönmüş gibi duruyordu. Ama yine de genç adam belli belirsiz bir esinti hissetmiş gibiydi. Bir an genç kız gözlerini kaldırıp doğrudan ona baktı. Açık yeşil, çekik gözleri genç adamınkilerle buluştu. Minik bir parça dondurma kızın dudağında eriyordu. Genç adam, o minik parça olmak için ani bir istek duymuştu.

Üçüncü Gün

1.

Kukla'nın boyu aşağı yukarı bir seksendi, zayıftı, sırtı dimdikti ve rahat bir yürüyüşü vardı, bunların hepsi onu olduğundan genç gösteriyordu. Sıradan hatlara sahip yüzünde dikkat çeken yerler, güçlü elmacık kemikleri, belirsiz bir renkteki çekik gözleri (genelde "badem" derlerdi) ve o utangaç gülümsemesiydi. Ayrıca bu gülümseme, yaşına göre alışılmadık bir şeydi. Yürüyüş dışındaki bütün sporları küçümsemesine rağmen, gençliğinde çok yüzmüş gibi geniş, kemikli omuzları vardı. "Üniforması" görünüşünün güzelleşmesine katkıda bulunuyordu. Kukla, giyimine öyle diyordu: Koyu renk düz bir etek; genellikle beyaz, ipekli ince bir bluz ve genelde gri renkte, kaliteli bir hırka. Her zaman, gerçek incilerden yapılmış küçük bir kolye takardı. Yer yer gri tutamlar bulunan saçları koyu renkti ve küçük, sıradan bir tarakla ensesinde tutturulmuştu. Bedeninin tek uyumsuz kısmı ayaklarıydı. Erkek ayağı ölçülerinde ayakkabılar giyiyordu, kırk dört numara. Gençliğinde ona uygun bir şeyler bulmak çok güçtü, bu yüzden gidip erkek ayakkabıları satın almaya başladı. Ancak bu dezavantajını adımlarının hafifliğiyle, iyi bir şekilde gizliyordu. Kukla ölümden korkmuyordu. Bununla birlikte, içinde uzun bir süre yaşayacakmış gibi bir his vardı: Ailesindeki bütün kadınlar yüz yaşına kadar yaşamıştı. Bir şey daha vardı: Ona yaklaşan kişiler belli belirsiz bir hava akımı, hafif bir esinti gibi bir şey hissettiklerini düşünüyorlardı.

"Lütfen ona açıklayın," diyordu Bay Shaker, "Ben tüm mali yükümlülükleri, yani seyahat masraflarını, Los Angeles'ta kaldığı süre boyunca otel ücretini ve hızlandırılmış İngilizce kursunu karşılamaya hazırım. Dr. Topolanek, Bay Mevlićko'ya ücretsiz izin vereceği konusunda beni temin etti, tabii eğer beyefendi Amerika'da kalmaya karar vermezse."

Kukla, tümünü Mevludin için tercüme etti.

"Ona benden ne istediğini sorun," dedi Mevlo.

Bay Shaker ilaç ve toz endüstrisinin amacını ve önemini uzun uzadıya anlatarak başladı ve sonra Bay Mevlićko'nun işinin bu ürünlerin reklamını yapmak olacağını söyledi. Bay Shaker, pazarlama alanında büyük bir ekibe sahipti. Onlar, Bay Mevlićko'nun reklam videolarının, posterlerin, internet sitelerinin ve diğer reklam malzemelerinin büyük yıldızı olmasını sağlayacaklardır.

"Ona deyin ki, ücret karşılığında hiçbir fotoğrafımın çekilmesine izin vermem," dedi Mevlo ama Kukla müdahale etti.

"Peki, Bay Mevlićko'nun maaşı ne kadar olacak?" diye sordu Bay Shaker'a.

"Bir saatlik çekim için bin dolar," dedi Bay Shaker ve ekledi: "Bu oldukça büyük bir rakam, umarım farkındasınızdır."

Kukla bunları Mevludin için tercüme etti.

"Ona söyle, bunu unutsun," dedi Mevlo.

"Üç bin!" dedi Bay Shaker.

"İlgilenmiyorum, bana dolarların ne faydası var? Şuna bir bakın, takılmış ve inmiyor," dedi Mevlo, söylediği lafı belli bir kişiye yöneltmeden.

"Beş bin."

"Sağır mısın ya da kulaklarının temizletilmesi mi gerekiyor!? İlgilenmiyorum; söyleyeceğim bundan ibaret!"

Şimdi Mevlo, Bay Shaker'a hitap ediyordu, o da yardım isteyerek Kukla'ya bakıyordu. Elbette Kukla, Mevludin'in söylediğini tercüme etmedi.

"Teklif hakkında biraz endişeli olduğunu söylüyor," dedi.

"Yedi bin!" dedi Bay Shaker, neredeyse sinirli bir şekilde ekledi: "Bay Mevlićko'ya söyleyin, kapı kapıyı açar. Hollywood'da bağlantılarım var. Eminim ki onun görünümünde bir adam kolaylıkla filmlerde bir kariyer de yapabilir."

"Kariyer mi! Hadi oradan! Resmimi çektirmem ben, Bosna'dakilerin beni böyle görmelerine ve dalga geçmelerine izin veremem," diyerek ayak diredi Mevlo.

"On bin!" dedi Bay Shaker öfkeyle. "Tanrı aşkına, Naomi bile daha fazlasını almıyor!"

"Naomi kim?" diye sordu Mevlo.

"Manken Naomi Campbell," diye açıkladı Kukla.

"Ah tabii, Naomi yirmi binden aşağısı için yatağından bile çıkmaz," dedi Mevludin umursamaz bir tavırla.

"Sen nereden biliyorsun ki bunu, sorabilir miyim?" dedi Bay Shaker, artık bir hayli öfkelenmişti.

"Whoopi söyledi."

"Whoopi kim?" diye sordu Kukla.

"Whoopi Goldberg."

Kulağa mümkünmüş gibi gelmiyordu ama doğrusu Grand Otel'in ünlü misafirlerinin listesini incelerken, Bay Shaker'ın gözüne Whoopi Goldberg ismi ilişmişti.

O anda, çiçek desenli yazlık elbisesi ve ayaklarında terlik olan genç bir kız masaya yaklaştı. Açık turuncu çiller serpilmiş soluk, yuvarlak bir yüzü ve ensesine hareketli bukleler hâlinde dökülen bakır rengi, gür saçları vardı. Elinde bir külah dondurma tutarak oturdu ve bacaklarını biraz açarak sağ ayak bileğini sol ayağıyla kaşımaya başladı.

"Kızım Rosie," dedi Bay Shaker ters ters. Yüzü, içindeki umut gemilerinin yavaş yavaş battığını gösteriyordu.

Genç kız, orada bulunanlardan çok, külahın kenarlarından damlayan dondurmasına bakarak, sağ elinden sol eline aldı ve sağ elini Kukla'ya sonra da Mevludin'e uzattı. Bir damla dondurma külahın kenarından kayıp, Mevludin'in elinin üstüne düştü. Mev-

lo irkildi, gökten elinin üstüne altın para gibi düşen, küçük damlaya baktı ve onu dikkatlice yalayıp gülümsedi.

"Ona söyle," dedi sessizce, "kabul ediyorum..."

Ardından, Bay Shaker'ın tam karşısına geçti ve tekrarladı:

"Tamam!"

Bay Shaker aceleyle çek defterini çıkardı ve yüklüce bir avans yazıp, Mevludin'e uzattı. Kuşkusuz bunu; inatçı, genç Bosnalı'dan çok, Kukla'yı etkilemek için yapmıştı.

Peki ya biz? Biz yolumuza devam edeceğiz. Hayat oyalanabilir, saldırmak üzere pusuya yatabilir ancak hikâye ardına bakmadan ilerler.

2.

Beba yüzüne yapılan kozmetik bakımın ardından, önündeki zengin listeden başka bir şey daha denemeye karar verdi. Reklam broşürü, çayır çimenden hazırlanmış ot banyosu, yulaf gevreğinden hazırlanmış bir karışımda banyo (Bu epey iğrenç bir şey olmalı, diye düşündü Beba), yosun banyosu ve sonrasında çeşit çeşit masaj öneriyordu. Nihayetinde Beba, sıcak çikolata dolu bir küvette oturmaktan ve sonrasında bir masajdan oluşan özel bir bakım olan "Tatlı Rüyalar"ı seçti. Elbette önce Pupa'ya tüm bunları oda hesabına yazdırıp yazdıramayacağını sordu. Pupa'nın hiçbir itirazı yoktu, tam tersine:

"Gidip güzelce banyo yapmaya bak. Çıktığında çikolatalı trüf gibi olacaksın!" dedi.

Beyaz hastane önlüğü giymiş genç bir kadın, Beba'yı film seti gibi görünen bir mekâna götürdü. Ortasında antika, bakır bir küvet bulunan küçük bir odaydı. Duvarlar yeşilimsi renkteki ipek duvar kâğıdıyla kaplıydı, bir duvarda Renoir'ın *Papağanlı Kadın* tab-

losunun röprodüksiyonu vardı ve altında eski moda bir saksıda eğrelti otu duruyordu. Ne kadar bayağı diye düşündü Beba. Tasarımcıyı, yeşilimsi duvar kâğıdı, küvet ve küvetin işleviyle duvardaki röprodüksiyonu ilintilemeye ne sevk etmiş olabilir?

Bu noktada, bütün odalarda güzel sanatlardan örnekler olmasının, Sağlık Merkezi'nin en çarpıcı özelliklerinden biri olduğunu söylemeliyiz. Bu, Dr. Topolanek'in işiydi. Hoşa giden ve baskın olmayan eğitimin, yaşlanma sürecini ölçülü yapılan egzersizler gibi geciktirdiğini düşünüyordu; bu sebeple Sağlık Merkezi'nin, iyi tanınan resimlerin –ağırlıklı olarak klasik resimlerin– röprodüksiyonlarıyla, kelimenin tam anlamıyla "giydirilmesini" planlamıştı. Mesela, Sağlık Merkezi'nin girişine, mesleki gayretlerinin neticesinin sembolik bir temsili olan resmi, Yaşlı Lucas Cranach'ın *Gençlik Çeşmesi*'ni asmıştı.

Beba sıcak çikolatayla dolu küvette uzanıyordu. Bir kolondan, rahatlatıcı etkisi olduğu varsayılan, new age tarzı, sinir bozucu bir müzik geliyordu. Bakışları duvardaki röprodüksiyona takılmıştı. Dahası, saksıdaki eğrelti otu, Renoir'ın tablosunun sağındaki eğrelti otunu taklit ediyor gibiydi. Ayrıca Beba duvar kâğıdının, resimdeki duvarların mavi yeşil rengine uyduğunu hissetti. Otel tasarımcısının engin hayal gücü sayesinde, Renoir'ın resmindeki altın kafese gerçekte de biçim verilmişti – bakır küvette! Arkasında uzun kırmızı bir fiyonk bulunan gösterişli, siyah bir elbise giyen genç kadının, koyu renk saçları ve bir genç kızınkini andıran, sıradan bir yüzü vardı. Sağ elinin parmağında bir papağan duruyordu ve onu sol eliyle besliyordu. Kadının tüm bedeni papağana doğru eğilmişti ve kuştan tam anlamıyla büyülenmiş gibi görünüyordu.

Resme bakarken birdenbire, çocukluğunda her şeyden çok nefret ettiği bir kelimeyi hatırladı: *Dudu!* Küçük erkek çocukların *kuşu*,

kız çocukların ise *dudusu* olurdu. Küçük bir kızken bahçesinde yelpaze kuyruklu tavuklar besleyen bir akrabasıyla köyde kalmamış olsaydı, bunda bir sorun olmayacaktı. Yelpaze kuyrukları Beba'nın çocuk zihninde, bir şekilde o nefret ettiği *dudu* kelimesiyle, hiç bitmeyen gagalamaları da erkek çocukların kuşlarıyla özdeşleşmişti. Günün birinde bu akrabası tavuklarından birinin boynunu kırmıştı. Öğle yemeğinde tavuk suyu çorbası ve tavuk eti yemişlerdi. *Dudular* ve *kuşlar*... Neden daha önce düşünememişti ki? Tüm bu cinsel mesele, eril hayal gücünde kuş bilimiyle ilintiliydi! Erkeklere özgü cinsel hayalgücü tarihinde kadınlara verilen rol, sürekli olarak kendilerine çekmek ve sonra da itmek olmuştu – her biçimde ve büyüklükte kuşlar... Leda'nın üstüne bir kuğu formunda abanan Zeus'tan beri bu böyledir. On yedinci, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda ise kuğu – kadınların tartışmasız eşlikçisi – daha az dikkat çeken, daha küçük bir arkadaşa dönüşmüştü: Bir papağana!

Çikolatanın tatlı aromasıyla çakırkeyif olan Beba'nın zihninde bir slayt gösterisi başlamıştı. Tiepolo'nun papağanlı, yarı çıplak bir kadını betimlediği şu ünlü resmi... Güzel kadının sütten, sedeften ve kandan yapılmış gibi görünen göz alıcı bir cildi vardır. Genç kadın inci kolye takmıştır. Boynunun üst kısmında, tam çene kemiğinin altında durur; kolyeden çok, pahalı bir yulara benzer. Saçında bir gül vardır. Elbisesinin bir omzu düşmüştür, göğsünü teşhir eder. Genç kadın kollarında bakır kırmızısı bir papağan tutar. Tavuk kadar büyük olan papağan, kadının elini pençeleriyle kavramış, sivri gagası ise tehlikeli bir şekilde sedef gibi parıldayan meme ucuna yaklaşmıştır.

Sonra, on yedinci yüzyıldan Quirijn van Brekelenkam adındaki Hollandalı var. Arka planda enstrümanını çalmaya odaklanmış genç bir lavtacı masada otururken, önplanda, parmağında papağan olan genç bir kadın oturmaktadır. Sopa yutmuş gibi dik

oturur; sol eli, uzun, beyaz bir önlükle örtülü kucağında serbestçe durur, diğer elinde ise bir papağan vardır. Kadının parmağını pençeleriyle kavramıştır, kadın ise lavtacıyı izlemektedir. Yerde, ayaklarının yakınında bir sürahi vardır. Parmağındaki papağandan mı, duyduğu müzikten mi yoksa genç müzisyenden mi etkilendiği belirsizdir.

Ve ardından Courbet... Courbet'nin dağınık bir yataktaki çıplak, şehvetli kadını betimlediği tablosu... Kadının bacakları hafif aralık durur; gür, kahverengi saçları görkemli bir şekilde yatağın üzerine yayılmıştır. Kadın rahatlamıştır, yorgundur, adeta tutkulu âşığı odayı yeni terk etmiştir. Arka planda papağan için bir çubuk vardır, tepesinde su için bir tabak ve iki tarafta tünekler bulunmaktadır. Kadın orada uzanırken, papağan gözetleme noktasından –tüneğinden– ayrılmış ve sahibinin parmağına konmuştur. İki kanadını tam bir coşkunluk içindeymişçesine açmıştır. Yine bir bilmece... Belki ortada bir âşık yoktur, belki de papağan o kusursuz âşıktır, uçan bir penistir, erkek ressamın hayal gücünün aletidir, kadını tatmin etmiştir ve şimdi memnuniyetle kanatlarını açmaktadır.

Delacroix'nın resminde çıplak bir güzel, ortaya serilmiş ipek balyalarında oturuyormuş gibi görünmesine rağmen, aslında bir koltukta oturmaktadır. Eğer, güzel kadın elini aşağı sarkıtmamış ve yarı kapalı, mahmur gözlerini kanepenin ayağına, koyu gölgelerde gizlenmiş papağana doğru yöneltmemiş olsaydı, onu fark edemezdik. Çıplak kadın belli ki papağanla oynuyor ve başının tüylü tepesini okşamak üzereymiş gibi duruyor. Yine belli değildir: Papağan bir oyuncak mıdır, canlı bir vibratör müdür, âşığın yerini mi almıştır, âşığın kendisi midir? Ya da kadın, papağanda vücut bulan, kendi cinsel organına dokunuyor olabilir mi?

Manet'nin *Papağanlı Kadın* tablosu, Courbet'ninkiyle aynı yıl

yapılmıştır! Olympia baştan aşağı şeftali renginde, neredeyse bir rahibeninki kadar sofu olan bir elbise giymiştir. Yüksek bir tünekte, ona eşlik eden gri bir papağan durur. Papağan başını öne eğmiştir ve umutsuzluğa kapılmış gibidir. Olympia, burnunun biraz ötesine götürdüğü minik çiçek demetini tutar; belki koklamak üzeredir. Bakışlarını doğrudan izleyicisine yöneltmiştir. Papağan tüneğinin dibinde, kabuklarının yarısı soyulmuş irice bir portakal durur – resimde şehvete dair tek detay budur. Resimdeki papağan kimdir? Kadının kederli, soluk cinsel organı ya da Courbet'nin resmindeki o coşkun papağanla rekabet eden, tatmin edilmemiş eşlikçisi mi? Yoksa iki ressam –Manet ve Courbet– birbirlerine kendi penislerinin uzunluğu hakkında gizli mesajlar mı gönderiyorlar?

Ve sonra –Courbet'nin resimlerinden birinde olduğu gibi– çorap giymiş bir kadını resmeden Marcel Duchamp! Kadının bacakları aralık durur ama Courbet'nin aksine, Duchamp papağanı kadının vajinasının girişine, anlamı açık bir şekilde koyar.

Frida Kahlo da papağanları dekoratif bir detay olarak kullanır! Bir resminde, adeta bir korsan gibi, omzuna yeşil bir papağan koyar; bir başkasında kendini ikisi birer omzunda, ikisi kucağında dört papağanla resmeder. Aynı zamanda elinde bir sigara tutmaktadır.

Ya René Magritte? Onun resmi, bakır kırmızısı saçları açılmış bir kadının portresidir. Yakası incecik, beyaz dantelli bir elbisesi vardır. Uzun kollarının bitimi de dantellidir, eldiven gibi görünür. Dallarına kuşların konduğu bir ağacın yanında, ayakta durmaktadır. Göz alıcı bakır rengi göğsü ve uzun, narin gagasıyla özellikle çarpıcı bir kuş vardır. Kadın iki eliyle başka bir kuş yakalamıştır ve onu taze bir incir gibi yemektedir. Kuşun koyu kırmızı renkteki iç organlarını, kalbini ve ciğerini görebiliriz ama şaşırtıcı bir biçimde tek damla kan yoktur! Dantelli yaka ve kollar beyazdır.

Kadının yüzünde şehvet dolu bir ifade vardır ve resim, anlamı açık olan *Zevk* başlığını taşır.

Kadınlar ve onların kuşlara duydukları hayranlık... Resminde elinde sigara tutan, bıyıklı bir adam olarak görünen biseksüel Frida Kahlo dışında, bu üstü örtülü 'eroto–kuşbilimsel' safahatın yaratıcıları, tamamen erkeklerdir. Dahası, kadınlara en sevdikleri kuş sorulacak olursa, cevapları kesinlikle bir papağan değil Süpermen olacaktır! O bir kuş mu? Yoksa bir uçak mı?

Beba zihnindeki slayt gösterisinden ve çikolatanın güzel kokusundan dolayı biraz sersemlemiş hissediyordu. Bu nedenle küvetten çıktı ve duşu aramaya başladı. Geçerken aynada görüntüsünü görerek irkildi. Kocaman, çikolatadan bir baykuşa benziyordu.

"Masajınız hanımefendi?" diyerek beyaz önlüklü kadın arkasından seslendi.

"Masajı başka zamana bırakacağız," dedi Beba duşa girerken. Küvet, canlandırmak yerine, tam tersi bir etki bırakmıştı. Tüm enerjisini silip süpüren bir girdaptan çıkmış gibi hissediyordu.

Beba, Pupa'ya o saçma "trüf"ün nasıl bir şey olduğunu anlatmak için aceleyle ilerlerken, neredeyse Bay Shaker'la çarpışıyordu. Çevresine nahoş, tatlı bir koku yayan ve çekici olmayan bir kadını gören Bay Shaker kaşlarını çattı.

"İyi götürmeler," dedi Beba tatlılıkla.

Bay Shaker hiçbir şey söylemedi, gözlerini devirdi ve hızlı adımlarla kendi yoluna devam etti.

Tanrım, ne itici bir adam diye düşündü Beba. Bay Shaker'la Kukla'nın o öğleden sonra birlikte golf oynayacaklarını bildiğinden, iyi bir gün geçirmesi dileğinde bulunmak istemişti sadece.

Peki ya biz? Bir hızla ilerliyoruz. Hayat sıklıkla anlamsız görünerek bizle alay ederken, hikâye uçar gider – bir kuş gibi!

3.

Evet, insanoğlu hayata karşı müthiş bir iştah geliştirdi. Göklerde bekleyen başka bir hayat olmadığı olasılık kazandığı için, bulunduğu yerde mümkün olan en uzun süre boyunca kalmaya ya da diğer bir deyişle hayat sakızını elinden geldiğince uzun bir süre çiğnemeye, bu sırada küçük balonlar şişirerek kendini eğlendirmeye karar verdi. Eğer istatistiklere inanılacak olursa, fark gerçekten etkileyici: Yirminci yüzyılın başlarında, ortalama yaşam süresi kırk beş yıl civarındaydı, yüzyıl ortasında altmış altıya yükseldi. Bugün, yirmi birinci yüzyılın başında, oldukça iyi bir değer olan yetmiş altı yıla yükseldi. Sadece yüz yıllık bir zaman diliminde, insanlar, ortalama yaşam sürelerini neredeyse yüzde elli oranında uzattılar. Kuşkusuz, bu istatistikî patlama dünyanın daha huzurlu ve zengin kısımlarında yaşandı. Çünkü Afrika'daki insanlar hâlâ sinek gibi ölüyor – belki de her zamankinden daha hızlı ve etkili bir biçimde.

Dr. Topolanek otelin konferans salonunda tek başına oturmuş düşünüyordu. Joseph Vissarionovich Stalin'in bir fotoğrafı, projeksiyon ekranında titreşmekteydi. Bugün Dr. Topolanek komünist uzun yaşam fikri hakkında bir şeyler söylemek istemişti ama hiç kimse yoktu. Konferans salonu bomboştu.

Evet, komünistler becerikliydi. Yeni komünist insan, genetik miras sayesinde değil de kendi iradesinin kuvvetiyle, gayretli, işbirliği içinde, uzun bir hayat yaşamak zorundaydı. Çünkü miras genetik dahi olsa kabul görmüyordu. Hastalık, depresyon, intihar, fiziksel güçsüzlük –bunların tümü burjuvalar, yenilgiye boyun eğenler ve hayatın ön saflarını terk edip kaçanlar tarafından uydurulmuştu. Daha iyi, melez bir yarına duyulan inanç, komünist toplumun tüm gözeneklerine işlemişti. Michurin ve Lysenko, bir gün komünist kitlelerin en iyi şeyleri bol miktarda yiyebileceği fikriyle

ilgilenmişlerdi. Sonra herkes onlara gülmüştü. Ama günümüzde herkes o havayla şişirilmiş, kocaman, kokulu çilekleri mideye indiriyor. Tuhaftır ki artık kimse gülmüyor ve soru sormuyor. Görünüşe göre Michurin'in bahçesinde yetişen Beyaz Hollanda patlıcanlarından bahsetmeye gerek bile yok! O ünlü Kafkasyalı, Nikolai Chapkovsky, komünizm döneminde yaşamış ve yüz kırk altı yaşında ölmüştü. Yüz yaşlarını deviren insanlar o günlerde, özellikle Kafkasya'da, yağmurdan sonra biten mantarlar gibi türemişti; uzun ömürlü oluşları kendi vatandaşları olan Stalin'in de uzun ya da sonsuza dek yaşayacağı fikrini doğruluyordu. Uzun denebilecek kadar ya da sonsuza dek yaşamadı. *Ömrü Uzatmak* adlı kitabın yazarı olan Alexander Bogomolets, ünlü serumuna onun adını verdi. Sıradan transfüzyonla birleştirilmiş serum, onun gençleştirici reçetesiydi. Ona da gülmüşlerdi: Megalomandı, komünist yanılgının bir parçasıydı. Günümüzde komple transfüzyon hizmeti veren klinikler her yerde açılıyor ancak yalnızca cepleri dolu olanlar, kendilerini kan değişimi ile şımartabilirler. Biraz daha gelişmiş olan serumlar da ekonomik gücü yeterli kişilerin günlük menüsünde bulunmaktadır. Plasentadan yapılan bir krem olan Gerovital ancak kürtajın en yaygın doğum kontrol yolu olduğu komünizm döneminde icat edilebilirdi; bu noktada Romanyalı Ana Aslan'ı dikkate almalıyız... Hiç kimse kremin gerçekten plasentadan yapılıp yapılmadığını bilmiyor, bununla birlikte Charles de Gaulle, Pablo Picasso, Konrad Adenauer, Salvador Dali, Charlie Chaplin, John F. Kennedy, Ömer Şerif ve başka pek çokları, dinsel bir ziyarette bulunur gibi Ana Aslan'a gittiler ve komünizm onlara en ufak bir rahatsızlık dahi vermedi. İnsanoğlu her zaman ölüm, ölümsüzlük ve uzun yaşam konularına kafayı takmıştır. Her zaman o bölgede savaşlar meydana gelmiştir, günümüzde hâlen yaşanmaktadır, orası her şeyin hep en hareketli olduğu yerdir. Tıp, eczacılık, kozmetik alanlarında çalışanlardan oluşan bir insan ordusu, mümkün olduğunca uzun yaşama ve en güzel şekilde görünme görevini üstlenmiş bir diğer

orduya hizmet etmektedir. İkisi birbirlerine organ bağışlayıcısıyla alıcısı gibi sıkı sıkı bağlıdırlar.

Topolanek'in "kuramı"nda yanlış olan hiçbir şey yoktu. Kuram –her zamanki gibi– arsız, söz dinlemez ve beklenmedik hayat tarafından bozulmuştu. Bu hakaret edermişçesine boş salona ek olarak, "hayat" şimdi de kapı eşiğinde beklenmedik bir ziyaretçi olarak görünmüştü: Kelimelerden çok hareketlerle, Topolanek'in derhâl golf sahasına kadar kendisine eşlik etmesini isteyen uzun boylu, yaşlı ve endişeli bir kadın! Topolanek projektörü kapattı, her zaman yanında bulundurduğu doktor çantasını aldı ve telaşlı ziyaretçisinin ardından gitti.

Peki ya biz? Biz hızla peşlerinden gideceğiz. Hayatta sık sık duraksar ve kararsız kalırız ama hikâye süratle ilerler ve hepimiz nereye gittiğini biliriz!

4.

Golf sahasına giderlerken Bay Shaker, Kukla'ya varlığın anlamına dair coşkulu açıklamalar yapmıştı. Bir kadına ait eski moda bir makyaj masasının çekmecesine benziyor, açıldığında etrafa toz bulutları yayılıyordu. Bay Shaker kendi sözlerinde boğuluyor gibiydi. Kukla, mesleklerini biricik yaşam sebepleri olarak gören herkese üzüldüğü gibi onun için de üzüldü. Kelimeler, hareketler ve jestler üreten bu insani makineyi, söz Bay Shaker'ın kızından açılıncaya kadar komik bulmuştu.

"Rosie, maalesef, uyumsuz."

"Uyumsuzla neyi kastediyorsunuz?" diye sordu Kukla.

"Kendimizi Tanrı'nın bizi yarattığı hâlden daha iyi ve daha kusursuz varlıklara çevirmek bizim görevimiz değil midir?" diye sordu Bay Shaker.

"Kızınızda eksik bir şey göremiyorum," dedi Kukla.

"Maalesef eksik hiçbir şeyi yok; tam tersi, fazlalığı var."

"Birkaç kilo fazlası var sadece, ergenlik gürbüzlüğü."

"Gürbüzlük gelecekte onun için bir mutsuzluk kaynağı olabilir. Maalesef birkaç kilonun bile yaşamımızın yönünü belirleyebildiği bir dönemde yaşıyoruz."

Bay Shaker'ın kızıyla ilgilenmediği söylenemezdi. Ama asıl ürünleri için kaygılanıyordu. Elbette bunu asla kabul etmeyecek olsa da, Bay Shaker'ın gözünde Rosie, standartları karşılamadığı için reddedilmiş biri gibiydi.

"Ya eşiniz?"

"Rahmetli eşim... Mükemmeldi. Tıpkı sizin gibi," dedi Bay Shaker.

Hastalıktan göçüp gidene kadar mükemmeldi. Elbette ki Bay Shaker "göçüp gitti" ifadesini kullanmadı, "hasta düştü" dedi ama aslında "göçüp gitti" diyordu. Mekanizması düzgün çalışmayı bırakmış ve Bay Shaker onu onarmak için gücünün yettiği her şeyi yapmıştı. Ama maalesef, yapılabilecek bir şey kalmamıştı.

"Tuhaf," dedi Bay Shaker.

"Tuhaf olan nedir?"

"Sizinleyken yakınımda bir vantilatör varmış gibi hissediyorum," dedi.

Bay Shaker, golf sahasına ulaştıkları zaman, sıra dışı bir heyecana kapılmıştı, çünkü açıkçası öğretmen rolü, kibrine cazip geliyordu. Kukla'nın golf hakkında en küçük bir fikri dahi yoktu, bu yüzden Bay Shaker kuralları açıklamak için uğraşıyordu. Kukla'ya her zaman için saçma görünen şeyin – elde bir sopa, çimenle kaplı geniş bir alanda dolaşmak ve küçük bir topu deliğe atmak– aslında bir amacı vardı: Dışarıda, temiz havada olmak.

Uyumsuz bir çifttiler. Elinde bir golf sopası olan, ayakları kocaman, uzun boylu, kemikli bir kadın, güneş ışığıyla parlayan, geniş çimenlik alanda bir çeşit kadın şövalye gibi uzun adımlar atıyordu. Partneri –kısa boylu ve nefes nefese bir adam– çimenlerin üstünde çim biçme makinesi gibi enerjiyle hareket ediyordu. Kukla onu izledi: Bir şeyler anlatıyor, sopasını sallıyor, jestler kullanıyor, hareketleri gösteriyor, bu hareketleri taklit etmesini istiyordu; kollarını sallıyor ve sopasıyla topa enerjik bir biçimde vuruyordu.

Bay Shaker'ın zihni, bütün uyumsuz bedenleri uyumlu hâle dönüştürme fikriyle meşgulken, Kukla her zaman bu dünyada çok fazla gürültü olduğunu düşünmüştü. O gürültüyü kontrol edebilmenin, çenesi düşük insanları radyolar gibi kapatabilmenin, tiz sesleri susturabilmenin, ambülâns sirenlerinin tiz gürültülerini kısıp, kuş cıvıltılarının sesini yükseltmenin ne kadar hoş olacağını hayal ederek kendini eğlendirirdi. Dört yol ağzında karşıya geçmek için yeşil ışığı beklerken bir dakikalığına tüm trafiği durdurup, sakin bir şekilde yolun karşısına geçtiğini hayal ederdi. Bunlar çocukça hayallerdi, *gündüz düşleri* idi, zihinsel çıkış ışıklarıydı. Gündüz düşleri bazen öyle güçlüydüler ki gerçek gibi görünüyorlardı. Küçük bir kızken amaçladığı şeylerin saf kuvvetiyle, bazen bir şeyler olurdu: Bir şey yer değiştirir, sürtünür, çarpışır, yere düşerdi. Zamanla dünya üzerinde, bir gölge gibi sessiz ve sakin bir biçimde, kaynağını asla anlayamadığı hava akımları eşliğinde, yumurta kabuklarının üzerindeymiş gibi ölçülü yürümeyi öğrendi.

Bay Shaker, topa vurması için jestler yaptı. Kukla onun gerçekten bulunduğu yerin çok daha uzağında olduğunu düşündü. Tanrı aşkına hadi – yeşil ufuk çizgisindeki adam kollarını sallıyordu; sonunda Kukla sopasını kaldırdı, topa vurdu, top havaya fırladı ve uçmaya başladı. Adam keyifle yukarı aşağı zıpladı, bravo, kusursuz bir atış, elini yumruk yapıp, başparmağıyla yukarı doğru işaret

etti ve Kukla'ya doğru elini sallayarak tebrik etti. Küçük top, bir süre havada durduktan sonra –ya da Kukla'ya öyle gelmişti– tüm gücüyle düşüp, adamın kocaman açtığı ağzına yerleşti. Adam kesilen ağaç gibi yere devrildi.

Kukla yanına vardığında Bay Shaker, çimenlerin üstünde hareketsiz bir halde yatıyordu. Küçük top, ağzından tükürük gibi çıkmıştı ve minyatür bir mezar taşı gibi kafasının yanında duruyordu. Bay Shaker'ın ölümü, masum golf topunun içinde gizlenmişti.

Kukla, Dr. Topolanek'i bulmak üzere otele koştu. Birlikte Bay Shaker'ın vücudunun bulunduğu yere geldiler. Kukla'ya, bu süre içinde vücudu küçülmüş gibi geldi. Gidip Dr. Topolanek'i getirirken geçen on dakika içerisinde, Bay Shaker'ın vücudu küçülüp yoğunlaşmıştı ve eğer ölümden sonra vücuttan ayrılan bir ruh var ise, Bay Shaker'ın ruhu on adet golf topu büyüklüğündeydi.

"Kalp krizi!" diye açıkladı Dr. Topolanek.

Sonra, görünmez bir vantilatörün etkisiyle dağılmış saçlarını düzelterek Kukla'ya döndü ve şöyle dedi:

"Umarım bu nahoş olay sizi golftan sonsuza dek uzaklaştırmaz. Golf, son derece güzel bir spordur."

Peki ya biz? Biz duraksamadan devam edeceğiz. Hepimiz gerilmiş bir yayın hedefinde olsak da, hikâye, Hermes gibi yoluna hızla devam eder ve asla yavaşlamaz.

5.

Bir hikâyede her şey çabucak ve kolayca geçiverir, gerçek hayatta ise genellikle böyle değildir. Ancak bu defa gerçek hayat, hız ve kolaylık bakımından hikâyeyi geride bıraktı. Neler olduğunu anlatayım. Bu yolculuğa çıkmadan önce Beba, emekli maaşıyla

azıcık birikimini almış ve tümünü avroya çevirtmişti. Banka bir adet beş yüz avroluk banknot ve birkaç bozukluk vermişti. Beba banknotu hiç düşünmeden aldı. Bir AB ülkesinde, o lanet banknotu bozdurmak istediği zaman karşılaşacağı bütün sorunları nereden bilebilirdi ki?

Resepsiyonda, otelin döviz bürosunu denemelerini söylediler, döviz bürosu ise yerel bankalara yönlendirdi. İki, üç bankayı denedi ve hepsi de aynı yanıtı verdi: Neden o banknotu kendi bankasının bir şubesinde bozdurmamıştı?

"Ama benim bankam Zagreb'de!"

"Peki, o hâlde neden Zagreb'de bozdurmadınız?"

"Bunu bana veren yer orasıydı."

"Neden kredi kartınızı kullanmıyorsunuz?"

"Kartım yok ki."

"Hem yurtdışında geziyorsunuz hem de kredi kartınız yok!"

"Herkesin kredi kartı yok!"

"Bunu söylediğiniz iyi oldu ama o sayede banknotu bozabilirdik, keşke kredi kartınız olsaydı."

"Pasaportum var."

"Pasaport artık işe yaramıyor. Malum, bugünlerde sadece birkaç yüz avro karşılığında, herkes yasadışı bir pasaport edinebiliyor!"

"Pekâlâ, ne yapmam gerekiyor?"

"Bir döviz bürosu bulun."

Beba birkaç tanesine gitti. Ona, beş yüz avroluk banknotların belalı olduğunu söylediler.

"Neden?"

"Sahteleri yapıldı."

"Zannedersem sizde banknotları kontrol eden makinelerden var."

"Evet ama Kuzey Koreli kalpazanlar ortaya çıktığından beri onlar da işe yaramıyor."

Beba, bunun Kuzey Kore'yle ne ilgisi olduğunu soracaktı ancak vazgeçti. Hiçbir şeyin işe yaramayacağı açıktı.

Her şey, o sabah çikolata banyosundan sonra, Sağlık Merkezi'nin aynasında gözüne ilişen gri saçlarını düzeltmek için saç boyası almak istemesiyle başlamıştı. Gerçekten Pupa'dan böylesine önemsiz bir şey rica edemezdi. Ama bunun da ötesinde Beba, kahve, meyve suyu ya da saç boyası gibi küçük ihtiyaçları için kendine ait biraz parasının olmasını istiyordu.

Uzun lafın kısası, otele geldiğinde hiçbir ilerleme kaydedemeyen Beba, bile bile değil de tesadüfen, kendisini kumarhaneye girerken buldu. Girişte onu rulet çarkının metalik sesleriyle karışık haykırışlar karşıladı, öyle ki bir an için sanki bir maymun kafesine girdiğini hissetti. Ama Beba kendisini, insana özgü hiçbir şeyin tuhaf olmadığına inanan bir kişi olarak gördüğünden, sadece filmlerden bildiği bir şeyin gerçekte neye benzediğini görmek için girişin tam yanında bulunan ilk rulet masasında durdu.

Oyuncuların çoğu, masaya elli avroluk banknotlar koyuyorlardı. Ancak birkaç kişi yüz avro koydu. Krupiye masadaki parayı topladı ve banknotların ışık hızında gözden kaybolduğu bir deliğe bıraktı. Sonra tüm oyunculara parlak renklerde plastik, yuvarlak, pullar dağıttı. Oyuncular da onları çeşitli sayıların üzerine yerleştirdiler. Ardından krupiye, içinde küçük bir top olan rulet çarkını çevirdi, Fransızca bir şey söyledi ve görünmez kırıntıları temizliyormuş gibi elini masada gezdirdi. Bu, o andan itibaren kimsenin sayılara başka pul koyamayacağı ve yerlerini değiştiremeyeceği anlamına geliyordu. Rulet çarkı yavaşlayarak durdu ve küçük top, üstünde numara olan bir metal bölmeye yerleşti.

Bu görüntü Beba'nın hoşuna gitmişti; belki de şansımı denemeliyim, bu arada şu sefil beş yüz avroluk banknotu da bozdurabilirim

diye düşündü. Masanın karşı tarafında, Sağlık Merkezi'nde onunla kaba bir şekilde dalga geçen asık suratlı ve aşağılık Rus vardı. Elinde bir bardak tutuyor ve dişlerinin arasında bir Küba purosu gezdiriyordu. Bir köşede duran Beba, dikkatleri üzerine çektiği için rahatsız olmuştu, bu yüzden krupiyeye gizlice, kendisine elli avro değerinde fiş almasını ve parasının üstünü nakit vermesini söyledi fısıldayarak. Banknotunu masanın üstüne yerleştirdi. Krupiye başını salladı, banknotu alıp deliğe koydu ve banknot ışık hızında ortadan kayboldu. Bir yığın fiş verilmiş diğer oyuncuların aksine, Beba'ya yalnızca bir tane verilmişti. Onu 32 numaranın üstüne koydu. Aklına gelen ilk numara buydu, çok özel bir şey değil, sadece yaşadığı apartmanın kapı numarasıydı. Krupiyeden parasının üstünü vermesini beklediği sırada, o, çarkı çevirdi ve Fransızca bir şey söyleyerek masanın üzerinden elini salladı. Küçük top döndü, döndü ve sonunda 32 numaranın üstünde durdu. Bu defa Beba'ya plastik pulların yerine, parlak renkte, küçük, plastik kartlardan oluşan bir deste verildi. Oyunu izlemekte olan kişiler bir şeyler mırıldandılar ama Beba pek duyamadı. Kendisi yüzünden oluşan gürültü onu biraz sersemletmişti. Gerçekten de işitme yetisine bir şey olmuş gibiydi, sesler kulaklarına pamukların içinden geçerek ulaşıyor gibiydi. Parasının üstünü vereceğini umarak, krupiyenin ellerini izledi. Bu gerçekleşmeyince, tekrar adama fısıldadı ve krupiye tekrar başını salladı; Beba parlak renkteki plastik kartlarını yine 32 numaraya koydu. Bu şartlar altında gerçekten başka bir sayı düşünemiyordu ve dahası 32 numara tam karşısındaydı. Düşünecek ya da krupiyeyle konuşacak vakti yoktu; zaten o, görünmez kırıntıları süpürür gibi elini masada gezdiriyor ve Fransızca bir şey söylüyordu. Küçük top rulet çarkında döndü ve durduğu zaman yine 32 numaralı kısımdaydı. Beba, gürültüden ve bağırmalardan dolayı neredeyse sağır olmuştu ama yine bir şey anlamıyordu. Bu kez krupiye ona daha da büyük bir deste parlak renkte, küçük, plastik kart verdi. Beba, masaya geri konmadan hepsini bir araya topladı ve krupiyeye bu defa yüksek

sesle, şu dört yüz elli avroyu vermesini söyledi. Krupiye, parasını vezneden almasını söyledi.

"Bana bunu oyalanmadan söyleyebilirdiniz," dedi ve küçük kartlarını avuçladı. Kalabalıkta vezneyi bulmaya çalıştı ancak yarı yolda, tepside bir şişe şampanya taşıyan bir adamla karşılaştı. Adam şampanyayı vermekte ısrar etti ama Beba bir şey ısmarlamadığını söyledi. Hepsi sadece paranı almak istiyor diye düşündü ve adama veznenin nerede olduğunu sordu. Adam çok kibardı, onu doğrudan oraya götürdü. Veznedeki kadın, Beba'dan parlak renkteki küçük kartlarını istedi ve ardından bir yığın para gösterdi ama Beba dört yüz elli avrosunu almak istediğini söyledi.

"Geri kalanını banka hesabınıza yatırmamızı ister misiniz?" diye sordu veznedeki kadın.

"Ama hesabım Zagreb'de," dedi Beba.

"Dilerseniz paranızı hesabınıza aktarabiliriz," dedi kadın.

Beba kahve ve meyve suyuna verecek bozukluktan yine yoksun kalacağından korktu ve parayı nakit olarak almayı tercih ettiğini söyledi.

"O hâlde hanımefendi, paranızı otelin kasasına koymanızı tavsiye ederim," dedi veznedeki kadın kibarca.

"Dilediğinizi yapın," dedi Beba, "Ama lütfen dört yüz elli avromu verin."

Sonra, hâlâ tepside bir şişe şampanya taşımakta olan adam gelip, veznedeki kadına bir şey söyledi ve kadın, Beba'ya üzerinde sayılar olan bir form uzattı, Bunu imzalaması ve pasaportuna iliştirmesi gerekiyordu. Sonunda kadın dört yüz elli avrosunu verdiği zaman Beba rahatlamıştı. Adam, bir eline şampanya şişesini tutuşturdu ve diğer elini de sıktı – bu epeyce tuhaftı.

Tüm bu süre içinde Beba, bir sorunu olduğunu hissetmişti. Uçaktan yeni inmiş gibi biraz güç işitiyordu. Ayrıca, denge algısı bozulmuştu, sarhoş gibi sallanıyordu. Doğrusu, her an yere kapaklanacağını düşünüyordu. Tam da görüşü bulanıklaşmaya başladığı

an, Arnoš Kozeny, yanında belirdi ve koluna girdi.

"Gelin, masaya buyrun. Burada, restoranda... Yüzünüz kireç gibi! Her şey yolunda mı?"

"Her yer *beyaz*, *acele* etmeyin," dedi Beba.

Arnoš garsonu çağırdı ve iki Fransız konyağı söyledi, garson da bunları ışık hızıyla getirdi.

"Şunu için, kendinizi daha iyi hissedeceksiniz," diye buyurdu Arnoš.

Beba konyağı bir dikişte içti ve gerçekten bir parça daha iyi hissetti. Başka hiçbir etkisi olmasa da en azından kulakları düzelmişti.

"İçten tebriklerimi sunarım!" dedi Arnoš, bardağını kaldırıp Beba'nınkiyle tokuşturarak.

"Ne için?"

"Ne demek ne için? Ne kadar kazandınız? Hadi, bana söyleyin!"

"Neden bahsettiğini bilmiyorum."

"Kumarhaneden yarım milyon avro kaldırdığınızı ve o Rus'u mahvettiğinizi söylüyorlar."

"Hangi Rus?"

"Kotik dedikleri Rus... Buraların düzenbazı ve mafyasıdır."

Beba, üstünden tekrar bir yorgunluk dalgası geçtiğini hissetti.

"Doğru mu *sallıyorsun*?"

"Tatlım, artık varlıklı bir kadınsınız," dedi Arnoš.

"Ben? *Sağlıklı*?!"

"El çantanıza bakın, bir meblağ belirtmişlerdir mutlaka..."

Beba çantasını açtı, formu çıkarıp Arnoš'a gösterdi. Üstünde otel kumarhanesinin mührü ve Beba'nınki dahil birkaç imza vardı.

"Ah işte!" dedi Arnoš. "Ben de böyle düşünmüştüm, yarım milyondan daha fazla. Net olarak, vergiden muaf €612,500.

"Bu nasıl *oldu*?" diye sordu Beba, sanki büyük bir talihsizlik yaşanmıştı.

"Bilmiyorum. Bu kumarhaneye uğradığım ilk günden beri bu kadar çok parayı, bu kadar çabuk, etkili ve absürt bir şekilde kazanan hiç kimseyi görmedim. Herkesin deliye döndüğünü fark etmediniz mi?"

"Neden *geriye döndüler* ?"

"Canım, siz bir şok geçiriyorsunuz, ne dediğinizi bilmiyorsunuz," dedi Arnos anlayışlılıkla, Beba'ya kâğıdı geri verirken.

"Bunu saklayın. Ve şu Latince sözü hatırlayın: *Dantur opes nullis nunc nisi divitibus*[1]*!* Sizi odanıza götüreyim, ayakta duracak haliniz yok."

Beba, tüm ağırlığını Arnos'a vererek yaslandı. Yanında olduğu için minnettardı. Her şeyi sabah düşünecekti, *en iyisi ağlamaktı.*

Belki bu noktada, heyecanlandığı anlarda kelimeleri yanlış telaffuz etmesine ek olarak, Beba'nın bazen bir dizi sayıyı ezberden sıraladığını da belirtmemiz gereklidir. Ama elbette ki o bunun farkında değildi. Bir ara biriyle kısa süreli bir ilişki yaşıyordu ve bu kişi ona tokat atmıştı. Karşılık vermek, gözyaşlarına boğulmak ya da bir şey söylemek yerine, yaşadığı şoka bir dizi sayı listeleyerek cevap verdi. Adam sürüngenin, hergelenin tekiydi ama hayal gücünden yoksun değildi, bu sayede sayıları not etti ve ertesi gün bir piyango bileti aldı; bir de ne görsün, önemli bir miktar para kazanmıştı ama elbette Beba'ya bahsetmedi. Bundan sonra ilişkileri hızla kötüye gitti, çünkü adam, belki yine kazandıran bir kombinasyon söyler diye ona sık sık vurdu, hakaret edip korkuttu. Çok geçmeden Beba onu evden kovdu; ancak adam, Beba bir polis memuruyla, yine kısa süreli bir başka ilişkiye başlayana kadar rahat vermedi.

Peki ya biz? Biz son sürat gidiyoruz. Hayat dümenin ve pruvanın nerede olduğunu bilmeyebilir, buna rağmen hikâye yıldızını izleyerek büyük dalgaları yarar!

1 (Latince) Günümüzde zenginlikler, zenginlerden başkasına verilmez. –*çn*

6.

Hangi etmenlerin hayat hikâyelerimizi şekillendirdiğini kim bilebilir? Hayatlar çok farklı olabilir ama Kukla'nın hayatı kötü bir film gibiydi. Gerçekten çok kötü bir film. Belki de Kukla'nın, hayatının ilerleyen zamanlarında yapacağı seçimler, çok önceden –Kukla gencecik bir kızken– meydana gelmiş bir olayla belirlenmişti. Yaşanan olay komik, trajik ya da banaldi: Bu tarz kararlar genellikle o kişinin olayın bir parçası mı yoksa dışarıdan bir gözlemcisi mi olduğuna bağlıdır. Kısacası, kendisi gibi tecrübesiz bir genç adamla yaşadığı ilk cinsel deneyimi sırasında Kukla, tıp biliminde vajinal spazm denilen şeyi yaşadı. Daha sonra bunun hakkında bir şeyler öğrenmiş olsa da, insanların düşündüğü kadar tuhaf ve ender rastlanılan bir şey olmadığı gerçeğiyle teselli bulmadı. O günlerde psikoterapistler ve cinsel tedavi uzmanları neredeyse hiç yoktu. Her neyse, o can sıkıcı anıyı bilinçaltının derinliklerine gömdü ve tamamen unuttu. Ancak o anı, Kukla'yı unutmadı ve hayatını aksatmaya, ona müdahale etmeye devam etti. İşin daha da kötüsü, Kukla talihsiz genç adamla evlendi, birbirlerine o tatsız olayın utancıyla bağlıydılar; ancak evlendiklerinin hemen sonrasında anlaşıldı ki genç adam lösemi hastasıydı ve çok geçmeden Kukla dul kaldı. Hem de çok genç bir dul.

Kukla üniversitede İngiliz Dili ve Edebiyatı okumuştu; bir ortaokulda öğretmenliğe başladı ve emekli oluncaya kadar aynı okulda kaldı. İkinci kocası, ondan on beş yaş kadar büyüktü, seçkin bir politikacıydı ama neredeyse düğünün hemen ardında kalp krizi geçirmişti ve Kukla sonraki on seneyi, bakım isteyen bir ev bitkisine dönüşen bu adama hemşirelik yaparak geçirdi. Gerçekten de bakıma fazlasıyla muhtaçtı.

İkinci kocasının ölümünden sonra, zaten bir sakat olan, merdivenlerden talihsiz bir şekilde düşmesinin ardından tekerlekli san-

dalyeye mahkûm olmuş ünlü bir yazarla üçüncü evliliğini gerçekleştirdi. Yazar ondan birkaç yaş büyüktü ve Kukla altmış yaşına geldiğinde üçüncü kez dul kalmıştı.

Kukla sessiz, sakin biriydi; etrafına dinginlik yayardı ve asla şikâyet etmezdi, bu yüzden insanların onu sevmemesi için bir sebep yoktu. Hiç çocuğu olmamıştı. Aslında ikinci ve üçüncü kocasının başka evliliklerinden olan çocukları vardı ama onlar yetişkindi, kendi hayatlarını sürdürüyorlardı ve Kukla'yla çok az irtibatları vardı.

Kendine asla itiraf etmemiş olsa da, Kukla'nın kocaları, kalkan görevi görmüşlerdi: Evli bir kadın olduğu için, kendisiyle ilgili hiçbir sorun olmadığına dair somut bir örtüye sahipti. Durumun böyle olmadığını söyleyerek yeminler etse bile, o da kocaları için bir kalkan görevi görmüştü: Onun gibi bir kadınla evli olmaları, kendileriyle ilgili bir sorun olmadığının kanıtından çok daha fazlasını ifade ediyordu. Kukla isteseydi elli kez evlenebilirdi, nitelikleri o kadar üstündü. Kusursuz bir eş, örtü–eş, protez–eş, maske–eşti. Rolünü kabul etmişti, talepte bulunmuyor, hiçbir şekilde dikkat çekmiyordu. Kadınsıydı ama kışkırtıcı değildi, belli bir noktaya kadar açıktı, hoştu ama aşırı derecede değildi. En önemlisi ise, ortalamanın üstündeki boyuna rağmen narin olduğu izlenimini veriyor ve erkeklerin koruma dürtülerini çabucak harekete geçiriyordu. Ayrıca belki de bu sıra dışı boyu ve koruyucuları olarak sakatları seçmiş olması nedeniyle, bu ilişkiler hızlı bir şekilde değişime uğramıştı; erkekler Kukla'yı bir koruyucu, hemşire, anne, vekil eş olarak görüyorlardı – hepsi bir pakette.

Kukla'ya kalırsa o her şeyi kabaca şu şekilde çözmüştü: Kader Tanrıçaları ona "kötü bir şaka"ya dayanan bir yazgı biçmişlerdi ve o da bu "şaka"nın gün yüzüne çıkmamasını sağlamak için elinden geleni yapmıştı. Üç kocayı toprağa vermişti ama hâlâ kelimenin gerçek anlamıyla bakireydi. Kendine eziyet etmiş, kendini kü-

çümsemiş ve "mezar kazıcı" olarak görmüştü. Balkonunda baktığı çiçekler bile gelişmiyordu! Bakışının pencere pervazındaki kaktüsleri bile kurutmaya yeteceğinden emin olmuştu. Bir sebepten, o kurumuş kaktüsler gerçekten sinirini bozuyordu...

Sonra bir gün, genç bir adam geldi. Doktorasını Kukla'nın üçüncü kocası olan yazar Bojan Kovač hakkında yazıyordu. Bu "bilmece gibi" adam hakkındaki her şeyle ilgileniyordu. Kafasını asıl meşgul eden şey ise bu "büyük yazar"ın kâğıtları arasında unutulup kalmış bir şeylerin olup olmadığıydı.

Ona göre Kovač'ın eserlerinin, bir şeyi olduğundan hafif gösteren ifadelere dayandığı fikri hiç aklından çıkmıyordu, bunun sebebi özellikle bu tür ifadelerin –romanlarının tamamlayıcı unsuru olarak bu hafifletici ifadelerin– tam olarak doktora tezinin konusunu oluşturmasıydı. "Kovač, Hırvat edebiyatının Mona Lisa'sıdır," diye iddia etti genç adam, "Onun düzyazısındaki gizemli gülümseme, tüm eserlerini okuyabilmek için bir anahtardır."

Kukla'nın herkesten daha iyi bildiği gibi Kovač geride hiçbir şey bırakmamıştı. Hayatının son birkaç yılında, çoğunlukla hastalığı sebebiyle yazmamıştı. Kukla'nın maaşı ve onun yok denecek kadar az telif ücretleriyle geçinmişlerdi. Yazması çok zor olacaktı, çünkü zamanla sakatlığına, şeker hastalığı ve sonrasında Alzheimer eklenmişti... "Gerçekten hiçbir şey bırakmamış olması mümkün mü?" diye sordu genç adam. "Size, hiçbir şey bırakmadığını düşündüren nedir? Tam tersine, çok şey bıraktı," dedi Kukla. "Size onun arşivini düzenlemede yardımcı olabilirim," diyerek genç adam kibarca teklifte bulundu. Kovač'ın son yıllarında eklem romatizması yüzünden yazamadığını ve Kukla'nın bilgisayara kaydettiği bol miktarda materyal bulunduğunu açıkladı. O, Kovač'ın sekreteriydi; özellikle vefatının öncesinde, günde on saat

çalışıyorlardı, "Çünkü Kovač o romanı bitirmeye kararlıydı," diye ekledi. "Hangi roman? Görebilir miyim?" Elbette ama hemen değil, taslağı düzenlemek için zamana ihtiyacı vardı... "En azından romanın adını söyleyebilir misiniz?" "Ah, tabii," dedi Kukla, "*Çöl Gülü*, adı bu." "*Çöl Gülü*, hım, alışılmadık bir başlık, kadınsı, Kovač'tan ziyade ucuz aşk romanlarına uygun," diye yorumladı genç adam.

Böylece Kukla yazmaya başladı. Sonradan aklına bir fikir geldi, Kovač'ın kâğıtlarının arasında başka bir şey daha bulabilirdi: Mesela kısa bir aşk romanı ya da meydana gelecek olayları öngörerek, çok önceden yazdığı ilginç bir deneme–roman. Evet, Kovač'ın ikinci bir hayat hakkı onun ellerindeydi, sadece ona bağlıydı, Kukla'ya.

Ama genç adam ortaya çıktığında, Kukla'nın aklında yalnızca bir tek şey vardı: Onun dikkatini olabildiğince uzun bir süre elinde tutmak. Kısa süre için başarılı da oldu ama bu yeterliydi. Genç adam akıllıydı, doktorasını en sevdiği yazarın son romanını görmeden almış, sonrasında burs kazanıp Amerika'ya gitmiş ve ardında iz bırakmadan ortadan kaybolmuştu.

Kukla'nın yaşamının zaten çok kötü bir film olduğunu dikkate alırsak –en azından kendisi böyle düşünüyordu– bu son gözlemin de onu destekleyeceğini umalım: Kukla genç adamın ilgisini asla unutmadı. Onun ilgisi bir çöl gülüne düşen çiy tanesi gibiydi – ve Kukla'nın ikinci hayatının önsözüydü.

Peki ya biz? Hayat hikâyeleri, kafa karıştırıcı bir hâl alıp uzarken, hikâye olanca acelesiyle sonlanmak üzere, yolunda kayarak ilerler.

7.

Mevludin'in hiç İngilizce bilmediği doğru değildi. Gayet iyi biliyordu, elbette. Bu nedenle önünde oturan ve acı acı ağlayan kıza şunu söylemişti:

"Üzgünüm, hasarın tüm boyutunu anlıyorum."

Mevlo BBC ve CNN İngilizcelerini bilirdi ve aşağıdaki gibi cümleleri düzgün bir şekilde ifade edebilecek durumdaydı: *Bosna'daki çatışmalara ara verilmedi. Yoğun bombardıman gece boyunca devam etti...* Mevludin çok şey biliyordu, *barış müzakereleri, ateşkesler* ve *ateşkesin devam etmekte olduğu görülüyor* vs... Ayrıca *aralıklarla duyulan silah sesleri, uzlaşma yolunda kaydedilen ilerleme, ambulans sirenlerinin acı çığlıkları, sabahın erken saatlerinde yaşanan patlamanın dehşeti* hakkında da bilgi sahibiydi; *kan gölü, patlama, dehşeti hatırlatan şeyler* ve daha pek çok, pek çok başka şey hakkında her şeyi biliyordu.

Bu yüzden kıza şöyle demişti:

"Sakin ol ama gergin kal."

Mevlo, *Ateşkesin devam etmekte olduğu görüldüğünden, şehirdeki hava sakin ama gergindi* cümlesini hatırlamıştı ve sözlerinin kızı rahatlatacağından emindi. Kız ona dehşetle baktı, sanki pis kokan çoraplarla yüz yüze gelmişti; sonra da hıçkırmaya devam etti.

Mevlo, teselli etmek için ne yapabileceğini düşündü. Sonra Bay Shaker'ın verdiği çeki hatırladı. Ceketindeki küçük cepten çıkardı, kızın omzuna dokundu ve dedi ki:

"Bak! Al bunu..."

Kız ona aynı ifadeyle baktı –burnunun ucunda pis kokan çoraplar varmış gibi– dirseklerini masanın üstüne uzattı, başını kollarına koydu ve ağlamaya devam etti.

"Bak!"

Mevludin çeki yırtarak küçük parçalar hâline getirdi ve konfeti gibi havaya savurdu. Bir an için kız havada uçuşan küçük kâğıt

parçalarını izledi, ağlamayı bıraktı ama sonra ağladığını hatırladı ve kavuşturduğu kollarını bir yastık gibi yaparak başını tekrar masaya koydu ve ağlamaya devam etti.

Mevludin kızın hıçkırıklarla sarsılan güzel, yuvarlak omuzlarına baktı. Kendisini çaresiz hissetti.

"Ah, Tanrı aşkına, tatlım, lütfen ağlamayı bırak, eriyip gideceksin. Sonra geride bana ne kalacak? Ilık su mu?" diye fısıldadı Mevludin Boşnakça, Rosie'nin anlayamadığı bir dildi bu.

Sonra Mevludin kızın belki de aç olabileceğini, muhtemelen gün boyu hiçbir şey yemediğini düşündü; çantasında unuttuğu bir miktar yiyecek vardı, bir haşlanmış yumurta ve bir dilim ekmek. Mevlo, haşlanmış yumurtayı ve ekmek dilimini kızın önüne bıraktı. Kız, bakır rengi saçlarının karışıklığından bir anlığına yüzünü gösterdi ve sonra başını tekrar kollarına koydu. Hıçkırıkları biraz hafiflemişti ya da Mevlo'ya öyle gelmişti.

Mevlo yumurtayı alıp kabuklarını soymaya başladı ve bir de bakmışsınız ki, yumurtayı soyarken, aklına birdenbire hayat kurtaran bir anı gelmiş. Bir keresinde otel müşterilerinden birine masaj yaptığı sırada, müşterisi en sevdiği şarkının masaj boyunca çalınmasını istemiş ve şarkının sözlerini açıklamıştı, Mevlo bu sayede onu hatırladı. Müşteri ayrılırken ona CD'yi hediye bile etmişti...

"Sen benim heyecanımsın..." dedi Mevlo.

Hıçkırıklar kesilmişti ama kız hâlâ hareketsizdi.

"Bana bir şey yaptın..."

Kız hâlâ minik bir böcek gibi duruyordu.

"Artık hiçbir şey sorunmuş gibi gelmiyor..."

Kız sessizdi.

"İşte gümüş tepsideki kalbim..." dedi, kıza yumurtayı uzatarak.

Kız, başını masadan kaldırdı ve Mevlo'ya bakmadan, yumurtayı

pembe, çocuksu parmaklarıyla aldı. İlkin umarsızca ucunu ısırdı ve sonra önündeki hayali bir noktaya bakarak ufak ufak yemeğe devam etti. Mevlo parmaklarıyla ekmeği parçaladı. Kızın dudağında sallanan yumurta sarısı taneciğini –adeta bir büyüteç sayesinde– görebiliyordu. Kalan son damla gözünden süzülmüş ve yumurta sarısı taneciğinin üzerinde durmuştu. Mevlo, bir parça ekmek kopardı, yumurta sarısı taneciğini ve gözyaşını onunla aldı ve ağzına götürdü. Kız onu kocaman açtığı gözleriyle izliyordu.

Tam o an Mevlo karnının on santim aşağısındaki gerginliğin gevşediğini hissetti. Üstünden ağır bir şey kopmuş ve sessizce yere düşmüş gibiydi. Mevlo ne olduğunu gayet iyi biliyordu. O aşağılık bomba ona nasıl büyü yaptıysa, elinde yumurta tutan bu kız da onu bozmuştu.

"İradem nerede kaldı, bu tuhaf ateşkes de ne..." diye fısıldadı Mevlo.

Kız gülümsedi. Yüzündeki bakır çiller mucizevî bir parıltıyla parlamaya başladı ve birbirinden ayrık duran yeşilimsi gözleri, iki küçük havuz gibi parıldadı.

Dördüncü Gün

1.

Beba, sabah ilk iş olarak Mevludin'i küçük bir kutlamaya davet etmek için Sağlık Merkezi'ne gitmişti.

"*Maşallah!* Duydum," dedi Mevlo içtenlikle. "Şimdi ne yapacaksın, tatlım?" diye ekledi tedirginlikle, sanki Beba'nın kumarhanede kazanması büyük bir talihsizlikmiş gibi.

"Hiçbir fikrim yok. Ama sana ne oldu?" diye sordu, zaten Mevludin de heyecanla sormasını umuyordu.

"Şeyim... Sonunda indi!" dedi mutlulukla.

Mevlo, Beba'ya önceki akşam Rosie'yi teselli ederken başına gelenleri anlattı.

Beba "tebrikler" gibi bir şey söylemek istiyordu ama bunun uygunsuz kaçacağını düşündü, onun yerine şöyle dedi:

"Yani, işte düzeldin artık."

"Keşke öyle olsaydım," diye iç çekti.

"Havuza gel, konuşalım," dedi Beba.

Dr. Topolanek, üç müşterisinin fikrine olağanüstü bir anlayış göstermiş, Beba bunu tatmin edici bir banknot yığınıyla ödüllendirdiğinde ise iyiden iyiye anlayışlı olmuştu. Dr. Topolanek, havuzun beklenmedik bir arızanın giderilmesi nedeniyle kapalı olduğunu duyuran bir uyarının asılmasını buyurdu ve böylece bütün mekân üç yaşlı kadına kaldı. Üç yaşlı su perisinin havuzda nasıl eğleneceklerini hayal ederken yüzlerine kocaman gülümsemeler ya-

yılmış otel görevlileri, içeriye çiçeklerle dolu vazolar getiriyorlardı. Beba, her birinin eline bolca bahşiş tıtuşturduğunda, hepsi birdenbire ciddi bir tavır takındılar ve çiçekleri sanki bir cenaze törenindelermiş gibi vakarla taşıdılar. "Yaşlılar ve pek hareketli olmayanlar" için özel deniz yatakları getirdiler. Beba, Pupa için şehirdeki bir mağazadan çocuk mayosu aldı. Üstünde aptal bir Teletubbies resmi vardı, yine de hiç yoktan iyidir diye düşündü, yani sorun çözülmüştü. Pupa, suya tüylü botuyla girmesine izin verilmediği için, uzun beyaz çoraplarını çıkarmamakta ısrar etti. Görevliler, Pupa'yı yatay bir "S" şeklindeki deniz yatağına dikkatlice yerleştirip havuzun sularına bıraktılar. Beba, şampanya ve otelin pastanesinden zengin bir tatlı seçkisi ısmarlamıştı ve bunlar tepsilere dizilip, havuzun en üç köşesine konulmuştu. Salonda kalan son görevli, şampanya şişesini açan genç garsondu. Şampanyayı kadehlere doldurdu ve sonra sessizce çekildi.

"Hadi bakalım, şerefe!" dedi Beba gülümseyerek. Üç yaşlı kadın kadehlerini tokuşturdular. Su hoş bir şekilde ılıktı, şampanya ise buz gibiydi. Beba havuzun kenarındaki tepsiden yuvarlak bir çikolatalı kek alıp ağzına attı.

"Kızlar, bu inanılmaz!"

Sonra Pupa için ufak kekler seçip porselen bir tabağa koydu.

"Mmmmm..." diye zevkle mırıldandı Pupa ve birkaç saniye içinde hepsini mideye indirdi.

Beba ve Kukla, Pupa'nın tatlılara gösterdiği bu ani ilgiye çok şaşırmışlardı. Yiyeceklere karşı özel bir düşkünlüğü olan biri varsa o da Beba'ydı.

Beba, bir anlığına biraz hüzünlendi. Hayatında ilk defa paranın gücünü hissediyordu. Hayatı boyunca hiç parası olmamıştı; hayatını bir maaş çekinden diğerine ilerleyerek, parayı hiç düşünmeden geçirmişti. Para, en pahalı kürkten yapılmış bir mantoya benziyor, diye düşünüyordu şimdi. İnsanlar kürk manto giymiş

bir kadına, spor ceket giymiş bir kadından tamamen farklı davranırlar ve hiç kimse onu bunun aksine inandıramaz.

"Para sihirli bir değneğe benziyor," dedi Beba.

"Ne demek istiyorsun?" diye sordu Kukla.

"Paran olduğunu gösterir göstermez, o ana dek sana bir pislikmişsin gibi bakan insanlar, birdenbire Kate Moss'muşsun gibi davranırlar!"

"*Ich deck mein schmerz mit mein nerz!*"[1] dedi Pupa.

"İnsanlar açıkça daha çok saygı göstermeye başlarlar," dedi Beba ciddiyetle.

"Para bok gibidir. İnsanlar da sineklere benzerler. Sinekler boka gelirler, başka bir şey değil!" dedi Pupa kararlı bir şekilde konuşmayı sonlandırarak.

Beba, ilkin biraz gücenmişti, çünkü Pupa ve Kukla, kazandığı paraya çok sevinmiş görünmüyorlardı. Bu küçük kutlamayı onlar için bir ziyafet olarak planlamıştı ama ilgisizlerdi ya da ona böyle görünüyordu. Sonra Beba bu paranın kazanılmasında rolü olmadığını düşündü, tesadüfen gelmişti. Onu neden övüp tebrik etsinlerdi ki? Şu aptal şansı yüzünden mi?

O anda, hâlâ üzerinde "üniforması" olduğu için işten kaytardığı açıkça görülen Mevludin yüzme salonuna daldı.

"Şuraya bakın! Partiye bensiz başlarsınız ha!"

"Gel hadi, seni bekliyoruz," dedi Beba neşe içinde.

Mevlo, görünmez garsondan bir kadeh aldı ve ardından takunyalarını çıkarıp bol şalvarı, kısa yeleği ve türbanıyla yavaş yavaş havuza doğru ilerledi.

"Hey, sevgili hanımlar! İşte buradasınız, salamuradaki salatalık turşuları gibi havuzda yüzüyorsunuz. O zaman, şerefe, canlarım! Kadehimi büyükannem için de kaldırmak istiyorum: Birkaç gün önce güzel, yeni dişler yaptırabilsin ve her dakika kastanyet gibi

1 Acımı kürkümle örttüm. –*çn*

sesler çıkarmayı bıraksın diye ona biraz para yolladım," diyerek gevezelik etti Mevlo, ama sonra şaşkınlık içinde durdu.

Deniz yatağında oturan, üstündeki Teletubbies figürlerinin doğrudan kendisine baktığı bir mayo giymiş, beyaz çoraplı, ufak tefek, yaşlı bir kadınla yüz yüze geldiğinde, bir an için kendisini kadim bir tanrıçanın huzurunda gibi hissetti.

"Böyle saçma sapan konuştuğum için bağışlayın hanımefendi," dedi Mevludin.

Kadın, neredeyse gençlere özgü bir tatlılıkla, küçük, cansız elini uzattı. Mevludin bir kuşun pençesine benzeyen bu eli görünce hassaslaştı ve az önceki gevezeliği yüzünden utandı.

"Mevlo, hoş geldin canım," dedi Beba neşeyle.

"Ah, canlarım, sizin için her şey yolunda, şampanya içip havuzda yüzüyorsunuz," Mevludin tekrar ağzını açtı ama bu kez Beba'ya hitap etti.

"Ama sen de aynı şeyleri yapıyorsun."

"Evet, belki de, ama ben mutlu değilim."

"Neden değilsin?" diye sordu Pupa.

"O biliyor," dedi Mevludin, Beba'yı işaret ederek.

"Anlatayım mı?" diye sordu Beba.

"Evet, hadi anlat tatlım. Saklayacak hiçbir şeyim yok. İyi şeyler sır olarak kalırken, talihsizlik çıplak poposunu göstererek hemen ortaya çıkıverir."

"Mevlo âşık," diye açıkladı Beba.

"Kime?" diye sordu Pupa.

"İşte şu küçük Amerikalı kıza, anlattık ya sana..."

"Yani sağda solda bunu anlatıp duruyorsun!" dedi Mevlo aksi aksi.

"Hayır, öyle değil, gerçekten, üçümüz dışında hiç kimse bilmiyor!"

"Kukla biliyor."

"Pekala, sanırım üç kişi."

Kadınlar kahkahayı bastılar.

"Elbette! Sizin için hava hoş, gülün tabii!" dedi Mevlo.

"Doğru, kız babasını kaybetmişken bizim burada kıkırdamamız hoş değil!" dedi Beba.

"Huzur içinde yatsın, *rahmetli* Bay Shaker," dedi Mevlo.

"Ne zaman oldu?" diye sordu Pupa.

"Dün."

"Nasıl?"

"Adam öbür tarafa gitti."

"Nasıl?"

"Bir golf topuyla boğuldu."

"Ölmek için ne kadar hoş bir yol!" dedi Pupa.

Mevlo, Beba ve Pupa, Bay Shaker'ın "hoş" ölümünü tartışıp, "bugün var, yarın yokuz" konusunda felsefe yaparlarken, Kukla şampanyasının geri kalanını sessizce içti. Sohbetleriyle pek ilgilenmiş gibi görünmüyordu. Ancak, Pupa'nın sözlerinden biri kulağına gelince hafifçe irkildi.

"Güzel. Artık mutluluğunun önünde hiçbir engel kalmadı!" dedi Pupa, uzun boynunu eğip parlak bakışlarını Mevludin'e doğru yönelterek.

Ne kadar da canlandı birdenbire diye düşündü Kukla, Pupa'nın umulmadık konuşkanlığından tedirgindi. Çünkü genelde hep uyuklamış ya da hiçbir şey söylememişti ve bu beklenmedik canlılık iyi bir şeyin habercisi değildi.

"Ben bir kütük gibi kendi mutluluğumun önündeyim," diye yanıtladı Mevlo.

"Mevlo bu kız için yeterince iyi olmadığını ve İngilizce konuşamadığını düşünüyor ki bu doğru, biraz geliştirmeye ihtiyacı var," diye açıkladı Beba.

Bu noktada Pupa, deniz yatağında biraz doğruldu ve ciddi bir sesle sordu:

"Kız yanındayken burnunu karıştırdın mı?"

"Yok, hayır, büyükannem üstüne yemin ederim," dedi Mevlo, soruya çok şaşırmıştı.

"Cimri misin?" diye devam etti Pupa.

"Hayır, annem üstüne yemin ederim."

"Asla unutma, cimri bir adamdan daha kötü hiçbir şey yoktur!"

"Cimri değilim, Tito üstüne yemin ederim!"

"Kızın yanında çok gevezelik ettin mi?"

"Yani, konuşmayı severim, sevmediğimi söyleyemem ama kendimi kontrol ederim... Hem zaten İngilizce konuşamıyorum," diye cevap verdi içtenlikle.

"Apollon kadar yakışıklısın, burnunu karıştırmıyorsun, cimri değilsin ve çok konuşmuyorsun. Seninle ilgili hiçbir sorun yok!" diye açıkladı Pupa, teşhisinden yüzde yüz emin olan bir doktor gibi.

Beba kahkahayı bastı. Kukla bile güldü ama yeni yeni gülmeyi öğrenen biri gibi. Boğazından kişnemeye benzer bir ses geldi.

"Bu Apollon denen adam da kim?" diye fısıldadı Mevlo, Beba'ya.

"Senin harika gözüktüğünü söylemek istiyor ve sorunun ne olduğunu bilemiyor."

"Bunların hepsi, zerre kadar beynim yoksa neye yarar?" diye sordu Mevludin, Pupa'ya dönerek.

"Akıllı ellerin var!" diyerek Mevlo'yu savunmaya girişti Beba.

"Beba doğru söylüyor. Bu ellerimle dünyaya kaç çocuk getirdiğimi biliyor musun?" dedi Pupa bir elinin parmaklarını açarak.

Mevludin, deniz yatağındaki yaşlı kadına, korkuyla karışık bir saygıyla bakakaldı; şimdi kutsal bir tavuğu anımsatıyordu, çünkü bir anlığına eli yerine kanadını uzatmış gibi görünmüştü.

"Bilemiyorum hanımefendi, belki bana durumumu nasıl düzeltebileceğimi anlatabilirsiniz. Siz daha yaşlısınız, daha bilgesi-

niz, eğitimlisiniz, yani sanıyorum ki müfredatı henüz unutmamışsınızdır," dedi Mevlo, açıkça Pupa'dan etkilenmişti.

Beba bir anlığına uzaklaşıp bu manzaraya göz attı. Beline kadar gelen suda ayakta duran, bol şalvarı, çıplak gövdesine geçirdiği kısa ceketi ve kafasında sarığıyla genç bir adam, yatay bir S harfi şeklindeki deniz yatağında oturan, üstünde Teletubbies baskısı olan bir çocuk mayosu giymiş, ufak tefek, yaşlı bir kadına büyük bir saygıyla bakıyordu. Yaşlı kadın bir tavuğu andırıyor, genç adam ise *Binbir Gece Masalları*'ndan fırlamış bir kahraman gibi görünüyordu.

"Bir şişe şampanya daha söyleyelim mi?" diye önerdi Beba.

Burada, gerçekte her şeyin çok daha yavaş ilerlediğini eklemek gerekir. Bir hikâyedeki gerçeklik, nadiren yaşamdaki gerçeklikle örtüşür. Ya da diğer bir deyişle: Hayatta bir kedi avını yakalamak için mücadele verirken, hikâyede kurşun gibi anında merkezden vurur.

Mevlo görünmez garsona bir şişe şampanya daha getirmesi için işaret etti. Kadehlerine koydular, yavaş yavaş yudumladılar ve sonra, her ne olursa olsun Mevlo'ya yardım etmeye kararlı olan Beba, ciddi bir teklifte bulundu:

"Bir önerim var: Haydi üçümüz ideal bir erkek seçip, tarif edelim, böylelikle Mevlo kendisinde ne eksik olduğunu daha kolay görebilir!

Kadınlar birbirlerine baktılar. En son ne zaman bu konuda sohbet etmişlerdi, kim bilebilir? Okuldayken? Görünüşe göre Beba çok fazla şampanya içmiş ve bu da onu çocuksu yapmıştı. Sonrasında olanlar, katılımcıların tahmin edebildiğinden epeyce farklıydı. İlk olarak, hiç kimse Pupa'dan bir cevap, hele çabuk bir cevap beklemiyordu asla, yine de söze başlayan Pupa olmuştu:

"Benim ideal erkeğim Süpermen."

"Neden Süpermen?"

"Çünkü o en iyisi, en hızlısı, ulaşım anlamında en ucuzu ve en konforlusu!" dedi Pupa ve mavi gözleri genç bir kızınki gibi parıldadı.

"Yani sadece hareketli olduğu için mi?" diye sordu Beba.

"Ve elinden her iş geldiği için."

"Evdeyken nasıl olacak?" diye sordu Mevlo, Kukla'ya.

"Evdeki her şeyi tamir eden, altın parmakları olan biri."

"Süpermen bir ton çeliği bir bakışıyla birleştirebilir, yani elbette bir fırını, blenderi ya da tıkanmış bir boruyu da tamir edebilir. Ayrıca evin teşhis merkezi olabilir, böylelikle sonsuza dek hastane kuyruklarında beklemek zorunda kalmamış olursun. Tüm yapması gereken, şu X ışınlı gözleriyle sana bir bakmaktır!" diye çocuk gibi konuştu Beba.

"Bir şey daha var," dedi Pupa.

"Ne?"

"Süpermen dünyayı tamir eder. Kötülükle savaşır."

"Tito gibi!" diye araya girdi Mevlo.

Burada, Mevludin'in, eski Yugoslavya'nın çoktan ölmüş olan cumhurbaşkanı Tito'ya büyük değer veren ve Tito hayatta olsaydı Yugoslavya'da ve Bosna'da savaşın hiç çıkmayacağından –o zaman Mevlo'nun hayatını böylesine derinden değiştiren bir bomba da olmayacaktı– emin olan Bosnalılardan biri olduğunu ifade etmek gerekir.

Mevlo, umutsuz görünüyordu.

"Ben yeterli değilim."

"Neden?" diye sordu Pupa ciddiyetle.

"Damlayan bir boruyu şipşak tamir edebilirim, bir ampulü söküp değiştirebilirim ama dünyayı tamir etmeye gelince, ben bunu

yapamam... Ülkemizde savaş patlak verdiği zaman, durdurmak için ne yaptım? Hiçbir şey!"

"Altın ellerin var, bunu biliyorsun," dedi Beba.

"Öyle diyorlar."

"Peki, o zaman şu Radovan Karadžić ve Ratko Mladić'in Lahey'e gitmek yerine senin masaj masana geldiklerini hayal et!"

"Boyunlarını kırardım!"

"İşte bak, akıllı ellerin büyük bir gücü var," dedi Beba ama akıllı eller hakkındaki fikrinden emin değildi.

"Ya sen, Beba? Senin seçimin kim?" diyerek Kukla, Beba'nın saçmalamasına son verdi.

"Hım... Çok zor."

"Hadi canım, bir şeyler düşün,"

"Hepiniz Tarzan'ın kim olduğunu biliyorsunuz değil mi?" dedi Beba neşeyle.

"Elbette!" dedi Kukla, Pupa ve Mevludin aynı anda.

"Ama gerçek adını biliyor musunuz?"

"Tarzan," dedi Mevlo hiç düşünmeden.

"Tarzan'ın gerçek adı John Clayton'dır, Lord Greystoke!" dedi Beba zafer kazanmış gibi.

"Ne demek istiyorsun?"

"Yarı–maymun, yarı–lord! İşte benim ideal erkeğim!" dedi Beba pat diye.

Üçü kıkırdamaya başladı: Pupa astımlı gibi, Kukla kişneyerek, Beba ise gırtlağından. Mevlo yine umutsuz görünüyordu:

"Al işte, ben yine yetersizim, canım."

"Neden?"

"Maymun kısmını becerebilirim ama lord olmaya gelince, hiç yolu yok!" dedi.

Yine belirtmek gerekir ki gerçekte –anlattığınız sahnede su gibi, havuz kenarındaki gerçeklikte– her şey çok daha yavaş meydana

geldi. Ama hayat kararsız kalırken, hikâyenin dev gibi botları, tepelerin ve köylerin üzerinden sıçrayarak ilerler.

"Şimdi senin sıran Kukla!" dedi Beba.

"Bilemiyorum..."

"Aaa, hadi ama diğerlerine haksızlık olur!"

Herkes gergin bir şekilde Kukla'nın yanıtını bekliyordu. Kukla ciddileşti, biraz kaşlarını çattı, şampanyasını yudumladı ve sonra sessizce şöyle dedi:

"Şeytan."

"Şeytan derken neyi kastediyorsun?"

"İdeal erkeğim şeytan," dedi Kukla sakince.

"Neden?" diye sordular hep bir ağızdan, huzursuz bir şekilde.

"Tarih boyunca şeytan, sıradan insanların en tehlikeli rakibi olmuştur. Süpermen ideal bir adam olamaz. Tarzan'ın şansı daha da düşük. Şeytan uzun, güçlü ve ikna edici bir baştan çıkarma geçmişi olan erkektir. Şeytan, bir insan olduğunu bildiğimiz Tanrı'nın, tek rakibidir."

Hepsi susmuştu, çünkü Kukla'nın yanıtında, gerçeklik payı olduğu görülüyordu.

"Ah, bu da beni dışarıda bırakıyor!" diye patladı Mevlo, sessizliği bozarak.

"Neden?"

"Ne demek neden tatlım? Benim ruhum Bosna eriği kadar yumuşaktır, böyle sulu zırtlak bir kalple şeytan olamazsın!"

"Ama şeytan kadınları sever!" dedi Beba.

"Yani?"

"Sen de kadınları seviyorsun!"

"Evet, canlarım, hepinizi çok seviyorum!" dedi Mevlo.

"Kadınları seviyor olman, sana ideal erkek niteliğini kazandırır!" diyerek kararını bildirdi Beba.

Bir kez daha gerçekte her şeyin çok daha fazla zaman aldığını be-

lirtmek, uygunsuz kaçmayacak. Hayat her zaman avare ayaklarını sürümeye meyillidir, oysa hikâye enerjik, hızlı ve çevik bir şekilde ileri atılır.

"Şaşırtıcı değil mi," dedi Beba düşünceli düşünceli.

"Şaşırtıcı olan ne, tatlım?"

"Aslında çok az kişinin biz kadınları gerçekten sevmesi..."

"Ne demek istiyorsun?" diye sordu Kukla.

"Bizi seven tek insanlar travestiler!" dedi Beba acı acı, ardından ekledi: "Ve Mevlo!"

Üçü de –yorgun düşen Beba, Kukla ve Mevlo– Pupa'nın deniz yatağının suda yüzerek uzaklaştığını fark etmedi. Yanlarında olmadığını fark ettiklerinde arkalarına döndüler ve deniz yatağının havuzun diğer ucunda olduğunu gördüler. Başı biraz yana yatmış ve göğsüne düşmüştü, şimdi hepten bir tavuğa benziyordu.

"Yine uyukluyor," dedi Beba.

"Neden bir eli havada?" diye sordu Kukla panik içinde.

"Neden olmasın?"

"Eli havada mı uyuyor?"

Gerçekten de Pupa tuhaf bir pozisyonda uyuyordu, elini biraz yukarı kaldırmış ve yumruğunu sıkmıştı.

Kukla, Beba ve Mevlo kadehlerini havuzun kenarına bırakıp, telaşla Pupa'nın yanına gittiler. Yaklaştıklarında iki parmağıyla, belirgin bir hareket yaptığını gördüler.

"Belki biraz çakırkeyif olmuştu ve bize zafer işareti yapıyordu," dedi Beba.

"Belki de öbür tarafa gitmiştir," diye atıldı Mevlo.

"Tanrım, Mevlo, doktoru çağır!" diye bağırdı Beba.

Dr. Topolanek hemen geldi. Hemşireler Pupa'yı havuzdan çıkardılar. Dr. Topolanek nabzını kontrol etti, şahdamarına baktı, göz

kapaklarını kaldırdı... En ufak bir şüphe dahi yoktu, Pupa sonunda öbür dünyaya gitmişti.

"Seksen sekiz; olgun bir yaş," dedi Dr. Topolanek.

Aslında, yüz on üç yaşında ölen Emma Faust Tillman'la kıyaslandığında hiçbir şey demek istemişti ancak uzun yaşama olan coşkusunun bu şartlar altında uygunsuz kaçacağını fark etti. Bu yüzden sadece şunu ekledi:

"Huzur içinde yatsın."

2.

Deniz yatağı havuzun öbür ucuna doğru süzülürken Pupa'nın neler düşündüğünü kim bilebilir? Belki de bir an, onu çevreleyen samimi, neşeli seslerin gittikçe azaldığını, sonra tamamen yok olduğunu düşündü ve ansızın pamuk kadar yoğun bir sessizliğin içine gömüldü. Parlak renkli lekeler –Kukla, Beba ve sarıklı genç adamın yüzü– giderek kaybolurken, çoktan ölmüş olduğu ve Ölüm dadısının onu ılık Lethe'de beşikte salladığı renksiz bir dünyada mı bulmuştu kendini? Belki de belleği, üflendiğinde düzleşen o parlak renkli, dil şeklindeki çocuk oyuncağı gibi birdenbire uzayıp esnemiş ve sonra Möbius şeridi gibi kendini kolayca geri sarmıştı. Evet, bu yere daha önce geldiğini net bir şekilde hatırlıyordu. Sene doksan yediydi, uzun bir sürenin ardından, en sonunda ilk pasaportunu aldığı sıradaydı. Çekoslovakya ikiye ayrılarak ortadan kaybolmuştu, tıpkı Yugoslavya'nın şimdi altı ülke olması gibi. O ve Kosta, burada bir Jinekoloji Konferansı'na davet edilmişlerdi ve tam olarak bu otelde kalmışlardı, yalnız o zaman otelin adı "Moskova"ydı.

Pupa, Möbius şeridinden bir kızakla bayır aşağı kayıyormuş gibi kaydı ve her şeyi gördü; hayatındaki tüm olaylar, gerçekleşmiş olanlar, kendisi artık orada olmasa da gerçekleşecek olanlar, her

şey sıralanmıştı. Hafiflediğini hissetti, kaderin böylesine uzun bir yaşam bahşetmiş olmasından kaynaklanan tüm utanç duygusu üzerinden kalkmıştı. Dünyaya getirdiği çocukların küçük bedenleri, düzinelerce yeni doğmuş bebek, yanından yıldız gibi geçtiler. Şerit boyunca kaydığı sırada Tanrım diyerek hayretler içinde düşündü, kaç taneydiler? Dünyaya, doğrusunu söylemek gerekirse git gide daha az sevdiği dünyaya, bu kadar çocuk getirmiş olması mümkün müydü? Kim bilir belki de sağ elini yumruk yapıp işaret parmağıyla orta parmağını uzatmasının ve elini biraz kaldırarak hem suçlayıcı hem de neşeli bir şekilde dünyaya doğrultmasının nedeni buydu.

Ya da belki de çok başka bir şeydi? Belki doksan yedide, aynı havuzda kaybettiği küçük bir şeyi, bir küpeyi yıllar sonra aramak için geri gitmişti. Oniks ve gümüşten yapılmış küpeler Aaron'un hediyesiydi ve kulaklarından nadiren çıkarırdı. Önemsiz, uyduruk bir şeydi ama yine de çok uzun süre canını sıkmıştı; dahası, bazen o küpeleri kaybettiği için kulak memelerinin yandığını hissederdi. Şimdi derin bir nefes alıp, Möbius şeridi gibi narin, genç ve elastik biçimde suya dalması bu sebeptendir. Havuzun dibini dikkatlice aramış ve zemindeki ızgaraya takılmış küpelerini bulmuştu. Onları alırken üç kez nefes almak için yukarı çıkması gerekmişti. Ama sonunda bunu başardı. Düşmesin diye küpeleri sıkıca elinde tutmuştu ve şimdi aradığını bulduğundan, tekrar yüzeye çıkması için bir neden kalmamıştı.

3.

Pupa'nın kaybolan ruhu, yaşlılıktan kaynaklanan ve elbisesinin eteği gibi peşinden gelen belli belirsiz sidik kokusunu da sürükleyip beraberinde götürmüştü. Pupa'nın kaskatı vücudu önlerinde yatıyordu ama –sanki ölüm bir kurutma kâğıdıymış gibi – koku

ortadan kalkmıştı. "Yaşlı cadı" haklıydı: Ölümün bir kokusu yoktur. Hayat pisliktir.

Onu deniz yatağından kaldırdıkları pozisyonda, dizleri bükük ve bacakları hafif aralık şekilde, fırına konmaya hazır yılbaşı hindisi gibi sırtüstü yatıyordu. Hafifçe kaldırdığı sağ kolu ve iki parmağıyla belirgin bir hareket yaptığı eli de aynı pozisyonda duruyordu. Pupa yatay bir S biçimindeki deniz yatağında uzanırken, arkadaşlarına veya dünyaya belki de son kez bu şekilde veda etmişti, kim bilir. Münasebetsiz bir şekilde mesaj veren sağ elinin aksine, sol eli var olmayan deniz yatağının kenarını hâlâ seviyormuş gibi serbestçe uzanmaktaydı. Ölünün bacaklarına ve ayaklarına bakmak –sonunda Pupa'nın çorapları çıktığında– görenleri biraz korkutuyordu. Ayak derisi, çatlamış kılcal damarlar ve zayıf baldırlarını bir ahtapotun kolları gibi saran şiş damarlarla çizgi çizgiydi. Dizlerinin aşağısındaki her şey çürümüş etin korkunç rengini almıştı. Ayak tırnakları kemikleşmiş ve kıvrılmıştı, öyle ki pençeye benziyordu. "Tanrım beni bağışla!" diyerek haç çıkardı Beba, gördüğü şey onu sersemletmişti.

İki hemşire – biri minyon, narin, kızıl saçlı; diğeri ise iri yarı, beyaz tenli ve bir sütun gibi dümdüzdü – işlerini yapıyorlardı. Narin olan, Pupa'nın çoraplarını makasla kestikten sonra, parmaklarına kararlılıkla güç uygulayarak sağ elini indirmeye çalıştı. Ancak ne parmaklar ne de el kımıldıyordu, taşlaşmış gibiydiler.

"Dikkat edin! Kıracaksınız!" diye itiraz etti Beba.

"Tanrı bağışlasın ama hayatım boyunca böyle bir şey görmemiştim, üstelik yirmi senedir çalışıyorum!" dedi Narin olan, nedense haç çıkarmıştı.

Dümdüz olan ise bir insanmış ya da önceden bir insanmış gibi değil de katlanabilen bir şemsiyeymiş gibi Pupa'nın dizlerine elleriyle bastırdı. Dizleri şaşırtıcı bir direnç gösteriyordu.

"Sanki demirden yapılmış gibi," diye mırıldandı Dümdüz

olan, kollarını sıvayıp, son bir deneme için hazırlanıyordu.

"Yeter! Artık sizi izlemeye katlanamıyorum!" diye bağırdı Beba.

Dümdüz olan, kayıtsızca omuzlarını silkti, dudaklarını aralamadan dilini ağzının çevresinde gezdirip, şu önemli soruyu ortaya attı:

"Bu kısımları böyle dışarıda dururken, nasıl tabuta koymayı düşünüyorsunuz?"

"Çok doğru. Nasıl?" Narin olan gereksiz bir saldırganlıkla lafa girdi.

"Zannedersem sizde tabut var?"

"Bir tane var. Bir çocuğa göre. Marangozumuz rahmetli Lukas yaptı. Bütün tabutlarını ya çok kısa ya da çok dar yapardı. Cesetler içine sardalye gibi sıkıştırılırdı."

"Komünist dönemlerde öyleydi, insanlar her şeyi en ucuz şekilde yapardı," dedi Narin olan.

"Lukas da içki dışında her şeyden kısardı," dedi Dümdüz olan.

"Onu neden yan yatırmıyorsunuz?" diye sordu Beba.

"Fetüs konumunda yani?" dedi Dümdüz olan profesyonel bir şekilde ve Pupa'yı kabaca elleriyle ölçtü. "Hım, öyle sığmaz," diyerek kafasını salladı.

"Vücut küçük, sorunlar büyük! Gerçekten hiç böyle bir şey görmedim!" Narin olan haç çıkardı.

"Biraz sıkıştırılmasına izin verirseniz olabilir," diye ekledi Dümdüz olan.

"Bu şehirde cenaze levazımatçısı var mı?" diye sordu Kukla.

"Evet. Levazımatçı, marangoz Martin'dir. Ama size bir gecede tabut yapamaz. Annem için iki hafta beklemek zorunda kalmıştım," dedi Dümdüz olan.

"Onu nerede muhafaza ettiniz?"

"Burada, buzdolabında."

"Biz Sağlık Merkezi personeliyiz, bizim önceliğimiz var," diye açıkladı Narin olan.

"Krematoryuma ne dersiniz?" diye sordu Beba.

"Prag'da var. Ama orada bile ölüler fırına genellikle tabutun içinde giderler. Hiç kimse yalnızca bir çarşafa sarılı hâlde yakmaz ölüleri."

"Sadece Hintliler yalnızca bir çarşafa sarılı olarak yakılırlar," dedi Narin olan.

"Tanrı aşkına, burada hiç kimse ölmez mi demek istiyorsunuz?" diye sordu Beba.

"Biz bir Sağlık Merkezi'yiz!"

"Pes! Lukas, Martin, Hintliler, tek kelime anlamıyorum!" dedi Beba öfkeyle.

"Biz de seni anlamıyoruz. Yaşlı bir kadını peşinden sürüklerken, ölebileceğini aklına getirmedin mi? Yabancı bir ülkeye üstelik!"

Narin olan muhtemelen "yazıklar olsun" ya da ona benzer bir şeyler demek istemişti ama son anda kendini tuttu ve bunun yerine şöyle dedi:

"Ben, kendi annemi asla ve asla böyle sürüklemezdim!"

"Siz ikiniz hiç de kibar değilsiniz, biliyor musunuz?" dedi Beba.

"Kibar olsaydım, şimdiye kadar çoktan ölmüştüm!" diye cevabı yapıştırdı Narin olan.

"Bu içinde yaşadığımız koşullarda, elbette öyle olurdu," dedi Dümdüz olan, dalgın bir şekilde.

"Bu kesinlikle dayanılmaz! Siz hanımlar bir insana nasıl yardım etmeniz gerektiğini gerçekten çok iyi biliyorsunuz!" diye tersledi Beba.

"Haydi, gidelim, bir şeyler düşüneceğiz," dedi Kukla, Beba'yı kolundan çekerek.

"Bir şeyler düşünün ama çabuk olun! Buzdolabımız büyük değil. Bugün perşembe. Onu en geç pazartesi sabahına kadar burada tutabiliriz. Başka insanlar de ölüyor, biliyorsunuz," dedi Dümdüz olan, dilini ısırarak. "Yani, arada sırada, şimdi olduğu gibi oluyor işte," diye ekledi.

"Biz bir Sağlık Merkezi'yiz!" diyerek araya girdi Narin olan, *sağlık merkezi* ifadesini sanki ilahi bir yasaymış gibi özel bir saygıyla söylemişti.

"Sizin de Sağlık Merkezi'nizin de canı cehenneme!" diye bağırdı Beba, öfkeden deliye dönmüştü. Yalnızca İngilizce küfür ederdi ve bildiği tek şey "canı cehenneme" idi.

Bu konuşmayı herkesin anlayabileceği bir dile çevirmek zorunda kaldığımızı eklemeliyiz, çünkü aslında Çekçe ve Hırvatçanın bir karışımı şeklinde gerçekleşmişti: Dümdüz olan ve Narin olan Çekçe, Kukla ve Beba ise Hırvatça konuşmuştu. Doğrusu, Kukla tamamen unuttuğu Rusça bilgisini kullanmaya çalışmıştı ama ağzından çıkan her şey Rusçalaştırmaya çalıştığı Hırvatçadan ibaretti. Dümdüz olan ve Narin olan bunu küçümsemişti. Görünüşe göre Ruslar canlarını sıkıyordu.

Peki ya biz? Biz ilerlemeyi sürdüreceğiz. Hayat kurşun kadar ağır bir şekilde sürüklenirken, hikâye hızla ilerlemeye devam eder.

4.

Konferans salonunda oturan dinleyicilere şöyle bir göz atınca, Dr. Topolanek'in içini bir öfke dalgası, hemen sonrasında da kendine acıma duygusu kaplamıştı. Tüm bu sağlık işine hak ettiği akademik havayı vermek için çaba gösteren adam, gözlerine inanamamıştı. Dinleyiciler otelin misafirleri değil de, yerel halktan iyi tanıdığı üç yaşlı kadındı.

Yanında her zaman küçük bir düdük taşıyan Dr. Topolanek, düdüğü ağzına götürdü ve üfledi. Yaşlı kadınlar uyanıp alkışladılar. Topolanek küçük bir sınav yaptı: O sabah karısının cebine koyduğu alışveriş listesini sesli olarak okudu. Yaşlı kadınlar, listenin daha en başındayken, "bir ekmek" ile "yarım litre süt" arasında

bir yerlerde, uyuklamaya başladılar. Düdüğü tekrar ağzına götürdü. Yaşlı kadınlar irkildi.

"Bayan Blaha, burada ne yapıyorsunuz?"

"Dürüst olabilir miyim, doktor?" diye sordu yaşlı kadın.

"Elbette," dedi Topolanek ironik bir şekilde.

"Çocuklar beni yemek pişirme ve temizlikle çok yordu, ben de biraz dinleneyim diye geldim. Ayrıca sizin burada havayı tazeleme şeyi var..."

"Havalandırma sistemi!" dedi Topolanek. "Ya siz, Bayan Vesecka, neden buradasınız?"

"Ben onunla geldim," dedi Bayan Vesecka, Bayan Blaha'yı işaret ederek.

"Ya siz, Bayan Čunka?"

Bayan Čunka horluyordu.

"Bayan Čunka!"

Bayan Čunka irkildi.

"Size burada ne yaptığınızı soruyorum."

"Doktor, bize bir dakika önce okuduğunuz şu liste... Domates almaktan bahsetmişken... Bugün Pan Šošovicky'nin domatesleri, süpermarkettekilerden daha iyi ve daha ucuz."

Topolanek oturdu ve başını ellerinin arasına aldı. Yenilgisi açık bir şekilde belli olmasına karşın, yaradılışı kaybeden birininki gibi değildi. Muazzam güçlü karakteri ile sivrilmiş biri olmayabilirdi ama kötü niyetli değildi; yokluğunda asla yaşayamayacağı tek şey vardı: Hayalleri. Değişen zamanların çocuğuydu ve hiç kimse paraya yönelik olan ya da öyle olmasını istediği hayallerinden ötürü onu suçlayamazdı. Evet: Salonu yerel halkla dolduracaktı. Yerel halk da sağlık turizminin bir parçası olacaktı. Ayda bir kez, topluluğun her üyesi Sağlık Merkezi'nde bedava bir seans geçirecekti! Eğer yakın zamanda Çin'in güneyinde, yüz yirmi yaşında üçüncü takım dişleri çıkan adamlar, yeniden âdet görmeye başlayan ve yüzü ergenlik sivilceleriyle dolan yaşlı kadınlar keşfedildiyse, ne-

den üçüncü dönem mucizesi burada, bu Çek kaplıcasında gerçekleşmesindi ki? Hemen ertesi gün yaşlanmayla savaşmak için yerel bir kulüp kuracak ve "Üçüncü Dişler" adını verecekti. Zaten başlıca uluslararası gazetelere, eski Avrupa'nın kalbinde keşfedilmiş gençlik kaynağı hakkında, ilginç başlıklar uyduruyordu. Ayrıca bir müze, kesinlikle küçük, yerel bir müze olmalıydı, Uzun Yaşam Tarihi Müzesi. Amatör bir tiyatro topluluğunu da bir araya getirecekti. Bu topluluk her sene Čapek'in oyunu olan *Makropulos Vakası*'nı sahneleyeceklerdi. Oyun, Makropulos'un uzun yaşam reçetesi yakılmalı mı, yoksa yakılmamalı mı konusunda, halk arasında geçen bir tartışmayı teşvik edecekti. Evet, onun, yani Dr. Topolanek'in sayesinde, kaplıca şehrinde her zamankinden güzel ve çeşitli çiçekler açacaktı.

Dinleyicisi olan üç varlığa bakarken Dr. Topolanek'in içini ani bir sevecenlik kapladı.

Ve bir de bakmışsınız ki, Bayan Blaha'nın gri saçları koyulaşmaya başlamış, Bayan Vesecka'nın yüzündeki çizgiler hiç orada olmamışlar gibi eriyip gitmiş ve Bayan Čunka'nın takma dişleri, yeni dişleri çıkmaya başladığı için ağzından düşüvermiş. Dinleyicisi olan üç genç ve dinamik kadın, rahat pozisyonlarda oturmuş, gürültülü bir şekilde horluyorlardı.

Peki ya biz? Hayat bizi korkunç durumlara sokabilir, oysa hikâye akşam olmadan eve varabilmek için acele eder.

5.

Akşama doğru Kukla ve Beba, şehirde yürüyerek, kafalarını boşaltma amacıyla lobide buluştular. Otelden çıkarttıkları sırada Beba etrafına amaçsızca bakınırken, küçük kızının elinden tutmuş otele girmekte olan genç bir adamla çarpıştı. Genç adam bir

İngilizdi ve kendi hatasıymış gibi nazikçe her ikisinden de özür diledi. İngiliz dilinin gerektirdiklerine hâkim olan Kukla, genç adamdan özür dileme görevini üstüne almıştı, Beba ise istemsiz olarak bazı detaylara dikkatini vermişti. Genç adam yakışıklı, uzun boylu, kibardı; gri gözleri, kül rengi saçları, güven veren bir gülümsemesi vardı ve küçük kız, küçük kız... Hım, herhalde Çinli'ydi. Kollarında minik bir köpek yavrusu tutan küçük kız, kocaman açtığı gözleriyle, şaşkınlık içinde Beba'yı izliyordu.

"...Eğer kafası kesilmiş tavuk gibi etrafta koşuşturmakta ısrar edeceksen!" diye söylendi Kukla biraz sonrasında.

"Adamı devirmedim ya!" diye kendini savundu Beba.

"Tank gibi paldır küldür hareket ediyorsun!"

"Ne olmuş yani? Ona bir zararım dokunmadı!" dedi Beba ve iğneleyici bir şekilde ekledi, "Dahası, en azından ben yere devireceğim insanları seçiyorum! Her zaman yakışıklı, genç adamlar oluyor, içi geçmiş yetmiş beşlikler değil!"

"Ah tabii," dedi Kukla alaycı bir tavırla.

İki alışılmadık figür, pembe günbatımıyla boyanmış küçük şehirde geziniyordu. Biri uzun boylu ve zayıftı, havayı hafif adımlarıyla yarıyor, adeta elinde görünmez bir mızrak tutuyordu. Diğeri ise yuvarlak ve kiloluydu; sanki kalkanını taşıyormuş gibi, onun arkasından nefes nefese koşturuyordu.

"Ee, biz ne yapacağız?" diye sordu Beba endişeli bir şekilde.

"En önemli şey belgelerimizin olması, doktorun hazırladığı ölüm belgesi ve onun gibi şeyler..."

"Neden?"

"Başka türlü bir cesedi sınır dışına nasıl çıkarabiliriz ki?"

Beba ansızın içinde bulunduğu durum karşısında kendisini yetersiz hissetti.

"Nakliyat yönetmeliğinin ölü taşıma ile ilgili maddelerini de araştırmamız gerekiyor," diye ekledi Kukla.

"Bunu hiç düşünmemiştim..."

"Parayı ne yapacağız?"

"Nasıl yani?"

"Pupa parasını kızına bıraktı. Haklı olarak, bizi Pupa'nın parasını çalmakla suçlayabilir. Ve sonra sınırı geçmek... Yine de tümü nakit. Bununla ilgili kanunlar da var."

"Bunu da hiç düşünmemiştim.

"Peki ya senin kumarda kazandığın para? Öyle bir miktarın nasıl aktarılacağını sordun mu?"

Beba birden Kukla'ya ve ardından da Pupa'ya öfkelendi. Onları buraya kadar sürükleyip, tüm bu olayların ortasına atıp bırakarak ne demek istemişti? Neden zamanı boşa harcasınlar diye onları bu kadar sorunla baş başa bırakıp terk etmişti ki? Sonra da kendine kızdı, çünkü kafası kesilmiş tavuk gibi tüm bu olayların içine dalmıştı!

"Neden geri dönecekmişiz ki? Burada biraz daha kalabiliriz..."

"Pupa'yı ne yapacağız?"

"Prag'a gidip, yakılmasını sağlayabiliriz."

"Bunlara karar verecek kişi Pupa'nın kızı."

"Onun da çok umurunda!"

"Sonuç olarak, büyük bir sorunumuz var."

"Tanrım, ne kadar da aptalım! Bütün bunlara nasıl karıştım ben!" diye şikâyet etti Beba, Kukla'nın da bir hatası olmadan bu işe karışmış olduğunu düşünmeden.

Yol boyunca enerjik bir şekilde yürürken, bu iki kadın, tüm şehrin dumanlı pembe bir renge büründüğünü fark etmedi. Ağır, brokarı andıran gün batımı, küçük nehri ve evlerin görkemli cephelerini pembeye çevirmişti. Pencerelerin camları birbirlerine kızıl-kahverengi yansımalar gönderiyordu. Ağaçların tepeleri akşam karanlığına gömülmüştü ve ağır, sarhoş edici bir sis yayıyorlardı.

Beba ve Kukla, oldukları yere mıhlanıp kalıncaya kadar, konuş-

maya dalmış yürüdüler. İki kadın ağızları açık kalakalmışlardı. Karşılarında devasa bir yumurta duruyordu! Öylece belirmişti, sanki bizzat kaderin parmağı alıp tam da Beba ve Kukla'nın rastlayacağı yere yuvarlamıştı. Daha açık olmak gerekirse, önlerinde büyük bir dükkânın vitrini vardı ve orada tahtadan, devasa bir yumurta duruyordu! Buna benzer –ama elbette gerçek boyutlarda– yumurtalar görmüşlerdi; Rusya, Ukrayna ve Polonya'yı dolaştıktan sonra Zagreb pazarlarında da ortaya çıkardı böyle şeyler, Rus yapımı lake kutular, kaşıklar ve iç içe konan tahta bebeklerin yanında tezgâhlarda yuvarlanırlardı.

"Yüce Tanrım, şu King Kong'a benzeyen yumurtaya bak!" diye haykırdı Beba neredeyse dindar bir edayla.

Yumurta parlak, canlı renklere boyanmıştı, çiçek ve hayvan desenleriyle kaplıydı. Beba ve Kukla gözlerini helikopter büyüklüğünde kelebekler uçuşan çiçekli çayırlarda; kırmızı gelinciklerin, mavikantaronların ve altın rengi mısırların büyüdüğü tarlalarda gezdirdiler; bakışlarını yeşilliklere ve sarmaşıklara, eğrelti otlarına ve dallarında maymunlarla kuşların sallandığı ağaçlara yönelttiler. Sonra gözlerini yere indirip, çalılığa baktılar: Bir çalının altında tavşan ailesi, başka bir tanesinin altında Âdem ve Havva, bir üçüncüsünün altında ise dişi ve erkek geyikler gizlenmiş duruyorlardı. Yumurta, diplerinde mantarların büyüdüğü taze ahududu ve böğürtlen dallarıyla sarılmıştı. Salyangozlar sessizce ilerliyor ve uğur böcekleri üzerlerinden uçuşuyordu. Bataklık olan bölümler özellikle göz alıcıydı: Üstünde kurbağaların oynadığı görkemli nilüferler, çamurlu derinliklerinde yüzen büyük balıklar ve sazların arasından görünüveren, sularda gezinen kuşlar vardı. Son olarak cılız gölgesinde bir devenin dinlendiği uzun palmiye ağacına bakışlarını çevirdiler. Devenin yukarısında, havada bir yerlerde küçük bir aile, ufak bir kayık gibi gözüken yumurta kabuğunun içinde oturuyordu: Bir kadın, iki çocuk ve burnunun üstünde gözlük, elinde fırça olan bir adam. Bütün olarak bakıldığında, amatör biri

tarafından resmedilmiş bir cennet bahçesiydi. Burnunda gözlüğü ve elinde fırçası olan adam belli ki bu muazzam yapıtın ressamıydı. Yumurta iki kısımdan oluşuyordu; metal perçinler ve ortasında bir kanca olan süslü kitit, yumurtanın sandık gibi açılabildiğine işaret ediyordu.

Hepsi bu kadar değildi. Bu devasa ana yumurtanın çevresine, gerçek boyutta başka yumurtalar dağınık olarak konulmuştu: Tahtadan yapılmış, boyalı paskalya yumurtaları, kristal Swarovski yumurtaları, ünlü Fabergé yumurtalarının az çok başarılı taklitleri, yeni bir Fabergé serisi. Ana yumurtanın çevresine konulmuş yumurtalar mavimsi, lila, dore, yeşilimsi dore, kristal beyazı, süt rengi ile gümüş arası tonlarda büyülü parıltılar saçıyorlardı ve hepsi birden görenlerin nutkunun tutulmasına sebep olacak bir manzara oluşturuyordu.

Dükkân, anlaşılır bir şekilde, "Yeni Ruslar" adını taşımaktaydı. İçi dükkândan çok sanat galerisine benziyordu. Duvarları beyazdı ve neredeyse boştu. İki–üç yerde cam çerçeveler içinde sanatsal yumurta fotoğrafları vardı. Şık, beyaz bir tezgâhta genç bir oturuyordu. Arkasında, objelerle dolu, beyaza boyanmış, camlı bir dolap vardı.

"Vitrindeki büyük yumurta ne kadar?" diye sordu Beba, İngilizce olarak.

"Maalesef o satılık değil," diye kibarca yanıtladı genç kız.

"O hâlde neden vitrine koydunuz?"

"Reklam için, insanların dikkatini çeksin diye..."

"Peki, satılık olsaydı fiyatı ne olurdu?"

"Biz sıradan bir hediyelik eşya dükkânı değiliz. Uzmanlık alanı olan bir galeriyiz," diyerek ağırdan aldı kız.

"Uzmanlaştığınız alan nedir?"

"Tabii ki yumurtalar..."

"Peki diğer yumurtalar satılık mı?"

"Evet."

"Büyük Petro ne kadar?"

"Üç bin beş yüz."

"Üç bin beş yüz ne?"

"Dolar. Müşterilerimizin çoğu Rus, bu nedenle..."

"Zengin Ruslar mı?"

"Yani..." Genç kız gülümsedi.

"Çar Alexander'ın Havyar Kâsesi ne kadar?" Beba vitrindeki etikette yazanı okumuştu.

"Altı bin dolar."

"Peki ya gerçek bir Fabergé yumurtası?"

"Hiç sormayın bile!" dedi kız, coşkulu bir şekilde.

"Yine de, şu büyük yumurtayı satsaydınız, fiyatı ne kadar olurdu?"

Kız, iki yaşlıca kadına şaşkınlıkla baktı.

"Siz Rus musunuz?"

"Hayır, ama gerçekten şu Rus yumurtasını satın almak istiyoruz!"

"Aslında o Rus yapımı değil," dedi kız. "Yerel sanatçımız olan Karel tarafından yapıldı..."

"Karel Gott?" deyiverdi Kukla yavaşça.

"Nereden biliyorsunuz?"

"Emin değilim. Düşünmeden söyledim. Karel Gott, altın bülbül... Çok uzun zaman önceydi."

"*Zlaty slavik!*"[1] dedi güzel kız. "Ama bu yerli Karel Gott. Sanırım o ünlü şarkıcının bir akrabası."

"Yani? Bize bir fiyat verin."

"Üzgünüm. Satılık değil," dedi kız özür dileyerek.

Durum, Beba, Kukla ve kıza umutsuz göründüğü ve iki kadın çıkmaya hazırlandığı sırada, saçları dağınık, asık suratlı bir adam galeriye daldı. Beba hemen tanımıştı. Kumarhanedeki ahmak

1 (Çekçe) "Altın bülbül!" –*çn*

Rus'tu bu. Adam ziyaretçilere hiç bakmadan, kapıdan girdiği gibi bitişikteki odaya geçmişti.

Her nedense kız alçak sesle konuşmaya başladı:

"Galerinin sahibi. Bir dakika bekleyin, soracağım," diye sır verir gibi bir sesle fısıldadı ve bitişikteki odaya girerek gözden kayboldu.

İçeriden gelen sesleri duydular ve sonrasında adam yumurtanın olası alıcılarının kim olduklarını görmek için uzaktan baktı. Beba ve Kukla mütevazı bir şekilde durmuş, bekliyorlardı. Adam ilk önce Beba'yı tanımadı ama sonra irkildi. Beba onun içindeki mücadelenin izlerini yüzünden okuyabiliyordu. Açıkçası, tanıdığını belli mi etsin yoksa daha önce hiç görmemiş gibi mi davransın bilemiyordu. Asık suratlı adam geldiği gibi ışık hızıyla duvarın arkasında gözden kayboldu. İçsel mücadelesinin sonuçları belirsiz olarak kaldı. Ancak, şimdi yükselttiği sesinden Rusça konuştuğu ve kızın aralarda belli belirsiz Çekçe cevaplar verdiği duyulabiliyordu.

"Sat gitsin, kimse bu çöpü satın almaz! Şu senin ahmak Karel, bize yeni bir tane yapar! Bırak da yaşlı karılar yirmi bini ödesinler! O paraya, yirmi bine, yaşlı cadının beni parçalamasına bile izin veririm!"

Bir süre sonra güzel genç kız odadan çıktı, şimdi yüzü biraz pembeleşmişti, şöyle dedi:

"Şanslısınız."

"Ne kadar?" diye sordu Beba.

"Yirmi bin," dedi kız dikkatli bir şekilde.

"Nakliye ücreti de dahil mi?"

"Nereye?"

"Grand Otel'e."

"Ah, zaten hemen şurası! Hiç sorun olmaz. Nakit mi ödeyeceksiniz, kredi kartıyla mı?" diye sordu kız, hâlâ inanamıyordu.

"Nakit!" diyerek cevabı yapıştırdı Beba. "Birazdan döneriz. Henüz kapatmıyorsunuz değil mi?"

"Hayır, tam olarak bir saatiniz daha var. Sizi bekleyeceğim."

"Adınız nedir?" diye sordu Kukla.

"Marlena," dedi kız.

O anda, dağınık saçlı, asık suratlı adam bitişik odadan çıkıp, kapıya yöneldi. Sağa sola bakmama kararına rağmen, kontrol edemeyip Beba'ya bakmıştı. Beba ona el salladı.

"*Spassibo, Kotik!*[1]" dedi tatlılıkla.

Peki ya biz? Haydi devam edelim! Hayatta erteleyebileceğimiz çok şey var ama hikâye ilerler ve asla durmaz!

6.

İki asık suratlı genç adam "Yeni Ruslar" galerisinden yumurtayı getirdikleri ve Pupa'nın süitine yerleştirdiklerinde, saat epey geç olmuştu.

Beba yorgunluktan bitkin bir şekilde koltuğa uzanmış, vücudu fırın tepsisinde kabarmış hamur gibi koltuğu tamamen doldurmuştu. Kukla ise kollarını göğsünün üstünde kavuşturmuş yukarı aşağı yürüyordu. Sonra durdu:

"Açmayacak mıyız?"

Beba sandalyeden kalktı ve yumurtaya doğru paytak paytak yürüdü. Kilidi birlikte açtılar. Odaya mis gibi taze çam kokusu yayıldı.

"Bu kadar büyük olduğunu kim tahmin edebilirdi!" dedi Beba.

"Süpermarketten yeterli miktarda buz torbası almaya dikkat etmeliyiz," dedi Kukla ruhsuz bir şekilde, yumurtayı kapatırken.

1 (Rusça) "Teşekkürler, kedicik!" –*çn*

Açık balkon kapısından içeri, ışıl ışıl aydınlanmış süite pervaneler uçuyordu.

"Bot," diye ekledi Kukla.

"Ne botu?"

"Pupa'nın botunu da koymamız gerekir, sence de öyle değil mi?"

"Tabii, onu da koy."

"Sanırım Pupa botunun temiz olmasını isterdi."

"Kuru temizlemeye veririz," dedi Beba ve oda servisini aramak için telefona doğru sallana sallana gitti. "Hemen birini gönderirler," diyerek kapıya yöneldi. Beba'ya bugün olanlar yetmişti. Başka bir şey söylemeye gücü kalmamıştı.

Otel görevlisine, içinde büyük, tüylü bot olan çantayı verdi, görevli gözlerini kocaman açıp kaşlarını kaldırdı ancak yüzünde beliren soru işareti hemen kayboldu, bu da insana özgü hiçbir şeyi tuhaf bulmayan, gerçek bir profesyonel otel görevlisi olduğunu kanıtlıyordu. Kukla, Pupa hâlâ odadaymış gibi kapıyı yarı aralık bırakmaya dikkat ederek, süitin kendine ait olan bölümüne çekildi. Balkona çıktı. Gece ılık ve pelüş gibi yumuşaktı, gökyüzü kocaman bir dolunayla aydınlanmıştı. Belli belirsiz bir sis ağaçların üzerinden yükseliyordu ya da Kukla'ya böyle görünüyordu. Gün içinde biriken sıcaklık, yapraklardan buhar olarak çıkıyordu. Kukla ılık, mis kokulu havayı kokladı. Burnuna mürver çiçeklerinin tatlı kokusu geldi. Sonra, yan odanın balkon kapısı birdenbire gürültüyle açıldı ve aksi bir kadının tiz sesi gecenin sessizliğini bozdu.

"Ne diye kapadın kapıyı? Boğulacağız burada!"

"Ben kapatmadım! Hem klima var," diye cevapladı bir erkek sesi, sakin bir şekilde.

"Evde kimin kapıları kapalı tuttuğunu herkes biliyor!" diye söylendi kadın.

"O hâlde aç!" dedi adam.

"Açtım bile! Etrafındaki varsa kokmaya başlıyor, hem evde hem tatilde!"

Kukla kollarını balkon demirlerine yaslamış, duruyordu. Gecenin pelüş yumuşaklığını kaba saba sesler bozuyordu. O an, ilk seferki gibi farkında olmadan gözlerini kısıp, düşüncelerini bir yöne odakladı. Yan odanın balkon kapısı gürültüyle kapandı.

Kısa bir süre sonra kadının tiz sesi tekrar duyuldu.

"Neden kapıyı açtın?"

"Hangi kapıyı?" diye sordu adam.

"Odanın kapısını!"

"Koridorun kapısını niye açayım?"

"Çünkü balkon kapısı çarptı! Duymadın mı?"

"Tanrım, delisin sen..."

"Balkon kapısı çarparak kapandı ve dışarıda en ufak bir esinti bile yok!"

"Yani?"

"Yani, demek ki cereyan yapsın diye kapıyı açtın, balkon kapısı da kendiliğinden kapandı!"

"Tanrı aşkına, beni rahat bırak! Neyin var senin?"

"Neyin var senin!" dedi tiz ses, bir testere gibi.

Kukla balkonda durup, aya baktı. Yüzünde bir gülümseme belirdi. Karşı parktaki ağaçlar ay ışığıyla, fenerlerin ışıltısıyla aydınlanmıştı. Çardaklar, ağırlıkları yokmuş ve her an ağaçlardan kopup gökyüzünde yeşil, gösterişli zeplinlere benzeyerek süzüleceklermiş gibi görünüyordu. İri kargalar ağaç tepelerinde hışırtılar çıkarıyordu. Kukla göremiyordu ama orada olduklarını biliyordu.

Peki ya biz? Maalesef biz devam etmek zorundayız. Hayat bizi neşeli bir dansa götürebilir ancak hikâye ardına bakmadan hızla ilerler.

7.

Beba süitine döndüğünde, üstüne tarif edilmez bir yorgunluk çöktü. Kıyafetini çıkarmadan kendini yatağa attı, hâlâ açık olan balkon kapısından, gökteki dolunayı bir anlığına görebildi ve ardından derin bir uykuya daldı.

Beba rüyasında görkemli bir kraliyet sarayına girdiğini gördü. Üstünde bir gecelik ve bornoz olmasına rağmen görünüşe bakılırsa kraliçeydi. Ayakları çıplaktı ve "küçültücü"sünü takmaya vakit bulamamıştı; bunu hemen fark etti çünkü göğüslerinin ağırlığı canını acıtıyordu. Bu yüzden elleriyle destek yapıyordu. Sol göğsünü sol avucunda, sağ göğsünü ise sağ avucunda tutuyordu. Salona bir Sumo güreşçisi gibi adımını attı, bu hareketi, huzurunda bulunanlarda saygı uyandırmış olmalıydı. Önünde uzanan kırmızı halıyı ve iki sıra hâlinde duran insanları gördü, aralarından yürümesi bekleniyordu. Sonda, salonun öbür ucunda, bir platform üzerinde kırmızı, altından kraliyet tahtı duruyordu. Ancak şaşırtıcı biçimde bu iki sıra, insanlardan, beyefendilerden ve hanımlarından değil de yumurtalardan oluşuyordu!

Beba buna benzer "kraliyet" sahneleri içeren çokça film seyrettiği için, yumurtalara saraylılarmış gibi davranmaya, bir kraliçeye yakışır şekilde onlarla ilgilenmeye ve her birinin önünde bir süreliğine durmaya karar verdi. Şunu bir hayal edin: Beba önünde durduğunda her yumurta derin bir saygının ifadesi olarak eğilip selamlıyor, adını söylüyor – Guguk Kuşu Yumurtası, Rönesans Yumurtası, Zambak Yumurtası, Çareviç Yumurtası – ve zarafetle açılıyordu. Beba her yumurtanın içini hayranlıkla incelerken yumurta da hangi değerli malzemelerden yapıldığını sıralıyordu: Altın, platinyum, yakut, safir, zümrüt, inci, pırlanta... Tanrım, bir sürü muhteşem yumurta vardı! Dahası, bütün yumurtalar Beba'nın önünde büyük saygıyla eğilip açılıyorlardı! Yumurtala-

rın bazıları küçük, altın rengi ayaklar üzerinde duruyordu, bazılarının ise en seçkin malzemelerden kaideleri vardı; kimileri küçük altın rengi fincan tabaklarında sallanırken, kimileri gümüş ya da altın bir tutacak içine sağlam bir şekilde yerleşmiş olarak duruyordu. Diğerleri ise pahalı minyatür tahtlarda oturuyorlardı ama Beba önlerinde durduğunda, bulundukları yerden kalkarak reverans yapıyorlardı. Beba mutlulukla kendinden geçmişti. Görme duyusu keskinleşmişti sanki, çünkü gözlerinde güçlü büyüteçler varmış gibi, şaşırtıcı bir biçimde en küçük detayları bile fark edebiliyordu.

Belki de lensler yüzünden, aşırı bir yorgunluk çökmüştü üstüne. Ağır göğüslerini elleriyle desteklemesi yorucuydu ve kendisiyle taht arasındaki mesafe bir türlü azalmak bilmiyordu. Artık önündeki yumurtalar da güzel değildi. Birinin içinde minyatür bir hoparlör vardı ve metalik bir sesle şöyle dedi: *Kapıları ve pencereleri olmayan ufak bir evdir, sahibi dışarı çıkmak istediğinde duvarları kırar!* Beba çirkin yumurtayı geçip, yürümeye devam etmek istedi ancak adım atmayı denediğinde görünmeyen bir güç engelledi. Yumurtanın söylediği şey, belli ki bir bilmeceydi ve görünmeyen güç, Beba bilmeceyi çözene kadar hareket etmesini engelliyordu. Beba uzun bir süre düşündü, göğüsleri o kadar ağırlaşmıştı ki dirsekleri ve elleri ağrıyordu; sonunda çözdü, "Yumurta!" dedi. Böylece görünmeyen güç ilerlemesine izin verdi.

Ama bir dakika sonra Beba, aniden yüzüne fırlatılan taze bir yumurta sarısıyla saldırıya uğradı. Gücenmeye bile vakit yoktu. Hızlı ve zeki olması gerektiğini kavramıştı, çünkü yumurtalar görünüşe göre birer düşmana dönüşmüşlerdi.

"Yüzümde yumurta var," dedi yumurta sarısı "kamikaze"nin saldırısı altındayken.

"*On ne saurait faire une omelette sans casser des oufs,*" dedi Beba çabucak, ama yumurtaların Fransızca bildiklerinden emin olama-

dığı için tekrarladı: "*Yumurtaları kırmadan omlet yapamazsınız.*" Böylece yumurtalar geri çekildi.

Evet, yumurtalar şimdi farklıydılar, bir çeşit "sözel" yumurtalardı. Beba'nın karşısında gri bir tane vardı, önünde eğilip adını söyledi, (Büyükanne Yumurtası) ve açıldı. Parlak yumurta beyazı ve altın rengi yumurta sarısının olması gereken yerde hiçbir şey yoktu, içi tamamen emilmiş gibiydi. Beba bu yumurtanın *büyükannene yumurta emmeyi öğretmek*[1] deyimini temsil ettiğini hemen fark etmişti. Beba o ifadeyi hiçbir zaman kullanmamıştı. Belki de nedeni, yumurtaları emmek fikrinin hoşuna gitmemesiydi.

Tüm seremoni yorucu ve saçma bir hâl almıştı ve Beba, bu yüksek proteinli, küstah piçleri paramparça etse, neler olacağını düşündü. O, kraliçeydi, öyle değil mi, hem bu rüya onun rüyasıydı. "Hepinizden sahanda yumurta yapacağım!" diye söylendi Beba içinden. Sanki Beba'nın ne düşündüğünü tahmin etmişler gibi yumurtalar dört bir yana kaçışmaya ve saklanmaya başladılar. Biri dışında. Kırmızı halının sonunda altın rengi bir yumurta bekliyordu. Ona ulaştığı zaman yumurta hoş bir şekilde reverans yaptı ve önceki yumurtalar gibi açıldı. Duyduğu acı Beba'nın yüreğine bıçak gibi saplanmış ve bir an için onu soluksuz bırakmıştı. Minyatür, altın rengi bir tabutun içinde, güzel, çıplak bir genç, cenin pozisyonunda yatıyordu. Eğilip yumurtayı eline aldı; altın rengi, ufak vücuda nefes almadan baktı ve sonra göğsünden acı dolu bir hıçkırık yükseldi. Yumurta Beba'nın ellerinden kayıp yere düştü ve –zıp, zıp, zıp– Pupa'nın botunun içine zıpladı. Beba, Pupa'nın tüylü botunun tahtın yanında durduğunu ancak o zaman fark etmişti.

Rüya korkunçtu ve Beba uyandı. Kendine gelmeye çalıştı, gözyaşlarıyla ıslanmış yanakları titriyor, kalbi deli gibi çarpıyordu.

1 Teaching your grandmother to suck eggs: Birisine zaten bildiği bir konu hakkında tavsiye veren kişi için kullanılan deyim. –*çn*

Hıçkırarak buzdolabına gitti ve bir şişe şampanya aldı. Şampanyayı su içer gibi hızlı ve küçük yudumlarla içip, yuvarlak aya bakarak uzunca bir süre yatağın kenarında oturdu. Ah, ne kâbustu! Beba rüyanın karışmış iplerini ayırmaya çalıştı ama daha da karışık hâle geliyordu. Oğlunun cenin pozisyonundaki altın rengi vücudu, parıldayan bir madalyon gibi gözlerinin önünde belirdi. Beba şampanyadan sersemleyip, ardı arkası kesilmeyen hıçkırıklarla bitkin düşerek sonunda uykuya daldığında, ay soluk bir renge bürünmüş ve neredeyse saydam bir görünüm almıştı.

Beşinci Gün

1.

Ertesi sabah kahvaltıda, önceki gün otel girişinde Beba'nın neredeyse yere devirdiği zarif genç adamı gördüklerinde hoş bir sürpriz yaşamışlardı. Bunu daha da büyük bir sürpriz izlemişti; genç adam yerinden kalkıp masalarına gelmiş ve onlara katılıp katılamayacağını sormuştu. Genç adamın İngiliz aksanıyla ama yine de oldukça akıcı bir şekilde Hırvatça konuştuğunu gördüklerinde Kukla ve Beba'nın ağzı açık kalmıştı. Genç adam avukattı, Londra'da yaşıyordu ve kızı şu an otelin yüzme hocasıyla birlikte havuzdaydı. Görünüşe bakılırsa lafı dolandırmayı sevmeyen biriydi. Ama Kukla ve Beba sözü uzatmışlardı, çünkü eğer nerede yaşadığını, ne işle meşgul olduğunu ve kızının nerede olduğunu sormamış olsalardı, çok geçmeden duydukları şeyi muhtemelen ilk önce öğrenmiş olacaklardı. Açık, masmavi bir gökten tam önlerine –kar gibi beyaz bir örtü, işli kumaş peçeteler, en kaliteli porselenden yapılmış kahve fincanları ve tabaklar, gümüş çatal bıçaklar, kremaya bulanmış ve çıtır çıtır bir krepe konmuş konmuş pespembe somon dilimleri, küçük bir sepet dolusu taze çörek, etrafı buzla çevrili porselen bir tabakta tereyağı, porselen bir kâse içinde, biraz önce dalından koparılmış gibi görünen frambuaz, böğürtlen ve yaban mersiniyle donanmış masalarına– bir yıldırım gibi düşen haber, genç adamın Pupa'nın torunu olmasıydı!

"Torunu mu!?" diye haykırdı Kukla ve Beba aynı anda.

"Evet, öyle," dedi genç adam.

"Bunu kanıtlayabilir misiniz?" diye sordu Kukla temkinli bir şekilde.

"Ah, elbette, tüm gerekli belgeleri gösterebilirim. Zaten bu konuya geleceğiz birazdan," dedi genç adam kibarca.

"Yani siz Pupa'nın torunu olduğunuzu iddia ediyorsunuz!" dedi Beba, güya biraz zaman kazanmak istiyordu ama o anda bu dediğinden başka bir şey düşünemiyordu.

"Evet," dedi genç adam kısa ve öz olarak.

"Tanrı'ya şükürler olsun ki geldiniz. Büyük anneniz dün vefat etti," dedi Kukla, açıkçası sürprizlerle Beba'dan daha iyi başa çıkabiliyordu.

"Ben de öyle düşünmüştüm," dedi genç adam hiç şaşırmadan.

Rüzgâr eser, sonra da diner; Pupa'nın derdi ise hayat boyu sürmüştü. Hayat ağır ağır yaşanır ama hikâye çabucak anlatılır, biz de şimdi kısaca Pupa'nın torununun, Kukla ve Beba'ya anlattıklarını aktaralım.

Pupa Milanović, evlenmeden önceki soyadıyla Singer, Zagreb Tıp Fakültesi'ne 1938'de kaydolmuştu. Okuldaki ilk yılında Aaron Pal adındaki sınıf arkadaşına âşık olmuş ve kısa süre sonra hamile olduğunu anlamıştı. Genç çift evlendi ve Pupa 1939 yılında Asya adını verdiği bir kız çocuğu dünyaya getirdi. 1940'ta Aaron'un anne ve babası Avrupa'da her yerin felaket durumda olduğunu görerek, aile bağlantılarının yardımıyla, İngiliz makamlarının sunduğu geçici izinden faydalanıp, Polonya ile Almanya'daki Yahudilere katılarak Londra'ya taşındılar. Pupa ve Aaron, Zagreb'de kalmaya karar verdiler. Aaron'un anne ve babası Asya'yı yanlarında götürmeyi teklif ettiler ki bu da o dönemde Pupa ve Aaron'a akıllıca bir çözüm gibi görünmüştü.

"Öyle küçücük bir bebekten nasıl ayrılabilmişler ki?" diyerek genç adamın sözünü kesti Beba. Kukla gibi o da hikâyeyi ilk kez dinliyordu.

"Gelecek günleri tahmin edebiliyorlardı, Avrupa ülkelerinin kapıları Yahudilere kapanıyordu. Ama Zagreb'deki eğitimlerini tamamlamaları gerekiyordu ve felaketin oraya sıçramamasını umuyorlardı... Bu soruya cevap vermem zor. Bugün sizinle bu masada oturuyorsam, o kararları sayesinde, bunu biliyorum," dedi genç adam ikna edici gülümsemesiyle.

1941 Nisan'ında Hırvatistan, ırkçı bir kanunu yürürlüğe koydu: "Ari Kanı ve Hırvat Onurunu Koruma Kanunu". Sarı yıldız takma zorunluluğu getirdiler ve kısa zaman sonra bunu Yahudilere yapılan işkenceler izledi. Pupa'nın anne babası ve erkek kardeşi Jasenovac kampına sürülmüş ve orada 1943'te öldürülmüşlerdi. Pupa ve Aaron, 1941 Ekim'inin sonlarında Zagreb'deki Yahudi Sinagogu'nun, yeni Ustaşaların desteğiyle tahrip edilmesinin ardından, Partizanlara katılmak üzere ormana kaçmışlardı.

"Bu arada, Partizanlar arasında Hırvatistan, Sırbistan ve Bosna'dan çok sayıda Yahudi vardı ama siz benden daha iyi biliyorsunuzdur," dedi genç adam.

"Aman Tanrım, ne hikâye! Neden bunlardan hiç bahsetmedi ki? Sen biliyor muydun?" diye sordu Beba, Kukla'ya.

Kukla tek kelime etmeden başını salladı. Hikâye onu da Beba kadar derinden etkilemişti.

Aaron 1944'te savaşırken ölmüştü, bu sırada vereme yakalanan Pupa ise özgürlüğe kavuştukları günü görebilmişti. Veremi atlatıp, ara verdiği eğitimine devam etmiş ve Partizan bağlantıları sayesinde İngiltere'ye seyahat etmek için vize alabilmişti. Asya'yı Zagreb'e geri getirme amacıyla 1947 baharında Londra'ya gitti. Aaron'un anne ve babasının Zagreb'e dönme gibi bir niyeti yoktu. Bu arada küçük kız öyle bir histeri krizi geçirmişti ki, dönüşünü ertelemenin iyi olacağı konusunda herkes hemfikirdi. Pupa bir dahaki sefere Londra'da daha çok kalacağını, Asya'yla zaman geçireceğini ve kendisiyle birlikte dönmeye ikna edeceğini umuyordu.

"Bu korkunç..." dedi Beba gözyaşlarına boğularak.

"O zamanlar öyleydi. Partizanlara katılan çok sayıda kadın, çocuklarını yetimhaneye ya da öksüzler yurduna bırakıyordu, oralar savaş döneminde nispeten daha huzurluydu. Benzeri başka durumlar da biliyorum," dedi Kukla.

Pupa Londra'dan dönüp tıp eğitimine devam etti. Hem okuyarak hem de Zagreb hastanelerinde ve taşradaki tıp merkezlerinde gönüllü olarak hizmet vererek kendini yoruyor, çok çalışıyordu. Mezun oldu ve sonra 1948 yılı ve Kominform'un korkunç, kasvetli günleri gelip çattı. 1950'de Pupa kadın siyasi mahkûmlar için kurulmuş bir hapishane olan Goli Otok'u –daha doğrusu St Grgur'u– boyladı[1]. Hayatta kalmayı başarabilmiş diğer mahkûmlar gibi Pupa da neden hapse gönderildiğini ya da onu ihbar eden kişinin adını hiçbir zaman öğrenemedi. Serbest bırakılmasının ardından sınırların ona kapalı olduğunu gördü, bu da tek bir anlama geliyordu: Asya'yı göremeyecekti. Pupa 1955'te doktor olan bir iş arkadaşıyla evlendi ve 1957'de kızı Zorana'yı dünyaya getirdi.

Tanrım, insanın bildiklerinin bir anda farklı ve yabancı görünmesi için biraz farklı bir ışık yeterli diye düşündü Kukla. "İş arkadaşı olan doktor" Kukla'nın kardeşi Kosta'ydı. Kukla, Pupa'yla o zaman tanışmıştı. Yıllar içinde yakınlaşmışlardı ama garip bir şekilde Pupa, Goli Otok, Aaron ya da Asya'dan hiç bahsetmemişti. Bir zamanlar Goli Otok'ta mahkûm olan herkesin ortak noktasının bulunduğu bir gerçekti: Bu konuda tek kelime etmiyorlardı. Hapisten çıktıkları zaman, tecrübelerini başka birilerine anlatmaları kesinlikle yasaktı ve Goli Otok, yasal engelin kalktığı bin dokuz yüz yetmişli yıllara kadar, yasaklanmış bir konu olarak kaldı. Ancak geçen zaman, mahkûmların hiçbir şey söyle-

1 Goli Otok ve St Grgur, Hırvatistan açıklarında, 1948'de Yugoslavya'nın Stalin'le yollarını ayırmasını izleyen resmi kısıtlama döneminde, gerçek ya da şüpheli Sovyet sempatizanlarının hapsedildiği adalardır. –ç*n*

meme alışkanlıklarını pekiştirmişti. Çünkü orada, Goli Otok'ta, her yorum, en masum olanı bile, gardiyanların kulağına gider ve mahkûm bunun bedelini öderdi. Gerçekten de karanlık günlerdi. İnsanlar yok yere hapse atılıyordu, vatana ihanet ve sözde Stalin yandaşlığıyla suçlanıyorlardı. Herkes birini ihbar ediyordu. Komünistler Stalin'i alt etmek için Stalinci bir değnek kullanıyorlardı. Kosta'nın bunun bilincinde olup olmadığını kim bilebilir? Herhalde o da yapmış, ancak bunu Kukla'ya anlatmamıştır. Goli Otok ambargosu, karıları, kocaları ve ailenin diğer üyelerini yıpratmıştı. Bundan hiç bahsedilmiyordu. Bugün bunu birine açıklamak çok zordur. Dahası, yasak sonunda kalktığında artık çok az kişi eski Goli Otok hikâyelerini duymak istiyordu. Kukla, genç Pupa'nın fotoğrafını canlandırmaya çalışmış ama çok çaba harcamasına rağmen başaramamıştı. Pupa'nın torununun –farklı bir kültürün ve farklı bir dönemin çocuğuydu– Pupa'ya daha yakın olan Beba'yla kendisinin çözemediği bir bilmeceyi çözmeyi başardığını ve hiç de zorlanmadığını düşündü. İnsanların yan yana olup da bir görünmezlik içinde yaşam sürmeleri ürkütücü diye düşündü Kukla.

Aaron'un babası 1952'de, Pupa'nın hapisten çıktığı yılda, annesi ise 1960'ta ölmüştü. Çok geçmeden, aynı yıl içinde Asya Pal, Michael Thompson ile evlenmiş ve dört yıl sonra David adını verdiği bir erkek çocuk, ardından da Miriam adını verdiği bir kız çocuk dünyaya getirmişti. Asya, Yugoslavya'ya hiç gitmemiş, gitmek de istememişti. Onun gözünde Pupa bir canavar, komünistlere katılmak için çocuğunu terk eden bir kadındı. Pupa'nın ikinci kocası Kosta, 1981'de ölmüştü. Kızları Zorana tıp eğitimi almış ve Zagreb'deki bir hastanede işe başlamıştı.

"Vinogradska Hastanesi'nde! Benim de tüm çalışma hayatımı geçirdiğim yer!" Beba düşünceleri aracılığıyla, David'e fısıldadı.

Beba, Pupa'yla Zorana sayesinde tanışıp bir şekilde arkadaş olmuştu. Zorana onu ara sıra biraz kıskanıyordu. "Nasıl oluyor da ben annemle her zaman tartışırken, sen bu kadar iyi anlaşıyorsun?" derdi. Kim bilir belki de işin sırrı kızların annelerine karşı her zaman aşırı beklentiler içerisinde olmalarıdır. Anneler kendilerini suçlu hissederler ve sonra hem kendi suçluluk duygularına hem de onlardan beklenilenlere itiraz ederler. Kız evlatlar da aynı suçluluk duygusunu ve öfkeyi hissederler. Ve bu kısırdöngü devam eder. Ah, hayat ne karmaşık! Bunun gibi hikâyeler hiç beklenmedik bir anda yıldırım gibi düşüverir ve başkaları hakkında bildiklerimizi tepetaklak ederler. Belki de bu nedenle insanlar küçük, inatçı doğrularına öylesine çaresizce tutunurlar, çünkü kim bilir, her şey bu olayda olduğu gibi bir araya gelecek olsaydı insanlar birbirlerinden uzaklaşırlardı. Diğer insanlar hakkında bildiklerimizin hakaret sayılabilecek kadar küçük bir paket halinde toplanabilir olması, acımasız bir gerçektir.

Pupa, Asya'yla iletişim kurmaya çalışmış ama başarısız olmuştu. Sonunda seyahat edebildiğinde tekrar Londra'ya gitti. Asya görüşmekte o kadar isteksizdi ki Pupa eve tam bir umutsuzluk içinde gitmişti. Bu nedenle David, asla iyileşmeyen bir yaraya merhem olmuştu adeta. Hırvatça öğrenmişti ve Pupa'yı elinden geldiği kadar ziyaret ediyordu. İkisi, gizli müttefik olmuştu. Pupa ona tapıyordu. David, hukuk bürosunu açıp düzgün bir gelire kavuştuğunda, kendi Yahudi ailelerinin, Singer'lar ve Pal'ların, mal varlıklarının izini sürmeye girişti. Bir mucize sonucunda Singer'ların Opatija'daki aile evini geri almayı başardı. Pupa için pek bir şey ifade etmediğinden, çok geçmeden evi David'e bırakmayı teklif etti. O da reddetti. Sonra David'in yardımıyla evi sattı. Satıştan elde edilen gelirin büyük bölümü Pupa'nın adına bankaya yatırıldı. Yakın zamanda Pupa onu aramış ve vasiyetini değiştirmesini istemişti.

"Sanırım size söylemedi... Pupa her ikinize de evin satışından büyük miktarda para bıraktı," dedi David.

Beba'nın içini belli belirsiz bir suçluluk duygusu kapladığından, son günlerde para harcadığı şeyleri sayıp dökmeye başladı; biraz masaja, biraz makyaj malzemelerine, biraz da kıyafetlere harcamıştı, sonra o beş yüz avroluk banknotu bozdurmaya çalışmış ama şehirdeki hiç kimse buna yanaşmamıştı. Otelin kumarhanesine gitmişti, çünkü orada parayı bozabileceklerini düşünmüştü, çünkü gerçekten sadece elli avroya ihtiyacı vardı...

"Pupa size güvende ve huzurlu bir yaşlılığı garanti edecek miktarda para bıraktı," diye yineledi David, çünkü Beba'nın neler zırvaladığını çözememişti.

"Benim paraya ihtiyacım yok. Aylığım var," dedi Kukla sessizce.

"Benim de!" dedi Beba, yüzü kızarmıştı, otelin kasasındaki paranın hâlâ kendisine ait olduğuna inanamıyordu.

"Tüm evrakları yanımda getirdim. Pupa siz buraya gelmeden önce her şeyi imzaladı," dedi David.

"Yani, siz her şeyi biliyordunuz! Nereye gittiğimizi, her şeyi! Hepimizi kandırdı, yaşlı cadı!" diye bağırdı Beba.

"Biz ona öyle derdik... Yaşlı cadı," dedi Kukla, ikisi adına özür dileyerek.

"Yalnızca yaşlı cadılar altın yumurtlar!" dedi David.

Kukla, genç adamın Hırvatçasının ilk başta göründüğü kadar iyi olmadığını düşündü. Kim bilir bu beceriksizce cümleye nerede rastlamıştı...

"Ne demek bu?"

"Eski bir Polinezya atasözü. Yaşlı kadınlar iyilik yapar anlamında."

Burada şunu söylemek için bir anlığına duralım: Hayat sürekli

rüzgar esen bir tarladır, hikâye ise ilerlerken yer yer genişleyebilir ya da daralabilir.

O anda Mevlo, küçük Çinli kızın elini tutarak restorandan içeri girdi. Çocuk seke seke ilerliyor ve kucağında bir köpek yavrusu tutuyordu, Mevlo'nun yüzüne bir gülümseme yayıldı. Masaya geldiklerinde Beba, gözündeki yaşları silerek şöyle dedi:

"Ne ara yüzme hocası oldun?"

"Ah, tatlım, bana 'yüz' dediklerinde, yüzüyorum! 'Masaj yap' dedikleri zaman da masaj yapıyorum!"

Mevlo masaya oturdu, küçük kızı yanına oturttu, bir kâseye kaşıkla frambuaz, böğürtlen ve yaban mersini koyup, üzerine krema döktü ve kâseyi kızın önüne koydu.

"Şunu bir dene canım!" dedi Mevlo içtenlikle, küçük kız sanki kendi kızıymış gibi.

"Çocuğun adı ne?" diye sordu Beba, David'e.

"Vava."

"Vava?"

"Ve bir de..." dedi David temkinli bir şekilde. "O benim kızım değil – sizin torununuz."

Dünyada çeşit çeşit insan vardır, iyi ve kötü. Beba'nın bir tava kadar büyük bir kalbi ve çevresindekilerin kayda değer bulmadığı bir zekâsı vardı. Kalbi ile zekâsı arasında ani bir kısa devre yaşamıştı. Açıkçası Beba, üstüne bir kova soğuk su gibi boca edilmiş bu yeni bilgi yığınını anlamlandırabilecek durumda değildi. Gözlerini kısmasının, sandalyesinde sallanmasının, "Avav!" diye bağırmasının ve masa örtüsünü çekerek yere yuvarlanmasının sebebi buydu. Restorandaki herkes afallamıştı: Garsonlar martılar gibi kümelendiler, çatal bıçağı topladılar, dökülen sütü sildiler, yerde yuvarlanan çöreğin arkasından koştular. Birkaç saniye içinde iki erkek hemşire göründü. Beba'yı bir sedyeye koydular. Sedyenin arkasında Kukla, Kukla'nın arkasında David, David'in arkasında

Mevlo ve Mevlo'nun arkasında, kollarındaki köpek yavrusuyla sekerek gelen küçük kız vardı. Bu telaşlı kafilede, yüzünde en ufak bir endişe belirtisi taşımayan tek kişi küçük kızdı.

"Hiç oldu mu? Neden kıkırdıyorsun bir tanem?" diye söylendi Mevlo.

"Yaşlı kadınlar çok komik!" dedi küçük kız.

"Benim dostum bayılıyor ve sen de buna gülüyorsun. Nesi komik, hım?"

"Avav! Avav!" diye neşeyle bağırdı çocuk, olduğu yerde sekerek.

"Hav! Hav!" Köpek yavrusu ilk kez onlara katılıyordu.

Mevlo, bir hediyelik eşya tezgâhından satın aldığı, üzerinde Çek halk motifleri olan, bir tahta kaşık çıkardı cebinden:

"Al bakalım, bu seni biraz sakinleştirir mi görelim."

"Niye?"

"Niye, niye, niye! Büyüyünce bana çorba yapasın diye!"

Küçük kız katıla katıla güldü.

Mevlo, küçük kız İngilizce konuşurken, kendisinin Boşnakça konuşuyor olmasını, buna rağmen birbirlerini gayet iyi anlıyor olmalarını hiç de tuhaf bulmamıştı. Mevlo'nun anlayamadığı şey, küçük kızın sürekli olarak "Avav! Avav!" demesinin nedeniydi. Ama küçük kız yalnızca kendi adını – Vava – tersinden söylüyordu, hem zaten Beba da bayılırken böyle yapmıştı. Beba'nın garipliklerinden biri de buydu, işler ters gitmeye başladığı anda, kelimeleri tersinden söylerdi.

Peki ya biz? Biz ilerlemeyi sürdüreceğiz. Hayat, sendelemesine sebep olan çıkıntılar ve tümseklerle karşılaşırken, hikâye kendi yolunda aceleyle koşturur.

2.

Bay Shaker, Pupa, Pupa'nın torunu, şu *nepos ex machina*[1]! Tanrım, bir sürü şey olup bitmişti, hem de büyük bir hızla! Kukla bu olanları doğru düzgün anlamlandıramamış, gereken dikkati verememişti. İşte şimdi küçük bir kızı peşinden sürüklüyor ve Beba kendine gelip ayağa kalkana kadar onu eğlendirmenin bir yolunu bulması gerekiyordu. Dahası, Beba'nın oğlu AIDS'ten ölmüş ve partneri çocuğa bakmayı reddetmişti. Beba yasal sorumluluğu üstlenmek zorundaydı, çünkü başka kimse yoktu... Bu kadarı fazlaydı, epey kötü bir roman için bile fazla, diye düşündü Kukla. Ama yine de hepsi gerçekti işte; ayrıca hayat asla seçkin bir zevki olduğunu iddia etmemişti. Her birinin –Pupa, Beba ve Kukla'nın– kendine ait bir hayatı vardı; yol boyunca bagajlarını doldurmuşlardı ve yüklerini arkalarından sürüklüyorlardı. Şimdi ise tüm bu yük, kocaman, tek bir yığın hâlinde toplanmış, kendi ağırlığının altında çökmüştü – valizleri dikiş yerlerinden patlamış ve tüm eski ıvır zıvırları ortaya saçılmıştı.

Kukla süitin kapısını açar açmaz, Pupa'nın tüylü botu çocuğun bakışlarını mıknatıs gibi üzerine çekmişti. Otel görevlisi kuru temizlemeden getirdiğinden beri bot orada duruyordu. Küçük kız ilk başta bota şaşkınlık içinde baktı, sonra dikkatli bir şekilde yanına gitti ve içine baktı. Yavaşça bir bacağını, sonra da diğerini kaldırdı ve botu giydi. Önce ayağında botla öylece durdu, çevresine baktı; sonra kucağındaki köpek yavrusunu bırakmadan, ustalıkla içine iyice girip oturdu.

"Acıktın mı?" diye sordu Kukla.

Çocuk başını iki yana salladı.

"Susadın mı?"

Çocuk tekrar başını salladı.

Kukla biraz utanmıştı. Küçük çocuklara bakmak, görüldüğü

1 (Latince): nepos ex machina Makineden torun (deus ex machina'ya gönderme yapılıyor). –*çn*

gibi, pek yetenekli olduğu bir konu değildi. Çocuk bottan dışarıya dikkatle bakıyor, gergin bir şekilde Kukla'nın her hareketini izliyordu. Kukla yorgun bir şekilde yatağın kenarına oturdu ve küçük kıza baktı.

"Seninle ne yapacağız?" diye sordu.

Çocuk omuzlarını silkti.

"Botu sevdin mi?"

"Aha..."

"Arkadaşım o botu ayaklarını sıcak tutmak için giyiyordu," dedi Kukla, çünkü diyecek başka bir şey bulmamıştı.

Çocuk, kıpırdamadan Kukla'ya uzun uzun baktı.

"Adı Pupa'ydı."

"Idyapup ıda," dedi çocuk.

Kukla, küçük kıza şaşkın şaşkın bakıyordu: Çinli değildi, orası kesin. Çocuk, Kukla'nın dikkatini çektiğini bilerek, onu hoşnut bir şekilde izliyordu.

"Pu–pa," diye tekrarladı Kukla.

"Apup!" dedi küçük kız.

"Kukla."

"Alkuk," dedi çocuk.

Hayır, bu mümkün değil diye düşündü Kukla. Küçük kız yaşına göre çok zekiydi, hiçbir yetişkin, kelimelerle bu hızda oynayamazdı. Kukla ürperdi. Ya kelimeleri böyle ters çevirmek, ciddi bir hastalığın belirtisiyse?

"Anne öğle yemeğini hazırlar, Baba gazete okur," dedi Kukla, söylediği şeyin aptalca olduğunu bilerek. Ama bu aklına gelen ilk şey olmuştu.

"Annebaba öğle yemeğini hazırlar ve gazete okur!" dedi küçük kız.

"Annebaba kim?" diye sordu Kukla şaşkınlıkla.

"Filip," dedi küçük kız ve botun içinde büzüldü.

Bir sessizlik oldu, Kukla ne diyeceğini bilemiyordu.

"O botun içinde ne yapıyorsun?" diye sordu bir süre sonra.

Küçük kız bir şey söylemedi.

"Neredesin? Seni göremiyorum."

"Ben seni görebiliyorum," dedi küçük kız.

"Fare gibisin... Kocaman bir peynir dilimindeki fare gibi canın ne isterse onu yapıyorsun."

"Ben küçük bir kızım."

"Gel o zaman, çık şu bottan."

"Olmaz."

"Orada ne yapıyorsun?"

"Uçuyorum," dedi küçük kız.

"Daha çok, yüzüyor gibisin," diye düzeltti onu Kukla.

"Daha çok, uçuyor gibiyim," dedi çocuk.

Yüce Tanrım, diye düşündü Kukla şaşkınlık içinde. Gerçekten de çocuklar konusunda çok deneyimsizdi ama dört yaşındaki küçük kızlar bu şekilde konuşmazmış gibi geliyordu ona.

"Hey, bir dakikalığına çık oradan, bir şey sormak istiyorum."

"Ne soracaksın?" dedi küçük kız ama kafasını dışarı çıkarmadı.

"İkiyle ikiyi toplarsan kaç eder biliyor musun?"

Küçük kız dört parmağını göstererek elini bottan dışarı uzattı.

"Peki, kaç yaşındasın?"

Küçük kız yine dört parmağını gösterdi.

"Ya sen?" diyen bir ses geldi bottan.

Kukla ayağa kalktı, bir parça kâğıt ve kalem buldu, kâğıda büyükçe bir 80 yazdı ve çocuğa doğru çevirdi.

"Dışarı çıkarsan gösteririm!" dedi Kukla.

Çocuk dışarı baktı.

"Seksen!" dedi.

"Aslında tam değil, Aralık'ta seksen yaşına gireceğim."

"Benden yirmi kat yaşlısın," dedi küçük kız.

"Sen de benden yirmi kat gençsin," dedi Kukla.

Kukla yine telaşlanmıştı. Küçük kızın yaşına göre çok zeki olup olmadığını düşündü. Beba'yla konuşması gerekecekti. Zavallı Beba, odasında umutsuzluk içinde yatıyor olmalıydı. David'e ulaşmak ise mümkün değildi. Ona hiçbir şey soramazdı. Pupa'nın işlerini halletmek için oradan oraya koşuşturuyordu.

"Dinle ufaklık, ikimiz pastaneden tatlı bir şeyler söyleyelim mi, ne dersin?"

Küçük kız kafasını bottan dışarı çıkardı ve kafasını salladı.

"Dondurma mı, kek mi?"

"İlki," dedi küçük kız.

Kukla şimdi kendini daha iyi hissetmişti. Sonuçta o bir çocuktu. Küçük, tatlı, şirin bir kız...

"Toto ne olacak?"

"Toto kim?" diye sordu Kukla şaşırarak.

Vava köpek yavrusunu gösterdi.

"Hım... Tamam, hadi yürüyüşe çıkalım; Toto için köpek bisküvisi alırız, biz de oturup dondurma yiyecek bir yer buluruz. Ne dersin?"

Küçük kız debelenerek bottan çıktı ve neşe içinde elini Kukla'ya uzattı. Kukla, küçük kızın ortaları neredeyse birleşik, koyu renk kaşları olduğunu fark etti. Yuvarlak yüzünde, bir çocuğun çizdiği, uçan bir kuş gibi duruyordu.

3.

Her şey etrafa yayılmıştı, tıp fakültesindeki küçük ofisinin dolabı gürültüyle açılmış gibiydi. Tüm hayatını artık hiç kimsenin ihtiyaç duymadığı çizimler yaparak geçirmişti ve şimdi tozlu rulolar hâlinde duran o çizimler, dolaptan yuvarlanıp küçük kilimler gibi serilmişti. Bazı kısımlar Beba'nın gözlerinin önünden hızlıca geçti: Kemikler, kaslar, sinirler, sinir sistemi, hücreler, üreme organ-

ları, idrar yolu, dolaşım sistemi, damarlar, atardamarlar, karaciğer, kulaklar, kulak kanalı, dalak, kalın ve ince bağırsak, rektum, anüs, akciğerler, nefes borusu, yemek borusu, göz... Bunlar Beba'nın alanıydı, Beba'nın *Guernica*'sı. Şimdi o kâğıt fırtınasında, kaybolmuş bir çocuk geziniyordu: Beba'nın oğlu.

Evet, Beba'nın bir oğlu vardı: Filip. Annesinin çizim yeteneğini almış ve Akademi'den mezun olur olmaz yurt dışına gitmişti: İtalya, Fransa ve Londra'ya. Partneriyle ('partner?' Ne acayip bir kelime!) orada tanışmıştı. David'e bakılırsa, bir zaman sonra Filip çocuk istemiş, evlat edinmek için çırpınmış, tüm zamanını ve enerjisini bu iş için harcamıştı. Sonunda şansı yaver gitmişti ve Filip ile partneri, birkaç aylık, küçük bir kız çocuğu evlat edinmeyi başarmışlardı. Ancak Filip, kendisine bir şey olursa, çocuğun başına geleceklerden endişe duymaya başladı. David'in yardımıyla vasiyetini –buna göre, ölümü hâlinde Beba çocuğun bakımını üstlenecekti– hazırlayana kadar içi rahat etmemişti. Filip, AIDS'ten ölünce, öngördüğü şey tam olarak gerçekleşmişti. Partneri, küçük kızı David'e bırakmış, Filip'in tablolarını toplayıp ortadan kaybolmuştu. Beba'nın David'den öğrenebildiği her şey bundan ibaretti. Ama ona soracak, öğrenmeye çalışacaktı. Filip evden ayrıldığından beri nadiren iletişim kurmuştu. Sadece hayatta olduğunu bilsin diye ara sıra bir mektup, çoğunlukla da bir kartpostal gönderiyordu. Hiçbir zaman bir adres vermiyordu. Babasıyla asla iletişim kurmamıştı. Aslında bir sebep de yoktu. Öz babası ona hiç ilgi göstermemişti; biraz ilgili olsaydı Filip'in eğilimlerini öğrendiği zaman olay çıkardı.

Her şey Beba'nın hatasıydı elbette, babayı suçlamak doğru değildi. Çünkü onu bir kenara çekerek önce "öz baba" olarak sunmuş, sonra da Filip kendisine kalsın diye "varsayılan baba" ilan etmişti. Evet, tutkusu daha başlangıcında talihsizliğe davetiye çıkarmıştı. Tanrım, şimdi düşünürken, sanki annesi değil de sev-

gilisiymiş gibi giysiler aldığını fark etti. Küçükken onu bir bebek gibi, büyüdüğünde ise asla elde edemediği bir âşık gibi giydirmişti. Evde olmadığı zamanlarda, onun odasına gider, uzun bir süre kapısında durup, kokusunu içine çekerdi. Onun hatasıydı. Gittiği zaman günlerce geri dönüşünün hayalini kurmuştu. Evet, ona ait olsun istemiş ama durum böyle değilmiş gibi davranmıştı. Hislerini gizlemiş, rol yapmış, onu boğmamak için her türlü çabayı göstermişti. Hayatı dolu dolu yaşayan özgür bir kadın olabilmek için, kendine ait bir hayatı varmış gibi yaparak, erkeklerle birlikte olmuş ve başka hiçbir şeyi umursamamıştı. Ama yine de sevgisi, pencere camlarını sabitlemek için kullanılan köpük gibi dışarı taşmış, bütün çatlaklarını, gözeneklerini ve boşluklarını doldurmuştu. Onu kandıramamıştı, nefes almak imkânsızdı: Apartman dairesindeki hava aşırı bunaltıcıydı. Onu bir köpek gibi takip etmesini önce acıma sonra da tiksintiyle karşılamıştı.

Sonra işten eve erken döndüğü bir gün odasına gitmiş ve onu genç bir adamla yatakta bulmuştu. Kapıda öylece kalakalmış, şaşkınlıktan dili tutulmuştu. Filip bir şeyler söyleyerek bağırmış ama o ne dediğini anlayamamıştı. Orada nefes almadan, düşünmeden, ilgilenmeden, merak etmeden, kınamadan durmuştu. Filip yataktan kalkıp, kapıyı çarparak yüzüne kapattı. Hemen ertesi gün eşyalarını topladı ve sonsuza dek gitti. İlkin bu nedenle acı çekmiş, onun neden bu kadar öfkelendiğini anlayamamıştı. Çünkü o masumdu, tabii bu doğru kelime ise, yalnızca bir saniye için hata yapmıştı, Tanrı aşkına, bir tek saniye için. Gördüğü şeyden büyülenmişti, kendisinin doğurduğu, kendi kanı, kendi etinden olan erkek bedeninin görüntüsü. Çok şaşırmış, kendini unutmuştu; nezaket kurallarını hiçe saymış ve bu yüzden hak ettiği şekilde cezalandırılmıştı. Utanıp kapıyı kapatabilirdi, özür dileyebilirdi ama öyle yapmadı. Suçlanması gereken kişi kendisiydi, onu evden kendisi uzaklaştırmıştı. Ah, Tanrım, bunu neden o zaman düşünememişti ki? Kumarhanedeki kazancı yalnızca yakında yaşayacağı kaybın bir habercisiydi.

Kapı hafifçe tıklatıldı. Cevap vermedi; ayağa kalkmaya hiç hâli yoktu.

Mevludin odaya geldi. Beba hiç kımıldamadı. Dudakları kurumuştu, makyajı bozulmuş, ince çizgiler hâlinde akıyordu.

Tek kelime etmeyen Mevludin, banyoya gitti, bir yüz havlusunu soğuk suda ıslattı ve Beba'nın yanaklarını silmeye başladı.

"Zavallı şey... Baca temizleyicisi gibi görünüyorsun..."

Beba tekrar gözyaşlarına boğuldu.

"Şunu iç ve ağlamayı bırak canım, gözyaşların kuruyacak," dedi Mevlo, Beba'ya bir bardak su uzatarak. Beba kana kana içti, daha rahat nefes almaya başlamıştı.

"Hadi, bir sigara yak, daha iyi hissedersin," dedi Mevlo, yaktığı sigarayı uzatarak.

Beba ve Mevludin sessizce sigara içtiler.

"Bana kızma," dedi Mevludin bir süre sonra.

"Ne için?"

"Soytarı gibi davrandığım için. Daha eğlenceli olur diye düşünmüştüm..."

"Öyleydi zaten."

"Yine de söylemem gerekiyordu."

"Biliyorum."

"O hâlde senin harika biri olduğunu düşündüğümü de bilmelisin. Seni unutmayacağım."

"Biliyorum."

"Peki, o zaman, söylenecek her şeyi söylediğimize göre, ben gidiyorum."

Mevlo ayağa kalkıp, kapıya yöneldi.

"Bekle," dedi Beba.

Yataktan çıktı ve kasadan bir zarf aldı.

"Ne olur ne olmaz diye..." dedi zarfı uzatarak.

Zarfta bir tomar para vardı.

"Bunu alamam."

"Benden bir hediye. Başlamak için bir şeylere ihtiyacın olacak, Amerika'ya bilet almak için... düzenini oturtana kadar seni idare edecek..."

"Olmaz..."

"Hangimiz daha yaşlı ve aptalız?"

"Sen," diye gülümsedi Mevlo.

"O zaman sana düşen, ben ne diyorsam onu yapmak. İçinde adresimi de bulabilirsin. Bir gün yolun Zagreb'e düşerse..."

"Seni arayacağım."

Mevlo ve tıknaz kadın sarıldılar. Beba yeniden gözyaşlarına boğuldu. Mevlo omzuna hafifçe vurup söylendi:

"Siz kadınlar tamamen sudan yapılmışsınız. İçinizdeki gözyaşı miktarı inanılmaz. Hepinizi toplayıp çöle götürmek ve sulama için kullanmak lazım."

Mevlo cebinden bir sigara çıkardı ve Beba'nın kulağının arkasına koydu:

"Ne olur ne olmaz diye," dedi ve odadan ayrıldı.

4.

Dr. Topolanek, yeni kaplıca tesisini kurarken öğle yemeği için her pazar evine gittikleri büyük annesini düşünmüştü. Yemekleri vaktinde hazır edemeyeceğinden korktuğu için, her zaman öyle erken mutfağa giriyordu ki Topolanek ailesi geldiğinde masadaki her şey soğumuş oluyordu. Her pazar büyük annesi üzülür ve her pazar babası onu teselli ederdi:

"Hadi ama Agneza, sakinleş, biliyorsun ki dünyada soğuk köftelerden ve ılık biradan daha lezzetli hiçbir şey yok!"

Topolanek yeni kaplıca tesisine "Büyük Anne Agneza" adını vermişti. Kulağa yerel geliyordu ama yine de biraz gizemliydi, çünkü insanlar Agneza kim, neden Agneza, hangi Agneza diye

merak edeceklerdi. Bu özel gerekçenin yanı sıra Topolanek'in büyük annesinin adını seçmesinin bir de objektif gerekçesi vardı: Agneza doksan dokuz yaşına kadar yaşamıştı.

Dümdüz, yüzme havuzunun kenarında, yuvarlak tabakta üst üste duran bir yığın köfteyi önceki akşam hazırlamıştı, Narin ise salatalık turşusu ve hardal getirmişti. Kızlar, bu detayla Topolanek'i epey duygulandırmışlardı. Üçü, kocaman bir bira bardağına dönüştürülmüş olan otel jakuzisinin içinde çıplak oturuyorlardı. Topolanek jakuziyi birayla doldurtmuş, Tanrı esirgesin, boğulmasınlar diye de köpürme hızını minimuma indirtmişti.

Tam da Yaşlı Lucas Cranach'a göre bir manzaraydı, hayatta olsaydı *Gençlik Çeşmesi*'nin "İkinci Bölüm"ünü yapabilirdi. Bunun dışında masada, resmin sağ üst kısmındaki servis tabağında, balık yerine Büyük Anne Agneza'nın köfteleri olurdu.

Kızlar, hayatlarında eğlenmedikleri kadar eğleniyorlardı. Narin olan, kendisine bira köpüğünden sakal, Dümdüz olan ise peruk yapmıştı. Topolanek ise biradan çılgına dönmüştü. Küçük, yuvarlak havuzda Narin ile Dümdüz kovalıyordu:

"Minik folklarım, babanıza gelin, minik foklarım..."

Sonra minik foklar yakınına gelip, ağızlarını şapırdatarak havuzdan biraz bira içtiler ve vücutlarını Topolanek'e sürtmeye başladılar. Ikisi de hayvanat bahçesindeki foklar gibi pürüzsüz, kaygan ve hareketliydi. Topolanek, "Gelin!" diye bağırıyor, sağ eliyle birinin, sol eliyle diğerinin ağzına bir köfte atıyordu. Minik foklar ellerinden besleniyorlardı. Narin, köftesini bira köpüğüne bandı, hardaldan çok bira köpüğüyle güzel olduğunu iddia ediyordu. Dibe dalıyor, sıçrıyor, elim sende oynuyor, köpüklere daldırdıkları ellerini çırpıyor, birbirlerine bira köpüğü atıyor, dokunuyor, birbirlerini sevip öpüyor, ara sıra Dümdüz'ün uydurduğu küçük şarkıyı söylüyorlardı:

Neşeyle yüzeriz birada küçük böcekler gibi,

Bira tam bize göredir: Leziz, temiz, mis gibi!

Topolanek, büyük bir reformcu ya da devrim niteliğinde bir buluş yapmış bir bilim adamı gibi harika hissediyordu kendisini. Uzun yaşamın formülünü keşfetmemiş olsa da, "Büyük Anne Agneza" ile en azından B vitaminini öven bir methiye yazmış, hayatın daha neşeli ve rahat olabilmesi için yeni yollar keşfetmişti. Bu, içinde yaşadığımız endişe verici ve sıkıntılı döneme önemli bir katkı olarak görülebilir, öyle değil mi?

Peki ya biz? Hayat sıklıkla kasvetli ve keyifsizdir; hikâye ise umutla ve korkusuzca ilerler!

5.

"Yapamam. Gerçekten yapamam," Beba adeta sayıklar gibi yineliyordu.

Beba ve Arnoš Kozeny neredeyse bomboş olan otel barında oturmuş, Fransız konyaklarını yudumluyorlardı.

"Seni çok iyi anlıyorum," dedi Arnoš Kozeny purosunun dumanını üfleyerek.

"Benim torunum!? Onu hiç tanımıyorum bile!" dedi Beba.

"Tanrı aşkına, nasıl tanıyabilirsin ki! Büyük anne olduğunu daha birkaç saat önce öğrendin."

"Ve oğlumun katili olduğumu," dedi Beba acı ile.

"Hadi, abartma, hepimiz katiliz. Önce kendi anne babamızı öldürürüz, sonra da kendi çocuklarımızı."

"Bilemiyorum. Tek bildiğim şey, hayatımın senaryosunu her kim yazdıysa tam anlamıyla başarısız biriymiş."

"Hepimiz başarısızız."

Arnoš haklıydı, hepimiz başarısızız. Çok az kişi senaryo yazarının kendisine uygun olmasıyla övünür. Kim bilir, belki de Kader'in bürokratik ofisleri, Hollywood ya da Bollywood gibidir, belki milyonlarca çalışkan bürokrat yerine, kopyalayan, uyarlayan, kâğıtlar karalayan ve aceleyle eğri büğrü yazan milyonlarca acemi vardır. Hattâ belki farklı departmanlar vardır; kimileri diyalogları yazarken kimileri ana konuyu, kimileri de karakterleri oluşturuyordur ve belki bu yüzden hayatlarımız böylesine tarifsiz bir karmaşadan ibarettir. Doğar doğmaz görünmez bir bohça tutuştururlar elimize ve her birimiz elimizdeki görünmez koordinatlara bağlı kalarak izciler gibi hayata dağılırız. Belki de diğer insanların hayatlarını, bize en yakın olan insanların hayatlarını canice umursamamamızın nedeni bu endişeli yarıştır.

"Peki, neden müdahale etmiyorsun?" diye sordu Arnoš.

"Nasıl müdahale edebilirim?"

"Mesela otel odana geri gidebilir ve hayatındaki bu yeni durumla, torununla yüzleşebilirsin! Sonrasında da elinden gelenin en iyisini yapmak için uğraşabilirsin."

"Nasıl?!"

"Zamanı gelince göreceksin."

Arnoš belki bu konuda da haklıydı. Belki de senaryoya müdahale etmek elimizden gelen tek şeydir? Ağlayan birine doğru anda omzumuzu uzatmak, birine mendil vermek, yol göstermek... Çünkü insanlar çoğunlukla temel şeyleri bilemezler. Bir keresinde Beba banka sırasında beklerken bir adam şöyle sormuştu: "Afedersiniz, sağ taraf neresi burada?" Duyan herkes gülmüştü. Kafası karışmış adama anlayışla yaklaşan tek kişi Beba olmuştu. Bir kişiye sağ ve sol tarafları göstermek – belki de Arnoš'un kastettiği müdahale buydu. İstesek bile fazlasını yapamayız. Örneğin Pupa'yı ele alalım. Onunla tanıştığından beri Pupa hep çekingen ve mesafeliydi. Şayet bir şey söyleyecek olursa, bu genellikle diğerlerinin söyle-

diklerine yaptığı bir yorumdan ibaret olurdu. Beba o ufak tefek kadının, meşe kadar güçlü olduğunu düşünürdü. Unuttuğu eski bir olayı anımsıyordu şimdi. Bir keresinde Pupa'yı görmeye gittiğinde kapısı açık ve içeri girdiğinde onu yere çökmüş ağlarken bulmuştu. İç karartıcı bir görüntüydü, Beba parmaklarının ucuna basarak dışarı çıkmak, bir başkasının acısından kaçmak istemişti. Her şeye katlanabilme yetisine sahip olduğumuzu ilk kez o zaman anlamıştı. En nihayetinde o da hastanede kendi payına düşeni almıştı – yarılmış karınlar ve açılan bağırsaklar – her şeye dayanılabilirdi; kabul etmesi çok zor olan bir tek şey vardı: Acı çeken birinin görüntüsü, ruhun sidik gibi durdurulamaz bir şekilde vücudun dışına aktığını görmek. Böyle bir manzara karşısında boa yılanı gören tavşan gibi hipnotize oluruz. Beba tek kelime etmeden yere oturdu, ayaklarını uzattı, Pupa'yı kucağına alıp, bir yastıkmış gibi kendine çekerek hem kolları hem de bacaklarıyla sardı ve kim bilir ne kadar zaman sessizce ve birbirlerine iki kaşık gibi yapışmış bir şekilde otırdular. Sonrasında bundan hiç bahsetmediler, Beba sormadı, Pupa da neyle ilgili olduğunu hiçbir zaman anlatmadı. Belki özel bir şey değildi. Belki üzüntüsü bir anda yükselip kılçık gibi boğazına takılmıştı. Beba öksürerek çıkarmasına yardım etmişti. Hepsi o kadardı. Yaşlandıkça daha az ağlarız. Ağlamak enerji ister. Yaşlılıkta ne ciğerlerin, ne kalbin, ne gözyaşı kanallarının, ne de kasların büyük bir kederi kaldıracak gücü vardır. Yaşlılık bir tür doğal sakinleştiricidir, belki de bu, bizzat yaşlılığın bir talihsizlik olmasından dolayıdır.

"Nereden bileyim? Kötü bir anneydim. Kendi hayatımı amaçsızca harcadım. Büyük anne olmak için yeterli değilim," dedi Beba.

"Etrafına bir bak da kaç kişinin sana bel bağladığını gör!"

"Ne demek istiyorsun?"

"Oğlun, mesela, sana güvendi! Zarlar istediğin gibi geldi! Rahmetli arkadaşın da sana bir şans verdi. Ben de şu anda konuşurken

bahsimi senin üstüne koyuyorum. Aslına bakılırsa yalnızca küçük bir madeni para bu, ama yine de senin üstüne koyuyorum, başka birine değil."

"İyi bir adamsın, Arnoš."

"Belki de, ama kötü bir kocayım, kötü bir babayım ve kötü bir büyük babayım. Hayatım boyunca tek umursadığım şey kadınlardı. Sersemin tekiyim canım. Ama yine de şanslıyım. Benim yaşımda çok az kişi bunca lüksü karşılayabilir."

"Bilmiyorum. Yetmiş yaşındayım; hayatım boyunca mantıklı hiçbir şey öğrenmedim. Bazen en iyisinin kendimi öldürmek olacağını düşünürüm..." diye mırıldandı Beba düşünceli bir şekilde.

Arnoš ona baktı ve neşeyle şöylé dedi:

Her şeyi bitirmek istiyorsan, bunu şık bir şekilde yap:
Arkanda karamsarlık ve acı bir tat bırakma.
Özenle seç, sanki bütün mesele iyi şarap seçmekmiş gibi:
Geride kalanlar, yüce bir şeyle karşılaştıklarını bilsinler.

Her şeyi bitirmek istiyorsan, bunu şık bir şekilde yap:
Diğerleri çok eğlendiğini, hayatının ziyan olmadığını bilsin.
İpekten yapılma bir ip seç, şafak vaktinden önce,
Hava süt gibi pürüzsüz olduğunda ve çiy, otları mücevherlerle donattığında.

Her şeyi bitirmek istiyorsan, bunu şık bir şekilde yap:
Suları büklüm büklüm ve dantel gibi olan, pırıl pırıl bir şelale bul,
Kokuları saatlerce kalan çiçekler serpiştir,
O an sana güç vermesi için yanında tatlı bir şey götür,
Nefes al ve ok gibi dal sulara, en zarif şekilde
En mutlu gülümsemeni takınarak, dar kapıdan dürüst bir şekilde geç.

"Kim yazdı bunu?"

"Ben yazdım. Bir yığın değersiz mısra yazmışlığım var. Şiir okumanın cazibesine fazla kapılmadan kadehlerimizi tokuşturalım ve bu güzel gece ile önümüzdeki aydınlık, güneşli sabaha içelim!" dedi Arnoš Kozeny sevinçle.

Peki ya biz? Hayat sık ağaçlar ve dikenli çalılar arasından geçerken tökezler; hikâye ise hep yüksekten uçar.

6.

Genç adam ve kız parktaki bir bankta, onları dallarıyla yeşil bir taç gibi saran büyük kestane ağacının altında oturuyorlardı. Çevredeki çimenler nemli ve yumuşaktı. Sanki işaretlerini hiç kimsenin deşifre edemediği alışılmadık bir pagan ritüel için hazırlık yapılıyordu. Kuşlar tüylerini döküyor, her yana bırakıyorlardı. Uzaktan bakıldığında banktaki genç çift tüylü bir ağ ile, büyük bir "düş kapanı"yla korunuyormuş gibi gözüküyordu. Kestane ağacının kalın dalları arasına gizlenmiş kuşlar, insanların cıvıltılarını dinlemek için kendi şarkılarına ara vermişlerdi.

"Sen benin pudingimsin, meyveli pudingim..."

Genç kız soluk almadan dinliyordu ama bakışlarını ayaklarına doğru yöneltmişti, ara sıra bir ayağıyla ötekini kaşıyordu.

"Sen benim peşmelbamsın, Alpine kremam, yabanmersinli İngiliz kremam, bezem, çikolatalı ekler pastam, choux chantilly'im, kirsch bûchette'imsin ... Benim kirsch puff'ımsın."

"Ne?" dedi kız neşeyle gülerek.

"Sen benim croque–en–bouche'm, brioche'um, brioche au sucre'm, bademli kurabiyem, şam baba tatlım, bisküvim, Savoy bisküvim, profiterolümsün," diye fısıldadı Mevlo, genç kızın portakal kabuğu gibi pembe kulağına.

"Ah, Mellov ..." diye fısıldadı kız, yuvarlak bedeni sarhoş edici ürpermelerle titreyerek.

"Mevlo..." Mevlo onu düzeltti.

"Mellov..." diye yineledi kız, Mevlo'ya kocaman gözleriyle bakıyordu.

"Adım Mevlo..." diye tekrarladı Mevlo, o iki yeşil havuza dalarak.

"Mellov..." dedi kız tatlılıkla.

"*OK, mala moja, vidim da mi to* nećeš *naučit* ..."[1] Mevlo pes ederek iç çekti.

Otelin tatlıcısından bir menü almış ve tüm geceyi keklerin ve tatlıların isimlerini öğrenerek geçirmişti. Bu ona verilebilecek en zekice tavsiyeydi. Tavsiyeyi veren Arnoš Kozeny'ydi.

Umutsuzluk içinde İngilizce konuşamadığını ve kıza onunla ilgilendiğini nasıl açıklayabileceğini bilmediğini söylediğinde, Arnoš Kozeny, "Sevgili genç adam, İngilizce konuşamaman bir avantaj. Çünkü konuşabilseydin bir hata yapabilirdin. Oysa şu durumda kimyasal formüllerden de bahsetsen araba parçalarından da bahsetsen ne dediğinin bir önemi yok. Hem zaten aşkın ilk safhasında çiftler konuşmazlar. Ötüşürler..."

"Kuşlar gibi mi?"

"Kuşlar gibi oğlum..." dedi Arnoš Kozeny gizemli bir şekilde, şunu da ekledi: "Yalnızca ötüşmekle kalmazlar, bunun dışında tüyleri dört bir yana uçuşur."

"Sen benim trüf çikolatam, karaorman pastam, gâteau basque'ım, guadeloupe'um, yüz meyveli nian gao'm, Vassilopitta Efkoli'm, tremolat'ım, black devil'ım, ganaj giandujam, Sacher turtam, karamelim, badem ezmem, marquise'im, mus şokolam, tutku meyveli kremam, meyvem, tutkumsun..."

"Ah, Mellov

"Sen benim küçük strudel'ım, truffle'ım, fudge'ımsın ..."

1 "Peki, küçüğüm, görüyorum ki hiç öğrenemeyeceksin." –çn

"Mayıştım..."
"Ah, Rosie, Ružice, minik gülüm, gül goncam..."

Genç adam ve kız aşk cıvıltılarına öyle kaptırmışlardı ki kendilerini, hafif bir rüzgârın çıkıp da çimenlerin üstündeki tüyleri kaldırdığını fark etmemişlerdi. Yaşlı kestane ağacının dalları hışırdadı ve tüyler havada uçuştu.

Bu cumartesi sabahında bile resepsiyonist Pavel Zuna otelin ılık havuzunda egzersiz yapmayı ihmal etmemişti. Bunda özellikle, babasının bağlantıları sayesinde aylık stajını olası en iyi yerde, Grand Otel'de yapan ve Fizyoterapi Okulu'na giden genç bir öğrenci olan Jana'nın yardımının payı vardı.

Güzel Jana'nın kontrolünde egzersizlerini söz dinler bir şekilde yapıyordu. Bir–iki–iki–iki–iki–üç... Zuna'nın durumu geçen birkaç gün içerisinde önemli ölçüde düzelmiş ve kısa bir süre öncesine kadar yay gibi gergin olan o sinir gevşemişti. Küçük havuzdaki ılık suların içinde Pavel Zuna, tecrübeli bir otel görevlisi olarak, müstakbel otel görevlisine onay veriyor, şu lafını yineleyip duruyordu:

"Vy jeste velice talentovana, Jano, velice talentovana..."[1]

Cumartesi sabahı, Arnoš Kozeny otel lobisindeki bir koltuğa yayılarak oturmuş kapuçinosunu yudumluyor, purosundan dumanlar üflüyor ve gazetesine göz atıyordu. İki gün önce H5N1 virüsüne rastlanılan Norin yakınlarındaki iki çiftlikte başarılı dezenfeksiyon önlemleri alındığı ve 70.000 tavuğun itlaf edildiği haberi dikkatini çekmişti. H5N1 virüsüne haziran sonunda Almanya ve Fransa'da rastlanmıştı ve bu ülkelerin hükümetleri gerekli önemleri almıştı. Çek Veteriner Servisi sözcüsü Josef Duben, bu çiftliklerde o ana kadar, hastalığa yakalanan çoğu Asyalı, üç yüz kişiden iki yüz kadarının ölümüne sebep olmuş H5N1 vi-

1 "Çok yeteneklisin, Jana, çok yeteneklisin..." –çn

rüsüne rastlanmamış olmasına rağmen, 72.000 tavuğun daha itlaf edildiğini açıklamıştı. Kurbanların arasında bir tane bile Avrupalı yoktu, dolayısıyla hiç Çek de yoktu; Çek Veteriner Servisi, 72.000 tavuğun daha itlaf edilmesine sadece önleyici bir tedbir olarak karar vermişti. Avrupa Birliği'nin itlaf edilen kuşlar için ödediği tazminat 1,5 milyon avroyu buluyordu...

Arnoš Kozeny yüzünde sıkılmış bir ifadeyle gazetesini katladı ve Norin'de yaşayan, bahçeli küçük bir evi olan ilk karısı Jarmila'yı düşündü. Bir yıldan fazladır görüşmemişlerdi ve bu onu aramak için bir fırsat olabilirdi. "Ölüm Meleği'nin ayak seslerini duyduğun zaman bana telefon edeceksin. O zaman gömülmek için bana geleceksin orospu çocuğu, çünkü bunu yapacak başka hiç kimse olmayacak!" Jarmila şikâyet etmeye eğilimliydi. Kim bilir belki de haklıydı, hem zaten hiçbir zaman yanılmıyordu. Üç küçük kanişle otel lobisinde yürüyen orta yaşlı bir kadını fark ettiğinde, gitme vaktine daha var diye düşündü Arnoš Kozeny. Yaşlı bir savaşçı gibi kendiliğinden omuzlarını dikleştirdi ve midesini içeri çekti, bunun gibi stratejik durumlar için sakladığı maskesini –cinsel arz talep savaşıyla az çok ilgili bir gazinin maskesini– yüzüne taktı ve keyifle purosunu içti.

O cumartesi sabahı Mevludin, odasına giren parlak güneş ışınlarıyla uyandı. Bakışları, Rosie'nin bir kaplanın gözü gibi parıldayan minik çillerle kaplı omzuna yöneldi. Rosie yanında yatıyor, başparmağını emerek huzurlu bir şekilde uyuyordu. Mevludin şefkatle başparmağını ağzından çekti. Genç kız biraz kıpırdadı ve dudaklarını birleştirdi.

"*Lijepa si mi ko jaje od prepelice,*"[1] diye fısıldadı Mevludin, genç kadına şaşkınlıkla bakarak. Sonra kalkıp perdeleri çekti. Tekrar

1 "Bıldırcın yumurtası kadar şirinsin." –çn

yatağa girdi, derin bir nefes aldı ve ellerini kızın bakır renkli, güzel saçlarına daldırdı...

"Ah, Mellov..." diye fısıldadı genç kız uykulu bir şekilde.

Cumartesi sabahı Grand Otel gün ışığına boğuldu. Marlena adındaki birini azarlayan boğuk bir erkek sesi geldi –sesin sahibinin önceki gece ses tellerini alkolle iyice ıslattığı anlaşılıyordu: "*Marlena, yesli ty menya pokinesh, ya tebya ubyu, chestno, ty ne smeysya, ya tebya, suka, ubyu, ty tolko smotri, slyshysh, ...*"[1]

Cumartesi sabahı Narin, Dümdüz ve Dr. Janek Topolanek, otelde çalıştıkları için daima girebildikleri süitin büyük yatağında, simetrik bir şekilde uzanıyorlardı. Küçük meyve sinekleri başlarının etrafında uçuşuyordu. Bir an Dr. Topolanek dayanılmaz bir şekilde idrarını yapma ihtiyacı duydu ama tuvalete gitmek için ayağa kalktığında belindeki korkunç bir ağrıyla iki büklüm oldu. Doktor bağırdı ve kesilen bir ağaç gibi yatağa geri düştü. Narin ve Dümdüz uyandılar.

"Ne oldu?"

"Belim ağrıyor!"

"*Lumbago!*" dedi Dümdüz sakince.

"Bir cadının işi!" dedi Narin.

"Ne yapacağız şimdi?" diye inledi Topolanek, aslında onu nelerin beklediğini gayet iyi biliyordu.

"Dinlen!" dedi Dümdüz, esneyerek.

"Belki bir Voltaren iğne yapılabilir," dedi Narin, o da esniyordu.

Kızlar, Dr. Topolanek'e sarılıp tekrar uykuya daldılar.

Dr. Topolanek onların ilgisizliğine kızmaya fırsat bulamadı, çünkü obsesif bir şekilde tek bir şey düşünüyordu – nasıl işeyeceğini. Elinden bir şey gelmeyince bağırdı:

1 "Marlena, beni terk edersen yemin ederim seni öldürürüm, gülme, öldürürüm diyorum, kaltak, lafımı iyi dinle, seni uyarıyorum..." –*çn*

"Bana biiir şiişee laaazıııım!"

Cumartesi sabahı David'in arabası ünlü kaplıca şehrinden ayrıldığında, gökyüzü mavi, çimenler yeşildi, ağaçlar sık dallarıyla koyu gölgeler oluşturuyorlardı ve iri, siyah kargalar bu gölgelerin arasından, görünmez iplerin üstünden atlıyorlarmış gibi oradan oraya sıçrıyorlardı. David tuhaf durumlardan oluşan bu kördüğümü; insanların yaşamlarını, Asya'nın, Pupa'nın, Kukla'nın ve Beba'nın yaşamını; onu Beba'nın oğlu Filip'e götüren rastlantısal olaylar zincirini; daha sonra da kendi yaşamını düşündü. Hepsi birbirini bir an için mıknatıs gibi çekmişti. Pupa'yı düşündü. Hayatlarımız farklılık gösterir; çoğumuz bayağı hayatlar yaşarız ama en azından şu ünlü trenden inme metaforu bir şekilde önceden hesaplanmalı ve hiç değilse iniş ânı bayağı olmasın diye uğraş verilmelidir. Dünyaya gelişimizden sorumlu değiliz ama belki de gidişimiz için sorumluluk alabiliriz. Son anda, Pupa önüne konmuş olan topu fırlatmıştı (David de üzerine düşen görevi yerine getirmişti) ve bu küçük top ilk önce beklenen yöne doğru havalanmıştı – torunlarına, Zorana ve Asya'nın çocuklarına doğru – ama ardından, yani en sonunda, hiç kimsenin beklemediği bir yöne doğru ve daha da önemlisi, daha canlı ve faydalı bir şekilde dönmesine sebep olacak bir yere yuvarlanmıştı: Kukla, Beba ve Vava'ya doğru.

Ne kadar müthiş bir genç adam diye düşündü Kukla, arabanın arka koltuğunda ayaklarını rahat bir biçimde uzatırken. David hem her şeyi organize etmişti hem de şimdi onları Zagreb'deki evlerine arabayla götürüyordu. Pupa ise bu sırada yumurtasında Prag'dan Zagreb'e uçuyordu ve havaalanında cenaze görevlileri tarafından alınıp, morga götürülecekti. David bunu da düşünmüş, Pupa'nın cenaze törenini planlamıştı: İki gün içinde gerçekleşecekti. Gerekli adresleri internetten bulmuş ve her şeyi birkaç telefon görüşmesiyle halletmişti. Pupa'nın, Kukla ve Beba'ya bı-

raktığı para, adlarına açılan yeni müşterek hesaba çoktan aktarılmıştı. Kumarda kazanılan para da, Beba'nın ısrarıyla bu müşterek hesaba yatırılmıştı. Tüm evraklar imzalanmış, hiçbir detay atlanmamıştı. Vava'nın eğitimi için ayrılan parayla özel bir hesap açılmıştı. Geri kalanı ise Beba ve Kukla'ya bırakılmıştı, bunun yanı sıra David her zaman yardıma hazır olacağına dair söz vermişti.

Kukla arabanın camından, çırpılmış yumurta akı gibi beyaz ve hafif olan bulutları izliyordu. Düşüncelerini bir kez daha yapması gereken şeyler listesine yöneltmişti. Yeni bir bilgisayar alması ve okul aramaya başlaması gerekiyordu. En iyi okulların hangileri olduğunu öğrenmesi zor olacaktı. Belki de Vava bale okuluna, müzik okuluna ya da buz pateninė gitmek isteyecekti, ah ne kadar çok şey var! Kukla evini satıp tüm parasını bir yerde toplamaya karar verdi; sonra o ve Beba her şeyi sil baştan konuşabilirlerdi – ne, nasıl ve ne zaman. Çünkü Vava'ya ne kadar bakabileceğini biliyordu. Eğer kıza kalıtım yoluyla şanslı genler geçtiyse – ki ona öyleymiş gibi geliyordu – bir süre daha hayatta olacak ve yeni, harika, eşi benzeri olmayan bir göreve yoğunlaşacaktı – Vava! Vava'nın halası olacaktı, Vava'nın halası Kukla. Ama etraflıca düşündüğünde belki de onun ve Beba'nın her şeyi önceden planlaması o kadar da önemli değildi. Belki de Vava'ya onu bilge kılacak, dünyadaki hiçbir okulun veremeyeceği farklı bir şeyler aşılamalıydılar.

Beba da kafasında bir liste yapıyordu. Her şeyden önce kendisine bakacak ve ihmal ettiği vücudunu biraz harekete geçirecekti. Vücuduna ihtiyacı olacaktı – Vava için. İşte, birdenbire her şey kristal kadar netleşmişti. Ehliyetini yenilemesi gerekecekti – onu da göz ardı etmişti – ve yeni bir araba alacaktı. Yoksa Vava'yı yuvaya, okula, canı isterse baleye ve eğer isterse müzik okuluna ve gitmek isterse yabancı dil kurslarına kim arabayla bırakacaktı? Belki Beba bir Çince kursuna kaydolabilirdi? Aslında Vava tek

kelime Çince bilmiyordu ama ya bir gün anavatanı Çin'i görmek isterse? O zaman Beba'nın eşlik etmesi gerekecekti ve Çince bilmesi işlerine yarardı. Geri döner dönmez küçük apartman dairesini satıp, bütün parasını aynı yere koyacak ve Kukla'yla meseleyi konuşacaktı. Oturup enine boyuna tartışacaklardı. Kesinlikle ortaklaşa bir ev, içinde meyve ağaçları olan, geniş bahçeli güzel bir ev almaları gerekecekti. Gölge olsun diye büyük bir ceviz ağacı da bulunmalıydı. Pupa'nın ağacı olacaktı bu, hem zaten tüm bu işleri başlarına açan o yaşlı cadıydı. Dahası, Vava'ya ahududu reçeli yapmak için bahçeye ahududu ekeceklerdi. Bahçede köpek, tavşan, kaplumbağa, kirpi ya da Vava'nın istediği başka bir hayvan için ufak bir kulübe olacaktı. Bunun dışında bahçede Vava ve gelecekteki arkadaşları çizim yapmayı öğrensinler diye küçük bir atölye olacaktı ve kim bilir belki de kendisi gençlik hayallerine geri dönecek ve en sonunda gerçek anlamda resimler yapmaya başlayacaktı. Beba aman nazar değmesin diye düşündü: Sıhhati yerinde olsun da Vava'nın ortaokula başladığını görebilsin. Vava ders çalışacak, onlar ise en iyi üniversiteyi seçmesinde yardımcı olacaklardı. Diğer yandan, durup düşündüğünde kendisinin de üniversite mezunu olduğunu ve bunun pek de bir şey kazandırmadığını gördü. Belki Vava'nın çok başka ve daha önemli şeyler öğrenmesi gerekliydi. Hayat gizli Paskalya yumurtalarıyla dolu, uçsuz bucaksız bir bahçeydi. Kimileri sepet sepet toplarken kimileri bir tane bile bulamaz. Belki de Vava'ya öğretmeleri gereken şey buydu: Nasıl avcı olunacağı, nasıl mucizeler avcısı olunacağıydı. Hiçbir şeyi es geçmemeyi, her saniyenin keyfini çıkarmayı öğretmeliydiler, çünkü hayat bize bedava verilen tek şeydir. Beba birden oğluna karşı müthiş bir minnettarlık hissetti. İçinde yıllar yılı kapalı tuttuğu tüm o çekmecelerin açıldığını hissetti ve artık rahat bir şekilde nefes alabiliyordu. O anda diğer her şey önemini yitirmişti, önemli olan tek şey bu büyüleyici varlıktı. Ah o minik yanakları, sık ve dingin kirpikleri, kanatlara benzeyen o kaşları ve nefesi, ah Tanrım, o tatlı çocuğun nefesi...

"Sence de Filip'e biraz benzemiyor mu?" diye fısıldadı Beba.

"Elbette, elbette benziyor..." dedi Kukla, oysa Filip'i hiç görmemişti, fotoğrafta bile.

Kukla arabanın camından bakarak, yavaş yavaş akan manzarayı izliyordu. Gökyüzü mavi, çimenler yeşildi, ağaçlar sık dallarıyla koyu gölgeler oluşturuyorlardı ve iri, siyah kargalar bu gölgelerin arasından adeta görünmez iplerin üstünden atlıyorlarmış gibi oradan oraya sıçrıyorlardı. Bulutlar ise sanki çırpılmış yumurta akı köpüğü gibi gökyüzünden taşıyordu.

Vava, kollarında köpek yavrusuyla Pupa'nın botuna kıvrılmış uyuyordu. Bottan ufacık elini çıkardı, Mevlo'nun verdiği tahta kaşığı sıkıca tutuyordu. Sonra bir an Beba ve Kukla'nın düşüncelerinin kendi üzerinde yoğunlaştığını hissetmiş gibi kıpırdandı, minik burnunu boşta kalan eliyle kaşıdı ve tekrar uykuya daldı. Beba ve Kukla, tüylü botun yanlarını koruyup kollayan bir tavırla okşadılar ve hayallere daldılar...

Peki ya biz? Görevimiz tamamlandı, acı tatlı bir başarı ama ikramların bini bir paraya: Kızarmış tavuklar ansızın peyda oldu; butlar bizim için, kemiklerse size! Asma dalından şarap içmek için oradaydık: Kupadan içen Pupa, sürahiden içen Kukla, içki matarasından içen Beba ile birlikte – görevimize kadeh kaldırdık. Onları burada bırakmalı ve mutluluk dilemeliyiz! Şayet daha fazlasını isteyecek olursanız, kapımızı çalmayın!

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Eğer Çok Şey Biliyorsan, Çok Erken Yaşlanırsın

Slav Folklor Araştırmaları
Joensuu Yliopisto, Joensuu Universitesi
Posta kodu III
FI–80101 Joensuu
Finlandiya

Sevgili Editör,

İtiraf etmeliyim ki mektubunuzu alınca çok şaşırdım. Folklor Araştırmaları alanındaki onca mükemmel akademisyenin arasından beni nasıl seçtiğinizi bilemiyorum. Bu üniversiteye yakın zamanda katıldım ve henüz ne burada ne de uluslararası akademik çevrelerde, adım dikkatinizi çekecek bir üne sahip. Elbette bana danıştığınız için memnun oldum ancak daha ileri gitmeden uyarmalıyım; uzmanlık alanım Slav folkloru, mitleri ve ritüel gelenekleri olsa da, bu beni hiçbir şekilde sizin konunuzda bir uzman yapmıyor. İkinci olarak, "çocuk doğumuyla ilgili popüler Bulgar inançları" hakkında bir kitabı tamamlamam için üzerimde büyük bir baskı var; maalesef sorularınızı cevaplamaya dilediğim kadar vakit ayıramayacağım. Bununla birlikte yeteneğime güven duymanız beni onurlandırdığı ve bu iletişimi (kim bilir, belki tesadüften öte bir şeydir!) de sürdürmek istediğim için göndermiş olduğunuz taslağı zevkle okudum. Metnin kısalığının, aldığım keyfe keyif kattığını itiraf etmeliyim.

İlişikteki mektubunuzdan anladığım üzere, yazarınız Baba Yaga söylencesine dayanan bir metin hazırlamayı amaçlamış. Bu arada sizin Baba Yaga hakkında "hiçbir fikrinizin olmadığını" açıkça ifade etmiş olmanız, beni duygulandırdı. Ancak Baba Yaga'nın

bir Oprah Winfrey ya da Prenses Diana olmasa da, hiç bilinmeyen, önemsiz bir varlıkda olmadığını görmek için İnternette biraz gezinmelisiniz. Kuzey Hollanda'da Şamanist bir grup, Polonya'da masa lambası satan bir dükkân, Leh–Amerikan bir dergi (*Baba Yaga'nın Köşesi*), Almanya'da hasta ve yaşlılar için bir ev, bir aile oteli ve bir dil okulu onun adını almış. Restoranlar, pastaneler ve sağlıklı yiyecekler satan dükkânlar Baba Yaga ismini çekici bulmuş gibi; Baba Yaga'nın kendi yemek tercihlerini düşündüğümüzde bu durumun komik bir yanı da bulunmuyor değil. Birkaç spor salonu da onun adını taşıyor, belki de sahipleri Baba Yaga'nın "yoga" ile bir bağlantısı olduğunu düşündüğü için?! "Baba Yaga" adında bir Alman dikimevi, Hollandalı bir "tinsel internet sitesi" (ilgilenenler oradan kristal küreler ve çaydanlıklar satın alabiliyor) ve yine Hollandalı bir kadınlar korosu topluluğu var. Baba Yaga, tiyatro kumpanyalarına, pop gruplarına, sanat projelerine, film yönetmenlerine, bant karikatürlere, animasyonculara, çizgi romanlara, resimsiz kitaplara, korku sitelerine, porno sitelere, bloglara ve reklamlara sanatsal bir ilham kaynağı olmuş. Örneğin Porsche Carrera GT için Sırpça bir reklam sloganı var: "Yolların Baba Roga'sı" – Baba Roga, Rusça Baba Yaga'nın Sırpça'daki karşılığıdır.

Adının geniş bir şekilde kullanılmasına ve istismar edilmesine rağmen, Slav olmayan ortalama okur, Baba Yaga hakkında pek bir şey bilmez. Çoğu Slav okurun tek bildiği ise onun küçük çocukları kaçıran, çirkin, yaşlı bir kocakarı olduğudur. Bu da beni tam olarak ikimiz için de sorun olan noktaya getiriyor. Siz, alçakgönüllü bir şekilde hiçbir fikrinizin olmadığını ifade ediyor ve yazarın metni ile Baba Yaga miti arasındaki benzerlikleri açıklamamı istiyorsunuz. Bu durumda kabul edersiniz ki bana verdiğiniz görev hiç kolay değil.

Yanıtımı mümkün olduğu kadar açık ve yalın tutmam gerekir-

se, bir çeşit "Yeni Başlayanlar İçin Baba Yaga" –Slav mitolojisiyle bağlantılı temalar, motifler ve söylencelerle ve dolayısıyla da "babayagaloji" ile ilgili kısa bir açıklamalı sözlük– derledim. Bu noktada size Slav mitolojisinin yalnızca koşullara bağlı olarak "Slav" olduğu gerçeğini hatırlatmam gerekiyor. Mitler, efsaneler ve sözlü gelenekler virüs gibidir. Benzer "hikâyeler" her yerde– Slav ormanlarında, Afrika çöllerinde, Himalayalar'ın eteklerinde, Eskimo iglolarında – vardır ve bizim zamanımıza, kitle kültürümüze, TV dizilerine, bilimkurgu dizilerine, İnternet forumlarına ve video oyunlarına, Lara Croft'a, Vampir Avcısı Buffy'ye ve Harry Potter'a sızar.

"Yeni Başlayanlar İçin Baba Yaga"nın bir derleme olduğunu belirtmeme bile gerek yok, çünkü zaten biz akademisyenlerin yaptığı şey derlemeden ibarettir. Şu eserlerin, açıklamalı sözlüğümü hazırlarken çok değerli yardımları oldu: *Ansiklopedik Slav Mitolojisi Sözlüğü* (*Slavjanskaja mifologija, Enciklopedicheskij slovar*), dünya mitleri üzerine iki ciltlik Rusça ansiklopedi (*Mify narodov mira*), Vladimir Propp'un iyi bilinen çalışması *Halk Masalının Tarihi Kökenleri* (*Istoricheskie korni volshebnoj skazki*), çeşitli akademik araştırmalar ve eleştiriler (örneğin mükemmel bir çalışma olan *Slav Kültürünün Kodları / Kodovi slavenskih kultura*), Baba Yaga hakkındaki en yeni ve en kapsamlı araştırma olan ve Andreas John'un yazdığı *Baba Yaga: Rus Halk Masalındaki Müphem Anne ve Cadı*, Marina Warner'ın her daim ilham veren kitapları. Sizi akademik referanslarla yormayacağım ama gerek duyduğunuz takdirde daha kapsamlı bir bibliyografya sunabilirim.

Şimdi her şeyin nasıl durduğuna bakalım. İlk olarak: Eseri kaleme alan bir 'yazar' ve edebiyatta her türlü yorum "yasal"dır. Daha iyi ve daha kötü edebi yorumlar yoktur, sadece iyi ve kötü kitaplar vardır. İkinci olarak: Mitler *mem*'dir, evrimci biyolog Richard Dawkins'in tanımına göre "kültürel aktarım birimleri" veya "taklit

birimleri"dir. Mitler kendilerini parçalara ayırırlar, yeni kısımlar ekler, evrilir, değişir, uyarlanır ve yeniden uyarlanırlar. Mitler seyahat ederler; seyahatleri sırasında kendilerini yeniden anlatır ve "tercüme ederler" Varış yerlerine asla ulaşamazlar, sonsuza dek değişime ve tercümeye özgü bir durum içinde hapistirler. Genellikle tüm detayları belirli, tek bir mitik öykü yoktur: Yalnızca çeşitli varyasyonları mevcuttur. Bu durum Baba Yaga öyküsü için de geçerlidir. Üçüncü olarak: Yazarınızın metninde Baba Yaga'ya açık göndermelerin bulunmaması, kısmen Baba Yaga figürünü, onun muğlâk karakterini ve gücünü çevreleyen karmaşık durumdan, kısmen de popüler batıl inançlardan kaynaklanmaktadır. Slav'lar için olduğu kadar diğer halklar için de isimlerin söylenişi tabularla sarılıdır. Yazarınızın Baba Yaga ismini "gizlice" ele alması, cadılar ve büyücülükle ilgili folklorik tabulardan kaynaklanmış olabilir.

Mesela Karadağlılar, cadı arayan kişinin cezalandırılacağına inanırlar. İşkenceden kaçan İsa'nın yaşlı bir cadının yanına sığındığına ve onu şu sözlerle kutsadığına dair bir efsane yaymışlardır: "Her kim seni ararsa bu işte başarısızlığa mahkûm olacaktır." Bunu, cadıların kimliklerinin tespit edilemediği çünkü *İsa'nın, işkenceciler onu Yahudiye'de yakalamaya çalıştıklarında bir cadının yanına saklandığı, cadının onu ele vermediği ve yaptıkları herkesten gizli kalsın diye cadıyı kutsadığı* rivayeti izler. (Bunlar Tihomir R. Đorđević'in *Yaygın Gelenek ve İnanışımızda Cadılar ve Periler / Veštica i vila u našem narodnom predanju i verovanju* kitabından.)

Kısacası Baba Yaga yardımcı bir rol üstlenir ancak masaldaki müdahaleleri çok önemlidir. Öyküdeki rolünden ve diğer karakterlerle olan ilişkisinden bahsetmeden, hakkında bir şey söylemek zordur. Baba Yaga'nın masallardaki rolü değişkenlik gösterir: Bazen ana karakterin amacına ulaşmasına yardım eder, bazen de yoluna engeller koyar. Sonuç olarak sizi mitik Baba Yaga figürü

hakkındaki temel "gerçekler"e yönlendirmek için elimden geleni yapacağım: Kimdir, nerelidir, nerede yaşar, neye benzer, ne yapar vb. Sonrasında size gereksiz –kapsamı çok geniş ve aslında sıkıcı– görünebilecek detaylardan bazılarının üzerinden geçeceğiz. Ancak sizi temin ederim ki her ayrıntı Baba Yaga bilmecemizde bir yere sahip. Yazı boyunca dikkatinizi Baba Yaga ile yazarınızın ikili kurgusu arasındaki önemli bağlantılara çekeceğim. Açıklamalarımın amacı yorumlarda ya da değerlendirmelerde bulunmak değil, bunlar "Düşünceler" kısmı içerisinde ayrı maddeler hâlinde kendilerine yer bulacaklar. Bu "düşünceler"im kişisel müdahaleler olarak görülmelidir ve size herhangi bir yükümlülük getirmez. Aslında burada yazılan hiçbir şey size bir yükümlülük getirmez.

Aşağıdaki metni anlamlar ormanından geçen bir patika, diğer bir deyişle tersyüz edilmiş bir masaldan geçen patika olarak düşünmenizi rica ediyorum. Patikayı mümkün olduğu kadar kolay bir şekilde oluşturmaya gayret edeceğim (çünkü benim işim ormanda gezinerek, her çalının altına göz atmakken, sizin işiniz oradan geçmektir). Sizden tek istediğim biraz sabırlı olmanız. Neden? Çünkü yalnızca sabırlı ve sebatkâr kahramanlar –yedi dağ ile yedi denizi aşmaya ve üç çift demirden ayakkabı giymeye hazır olanlar– hikâyenin sonunda bir ödül bekleyebilirler. Sizi bekleyen bu mudur, bunu söyleyemem; keşfetmek size kalmış.

En derin saygılarımla,

Dr. Aba Bagay

YENİ BAŞLAYANLAR İÇİN BABA YAGA

BABA

Baba[1], Hint–Avrupa kökenlidir ve oradan çok sayıda dile yayılmıştır. Slav dillerinde baba'nın asıl anlamı yaşlı kadın, büyükanne ve hanımdır. Rusça'da ve diğer Slav dillerinde günlük konuşmada baba herhangi bir kadın anlamına gelebilir (örneğin *horoshaya baba*, güzel kadın). Baba evli bir kadın olabilir (mesela *moja baba*, karım). Baba, kötü karakter özellikleri olan bir kadın da olabilir: Şırfıntı, dedikoducu, huysuz, dırdırcı, cadaloz. Baba, argoda korkak, ödlek adam anlamına da gelmektedir. *Babica* ebe demektir ve *babinje* kelimesi buradan gelir, anlamı doğum sonrası dönemdir. Ayrıca Slavlar baba kelimesini mitik kadın karakterler, özel günler, atmosferik ve astronomik olaylar, hastalıklar vesaireden bahsederken de kullanırlar.

Dişi iblislere sıklıkla baba denir. Çarşamba Anne (*baba Sereda*) tezgâhlarındayken dokumacılara göz kulak olur ve Çarşamba (bu başka bir gün de olabilir) günleri, onları çalışmaktan alıkoyar. Be-

1 Rusça ve diğer Slav dillerinden İngilizce'ye yapılan transliterasyonun güçlükleri konusunda sizi baştan uyarmalıyım. En iyi transliterasyon yöntemi konusunda fikir birliği yoktur ve karmaşanın boyutunun en geniş olduğu yerler – burada da olduğu gibi – Kiril alfabesi (Rusça, Bulgarca vs.) ve Roma ya da Latin alfabesi kullanan dillerde (Hırvatça, Çekçe, Lehçe vs.) yazılmış alıntıların olduğu metinlerdir. Bu özel bir mektup olduğu ve "yalnızca siz göresiniz" diye yazıldığı için, tutarlı bir yaklaşım gözetmedim. Rusça ve Belarusça isimler ve kelimelerin çoğu yerde transliterasyonu yapıldı. Bu basit kurallara uyarsanız diğer Slav dillerini telaffuz etmek sandığınızdan çok daha kolay olur: ś = ş (Mokoś = Mokoş); ć, ć = ç (domaći = domaçi); ż = zh (život = zhivot); j = y (Jaga = Yaga), đ = c (prođe = proce) vs.

yaz Kadın (*Belaja baba*) su cinidir, *Bannaja baba* (*banniha, bajnica, baennaja matushka, obderiha*) ise geleneksel Rus buhar banyosunda (*banya*) yaşayan bir ruhtur. Ukrayna'da Buğday Kadın (*Žitna baba*) tarlaların ruhudur; Vahşi Kadın (*Dika baba*) ise genç adamları yoldan çıkaran dişi cindir. Cadılar, falcılar ve üfürükçülerin tümüne *baba* denir.

Baba **hastalık** isimlerinde de karşımıza çıkar (*babice, bapke, babushki, babuha, babile vs.*). Bulgaristan'da Baba Šarka kızamığın halk dilindeki adıdır. Baba Šarka evsiz, başıboş ve pisboğazdır. Birinin evine girerse orada dokuz gün boyunca hiç kimsenin yemek yapmasına izin verilmez. Sonrasında Baba Šarka hiç misafirperver olmayan o evi terk edip, daha cömert başka bir yer aramaya gider. Baba Drusla ve Baba Pisanka da eve hastalık getirir.

Baba popüler zaman kavramıyla da bağlantılıdır. Baba, Sırp ve Makedon folklorunda ama özellikle Bulgaristan'da Baba Marta yılın üçüncü ayının kişileşmiş hâlidir. Hırvatistan ve Sırbistan'da Baba Korizma (Paskalya öncesi yapılan perhiz) yedi değnekle yürür ve perhizin her haftasında bir değneğini atar. Sırbistan'da Mart ayındaki karlı günlere "baba'nın günleri", "baba'nın tekeleri" ya da "baba'nın yavru keçileri" denir. Romanya ve Ukrayna'da kışın gerçekleşen tüm yağışlardan Baba Jaudocha (Jeudocha veya Dokia) sorumlu tutulur. Kürk mantosunu salladığı zaman kar yağar. Pek çok bölgedeki karnavallarda "babayı yakma" geleneği vardır. Hırvatistan'da yeni yıl onun yerini alsın diye Baba Krnjuša denilen bir oyuncak bebeği yakarak, sembolik olarak yılbaşını kutlarlar.

Slav folklorunda **astronomik ve meteorolojik olgulara** da baba adı verilmiştir. Ay ışığına "Ay Işığı Anne", aya ise "Baba Rüzgâr" denir. "Baba'nın kemeri" gökkuşağı, "babanın darısı" dolu anlamında metafordur. Kötü hava genelde gökyüzündeki "babanın

önlüğü"nden çıkar. Polonya'da insanlar, ayda koyu lekeler olduğu zaman "Baba tereyağı yapıyor" veya "Baba ekmek pişiriyor" derler. Hem yağmur yağıyor hem de hava güneşliyse Polonyalı çocuklar şunu tekrarlayıp dururlar: "Yağmur yağıyor, güneş parlıyor, Baba Yaga tereyağ yapıyor". Kaşubyanlar ilk kar düştüğünde "Yaşlı kadın dans etmeye gitti" derler. Karpatlı çiftçiler yüksek tepelerin ilk karla kaplandığını anlatmak için "yaşlı kadın soğuktan donuyor" derler. Polonyalı çiftçiler kuraklık olduğunda, yaşlı bir cadının meşe ağacında (yani bir kuş yuvasında) çömelip, yumurtaları sıcak tuttuğuna ve yavrular yumurtadan çıkana kadar da kuraklığın süreceğine inanırlar. Bulgar folklorunda baba hem gündüz hem de gece ile aynı anlama gelen ilginç bir kelimedir[1].

Yani, **pek çok şeye** baba denir. Slav hasat şenliklerinde son demete baba denir ve çiftçiler hasat sonunu bu desteye kadın kıyafetleri giydirerek kutlarlar. Slav dillerinde bir tür mantara, bir kelebeğe, iki tür meyveye (armut ve kiraz), (Lehçe'de *babka* denilen) bir tür kek ya da hamur tatlısına ve bir balığa baba denir. Baba kendini dağ, kasaba ve köy isimlerinde de gösterir (Velika Baba, Mala Baba, Stara Baba, Babina Greda vs.). "Baba yazı", uzun ılıman bir sonbahar, pastırma yazı için kullanılan, konuşma diline özgü bir ifadedir.

Çok sayıda Bulgar **deyimi** *baba* kelimesiyle bağlantılıdır. "Babanın bildiği bir tek şey vardır ve onu söyler durur" deyimi, hep aynı şeyi söyleyen kişi için kullanılır. "Babanın zırvaları", "babanın boş lafları": Bunlar saçmalık, aptallıkla eşanlamlıdır. Hırvatların, Boşnakların ve Sırpların dillerinde de benzer deyimler vardır. "Yaşlı kadın keklerini alıp gitti işte", kaçırılan bir fırsat anlamına gelen bir deyimdir. "Baba hayalini kurduğu şeyi ister", açık cinsel imaları olan bir deyimdir ancak 'dervişin zikri neyse fikri de odur'

1 "Ocağa yaklaştıklarında yanlarında iki yumak yün olan iki yaşlı nine gördüler: Biri yünü sarıyor, diğeri ise çözüyordu. Saran gündüz, çözen ise geceydi."

anlamını taşır ki aslında bu Freud'un devinim sürçmesi kuramının popüler karşılığıdır. Biri vaktini boş yere harcar, oyalanır ya da amaçsızca işler yaparsa ona "Yaşlı kadın saçma sapan işlerle meşgul" (*Trla baba lan da joj proće dan*) derler. "Yaşlı kadınlarla kurbağaları" bir araya getirmek (*babe i žabe*), başka durumda hiçbir bağlantıları olmayan şeyleri bir araya getirmek demektir. "Bunu ninem de yapabilir" iş her neyse onu herkesin, hattâ en yetersiz kişinin bile yapabileceği anlamına gelir. "Büyük anne ne derse desin sadece keklerden bahseder", aynı şey hakkında konuşup duran kişi için kullanılan başka bir ifadedir. "Ebe çoksa, çocuk sakat doğar", nerede çokluk, orada bokluk deyimiyle aynı anlamı taşır. Bir başka deyim de şudur: "Ninemin taşakları olsa dedem olurdu". Aynı zamanda *babo* ya da *baba* bazı dillerde baba demektir (Farsça, Arapça, Türkçe, İtalyanca), bunun yanı sıra ailenin yaşlı bir erkek üyesi, herhangi bir yaşlı adam veya kutsal bir adam anlamına da gelebilir.

Etraflıca bakıldığında, Slav dünyasının olumlu anlamda babalarla dolu olduğu görülür! Diğer taraftan, "büyük anneler"i içeren tüm bu çirkin, cinsiyetçi görüşler, atasözleri, deyimler ve inançlar "büyük babalar" tarafından düşünüldü. Elbette onlar daha üstün kısımları kendilerine saklamışlardı.

BABA YAGA

Baba Yaga Rusça, Ukraynaca, Belarusça'daki (Igaya, Iga, Yega, Yagaba, Yagabova, Egabova, Egibitsa, Yegiboba, Yaganishna, Yagivovna, Yagichina–Babichina, Yaga–bura, Egibishna, Yagishna, Yega, Lyaga, Oga, Aga Gnishna, Yagabaka) ve diğer Slav dillerindeki sayısız değişik adlarıyla (Indži–baba, Ježibaba, Jedibaba, Jedubaba, Babaroga) insan biçiminde, dişi bir varlık, kocakarı ile büyücünün birleşimi, bir cadıdır. Adının pek çok yorumu bulun-

maktadır. Bazı yazarlar Jagok, Egga, Iga, Yuga, Yazya, Yaza, Yeza, Yagishna, Ajshi–baba ve benzer isimlerin Eski Slavca'da tek bir kökü olduğunu düşünürler: **Ega** ya da **esa**, Litvanyaca **engti** ve Letonca **igt**'e yakındır, anlamı ise yaklaşık olarak kötülük, korku, kâbus, hastalıktır.

Baba Yaga ormanda, ormanın yakınlarında, tavukayakları üzerinde duran ve olduğu yerde etrafında dönen küçük, daracık bir kulübede yaşar. Onun bir kemik bacağı ("Baba Yaga, kemikli bacak!"), ocağın üstüne dayadığı veya bir sırığa astığı sarkık memeleri, tavana değen uzun sivri bir burnu vardır ve havada bir havan tokmağıyla kürek çekerek dibeğin içinde uçar, izlerini süpürgeyle siler.

* * *

Baba Yaga, folklorik ve mitik–ritüel geleneklerden (Şamanizm, totemizm, animizm, anaerkil düzen) oluşmuş ünik, sözlü–yazılı bir bütündür ve konumu, işlevi ve gücü hikâyeden hikâyeye, bir folklorik bölgeden diğerine, erkek anlatıcılardan kadın anlatıcılara değişir. Baba Yaga farklı zamanlarda farklı şekillerde okunan, üzerinde çalışılan, anlatılan, uyarlanan, yorumlanan ve yeniden yorumlanan bir **metin**dir.

Baba Yaga'nın kökenleri pek açık değildir. Bir teoriye göre Büyük Tanrıça, Toprak Ana'nın ta kendisidir. Bir başkasına göre, Slavların yüce ölüm tanrıçasıdır (*Yaga zmeya bura*); bir üçüncüsüne göre bütün kuşların efendisiydi (bu nedenle kulübesi tavukayakları üstünde duruyordu ve gaga gibi uzun bir burnu vardı); dördüncü teoriye göre Slav tanrıçası Mokosh'un rakibiydi ve zaman içinde büyük bir tanrıçadan erkeksi bir kadına, sonra kuşların ve yılanların tanrıçasına, ardından insan görünümlü bir varlığa dönüşmüş, en sonunda ise dişil özellikler elde etmişti. Kimileri onu anaerkil dönemin kadim tanrıçası Altın Baba ile ilişkilendirir ve kulübesinin altındaki ayaklarını bereket kültünün bir kalıntısı olarak görür.

Baba Yaga eğiren ve dokuyan biri olarak görünür, bu roller her zaman insanın yazgısı üzerinde güç sahibi olmayı sembolize eder (Baba Yaga kahramanlara onları amaçlarına götürecek bir yumak verir) ancak bir savaşçı olarak başının üstünde kılıcıyla uyur ve şövalyelere karşı savaşır (bazen ejderhaların anası olarak karşımıza çıkar). Bazı öykülerde insanları taşa çevirme gücü vardır (Medusa gibi); diğerlerinde doğa güçlerine hükmeder: Rüzgârlara, fırtınalara ve gök gürlemesine (kimi zaman Slav tanrısı Perun ile ilişkilendirilmesi bu yüzdendir). Bu araştırma alanına muazzam katkısı olan Vladimir Propp, Baba Yaga'nın orman faunasının, ölüler dünyasının efendisi ve öğretici rahibe olduğu görüşündedir.

Anlaşılmaz ve kaprisli Baba Yaga, kimi zaman bir yardımcı, kahramana iyilik yapan kimse; kimi zaman ise öç alan, cani; bazen iki dünya arasında bir gözcü, bazen de bir hikâyenin kahramanlarına arabuluculuk yapan kişi olarak karşımıza çıkar. Çoğu yorumcu Baba Yaga'yı, belirli güçlere sahip yaşlı ve çirkin kadınların oluşturduğu kalabalık mitolojik aile içinde, dünyanın her yerine ait mitolojilerde rastlanan taksonomide konumlandırırlar.

Diğer tüm "babalar"la olan ilişkisinin yanı sıra, Baba Yaga kendi adını ve bireyselliğini kazanmıştır. Baba Yaga, Slav dünyasında yaygın olsa bile, "Baba Yaga'nın yaratılışı, mitolojik doğası, masallardaki işlevi ve anlamı son derece karışıktır ve süregelen tartışmayı canlı tutar."[1] Kimi yazarlar Baba Yaga isminin Slav mitolojisinde bilinmediği, onun yalnızca masallar dünyasına ait olduğu kanısındadırlar. Baba Yaga'nın mitolojinin toprağında filizlendiği ancak bir karakter olarak biçim kazanmasının, bu türde yüzlerce öykünün yazıldığı 18. ve 20. yüzyıllarda Rus halk masallarında gerçekleştiği su götürmez bir gerçektir. Baba Yaga, folklor ve mitik–ritüel gelenekler; halk masalları anlatıcıları, folk-

1 K. V. Chistov, Zametki po slavjanskoj demonologii, Baba Yaga. Moskova: Zhivaja starina 1997.

lor araştırmacıları ve yorumcular arasındaki karmaşık ve uzun süreli etkileşimin sonucundan, Hint–Avrupa ile Ön–Hint–Avrupa mitolojilerinin harmanlanmasından ortaya çıkmıştır. Maria Gimbutas, Baba Yaga'yı "Eski Avrupa'dan miras kalan Yunan Athena, Hera, Artemis, Hekate; Romalı Minerva, Diana; İrlandalı Morrígan; Baltık Laima, Ragana; Rus Baba Yaga; Bask Mari ve bereket, refah getiren 'Venüs'lere benzemeyen [...] tanrıçaların" arasına dahil eder. "Yaşam bahşeden ve ölüme hükmeden bu varlıklar, 'kraliçeler' ya da 'saygın hanımlar'dır ve resmen tahttan indirilmelerine, Hint–Avrupa'nın kutsal gelinleri ve hanımlarıyla melezleştirilmelerine rağmen, bireysel inanışlarda çok uzun bir süre böyle kalmışlardır."[1]

BABA YAGA / CADI

Baba Yaga renkli bir karakterdir ve araştırmacılar konumunu tanımlarken temkinli davranırlar. Bazıları yalnızca (Slavlara özgü) bir cadı olduğunu düşünürken bazıları da ona Slav demonolojisinde çok daha karmaşık ve özellikli bir rol atfederler.

İlk olarak **alışılagelmiş** cadılara bakalım: Kim olduklarına, neye benzediklerine ve neler yaptıklarına. Tihomir R. Đorđević'e göre esasen cadılar "şeytani ruhları" olan yaşlı kadınlardır. Vuk Karadžić'e göre "uyuduğu zaman kelebeğe, tavuğa ya da hindiye dönüşüp evden eve giderek insanları –özellikle küçük çocukları– yiyen, uyuyan birini bulduklarında sol göğsüne bir sopayla vurup, göğüs kafesini yaran, yüreğini söküp yiyen ve sonra da yarığı kapatan, şeytani bir ruha sahip kadına cadı denir. Bazı kurbanlar hemen o vakit ölürken, bazıları yüreklerini yerken bir süre daha hayatta kalır ve sonra tam da planladığı gibi ölürler."[2]

1 Maria Gimbutas, The Language of the Goddess. London: Thames & Hudson 2001.

2 Tihomir R. Đorđevic, Vestica i vila u našem narodnom predanju i verovanju.

Slav dillerinde cadılar için çok sayıda isim vardır: *ved'ma, vid'ma, vedz'ma, veštica, veštičina, czarownica, wiedzma, jedza, cipernica, coprnica, štrigna, štriga, morna, brina, brkača, konjobarka, srkača, potkovanica, rogulja, krstača, kamenica, čarovnica, mag'josnica* ve diğerleri. Eş anlamlı kelimelerin koruyucu bir özelliği bulunmaktadır; sundukları koruma genellikle çocukları korumak için kullanılır. İnsanlar, adını söylemekten korktukları için bir cadıdan bahsederken **ta ötede olan** derler.

Diğer pek çok mitik varlık gibi cadıların da dönüşüm yetenekleri vardır. (Çağdaş, popüler kültüre göre onlar "biçim"den ibarettir.) Bir cadı kendisini kuşa, yılana, sineğe, kelebeğe, kurbağaya ya da bir kediye[1] dönüştürebilir. Çoğu zaman kendilerini **siyah bir kuşa** (kuzgun, karga, karatavuk ve saksağan) dönüştürürler. Bir başka popüler inanışa göre pervaneler aslında cadıdır, bu nedenle en iyisi onları ateşe atmak ya da kanatlarını yakmaktır. Ertesi gün köydeki hangi "baba"nın "yangında yara bere içinde kaldığını", "şeytan gibi cayır cayır yandığını" veya normal bir şekilde öldüğünü öğrenmeniz gerekir. O baba bir cadıdır – cadıydı. "Cadının kendini dönüştürdüğü yanık tüylü bir tavuk ya da başka bir kuş da cadıyı ele verebilir." Dahası gerçekten *cadı* olarak adlandırılmış bir tür pervane de vardır. İnsanlar, bu "cadı"nın kanatlarının değdiği kadının kısır olacağına inanırlar. Bir cadı uykuya daldığında, ağzından bir kelebek veya kuşun uçarak çıktığına "ve eğer yatakta dönerse, kelebeğin veya kuşun çıktığı yere dönemeyip öleceğine

---

Belgrad: Srpski etnografski zbornik 1953.

1 Jacques Tourneur'nin yönettiği klasikleşmiş Kedi İnsanlar'daki (1942) New York'lu moda tasarımcısı Irena Dubrovna köken olarak bir Sırp'tır. Onun atalarının memleketinden olan kadınlar kıskançlık veya öfkeye kapıldıklarında kana susamış yaban kedilerine –filmde panterlerle– dönüşüp eşlerini öldürürler. Filmin The Belgrade adlı bir New York restoranında geçen sahnesinde, bir kadın Irena Dubrovna'yı ve onun gizli kedi kimliğini tanır. Bu kadın onun yanına gelerek Sırpça (doğal olarak ağır bir Amerikan aksanıyla) şöyle der: Ti si moja sestra: "Sen benim kız kardeşimsin.

ve aynı şekilde kadının da öleceğine inanılıyordu. Şöyle de olabilir: Kuş veya tavuk uçup gittiği zaman uyuvan kadının kocası onu ayakları başının olduğu yere gelecek şekilde çevirirse, tavuk kadının ağzına dönemez ve kadın ölür. Kederler içindeki koca, karısını uykuya daldığı anki pozisyonuna geri koyduğunda ise tavuk kadına tekrar girebilir ve kadın hayata döner."[1]

Cadılar, "her birinin kafasında bulunan ve kurumlu, genç bir horozun ibiği kadar uzun bir tür siğil" sayesinde ayırt edilebilirler. Cadılar şaşıdır, kusma sorunu yaşarlar ("Cadı gibi içi dışına çıktı" deyimi buradan gelir) ve suda batmazlar. Bir cadı fiziksel boyutunu değiştirme yeteneğine sahiptir, "kendini tamamen küçültüp en dar çatlaktan, anahtar deliğinden geçerek karşı tarafa ulaşabilir." (T. R. Đordević)

Hersek'te cadı, "bir delikanlının yeni terleyen bıyığı" gibi bıyığı olan kadındır. P. P. Njegoš'un destansı şiiri *Dağların Tacı*'ndaki karakter, Baba, şöyle der: "Bir cadıyı tanımak kolaydır: Gri saçları ve burnunun altında haç işareti vardır."[2] Đolayısıyla bir cadının "uzun bir bıyığı ve kıllı uylukları vardır"; bir cadı "kan fazlasından muzdarip, aksi huylu, burnunun altında haç işareti olan biridir; cadılar her zaman huysuz olurlar, yüzlerinde hep kötücül bir ifade olur ve "kıllı bacakları" vardır. Bir cadının "bıyıkları, çalı gibi kaşları, eğri bir sırtı vardır, gözleri içeri çökmüştür." Bir cadının "seyrek, küçük bıyığı, kan çanağına dönmüş gözleri ve sivri dişleri vardır, ancak en kesin belirti bıyıktır." Bosna'da ise kıllı olma durumu böylesine mesele edilmemektedir. Tam tersine Boşnaklar "koltuk altlarında ya da vücutlarının aşağı bölümlerinde kıl olmayan bir kadının"[3] cadı olduğu görüşündedirler.

1 Tihomir R. Đorđević, aynı eserden alıntı.

2 Petar Petrović Njegoš (1813–1851), Karadağ'ın Vladika'sı (Prens–Piskopos), büyük bir şair olmasının yanı sıra bir hükümdar ve savaşçıydı. Dramatik şiiri Gorski Vijenac (Dağların Tacı) dinden dönenlerin –Türk yanlısı Karadağlıların– katledilmesi hakkındadır ve bir Güney Slav edebiyatı klasiğidir.

3 Bu tüysüzlük durumu –bir kadının cadı olduğunu gösteren işaretlerden biri de

Mitik yaratıklar, insanlardan **fiziksel boyutlarıyla** ayırt edilirler: İnsanlardan önemli ölçüde küçük ya da büyüktürler. Istria'da[1] *veba*nın devasa bir kadın olduğuna inanırlar. Sırp inanışlarına göre *karakondžula* denilen cadı, iri, şişman bir yaratıktır. Karadağ'da *Çarşamba Anne*'nin "saman yığını kadar büyük", kocaman bir dişi, iri göğüsleri, gri saçları ve çelik gibi dişleri olduğuna inanılırdı.

Diğer mitik yaratıklar gibi cadıların da bir tür **fiziksel kusurları** vardır, bu bir fazlalık, eksiklik veya dengesizlik şeklinde kendini gösterir. Bazen cadıların fazla gelişmemiş kuyrukları, hattâ kanatları olduğuna da inanılır. Sloven folkloru *preglavica*'dan –beyazlar giymiş, başı olmayan ve sadece öğle vakti gözüken bir kadından– bahseder. Rus karşılığı *poludnitsa*'dır. Hırvatlar yüzü olmayan dişi iblislere inanırdı: Bebeklerini emzirmek için geri gelen ölü anneler. Kocaman sarkık memeler yalnızca Baba Yaga'ya özgü değildir. Sırplar, memeleriyle hamur yoğuran *dev anası*nın (divska majka) varlığına inanırdı. Konavle'deki[2] *kuga* ve Karadağ'daki *koljara*nın, omuzlara doğru atabildikleri büyük, sarkık memeleri vardır. Tanrıça *Kshumai* (Hindikuş'taki Kâfirler), mitik *peri* (Farsça: *Pari*) ve Arap *salauva* – hepsinde aynı özellikler mevcut. *Alavardı* (ya da *Albastı*/*Albastı*) Asya'da çok eskiden beri bilinen mitik bir varlıktır. Omuzlarına attığı sarkık göğüsleri olan, uzun boylu bir kadındır.

Cadılar tek gözlü olabilir, hiç burun deliği olmayabilir veya yalnızca bir tane burun deliği olabilir. Baba Yaga'nın bacaklarından biri kemiktendir (ya da demirden). Körlük veya monoküler görme, mitik varlıkların tipik bir özelliğidir. Baba Yaga kördür (ya da gözlerinin ağrımasından şikâyet eder). "Misafirlerini" –rastgele

kelliktir– Roald Dahl'ın yazdığı popüler bir çocuk hikâyesi olan Cadılar'da da geçmektedir. ("Bu nedenle pençeleri, kel kafaları, garip burunları ve tuhaf gözleri vardır...") Bütün cadıların peruk takarak gerçek kimliklerini gizlemelerinin sebebi budur.

1 Istria, Hırvatistan'ın kuzey kıyısında bulunan üçgen biçimli yarımadadır.

2 Konavle, Hırvatistan'ın güney ucundaki bir vadidir.

geçen yolcuları– kokularından tanır, çünkü bildiğimiz kadarıyla onları göremez.

Mitik varlıklar, çıkardıkları **seslerle** kendilerini ele verirler (ıslık çalarlar, gülerler, ellerini çırparlar vb.). Bazı mitik yaratıklar, bir insan dikkatlerini çektiğinde, onun sözlerini üst üste eko gibi tekrarlarlar. Baba Yaga yineleyen ifadeler kullanır ve garip, hırıltılı sesinden fark edilebilir: "Oof... oof... oof." Bu özelliklerin çoğu –özellikle "sesler çıkartmak", el çırpmak, ıslık çalmak, sözleri yinelemek (ekolali) – otizmle açıklanabilirken, takatsizlik, yürümede zorluk, körlük ve bunaklık, yaşlılıktan ileri gelir. Folklorda ise uzun yaşam mitik bir hale ile taçlandırılmıştır. Bu nedenle cadıların "gerçekten çok uzun bir süre" yaşadıklarına, sıradan ölümlülerden daha çok yaşadıklarına ve "ruhlarından vazgeçmekte" epey zorlandıklarına inanılıyor. Baba Yaga aşağı yukarı yüz yaşındadır. Cadıların öldükten sonra bile kötülük yapmaya devam ettikleri yönünde bir halk inanışı vardır. Dolayısıyla bir cadı öldüğünde "evine geri dönerek insanlara zarar vermesin diye ayak bileğindeki ve diz altındaki tendonları siyah saplı bir bıçakla kesmekte fayda vardır".[1]

Şu gözlem size klişe gibi gelebilir, yine de, soykırımla ilintili basmakalıp sözlerin öylesine hızlı bir şekilde unutulması ilginç değil midir? Erkeklere özgü evrensel kadın düşmanlığının, yüzyıllar içinde kadınlara karşı kültürel ve sembolik soykırımlar ürettiğini tekrar tekrar dile getirmemizin gerekli olduğunu gösterir. Kadın düşmanlığının en kötü patlamalarından biri, Avrupa'da dört yüzyıl boyunca uygulamada kalmış olan cadı avıydı. Engizisyon, yaklaşık 12. yüzyılın sonlarında ve 13. yüzyılın başlarında, Papa IX. Gregory'nin engizisyon mahkemesinin üyelerini tanrıtanımazlıkla kirlenmiş bölgelere göndermesiyle başlamıştı ve engizisyonu yönetme görevi resmi olarak Dominikan mezhebine verilmişti (1235). Kardinaller topluluğu 1542'de tam olarak belirlendi ve engizisyon üzerinde yasal bir otorite kazandı. 1560 ile 1660 arasında Avrupa'da tahminen 100.000 cadı yakıldı ancak gerçek rakamlar bilinmiyor. İlk cadı mahkemesi 1335'de Toulouse'da yapıldı. Bundan sonra cadı avı, yangın gibi tüm Avrupa'ya yayıldı ve 1486'da Kraemer ve Sprenger'in dikkate değer kitapları Malleus Maleficarum'un basımını da beraberinde getirdi. Artık engizisyoncuların ideolojik bir dayanağı vardı: Emeklerini "sağlam akademik bir temel" üzerine oturtan ilk ders kitabı. Engizisyonun işkence ettiği kurbanlar hakkında belgeler vardı: Elbette yetersizdi ama vardı. Daha da, pek çok kadın engizisyon sisteminin dışında da acı çekmişti.

Slav folklorunun hâkim olduğu bölgelerin bazılarında, Baba Yaga'nın "tüm cadıların teyzesi" olduğu; diğer yerlerde "tüm cadıların efendisi" veya "şeytanın kız kardeşi" olduğu düşünülür. Beyaz Rusya'da ise zorlu bir görevi vardır: Ölüm, vefat edenlerin ruhlarını Baba Yaga'ya teslim eder; o ve emrindeki cadılar, bu ruhları bir tüyün ağırlığına ulaşıncaya kadar beslemek zorundadırlar.

Düşünceler

Şimdi, yazarınızın metni ile Baba Yaga arasındaki ilk ve tamamen rastlantısal olan bağlantıya geliyoruz. Yazarınızın, kahramanlardan bir tanesi olan Pupa'ya tıbbi bir meslek –jinekoloji– vermiş olması önem taşımaktadır. Ebeler, büyücüler, şifacılar, "cadılar" – hepsinin çocuk doğumunda önemli ve eşsiz bir rolü vardır.

Yazarınızın kahramanlarının fiziksel özellikleriyle, önceden bahsettiğim cadıların ayırt edici yanları hakkında bir bağlantı olmamasına rağmen –aksi takdirde her yaşlı kadın bir cadı olabilir– yine de birkaç detaydan bahsedelim. Yazarın annesi peruk takar ve çoğunlukla homurdanır gibi sesler çıkarır – ıh–hı–ıh–hı! Baba Yaga oflamasıyla bilinir. Oof, oof, oof! Pupa'nın gaga gibi bir burnu var, alışılmadık şekilde zayıf, yarı kör ve kokulara karşı oldukça hassas. Kukla'nın büyük ayakları var. Beba'nın dikkat çekici biçimde iri göğüsleri var ve küçük kız çocuğu Vava'nın ortada birleşen kaşları var.

Bu arada, geçmişte (ancak çok da uzak bir geçmiş değil bu) tüm orta yaşlı kadınlar "cadılara" benzerdi. Bizim zamanımız ise, yaşlanma karşısında duyulan büyük telaş, yaşlılığı geciktirme ve başlangıcını gizlemeye yönelik takıntıya varan çabalarla şekillenmiştir. Yaşlanma

Engizisyon görevlileri, Hristiyanlığa özgü bir itaat duygusundan çok, yerel inanışlar ve batıl inançlarla hareket eden, onlarla aynı köyden olan komşularıydı. Cadı olduklarından şüphe duyulan köylü kadınlar suya batırılırdı. Eğer batar ve boğulurlarsa, bu onların cadı olmadıklarını gösterirdi. Eğer yüzerlerse, sudan alınıp ölünceye kadar dövülürlerdi. Cadı olduğuna inanılan kadınlara, öldükten sonra bile rahat verilmiyordu. Vücutlarına tahta sırıklar sokuluyor ve iğnelerle delik deşik ediliyorlardı veya ağızlarına çiviler çakılıyor, mezarlarına gelincik tohumları ekiliyordu (ölü kadınların tek tek tüm tohumları sayması gerekecekti). İntihar edenlerin mezarlarına da aynı şeyler yapılıyordu.

korkusu, çağdaş kadınlar ve artan bir biçimde erkekler için de en güçlü fobilerden biridir. Bu korku kozmetik endüstrisine itici güç sağlamaktadır. Doğal olarak, "anti–Baba Yaga" endüstrisi bu korkuyu besler ve onu sömürüp onunla yaşar.

Tüy dökücüler cildimizi pürüzsüz tutmaya yardımcı olur: Birleşik kaşlardan, bıyıklardan, çenemizdeki sakallardan, koltukaltından ve bacaklardan tüyleri alırlar (artık kıllı bacaklar yok!) ve şimdi moda, yalnızca utanç verici tüyleri yok etmeyi değil aynı zamanda onlara biçim de vermeyi içeriyor. Peruklar, saç onarımı ve nakli, kadınlardaki kelliği ortadan kaldırdı. Diş implantasyonu dişsizliğe son verdi ve eğer bu yöntem, sanatçıların tuvalleri, hoş hanımların portreleriyle dolup taştığı sırada icat edilmiş olsaydı, yüzlerinde parıltılı gülüşler olurdu ancak bunun yerine hepsinin dudakları sımsıkı kapalı ya da Mona Lisa gibi gizemli bir gülümsemeye sahipler. Kozmetik endüstrisi ve plastik cerrahinin ilerlemesinin yanı sıra, giderek daha çok kişinin maddi durumunun buna yeterli olması: Bunların hepsi, dünyanın daha zengin kısımlarında yaşayanların fiziksel görünümlerini değiştirmektedir. Yakın zamanda ilk yüz naklinin başarıyla gerçekleştirilmiş olması belki bir tür isteği kışkırtabilir: Komple yenilenme ve ölümlü "kurbağalardan", ölümsüz "prenseslere" dönüşmek. Cadıların kan içtiklerine dair yıllarca süren inanış, günümüzde gerçek ve oldukça kazançlı bir uygulama olan kan nakli ya da kan yenilenmesine dönüştü; bu, organizmayı canlandırdığına ve yaşamı uzattığına yaygın biçimde inanılan bir tedavidir. Yalnızca zengin kişiler, seçkin, özel kliniklerde uygulanan böyle tedavilerle kendilerini şımartabilirler. Aleksandr Vinokurov'un, uyarıcı alarak kan nakli yaptırdığı testte ortaya çıkınca, Kazakistan Astana bisiklet takımının ve takımın yıldızı Vinokurov'un 2007'deki Tour de France'tan çekilmesi istenmişti.

Bitirirken – cadılara bir teselli olsun diye! – şunu ekleyelim: İnsanoğlunun küçük bir azınlığı (onlara "vampir" diyelim) hâlâ büyük çoğunluğun kanını içmektedir (onlara "donör" diyelim) ve bunu şeffaf, plastik bir boru aracılığıyla, sanki pipetle meyve suyu emiyormuş gibi oldukça "masum bir şekilde" yaparlar.

KULÜBE

"Kulübenin etrafındaki çitler insan kemiklerinden ve üzerinde gözler duran kafataslarının geçirildiği sırıklardan yapılmıştır: Kapıda sürgü yerine insan bacakları; kapı mandalı yerine insan eli; kilit yerine sivri dişlerle dolu bir ağız vardır."

Baba Yaga'nın kulübesi, oradan geçen yolcuyu dehşete düşürür. Kahramanın ilk gördüğü şey kafatasları olur; kulübenin ötesinde ise sıklıkla hiçbir şey yoktur. ("Kulübe oradadır, patika artık devam etmez. Yalnızca gittikçe koyulaşan bir karanlık vardır, başka şey görülmez.") Kulübe bir hayli nahoş görünür. Çoğunlukla pencere ya da kapı bile yoktur; kulübe tavukayakları üstünde durur ve tekinsiz bir şekilde kendi etrafında dönmektedir.

Oradan geçmekte olan yolcu şayet içeri girmek isterse, bunu nasıl yapacağını bilmesi gerekir. Prens Ivan (Çareviç Ivan) genellikle apansız kulübeye yaklaşır ve şöyle seslenir: "Küçük kulübe! Küçük kulübe! Bir zamanlar durduğun gibi sabit dur, yüzün bana dönsün, arkan ormana." Ya da: "Küçük kulübe, ey küçük kulübe! Gözlerini ormana, kapını bana çevir. Burada çok durmayacağım, sadece bir gece. Yalnız bir yolcuyu kabul et."

Buna karşın, kızlar tehlikeli kulübeyi yola getirmek için ne yapmaları gerektiği konusunda önceden uyarılırlar: "Huş ağacı görürsen, onu bir kurdele ile bağlamalısın; kapı gıcırdayabilir ve güm güm vurabilir, menteşeleri iyice yağlamalısın; köpekler saldırabilir, onlara biraz ekmek atmalısın; kedi tırmalayabilir, ona biraz et vermelisin."

Vladimir Propp, kabile kültürüne ait mitlerin iki dünya içerdiğini savunur: Yaşayanların dünyası ve ölülerin dünyası. Sınırda vahşi bir yaratık (Hades'in girişini vahşi hayvanlar korur) veya belki de

hayvan biçimli unsurlara sahip bir kulübe durur. Çok sayıda kabile kültüründe Baba Yaga'nınki gibi bir kulübe, genç erkeklerin inisiyasyon törenlerinin bir parçasını oluşturur. Yeniden doğarak yetişkinlerin dünyasına katılabilmeleri için ilkin (kapısını bir çene olarak düşünebileceğimiz bir kulübe tarafından) yutulmaları gerekir.

Böylece kahraman, Baba Yaga'nın kulübesinin önünde durur ve ona şöyle der: "Küçük kulübe, ey küçük kulübe, yüzün bana dönsün, arkan ormana." Genç adam korkmaktadır, pek çok kişi burada ölmüştür, çitlerdeki kafatasları da bunu kanıtlar, ama yine de içeri kabul edilmek için yalvarır ("İzin ver içeri girip tuzlu ekmek yiyeyim!"). Bu sırada Baba Yaga kulübesinde memnuniyetle mırıldanır: "Tek başına geldin bana, mezbahaya gelen kuzu gibi."

Kulübeye girdiğinde kahramanlar yeni ve korkunç bir görüntüyle karşı karşıya gelirler: "Ocağın üstünde, dokuzuncu tuğlada kemik bacaklı Baba Yaga uzanır; burnu tavana değer, salyaları eşiğe kadar akmış hâldedir, memeleri *lug*un[1] üzerinden sallanır, dişlerini biler." Baba Yaga'nın tasvirleri farklılık gösterir: Kulübenin bir ucundan diğerine uzanmaktadır; bazı anlatımlarda bir bacağını bir rafa diğerini ise ocağa koyar; kimi zaman göğüslerini ocağa savurur ya da "sırığın üzerine" asar, hattâ bazen "fırının kapısını göğüsleriyle kapatır", burnundan sümükler akar ve "kurumları diliyle toplar". Nadiren tasvirler bariz bir biçimde cinseldir: Baba Yaga "adaleli kalçası" ve "parlak cinsel organıyla" kulübeden dışarı fırlar. Baba Yaga kulübesinin o kadar büyük bir parçası olmuş ve içeriyi kaplayarak öyle büyümüştür ki, onun yerine kulübe yukarı aşağı zıplayarak dans eder ya da bir çocuğun topacı gibi kendi ekseni etrafında döner.

1 Lug (Rusça: grjadka) geleneksel Rus kulübelerinde bulunan, köylülerin yıkadıkları çamaşırları veya bebeklerin beşiklerini astıkları bir sopa ya da sırıktır.

Kahramanlar korkularıyla nasıl baş ederler? Baba Yaga'yla ilk karşılaşmalarından önce hepsi çok küstah görünür: "Hadi yaşlı kız, neyin tantanası bu böyle? Bunca gürültü niye? Yiyecek ve içecek istiyorum, hamamı yak, ardından sana bütün haberleri anlatacağım." Kelimelerin söylendiği ses tonu ve anlamı bize tanıdık gelir: Ataerkil toplumlarda erkeklerin kadınlarına hitap şekli böyledir. Bir genç adamın ilk kez karşılaştığı yaşlı kadına bu şekilde davranmasını beklemeyiz, ancak tuhaf bir biçimde sihirli formül işe yarar. Bu ters cevabın söylendiği ses tonunu ve anlamını işiten Baba Yaga çabucak ehlileşir ve adamın istediği her şeyi yerine getirir. Genç yolcunun incelikten yoksun samimiyeti, kapısının kilidini açan anahtardır.[1]

Ve işte, kahraman *vagina dentata*[2] ile yüz yüze gelir! Hayatta kalır ve hikâyeyi anlatır.

Şunu bir an önce ekleyeyim, yaşlı kadınların açık saçık konuşmaları mitik–ritüel dünyada hiç de az rastlanır bir durum değildir, ancak nadiren cinsel niteliktedir. Müstehcenliğin ritüel bir doğası ve apaçık bir amacı vardır. Baubo eteğini kaldırıp cinsel organını Demeter'e gösteren ünlü, yaşlı kızdır. Teselli eden, bilge kadın rolünün (herkes ondan böyle bir rol oynamasını beklerken) absürdlüğüyle dalga geçen Baubo, Demeter'i güldürmeyi başarır.[3] Japon tanrıça Ame–no–Uzume, dünyanın üzerine çökmüş olan karanlığı kovmak için, güneş tanrıçası Amaterasu'yu müstehcen bir dansla mağarasından dışarı çıkarır. Sırbistan'ın ve Bulgaristan'ın bazı bölgelerindeki geleneğe göre yaşlı kadınlar köylerini dolu yağışından korumak ve böylelikle hasatı kurtarmak için eteklerini kaldırıp cinsel organlarını gösterirlerdi. Hattâ Güney Sırbistan'da

1 "İşte cevapların!" dedi güzel prenses. "Küçük tahta kutu, ben buyum. Küçük altın anahtar, bu da benim kocam." (Büyülenen Prenses'ten alıntı)

2 Dişli vajina. –*çn*

3 Baubo, hipertrofik vulvası olan ya da daha sıklıkla vulva yüzlü bir figür olarak ortaya çıkar. Bazen, bacaklarını iyice açarak bir yaban domuzuna binen dea impudica, utanmaz tanrıça olarak betimlenir.

yaşlı kadınlar doluyu kovmak için çırılçıplak soyunur ve evin etrafında koşar, bu sırada şöyle yalvarırlardı:

Ejderha, sakın ola
Benim canavarımla savaşmayasın,
Senin gibi yüzlercesini katletti o!

Veya

Kaç, canavar, benim canavarımdan!
Kaç, canavar, benim canavarımdan!
Burada iki efendiye yer yok.

Vulvanın – "ejderha" ya da "canavarın" – bulutları dağıtabilecek sihirli bir gücü vardı. İnsanlar, bulutları ejderhaların çektiğine inanıyorlardı, bu yüzden "Ejderha, sakın ola benim canavarımla savaşmayasın" dizelerinde vulvanın karşısına rakip olarak bulutlar konulmuştur. Baba Yaga'nın doğa güçlerine hükmettiğini unutmayalım: Sıklıkla rüzgârların efendisi rolünde gözükür.[1]

Baba Yaga, hem kadın hem de erkek kahramanlar için topluluğa kabul edilmeye dair bir anlam taşımaktadır. Kadınların kabul edilmesi nadiren cinsel bir özellik taşır, ancak erkeklerinki açıkça cinseldir: psikanalitik düzeyde Baba Yaga'yla tanışma, *vagina dentata*, anne, büyük anne, gelecekteki karısının grotesk bir ters yüz edilişi olan çirkin, yaşlı kocakarı[2] ile yüzleşmedir. Kuzey

1 "Yaşlı kadın verandaya geldi, gök gürlemesi gibi bir sesle bağırdı, kuvvetli bir ıslık çaldı ve bir anda tüm sert rüzgârlar dört bir yanından yükselip etrafında esmeye ve kulübeyi sarsmaya başladı." (Büyülenen Prenses'ten alıntı)

2 Bir Sırp masalı olan Kuş Kız (Tica devojka)'da, kucağında kuş olan baba, bir dağın tepesinde oturmakta, genç adamları kandırıp onları taşa çevirmektedir. Eğer genç adam arkadan yaklaşır ve kaba bir şekilde onu alt ederse taşa çevrilmekten kurtulur (yani sembolik olarak iktidarsız kalmaktan) ve arzu ettiği şeyi elde eder, yani "babanın kuşunu" (!). Kuşu (!) öpüp sevdiğinde, genç bir kıza, adamın karısı olacak kıza dönüşür: "Pes ederek eteğindeki kuşu ona verir ve ağzından gök mavisi bir rüzgâr yayılır, taşa çevrilmiş insanların etrafını sarar ve onları hayata

Amerika'daki bir takım yerli kabileler, vajinasında erkekleri yutan bir balık gizli olan Korkunç Anne mitine inanır. Kahramanın görevi Korkunç Anne'yi ortadan kaldırmak, daha spesifik olmak gerekirse vajinasında yaşayan balığın dişlerini kırmaktır.

Düşünceler

Kulübe, vagina dentata, erkeklerin hadım edilme endişesidir. Yazarınızın metni, Kukla karakteriyle, dikkate değer bir tersliği ortaya koymaktadır. Kukla, kendi vagina dentata'sının kurbanı olmuştur. Cinsel yaşamının başlangıcında gerçekleşen olay, sonrasında tüm yaşamını da belirler. Kukla'nın sorunu iki yönlüdür: Hem cinselliği hem de yaratıcılığı taşlaşmıştır. O, Medusa gibidir, başkaları onu zorla aynaya baktırmaz; bunu kendisi yapar. Hiç çocuğu yoktur ve yalnızca kocası öldüğünde yazmaya başlar. Doğal olarak bunu kocasının adının arkasına saklanarak yapar.

Pupa ancak evden, "kulübesinden", ayrıldığı zaman ölebiliyor. Evden ayrılmak, Pupa'yı istediği yere – ölüme – götüren, özgür kılan eylemdir.

Yazarınız eve dönerken, anneye ait olan "kulübeye" dönmektedir. Topluluğa kabul edilme töreni bir kez daha yineleniyor. Baba Yaga'nın kulübesinin kurallarına saygı göstermek zorunda, aksi takdirde Baba Yaga onu bir lokmada yer. İyi kızların cennete, kötü kızların ise her yere gittiği lafı, içinde (erkekler tarafından görüldüğü şekilde) tüm kadınlığın tarihini barındırır, orada kadınların kaderi iki zıt kutup tarafından belirlenmiştir: Ev (temizlik, düzen, güvenlik, aile) ve evin dışında kalan alan (kir, düzensizlik, tehlike, kaos, yalnızlık). Dışarıdaki alan geleneksel olarak erkeklere, iç alan, ev ise kadınlara ayrılmıştır.

Son olarak, çağdaş toplum tarafından hayata geçirilmiş bir metafor olarak okunabilecek ilginç bir şey var. Vagina dentata, cinsel hayalgücünün alanından kaçarak gerçeklik kazandı. Afrikalı kadınların kendi-

döndürür. Kralın oğlu kuşu yakalar, tatlı tatlı öpmeye başlar ve öpücükleri onu dünyanın en güzel genç kızına dönüştürür."

lerini tecavüzcülere karşı korumalarına yardımcı olmak isteyen Güney Afrikalı bir kadın tarafından, kadın prezervatifi "Rapex" icat edildi. Kuzey Amerika yerlilerinin mitlerindeki Korkunç Anne gibi, kadın prezervatifinde de içeri giren penisi yaralayabilen balık dişleri var. Görünüşe bakılırsa mucidi, tanıştığı bir tecavüz mağdurunun "Keşke aşağıda dişlerim olsaydı," demesinden ilham almıştı.

HAVAN

Gündelik köy yaşamının sıradan bir objesi olan havanın, Avrupa ve Asya mitolojilerinde güçlü, sembolik bir rolü vardır. Rahmi sembolize eder, ona eşlik eden tokmak ise –ne olabilir ki?– penistir. Mesela Beyaz Rusya'da çocuklar için düşünülmüş, çocukların dünyaya nasıl geldikleri hakkında komik bir açıklama vardır: "Ben gökten bir havanın içine düştüm, havandan çıktım. Büyüdüm işte!"

Slavlar, havanı komik evlenme geleneklerine dahil ediyorlardı. Havanı suyla dolduruyorlardı ve gelinin, tüm su yok olana kadar tokmakla onu dövmesi gerekiyordu. Havanın bir kadın, tokmağın ise erkek olarak giydirildiği bir evlilik âdeti vardı ve sonrasında bu sembolik gelin ve damat nikâh masasına konuluyordu.

Ruslar ve Ukraynalılar havanı iyileştirme ritüellerinde kullanıyorlardı. Hastalıkların havanda *dövülebileceğine*, hasta hayvanların bir havan ve tokmakla *dövülerek* sağlıklarını geri kazanabileceklerine ve hattâ ateşin bile havanda *dövülerek yok edilebileceğine* inanılıyordu[1].

1 Günümüzde, Hindistan ve Güney Afrika'da AIDS hastası erkeklerin bir bakireyle cinsel ilişkiye girmelerinin onları tedavi edeceğine inanılır. Ailesinden alınan ve "tıbbi amaçlar için" hizmet eden, yaşları beş ila on arasında değişen kızların olduğu özel genelevler vardır. Neredeyse her zaman kızlar AIDS'e yakalanır.

Hint Vedaları da havan ve tokmağı yüceltirler (tanrıların içkisi nektar gibidir, ancak gerçekte sperm olması olasıdır), ancak burada cinsel sembolizm kozmik bir düzeye çıkarılmıştır. Şöyle ki, havan, içinde yaşamın kendi kendini yenilediği kozmik rahimdir, tokmak ise kozmik fallustur.

17. yüzyıldan kalan bir Rus büyüsünde bir demir havandan bahsedilir: "Bir demir havan vardır, demir havanın üzerinde demir bir iskemle durur, demir iskemlenin üstünde demirden bir kadın oturur." (*Stoit stupa zheleznaja, na toj stupe zheleznoj stoit stul zheleznyj, na tom stule zheleznom sidit baba zheleznaja* ...)

Havan, Baba Yaga'nın ulaşım aracıdır ve mitik dünyada onun içinde uçabilir. "Sıradan" cadılar süpürgeyle seyahat eder, bacadan yukarı ve evden dışarı uçarlar. Petar Petrović Njegoš'un *Dağların Tacı*'ndaki Baba şöyle der: "Gümüş küreklerle ilerleriz, teknemiz ise bir yumurta kabuğudur." Bu dize, cadıların yumurta kabuğuyla gezdikleri hakkındaki halk inanışını ele almaktadır. İnsanlar, yumurta kabuklarını atmadan önce kırarak unufak ederler ki cadılar kullanamasın. Hırvatlara ait bir ada olan Krk'te cadıların ve büyücülerin denizi sadece yumurta kabuklarının içinde geçebileceklerine inanılır.

Baba Yaga'nın tercih ettiği ulaşım aracı olan havan[1], sembolik olarak süpürgeden çok yumurta kabuğuna yakındır. Baba Yaga, kendi sembolik rahmi (öyle irileşmiştir ki ayakta bile dursa onu tutabilir) içinde ilerler ve havada penis–tokmağıyla kürek çeker. Yapabileceğimiz ve yapamayacağımız şeyleri belirleyen insani yasaların, cinsiyetlere dair katı kuralların dışında olan Baba Yaga, hem erkek hem de kadın organlarından faydalanır ve uçar. Bu

1 "Hemen sonra ormandan korkunç bir ses duyulur: Ağaçlar sarsılır, kuru yapraklar titrer; Baba Yaga ormandan bir havana binmiş olarak ve tokmak sallayarak fırlar; bir süpürge çıkarır ve ilerlerken ardında bıraktığı izleri siler." (Güzel Vassilisa'dan alıntı)

da insan cinselliğinin çok güçlü, mitik bir temsilidir. Bu cinsellik bariz bir şekilde grotesktir ve karnaval özelliği kazanmıştır. Baba Yaga yaşlı bir kadın olduğu için (yüz yaşında olduğu düşünülür), insan cinselliğinin yalnızca gülünç, deforme edilmiş bir temsilini yansıtmakla kalmaz aynı zamanda travestilik de yapar.

Elbette başka yorumlamalar da mümkündür: Bir kadın olarak Baba Yaga'nın "kanatları" önceden "kırpılmıştı", bu nedenle bir kazan veya hamur teknesi gibi sıradan bir nesne olan havanda "uçmaya" zorlanmıştır. Baba Yaga'nın aslında hermafrodit olduğu için mükemmel bir insan ve Tanrıların yardımıyla bir defadan fazla cinsiyet değiştirmiş (ve sonunda kadın olmanın çok daha iyi olduğuna karar vermiş) Teiresias'ın Slav folklöründeki karşılığı olduğuna dair yorumlar da mevcuttur. Slav karnavallarında mesela Hırvatistan'da, köylerde bir bez bebek dolaştırılır; ona "büyük anne büyük babayı taşıyor" denir (*baba dida nosi*) ve birbirine eklenmiş erkek ve kadın bedenlerden meydana gelir.

18. yüzyılın erken dönemlerine tarihlenen popüler bir Rus gravürü (*lubok*) tuhaf bir sahneyi betimler: Baba Yaga bir timsahla savaşa girişir. Timsahın Büyük Petro olduğu (çünkü Büyük Petro'ya "timsah" derlerdi) ve Baba Yaga'nın da onun karısı olduğu farz edilir. Baba Yaga bir domuza binmiştir, bir elinde dizginleri diğerinde ise havan tokmağını tutmaktadır. Kemerinde küçük bir balta ile öreke durur, biri "eril" bir nesneyken diğeri tipik olarak "dişil"dir, bununla birlikte her ikisi de fallus biçimine sahiptir. Böylece Baba Yaga, adı bilinmeyen gravür sanatçısının hayal gücünde kudretin iki sembolünü de elinde bulundurur.

Düşünceler

Pupa'nın botu, Baba Yaga'nın havanının modern bir karşılığıdır. Bu bağlantı Vava adlı küçük kızın Pupa'nın botunu sahiplenmesi ve içinde

uyuyup rüyalar gördüğü bir ana rahmi olarak kullanması ile daha da belirginleşir.

Kukla, vagina dentata'sını, "uçan makinasını" çalıştırmak ve özgürce uçabilmek için bir penise ihtiyaç duyar. Ancak, gerekli parçayı elde etmesi için, sahibinin ölmesi gerekir. Belki de bu nedenle Kukla'nın tüm erkekleri ölür veya sakattır: Diğer bir deyişle, Kukla eksiksiz bir erkeğe ihtiyaç duymaz, ona sadece küçük bir parçası –"tokmağı"– gereklidir. Kukla'yı bir esintinin, belli belirsiz hafif bir rüzgârın çevrelediği hissedilir ve o, eski zamanlardaki dört rüzgârın efendisine benzer.

YAMYAMLIK

"İnsanları tavuk gibi yediği"ne dair kötü rivayetler Baba Yaga'nın peşini bırakmaz. İnsan kemiklerinden oluşan yığınlarla çevrili kulübesi veya derme çatma evi, oradan geçen yolcuya bir yamyamın inine geldiğini gösteren açık işaretlerdir.

Baba Yaga'nın yamyamlığı, folklorik açıdan korkunç bir ismi olan bir ritüelle ilintilidir: "çocuğu doğru şekilde pişirmek" (*perepekanie rebenka*). Bu ritüel, raşitizm (Rus ve Ukrayna halk dilindeki adı "köpeğin ihtiyarlığı" idi: *sobachya starost*) hastası olan çocuklara uygulanıyordu.[1] Asıl büyücülük, hastalığı "yakmak"tı. Bu ritüele büyülü sözlerin tekrarlanması eşlik ediyordu: "Ekmeği pişirdiğimiz gibi, köpeğin ihtiyarlığı da pişecek!" (*Kak hleb pechetsja, tak i sobachja starost pekis!*) Ritüel sırasında köyün büyücü hekiminin peşinden giderler, hasta çocuğu ekmek fırınına itiyormuş gibi yaparlardı. Diğer bir deyişle, sembolik olarak ekmek çocukla, fırın

1 Örneğin Ukrayna'da, bir büyücü hekim sabahleyin üç kuyudan su getirir, hamuru yoğurur, fırında ekmek pişirir, ekmeği fırından alır ve onun yerine hasta çocuğu içeri koyuyormuş gibi yapardı. Bu sırada çocuğun annesi odanın etrafında üç kez döner, her defasında pencerenin önünde durup şöyle bağırırdı: "Yaşlı kadın, ne yapıyorsun?" Büyücü hekim yanıt verirdi: "Hamur yoğuruyorum!"

da ana rahmiyle özdeştir. Çocuğu fırına –rahme– geri koymak, yeniden doğuma işaret ediyordu. Raşitik çocuk, annesinin rahminde "tam olarak pişmemiş"tir, dolayısıyla fırında "iyice pişirilmesi" gerekir. Aynı zamanda fırın ölümden sonraki hayatı, buna geçişi ve ölümü sembolize etmektedir.

Çoğu masalda Baba Yaga tek başına yaşayan yaşlı bir kadın olarak karşımıza çıkar. Kimi zaman tek kızı, kimi zaman da kırk bir kızı olan bir anne olarak görünür. Psikanalitik açıdan elbette ki en ilginç şey kendi kızını yutması motifidir. Baba Yaga (erkek kardeşi Atreus tarafından oyuna getirilip kendi çocuklarını yiyen Yunan Thyestes gibi) kızını yanlışlıkla yer; hattâ kazara kırk bir kız evladının hepsini öldürür.[1]

Güney'deki Slavlar bir cadının *yalnızca* kendi ailesine ve arkadaşlarına zarar verebileceğine inanırlar. *Dağların Tacı*'nda Baba, "Bize karşı nefret duyanlara hiçbir zarar veremeyiz, ama bizi sevenler ya da kendi kanımızdan olanlar için kaçış yoktur" der. Hattâ bir Güney Slav deyimi bile vardır: "Bir cadı kendi akrabalarından başka nereye gider ki?" Bir Slav halk şarkısında çoban rüyasını şöyle anlatır:

> Cadılar oburca yedi beni:
> Annem yüreğimi söktü,
> Teyzem de onun eserini aydınlatmak için bir meşale tuttu.

Kimi Hırvat adalarında yaşayanlar "cadıların en çok kendi akrabalarının yüreklerini söküp almayı sevdiklerine, arkadaşlarınınkileri sökmeyi daha az sevdiklerine; kocasından memnun olmayan

1 "Chuviliha kulübeye koştu, yemek yedi ve içkisini içti, sonra dışarı çıktı. Yerlerde yuvarlandı ve şöyle dedi: 'Yerlerde yuvarlanıyorum çünkü Teryoshka'nın etini yedim.' Teryoshka bir meşe ağacının tepesinden aşağı seslendi: 'Yuvarlan bakalım cadı, yediğin kendi kızının etiydi.'" (Güzel Vassilisa'dan alıntı)

bir cadının en kısa zaman içerisinde onun yüreğini söktüğüne" inanırlar. Hersek ve Karadağ'da cadıların "kendi çocukları olmasa bile yalnızca sevdikleri ve akrabaları olan" çocukları yediğine inanırlar (!). Halk bir kadının kendi çocuğunu yiyene dek cadı olmayacağını düşünür. Konavle'da bir cadının "kendi çocuğunu öldürene kadar neredeyse hiç gücü olmadığına" inanırlar. Karadağlılar "cadı olmak isteyen bir kadının önce kendi çocuklarını yemek zorunda olduğunu ve ancak bundan sonra diğer çocukları da yiyebileceğini" düşünürler. (T. R. Đorđević)

Slavlar, cadıların en çok çocukların veya kanı tatlı olan kimselerin kanını içmeyi sevdiğini düşünürler. Cadılar "küçük bir kaşıkla kanı içerler ve çok kısa bir zaman sonra çocuk solgun düşerek ölür." Cadıların bazen daha yaşlı insanları da öldürdüğüne inanılır: "Genç bir erkeğin veya kızın kalbini kurutana dek içerler ve her kimi içip tüketmişlerse o kişi solar ve gençliğinin baharında ölür."

Baba Yaga'nın menüsünde kana çok nadir rastlanır. Bir Sibirya masalında Baba Yaga'nın Prenses Marfita'nın göğsünden kan içtiğini betimleyen ender bir motif yer alır. Hikâyenin kahramanı Baba Yaga'nın kafasını keser, ancak bu kafa oradan kaçmak için Marfita'nın bacaklarını kullanır.

Kimi zaman Baba Yaga'nın çorbasında yüzen insan parmaklarına rastlanabilir, ancak onun temel gıdası oldukça sıradandır. Asıl olağanüstü olan, muazzam iştahıdır.[1]

1 "Vassilisa, çit direkleri boyunca sıralanan kafataslarının içindeki çıraları yakar ve fırına giderek yemekleri çıkarır, Baba Yaga'nın önüne koyar. Orada on kişiye yetecek yemek vardır. Kilerden kvas, bal, bira ve şarap getirir. Yaşlı kadın her şeyi silip süpürür, her şeyi son damlasına kadar içer ve Vassilisa'ya yalnızca bir parça et suyu, ekmek kabuğu ve bir parça domuz eti bırakır." (Güzel Vassilisa'dan alıntı)

Baba Yaga'nın yamyamlığının boyutu, sıradan cadılar ya da kendilerinden geçmiş vaziyetteyken canlıların etlerini dişleriyle parçalayan ve (Euripedes'e göre) bir keresinde oğlu Pentheus'u paramparça eden öz annesi Agaue'nin önderlik ettiği Mainadlar, Bakhalar ile kıyaslandığında çok daha mütevazıdır.

Düşünceler

İzin verirseniz yazarınızın metninde gizli kalmış ve Baba Yaga ile ilişkilendirilebilecek detaylara dikkatinizi çekeyim. İlk olarak, yazarınızın annesi, kızına kendi alanında çok az erişim hakkı tanır. Annesi kendini evle özdeşleştirir ya da daha doğrusu o evdir ve kızının varlığını, onun eve getirdiği şeyler gibi, kendi alanına tecavüz sayar. İlk bakışta önemsiz gibi görünse de küçük dolabın boyanması olayının sembolik bir anlamı vardır: Dolap boyandığı, değişim geçirdiği, sembolik olarak "çiğnendiği" ve "yendiği" zaman anne için kabul edilebilir hâle geliyor. Bu ilişkiler sadece ima ediliyor olsa bile, Pupa ve Beba'nın kendi çocuklarıyla travmatik ilişkilerinin olması, kolayca sembolik bir yamyamlıkla açıklanabilir. Bir yerde Beba kendi oğlunun "katili" olduğunu ifade eder.

ANNE, KIZ KARDEŞ, EŞ

Baba Yaga'nın ailevi durumu çelişkilidir. Kocası olmayan bir kadındır – kız kurusu. Çek versiyonunda, Ježibaba'nın Ježibabel adında bir kocası vardır ve ismi, karı koca arasındaki güç ilişkilerine dair her şeyi açıklamaktadır. Baba Yaga'nın anne olarak konumu en büyük karışıklığı yaratır: Kimi zaman Marinushka adındaki kızında bahsedilir ve ara sıra da kızlarının sayısı kırk bire çıkar. Bazen Baba Yaga ejderhaların annesi olarak görünür. Bir masalda kandırılıp tuz ve un yiyen Baba Yaga, susuzluğunu geçirebilmek için, kurbağalar, fareler, yılanlar, solucanlar

ve örümcekler doğurana kadar deniz suyu içer. Kimi hikâyelerde Baba Yaga'nın kız kardeşlerinden bahsedilir (yaşları dışında birbirlerinin aynısıdırlar; hattâ isimleri bile Baba Yaga'dır). Rus masallarındaki "Mavi-göz", *Sineglazka* adındaki genç kadın savaşçı, Baba Yaga'nın yeğenidir. Yine de baskın versiyon, Baba Yaga'nın tek başına yaşayan yaşlı bir kadın olduğudur.

Baba Yaga anneliğin karanlık yönünü temsil etmektedir. Kötü kalpli üvey ana, uğursuz ebe ve yalancı anne olarak (bir hikâyede kahramanı yakınına gelmesi için kandırmak ve onu midesine indirmek amacıyla annesinin sesini taklit eder) gözükür. Nadir de olsa, yer yer beklenmedik şekilde sapkınlık motifleri karşımıza çıkar; bir yerde genç kadın kahramanın göğüslerini emer, başka yerde ise ninni söylemesini ve uyuyana dek onu sallamasını ister. Baba Yaga kadın cinselliğinin (muhtemel) sembolleriyle çevrilidir: Fırını bir rahimdir, tavuk bacakları üstünde duran kulübesi bir kadının karnıdır; Baba Yaga'nın havanı da rahmi sembolize eder, ancak aynı zamanda annesi Baba Yagishna'nın rahmi de olabilir. Baba Yaga kimi zaman havanıyla konuşur ve ona küçük anne-havan (*stupushka-matushka*) der.

Baba Yaga'nın kadınlara olan tepkileri düşmancadır ve genç kadın kahramanlarla aşırıya varan bir rekabete girmeye meyillidir. Genelde kadın kahramanlara hizmetçisi gibi davranır, onlara kulübesinin çevresinde, gerçekleştirmeleri pek de mümkün olmayan işler verir.[1] Yine de daha çok, sıkıntıda olan genç kızların yardımcısı ve kurtarıcısı olarak karşımıza çıkar. Bir talihsizlik sonucu öz kızını (veya kızlarını) kaybettiği zaman bile, Baba Yaga'nın, umutsuzluktan ziyade öfke ve intikam arzusu ile dolu olduğu gö-

1 Baba Yaga, ona verdiği görevleri yerine getirmesinin ardından annesinin bir oyuncak bebek içindeki ruhuna yardım eden Vassilisa'yı kovar: "Biliyor musun talihli kızım, yettin artık! Benim talihlilere ihtiyacım yok!" (Güzel Vassilisa'dan alıntı)

rülür. O, erkek çocuklara kötü davranır, onları yutar, ancak genç adamlara karşı kibar ve neredeyse itaatkârdır: Yiyecek ve içecek sunar, sohbet eder, onları güçlüklerden kurtaran ya da sevgilileriyle ilişkilerinde yardımcı olan sihirli objeler verir. Eğer kahramanlar hoş ve nazik davranırlarsa Baba Yaga ve kız kardeşleri de sevecen, cömert büyük anneler olurlar.[1]

Hipertrofik dişil sembollerle (iri göğüsler, havan, kulübe, fırın) çevrili olmasına rağmen Baba Yaga'nın bir takım eril özellikleri de vardır. *Basso profundo* bir sesle konuşur; uzun bir burnu, kemikten ya da demirden bir bacağı, uzun demirden dişleri vardır ve yemek pişiremez! Misafirlerine çoğunlukla yenilemeyecek şeyler ikrâm eder: Demirden ekmek, tuzlu kekler, içinde çocuk parmakları ya da salya olan çorbalar. Ayrıca, Baba Yaga sıklıkla "bir erkek gibi" konuşur. *Oraya Git – Nereye Bilmiyorum – ve Bana İhtiyacım Olan Şeyi Getir* hikâyesinde Baba Yaga şöyle der: "Sıradan bir adam o; enfiye çeker gibi kolayca baş edebiliriz." Yani, Baba Yaga enfiye çekmeyi bilir.

Baba Yaga'nın erkekler arasındaki yegâne rakibi Ölümsüz Koshchey'dir. Baba Yaga ona saygı duymakla birlikte, gücünün sırrını genç kahramana açıklamaktan da geri kalmaz. Ölümsüz Koshchey de Baba Yaga'ya karşı benzeri bir saygı duyar ve onunla rekabet içindedir.[2]

---

1 – "Ve sen büyük anne, yaşlı başını benim güçlü omzuma koy ve bana ne yapmam gerektiğini anlat."
– "Bu yoldan nice genç adam geçip gider, ama pek azı durup benimle kibarca iki çift laf eder. Benim atımı al, evladım. Seninkinden daha hızlıdır, dahası seni ortanca kız kardeşime görürecek. O, sana bir sonraki adımda ne yapman gerektiği hakkında öğütler verecek." (*Gençlik Getiren Elmalar ve Yaşam Suyu Hakkında*'dan alıntı)

2 "Gayet iyi biliyorum!" der Baba Yaga. "O, Ölümsüz Koshchey'le birlikte. Ona ulaşmak zor olacak; Ölümsüz Koshchey'le baş etmek basit bir iş değildir: Onun ölümü bir iğnenin üzerinde durur, o iğne bir yumurtanın, yumurta bir ördeğin, ördek bir tavşanın, tavşan bir ağaç gövdesinin içindedir, gövde uzun bir meşe ağacının en tepesindedir ve Koshchey o ağacı gözü gibi korur." (İmparatorun Kurbağa Kızı'ndan alıntı)

Baba Yaga, (özünde) dişil ve eril olan bu sembolleri birleştirerek psikanalitik açıdan falluslu anne olur. Kimi yorumcular (örneğin Geza Roheim) Baba Yaga'nın kulübesini heteroseksüel cinsel birleşme imgesi olarak değerlendirirler. Baba Yaga'nın –bacaklarını iyice açarak kulübesinde sere serpe oturan, göğüsleri bir sırığın üstünden sallanan, burnu tavana değen– görüntüsü aslında bir çocuğun (onun bakış açısına göre) ebeveynlerinin cinsel birleşmesiyle yüzleşmesi meselesidir. Diğer detaylar da benzer şekilde açıklanabilir. Örneğin, Baba Yaga'nın yamyamlığı bir çocuğun öfke dolu açlığının yansıması olabilir. Acıkan çocuk annesini yemek ister. Diğer taraftan anne de kendi çocuğunu yemek isteyen bir yamyamdır.

Vladimir Propp, Baba Yaga'nın maskülen özelliklerini anaerkil düzenden ataerkil düzene geçiş için yapılan kabile ritüellerinin gülünç bir taklidi (bir adamı yaşlı bir kadın şeklinde giydirmek) olarak açıklar. Kabiledeki ana, kadın gibi giyinmiş bir erkeğin rolünü oynar, böylece fallusa ve kadın göğüslerine sahip bir adamdır. Andreas John'un kitabında Baba Yaga hakkında ilginç bir detay yer alır. Halk masallarından birinde kahramanın Baba Yaga'ya sihirli değneğiyle nasıl vurduğu ve onun bir kadına dönüştüğü (!) anlatılır. Eğer Baba Yaga'nın farklı şeylere dönüşme, insanların dünyası ve insanın olmadığı (hayali, ormanlık, yer altı ya da bilinçaltı) dünya arasında bir ara bulucu olma gücü varsa, o zaman androjen doğası – ya da cinsiyetler arasında birleştirici rolü – anlaşılır hâle gelir.[1]

– "Baba Yaga otuz ülkenin, hattâ otuz krallığın ötesinde, ateşten ırmağın ardında yaşar. Her gün dünyayı boydan boya kateden bir kısrağı vardır. Bunun dışında başka pek çok kısrağı daha vardır. Üç tam gün boyunca ben onun çobanıydım, tek bir kısrağı bile kaybetmedim ve sonrasında Baba Yaga gayretlerimden dolayı bana bir tay verdi." (*Marja Morevna*'dan alıntı)

1 Transseksüellik açısından bakıldığında en ilginç hikâye Bulgaristan kökenlidir: Yaşlı Kadının Kızı (Babinoto devojče). Yaşlı kadının kızı birkaç kez erkek kıyafetleri giyerek imparatorun kızını kurtarır. İmparator onu kızıyla evlendirmek ister, ancak sahte genç adam imparatorun damadı olmayı üç defa reddeder. Aslında

Yazarınızın kahramanlarını ağırlıklı olarak kadınlar oluşturuyor. Kadın karakterler rollerini parçalıyor ve değiştiriyorlar, daha doğrusu asimile oluyor ve üst üste biniyorlar. İlk bölümdeki kız, annesinin rolünü devralıyor: onun sadece bakıcısı değildir, bir an gelir, onun vekili, bedeli olur. Kukla'nın hiç çocuğu yoktur. Psikanalitik anlamlar ağından bakıldığında Kukla bir erkek olabilir, bu açıdan aslında tüm kadın kahramanlar da böyle olabilir. Beba'nın eşcinsel bir oğlu vardır, ancak o Beba'dan çok daha olgundur ve onun sözümona yerine getirmeyi başaramadığı annelik rolünü üstlenir, ona evlat edindiği kızını bırakır. Sonuç olarak yazarınızın kurgusu cinsiyet imalarının enine boyuna bir okumasını yapmak için ilginç bir çalışma alanı olabilir.

BANYO

"Okçu ahırdan döndü ve tam o anda hizmetçiler onu yakalayıp bir kazanın içine tıktılar. Ayağa kalktı, kazandan atladı ve öyle yakışıklı bir adama dönüştü ki dil ya da kalem bunu tarif edemez." (*Ateşkuşu ve İmparatoriçe Vassilisa*'dan alıntı.)

Slav kökenliler de dahil olmak üzere evrenin doğumuyla ilgili tüm mitlerde su, tarih öncesi çağlardaki kaos, asıl köken ve dünyanın yaratılışı anlamlarına gelir. Slav inanışlarına göre, kanın insan bedeninde akması gibi su da dünyanın damarlarında akmaktadır. Pek çok Slav inanışı, gelenekleri, ritüelleri, cinleri (*vodjanoj*, *vodjanika*, *vodnik*, *vodjanik*, *vodovik*, *rusalka*) ve azizleri (Hıristiyanlık öncesi dönemde tanrıça Mokosh ve onun Hıristiyan torunu olan ve Aziz Petka olarak da bilinen Aziz Paraskeva) suyla ilişkilidir.

genç kız daha çok ejderhayla ilgilenmektedir, onun bir süre tutsağı olmuştur ancak ejderha ona kızgındır, çünkü kazara onu mumla yakmıştır (hadım etmiştir?) ve yarası iyileşmemektedir. Birkaç kez ejderhaya geri dönmeye çalışır, ama ejderha onu sertçe geri çevirir ve aşağı krallıklardan birine yollar. Bu krallıklar şaşırtıcı biçimde yüksek bir binadaki katlar gibi düzenlenmiştir: Üç tanesi yukarıda, altı tanesi ise aşağıdadır. En sonunda genç kız cinsiyet değiştirmeye zorlanır, büyü ile sonsuza dek değiştikten sonra da imparatorun kızıyla evlenir.

Çünkü su muğlâk bir özdür: Kötülükleri getirir (*Gde voda tam beda* / Suyun olduğu yerde ızdırap vardır) ama aynı zamanda arınma ve yenilenme de sağlar.

*Banya*nın (banyo, kaplıca, sauna) Slav folklöründe, en çok da Ruslar için, özel bir yeri vardır. Banyo esasında pis bir yerdir, ama bunun yanında arınma yeridir: Sıcak suya girersiniz ve onun hastalıkları, büyüleri, kötü insanların düşüncelerini ve benzeri şeyleri alıp götürmesine izin verirsiniz. *Bannik* denilen ruh (*Bajnik, Bajennik, Bajnushko, Laz'nik* olarak da bilinir) orada yaşar. Görünmezdir ya da çıplak, pis, uzun saçlı, yaşlı bir adamdır ve vücudu çamur ve yapraklarla kaplıdır. Dişi bir ruh da banyolarda yaşar: *Obderiha* korkunç, kıllı, yaşlı bir kadındır, çıplak veya kedi biçiminde kendini gösterir ve küçük, tahta bir sıranın altında yaşar. *Shishiga,* akraba veya tanıdık birinin kılığına bürünerek, insanları buhardan boğuldukları banyolara getiren dişi iblistir.

Evlilik, doğum ve cenaze âdetlerinin bir bölümü banyoda yapılır. Gelinleri ilgilendiren evlilik öncesi âdetler, cenaze âdetlerine çok benzerdir, zira gelinin doğup büyüdüğü evden ayrılması, ailesi için onun ritüel anlamda ölümüne işaret eder.

Geçmekte olan bir yolcunun yakınlaştığını hisseden Baba Yaga, onu bir lokmada yiyeceğine dair öfke dolu tehditler savurur. Kahraman daha önce de bahsettiğimiz gibi Baba Yaga'yı küstahlığıyla ehlileştirir ve ondan ilk olarak banyoyu ısıtmasını ve yiyecek bir şeyler hazırlamasını ister, ancak o zaman nereye gittiğini ve ne aradığını anlatacaktır.

I.P. Davidov, Baba Yaga'nın evindeki buhar banyosunun, yıkama alanında yapılan cenaze ritüeline karşılık geldiğini savunur.[1] Ban-

1 I.P. Davidov, Banja u Baby Jagi. Vestnik Moskovskogo Universiteta, Serija 7. Filosofija 2001.

yo, dönüşüm ve ritüel olarak "hissizleştirme" yeridir. Başkahraman ölülerin dünyasına yolculuk etmek için hazırlanır. Buhar banyosu ile yemek ritüeli bu yolculuk için gerekli olan hazırlıklardandır. Yarı kör Baba Yaga, kahramanı kokusundan tanır: o, "yaşayan bir insan" kokar (*russkim duhom pahnet, russkoj koskoj*) ve yaşayan bir insan olarak, ölülerin dünyasında hayatta kalamaz. Baba Yaga ise yaşayanların ve ölülerin dünyası arasındaki sınırda yaşar. "Gümrük memuru"dur ve kulübesi de "gümrük idaresi"dir. Baba Yaga "iki dillidir", hem ölülerin hem de yaşayanların diline hakimdir. Bu nedenle yalnızca o, kahramana ölülerin dünyasına girebilmesi için sembolik vize verebilir. Ritüel buhar banyosu ile kahramanı "hissizleştirmek" (bu sayede ölülerin dünyasında onu kokusundan tanıyamazlar), değiştirmek veya uyumlu hâle getirmek (böylelikle ölüler krallığında görebilir ve konuşabilir) amaçlanır. Vladimir Propp, ritüeldeki yiyeceğin öbür dünyadaki ölü bir adamın dilini çözme işlevini yerine getirdiğini öne sürer. Hikâyenin başkahramanı ölüler krallığına inecekse, başka hileler de öğrenmek zorundadır: Orada uyuyakalmamayı, gülmemeyi, konuşmamayı ve ölü bir adam gibi görmeyi. Baba Yaga, ölüler krallığına giden yol için kahramana bir at ve onu dilediği yere götürsün diye bir yumak verir. Baba Yaga kendi yerinden (nöbetçi kulübesinden) nadiren ayrılır.

Kahramanın yaşayanların dünyasına dönüşüne, yine suyun önemli rol oynadığı başka ritüeller eşlik eder: Kimi zaman durgun, kimi zaman da akarak. Durgun su yaraları ve bedenden kesilmiş uzuvları iyileştirir, akan su ise ruhu bedene geri getirir.

Düşünceler

Yazarınızın ikinci bölümde olayların geçtiği yer olarak bir kaplıcayı seçmiş olmasının, alışılmadık bir başarı olduğunu düşünüyorum. Kaplıcalar edebiyatta önemli bir motiftir: Rus edebiyatının ciddi bir kısmı

kaplıcalardan doğar (bir örnek vermek gerekirse: Ünlü Baden Baden) veya kaplıcaların içinde ya da çevresinde geçer veya konularını – Mikhail Zoşçenko klasiği Hamamdan Manzaralar gibi – sevilen Rus banya'sıyla ilintili komik ve absürd komünist geleneklerinden alır. Milan Kundera, Veda Partisi romanında ve 20 Sene Sonra Dr. Havel öyküsünde mekân olarak bir Çek kaplıcasını seçmişti. Kaplıca motifi folklorik açıdan başarılıdır, çünkü yazar böylece şifalı sularla ilgili efsaneler, gençlik tazeleyen elmalar, durgun ve akan sular, güç veren ve güçten düşüren sulara ilişkin tüm eski efsaneler dizisini bir araya getirir (voda sil'naja i bezsil'naja). Erkek kahramanın uzun yolculuğuna çıkmadan önce ter attığı, kadın kahramanların ise yıkandığı (çünkü Baba Yaga onlara leziz lokmalar gözüyle bakar) Baba Yaga'nın buhar banyosu bu efsaneler dizisine aittir. ("Git ve banyoyu ısıt yeğenim, onu iyice yıkadığından emin ol: Kahvaltıda yemek istiyorum!")

BACAKLAR, AYAKLAR

Şeytani yaratıkların, şeytani doğalarını ele veren ayakları vardır: Toynakları, kuş, ördek, kaz ya da tavuk bacakları olabilir veya ayaklarında fazla parmaklar bulunabilir (beş yerine altı), ya da tek bir ayağa sahip olabilirler.

Eski Çin'de ve Budist, İslam ve Hıristiyan geleneklerinde, kayalardaki erozyon izlerinin, tanrıların, kahramanların, peygamberlerin ve azizlerin ayak izleri olduğuna inanılıyordu. Örneğin, Chou hanedanının kurucusunun annesi, bir tanrının ayak izinin üstünde durduğu zaman hamile kalmış. Tanrılar, azizler, peygamberler ile periler, cadılar, devler ve iblisler tarafından bırakılan bu izler hakkındaki inanışlar her yere yayılmış durumdadır; Hollywood'da film yıldızlarının –modern tanrılar ve tanrıçalarımızın– el ve ayak izlerini bıraktıkları Grauman Çin Tiyatrosu'nun önündeki kaldırımla günümüze kadar gelmiştir.

Kimi psikanalistler, erkeklerin kadın ayağını "eksik penis" olarak gördüğünü ve kadınların ayaklarına ve ayakkabılarına yönelik fetişizmin bundan kaynaklandığı açıklamasını kabul ederler. Kadınların ayaklarını (daha küçük ve "daha güzel" olsun diye) bağladıkları Çin geleneğinin yanı sıra, cadıların ve öteki iblislerin büyük ayakları ya da kuş ayakları olduğu inanışı da bununla ilgilidir diyebiliriz.

Baba Yaga tek ayaklı olmasa bile öyleymiş gibi düşünülür. "Ah, seni gidi tahta bacaklı Baba Yaga!" (*Ah, ty, Babushka Jaga, odna ty noga!*). *Ahmak İvan* masalında Baba Yaga üç erkek kardeşin karşısına çıkar ve tek bacağı üstünde etraflarında zıplar.

Baba Yaga'nın en çok bahsedilen özelliği kemik bacağıdır (*Kemik bacaklı Baba Yaga!*). Bu bacak genellikle tek olarak görülür ve farklı niteliktedir: Tahtadan, altından ve (çoğunlukla) kemikten. Bu belirsizliğin sebebini hikâyenin yeniden anlatımları sonucunda, ortaya çıkan hatalara bağlamak çok kolay olsa da, kimi yorumcular bu detayı ilgiyle ele alıp daha derin bir sebep aramaktadır.

Bir hikâyede Baba Yaga ölmeden önce yılana dönüşür; bu durum bazı yorumcuların (mesela K.D. Lauŝin) Baba Yaga figüründe evrimsel özellikler bulmalarını sağlamıştır. Diğer bir deyişle, ilkin bir yılandır (ölümü somutlaştırır), sonra tek bacaklı ölüm tanrıçasına evrilir ve ardından mitten çıkarak masala göç eder, bir *karakter* hâline gelir: Kemik bacaklı Baba Yaga. Havanının da evrimsel bir yönü vardır: İlk başta Baba Yaga havanın içine atlar – "havan yol boyunca ilerler ve Baba Yaga da içinde oturur" (*bezhit stupa po doronge, a v nej sidit Baba–Jaga*) – ama daha sonra onunla uçar. Bu "evrimsel" yorumu destekleyen kanıtlardan biri Baba Yaga'nın isminde yatmaktadır: Yaga kelimesinin Sanskritçe bir kelime olan ve "ejderha" anlamına gelen ahi'den türediği sanılmaktadır.

(Bunun yanı sıra Sırbistan'da Baba Yaga tavuk ayaklı yaşlı bir kadın olarak karşımıza çıkar – *Baba Yaga, kokošja noga!)*

Vladimir Propp bunu, kulübede Baba Yaga yerine bir teke, ayı ya da saksağanın bulunduğu Rus masallarının birtakım eski biçimlerine değinerek açıklar. Hayvanla insan arasındaki sınırı, hayvan bacağına sahip bir kişi oluşturur. Propp'a göre ölüler dünyasının girişinde bekçilik yapan Baba Yaga'nın durumunda ise, bu bacağın yerini kemik bir bacak almıştır. Hades'in giriş salonunu koruyan Empusa'nın bir bacağı demirden diğeri ise eşek dışkısındandır.

Düşünceler

Pupa'nın kullandığı tekerlekli sandalye veya yürüteç, yazarın annesinin kullandığı yürüme aracı, Baba Yaga'nın kemik (altın, tahta veya tavuk) bacağının modern, teknik karşılıklarıdır. Ölen Pupa'nın bacağının tasviri, iğrenç çürümüş et renginde olması Empusa'ya bir gönderme olabilir. Ayrıca, Kukla'nın büyük ayakları, onu hayvan bacaklarına sahip olan bütün efsanevi dişi yaratıklarla belli belirsiz bir biçimde ilişkilendirir.

PENÇELER

Baba Yaga'nın kulübesi, bir veya iki tavuk bacağı üstünde durur. Bu ayaklarda belirgin tırnaklar vardır. Erken Neolitik Çağ'daki Avrupa yapımı vazolarda görülen üç parmaklı eller aslında kuş ayaklarıdır. Kuş pençelerinin mitik önemi, Kuzey İspanya'daki mağara duvarlarına kuş ayağı izlerinin yapıldığı Paleolitik Çağ'a tarihlenir. Daha sonra bunların aynıları vazolarda, kaplarda ve kadın biçimli küçük heykellerde görüldü. Maria Gimbutas'a göre kuş pençeleri yarı–kadın, yarı–kuş olan Büyük Tanrıça'nın varlığını kanıtlar. Hikâyenin bazı Slav versiyonlarında yalnızca kulübesinin değil, aynı zamanda bizzat Baba Yaga'nın da, tavuk bacağı olan yaşlı bir kadın olarak tasvir edildiğini bir kez daha hatırlayalım.

Görünüşe göre, kadınların tırnakları anaerkil dönemin yüce tanrıçaları ile günümüze kadar gelebilmiş tek güçlü bağlantıdır. Kadınların tırnakları çeşitli biçimler alabilir: Farklı biçimlerde ve uzunlukta yapay tırnaklar gerçek tırnakların üstüne yapıştırılabilir, ayrıca renk renk ojeler vardır ve –yakın zamanda– tırnakları küçük desenlerle süsleme modası çıktı. Erkekler hâlâ uzun, bakımlı tırnakların erotik bir çekiciliği olduğunu düşünürler. Femmes, yalnızca ojeli, uzun tırnakları varsa fatales olabilirler. Uzun (genellikle kırmızı) tırnaklar ve gösterişli biçimde yüksek, sivri uçlu topuklar (bunlar o tehlikeli ayak tırnaklarının abartılı muadillerinden başka bir şey değildir) baştan çıkarıcı kadınların asla değişmeyen özelliklerindendir.

Mevludin, Pupa'nın elini pençe gibi (ve kaldırdığı elini de tavuk kanadı gibi) algılar. Pupa'nın yüzme havuzundayken bile bacaklarını örtmekte ısrar etmesi ve bu yüzden ona diz altı çorap giydirmeleri ilginçtir!

BURUN

Uzun, sivri burun, Baba Yaga'nın en dikkat çekici özelliklerinden biridir. Bu burun bir zamanlar, sıradan bir buruna dönüşememiş kuş gagasıydı. Başka bir deyişle, tüm kanıtlar Baba Yaga'nın, insan görünümlü bir dişi varlığa, yani önceki tanrısallığının bir karikatürüne dönüşmeden önce bir kuş olduğuna işaret ediyor (Yüce Tanrıça).

Bunun dışında burun anlak sembolüdür. Pek çok kabile, ruhları, atalarını ve diğer görünmez güçleri çağırdıkları ayinlerde, tozla karışık kurutulmuş ve öğütülmüş hayvan burunlarından yararlanır. Sibirya halkları –Yakutlar, Tunguslar ve diğerleri– hayvanların ruhlarının burunlarında bulunduğuna inandıkları için tilki ve geyiklerin burunlarını saklarlar; Çukçiler ise yabani hayvanların

burunlarını hane ruhları ve evin koruyucuları olarak kullanırlar. Laponlar kusursuz nefes alma yetileri kendilerine geçsin diye kutup ayılarının burunlarını kullanırlar.

Psikanaliz üzerinden düşünen araştırmacılar Baba Yaga'nın burnunun fallus sembolü olduğunu söyleyeceklerdir ki bu da onun falluslu anne olduğu teziyle örtüşür.

Düşünceler

Kadınlar burunlarında estetik ameliyatlara izin vererek –rinoplasti, çok popüler olan ilk estetik uygulamadır – bilinçli bir şekilde (kendi) sembolik güçlerinden feragat edip erkeklerin güzellik anlayışına boyun eğiyorlar. "Burnum, gururumdur" şeklindeki halk deyişi, bir kimsenin burnunun, onun kimliğinin ayrılmaz, ne olursa olsun değiştirilemez parçası olduğu düşüncesini ifade eder. Diğer bir deyişle, burunlarını reddederek, kadınlar kendi gururlarını ve güçlerini de reddetmiş olurlar. Bu bakış açısını benimsediğimiz takdirde kadınların bütün tarihi, onların kendi kendilerini hadım etmeleri ve güçlerinden kasti vazgeçişleri olarak okunabilir. Kendilerine uyguladıkları bu hadım etme işlemi, estetik cerrahinin gelişmesiyle ve kadınların belli bir güzellik klişesine (erkeklere özgü olan) uygunluk göstermeye teşvik edilmeleri anlamına gelen "popülist" unsurla birlikte hız kazandı. Çirkin Baba Yaga'dan, güzel Meryem Ana'ya (veya Marina Warner'ın dediği gibi "Canavar'dan Sarışın'a") uzanan kadınlar tarihinde, Meryem Ana mutlak zafer kazanmıştır. Bu zafer yüzünden günümüzde pek çok kadın, köy kiliselerindeki ucuz, plastik Meryem Ana figürlerine benzer ya da başka bir deyişle Paris Hilton'a!

ERKEKLER

Rus masallarındaki erkeklerin ismi genelikle Ivandır: Prens Ivan, Şövalye İvan, Köylünün Oğlu İvan, Beyaz Gömlekli İvan (*Ivans-*

hka–belaja rubashka) ve diğerleri. Eğer annesi ya da babası bir hayvanla birleşerek çocuğu meydana getirdiyse, İvan'ların "hayvan" soyadları olur: Buzağı İvan, İneğin Oğlu İvan (*Ivan Korovij' syn*), Kısrağın Oğlu İvan (*Ivan Kobylij' syn*), Ayı İvan (*Ivanshko medvedko*) ve benzerleri. İvan çoğunlukla üç erkek kardeşin en küçüğüdür ve içinde bulunduğu durum diğer ikisinden daha güçtür. Anne ve babası İvan'ı evden kovarak cezalandırırlar veya kendi yaptığı kötülükler nedeniyle ona ceza verirler. Baştaki üzüntülü durum, olay örgüsünü ilerleten araçtır. Şayet hikâyenin sonunda tahta çıkarak ve güzel prensesle evlenerek ödüllendirilecekse, İvan'ın düşmanını alt edip engelleri aşarak sorununu çözmesi gerekir.

İvan'ların içinde en ünlü olanı Ahmak İvan'dır (*Ivan–Durak, Ivanushka–Durachek*). Pasif bir kahramandır, vaktini ocağın üzerine uzanarak (*Ivan Zapechnyj, Zapechnik*) boş boş geçirir, sinek avlar ve tavana tükürür. Ahmak İvan alelâde ve pasaklıdır, çünkü günlerini külleri eşeleyerek geçirir (*Ivan Popjalov*) ve burnu hep akar. İki ağabeyi ise günlük işlerle meşguldür, Ahmak Ivan'ı ciddiye almazlar, onu oyuna getirip şakalar yaparlar, sık sık döverler, nehirde boğmaya uğraşırlar vesaire. Annesi onu öğle yemeğine ağabeylerine mantı götürmesi için yolladığında, Ahmak Ivan mantıları gerçek bir insan sandığı gölgesine yedirir. Ahmak Ivan'ı koyunlara bakması için bıraktıklarında kaçmasınlar diye onların gözlerini bağlar. Eve bir şeyler alması için onu şehire gönderdikleri zaman, at gibi dört bacağı olduğunu gördüğü yeni masayı eve gitsin diye yolun ortasına koyar. Yol kenarında yanmış ağaç kütükleri gördüğünde donacaklarını düşünür ve onları sıcak tutmak için üzerlerine kazanlar geçirir. Atı nehire varıp sudan içmeye yanaşmadığında Ahmak Ivan suya bir çuval tuz döker. At yine içmek istemediğinde ise onu öldürür.

Safdil Emelya ona çok benzerdir, tek fark onun güçlü bir yardım-

cısının olmasıdır: Özgürlüğü bağışlanmış bir turnabalığı. "Turnabalığının emriyle..." demesi yeterlidir, dilekleri hemen gerçekleşir. Günün birinde aptal ve çirkin olmak canına tak ettiğinde, turnabalığına onu büyük dehaya sahip çok yakışıklı bir delikanlıya dönüştürmesini emreder. Beklendiği gibi, kralın kızıyla evlenir. Üvey babası Ayı İvan'a –belden yukarısı insan, aşağısı ise ayıdır – ambarın kapısını koruma görevini verince kapıyı menteşelerinden söker, eve götürür ve onu korur, bu sırada hırsızlar tüm tahılı çalarlar. İvan'dan kurtulmak isteyen üvey babası onu göle gönderir ve sahilde kumdan bir ip yapmasını ister. İblislerin gelip Ivan'ı yakalamalarını ve onu gölün dibine çekmelerini umar. Ancak Ivan kurnazlık ederek iblisleri oyuna getirir ve eve altınla dolu bir yük arabasıyla döner.

Ahmak Ivan'ın en saçma ve aptal eylemlerinin sonradan mantıklı ve akıllı şeyler olduğu görülür. Örneğin, yanında çalıştığı adamın ona para yerine bir torba kum vermesine itiraz etmez, ancak daha sonra yanan bir evde mahsur kalmış güzel bir genç kızla karşılaşır ve kum dolu torbasını kızın üstüne dökerek onun hayatını kurtarır. Bu genç kız elbette ki hükümdarın kızından başkası değildir ve onun karısı olur.

Ivan önündeki engelleri aşarken farklı yerlerden yardım alır: Hayvanlardan (atlar, turnabalığı, kuşlar, kediler ve köpekler, ayılar, yılanlar, kurbağalar vb.), insanlardan, Baba Yaga'dan, sihirli objelerden (yüzük, sihirli bir flüt vs.). Ivan'lar "seçilmiş kişilerdir"; yanlış tercihleri, sihirli objeler ve garip akrabaları sayesinde (güçlü kuş–imparatorlarla evlenen kız kardeşler) tüm zorlukların üstesinden gelir ve sonunda kahraman olurlar: Düşmanlarını yener, hükümdarın kızıyla evlenir, muazzam bir serveti garantiler ve en nihayetinde kendileri hükümdar olurlar.

V.V. Ivanov ve V.N. Toporov, *Slav Mitolojileri* adlı kitaplarında iki tür kahramanı birbirinden ayırırlar: Ahmak Ivan ve Prens Ivan. Ahmak Ivan "şanslı budalalar" (*yurodivi*) kategorisine girer. Prens Ivan ise esaslı, mitik bir kahramandır, zira en zor olan nihai testi geçer: Ölümle yüzleşmeyi. Prens Ivan kurallara uyarak ölüler dünyasından çıkış yolunu bulur ve değişim geçirerek hayata geri döner. Bunu eski mitlerdeki ölüm ve yeniden doğuş motifleriyle ilişkilendirebiliriz.

Düşünceler

Mevludin karakteri hiç şüphesiz Ahmak Ivan karakteriyle benzerlik taşımaktadır. ('Ahmağın tekiyim, canım. Ve bir ahmak her zaman bir ahmaktır' der Mevludin.) Pupa, Kukla ve Beba – masallardaki üç Baba Yaga gibi – Mevludin'in hayalinin gerçekleşmesi için ona dolaylı olarak yardım ederler ve tam olarak bu nokta, yazarınızın edebi çalışması ve Baba Yaga miti arasındaki benzeşmenin en güçlü olduğu yerdir. Bay Shaker karakteri, Rus masallarındaki kaprisli hükümdarla bir tutulabilir. Onun rakibi (Ahmak ya da Prens) Ivan'dır ve Ivan'a kızını vermeden önce onu yok etmek için uğraşacaktır. Yazarınızın metninde konunun cinsel boyutu çok daha belirgindir, çünkü Bay Shaker, iktidarsızlığa yol açan hormon katkılı, proteinle zenginleştirilmiş içeceklerin kralıdır. Bay Shaker tıpkı Rus masallarındaki hükümdarlar gibi sonunda ölecektir. "Baba Yaga'lardan" biri olan Kukla onun ölümüne sebep olacaktır. Dr. Topolanek ve Pupa'nun torunu olan David küçük karakterlerdir ve Rus masallarıyla özel bir bağlantıları yoktur, ancak onlar da kendi içlerinde "olağanüstü"dür: David deus ex machina (ya da Kukla'nın dediği gibi nepos ex machina) olarak, Dr. Topolanek ise bir tür modern büyücü ya da düzenbaz olarak. Arnoš Kozeny'de Baba Yaga'nın tek ve gerçek rakibi Ölümsüz Koshchey olabilecek potansiyel elbette ki vardır (Beba ve Arnoš Kozeny arasındaki ilişki bu bağlamda açıklayıcı olabilir), ancak buna rağmen yazarınızın metninde bu motif geliştirilmeden bırakılmıştır.

Burada şunu ifade etmeme izin verin. Bütün gününü burnunu karıştırıp, ocağa uzanarak tembellikle geçiren aptal bir genç kızın, masalın sonunda bir prenses veya kraliçe olması kesinlikle düşünülemez! Halk masalı anlatıcılarının hayal gücü, Slav Amazon karakterlerinde (Rus *Sineglazka* ya da Sırp halk şarkılarındaki "Dev Kızlar", *Div–devojke)* bununla eşdeğer, eril bir kahramanlık anlayışı yaratmıştır; ancak pasaklı, tembel ve aptal kızlar genellikle ölümle cezalandırılırlar. Servet, taht ve aşk, sadece pasaklı, tembel ve aptal erkekler için ödül olarak düşünülebiliyor!

OYUNCAK BEBEKLER

Güzel Vassilisa masalında ilginç bir motif yer alır. Anne ölüm döşeğinde yatarken kızını yanına çağırır ve ona hayatta yardım edecek bir oyuncak bebek verir. Ama yalnızca bebeğe yiyecek ve içecek verdikten sonra ondan tavsiye istenebilir.[1] Vassilisa hayatta olduğu sürece bebeği cebinde taşır. Ataların ruhlarının (bu durumda ise annenin ruhunun) meskeni olarak oyuncak bebek, tüm dünyadaki halkların en eski kabile inanışları içinde önemli bir yere sahip olan bir objedir.

Bebek sembolik olarak ailenin ölen üyesinin yerini alır, o kişinin ruhunun mezarıdır. Bazı Afrika kabilelerindeki geleneğe göre, dul bir adam yeniden evlendiğinde vefat eden karısının küçük bir heykelini yapar ve onu kulübesindeki özel bir yerde tutar. Yeni eşin kıskanmasını önlemek için ölen eşe saygı gösterilir. Yeni Gine'de bir ölüm sonrasında, aile üyeleri ölen kişinin ruhunu koruyan küçük bir bebek yaparlar. Bu oyuncak bebekle vücut bulan

1 "Vassilisa kilere gidip bebeği için yiyecek aldı ve yemeğini önüne koyarken şunları söyledi: 'İşte bebeğim, şunların tadına bak ve dertlerime kulak ver: Beni Baba Yaga'ya gönderiyorlar elimde bir meşaleyle; beni tek lokmada yiyecek!' Küçük bebek yemeğini yedi ve gözleri iki mum gibi parıldadı: 'Korkma Vassilisa!' dedi. 'Seni gönderdikleri yere git ve beni de yanında götür. Yanında olduğum sürece Baba Yaga sana hiç zarar veremez!'" (Güzel Vassilisa'dan alıntı)

ölü kişi, yalnızca ev halkı ona baktığı, onu beslediği, yatağına yatırdığı ve benzer şeyleri yaptığı takdirde onlara yardım eder.[1]

Kuzey Sibirya'daki kabilelerde, bebeklerin kafaları kuş gagalarından yapılır. Bebek, doğurganlığın teminatıdır, bu nedenle yeni evlenenler düğün gecesi onu yatak odalarına götürürler. Ayrıca, kötü bir ruh olan *Kikimora* bu bebeğe girebilir. O zaman onun yakılması gerekir. Örneğin, Kursk'ta bebeğin yüzü boş bırakılılır, yani gözler, ağız ve burun yapılmaz, çünkü bebeğe kötü bir ruh girerse onunla oynayan çocuğa zarar vereceğinden korkulur. Koruyucu güçleri olan bebekler nesilden nesile geçer:Anneler onları kızlarına miras olarak bırakır.

Hantiler, Mansiler, Nenetler ve kuzeydoğu Sibiryalı diğer halklar, *itarm* denen özel bir bebek yaparlardı ve onu giydirerek, ölen kişinin yatağına koyarlardı. Yemek vakitlerinde onun için yiyeceklerden bir parça getirirler ve ona hürmet ederlerdi, zira bebek ölen kişinin kendisiyle eş tutuluyordu. Bu ritüel Rus masallarına da geçmiştir. *Teryuşeçka* öyküsünde, çocuğu olmayan yaşlı bir çift küçük bir kütüğe bebek kıyafetleri giydirip onu beşiğe koyarlar. Kütük bir çocuğa dönüşür – bu, Carlo Collodi ve ünlü Pinokyo'suna ulaşacak kadar kalıcılığını sürdürmüş bir motiftir. Rus yapımı meşhur tahta bebekler olan *matruşkalar* da aynı mitik–ritüel düşünce tipolojisinden çıkmıştır.

Kuzeydoğu Sibirya ormanlarındaki avcılar *labaz* ya da *chamja* dedikleri küçük, tahta kulübeler inşa ederler. *Labaz*lar uzun, tahta direklerin üzerine yerleştirilir (tıpkı Baba Yaga'nın kulübesinin altındaki tavuk bacakları gibi!) ve avcıların kurutulmuş yiyecekleri

1 "Dijital evcil hayvan" denilen tamagotchi adındaki elektronik Japon icadına, tıpkı halk inanışlarındaki tahta bebekler gibi bakılması gerekiyor. Oyuncağın sahibi her gün onun "mutluluk seviyesini" izlemek zorundadır (tamagotchi'yi beslemesi, ona banyo yaptırması ve onunla biraz oynaması gerekir); aksi takdirde dijital evcil hayvanı "ölür"

ve diğer erzakları sakladıkları depo olarak iş görür. *Labazın* arkası ormana, önü ise oradan geçen yolculara dönüktür. *Urah* denilen ritüel mekânlarında kültlere özgü, pencereleri ve kapıları olmayan, benzer kulübeler inşa edilmiştir. *Itarm* bebeklerine kürkler giydirilerek bu kulübelere konurdu. *Itarm* bebekleri iç mekânı tamamen doldururdu – Baba Yaga'nın vücudunun kulübesini doldurduğu betimlemesi de buradan gelir. Keza, Sibirya'nın kuzeydoğusunda kadınların giydiği bir kıyafet olan kürklü sabahlığın adı *yaga* veya *yagushka*'dır. Arkadi Zelenin bu yorumlama konusunda ısrarcı ve epey ikna edicidir; *Altın Baba* ya da *Sorni–nai*'nın, Hıristiyanlığa geçmeye direnen kuzey Sibiryalı halkların şaman tanrısı olduğu yönünde bir teori geliştirir. Daha sonra Altın Baba efsanesi –askerler, gezginler ve misyonerler sayesinde– yayılmış ve Baba Yaga olarak masallarda yeniden hayat bulmuştur.

Düşünceler

Beba, Pupa ve Kukla kadınlar için kullanılan lakaplar olsa da, özellikle bu adların seçilmesinin yalnızca rastlantısal olduğuna inanmak güçtür. Beba Hırvatistan, Sırbistan ve Bosna'da yaygın bir dişil lakaptır; Pupa ismine ise Almanca'dan türemiş hâliyle kuzey Hırvatistan'da, İtalyanca'dan türemiş hâliyle Dalmaçya'da rastlanır. Beba (oyuncak bebek veya yeni doğmuş bir bebek!), Pupa (Latince: pupa; Almanca: die Puppe; İtalyanca: pupa; Fransızca: Poupée; İngilizce: Puppet; Hollandaca: pop)[1], Kukla (Rusça, Bulgarca, Türkçe vs.) ve son olarak Vava (Çince): Tümü "oyuncak bebek" kelimesinin karşılıklarıdır.

Yazarınızın lakaplar kullanmasının birkaç olası açıklaması vardır. Birincisi, yazarın ilkesiyle bağlantılıdır, yani basitçe, kahramanların sadece yazarın ellerinde hayat bulan bebekler olduğu düşüncesiyle. Belki de yazarınız herhangi bir cadının adını söyleme tabusuna saygı gösterdiği sürece bu lakapların da ritüel–koruyucu işlevleri olur. Sebeplerden bir başkası Baba Yaga'ya bağlanabilir,

1 Sibirya'da Mansa kabilesi üyeleri, küçük, totem özelliğindeki tahta bebeklerde yaşayan koruyucu ruhlara veya atalarının ruhlarına pupig ya da pupi derler.

isimleri Baba Yaga olan kız kardeşleri vardır (iki kız kardeşinin de isimleri Brigid olan İrlandalı kız Brigid gibi). Nedeni kadın isimlerinin pek de mühim olmadığı (zira isim, bireyselleşme ve kimliğin sembolüdür) diğer bir deyişle *bir* kadının *tüm* kadınlar anlamına geldiği erkek egemen toplumda da yatıyor olabilir.

Çağdaş kültürümüze özgü dilde kadınlar ile bebekler arasındaki ayrımcı nitelikte cinsiyet bağı inatla süreğendir. İnsanlar küçük kızları severken sıklıkla: "Benim küçük bebeğim!" veya "Bebek gibi tatlısın!" derler. Genç kızlar "bebek gibi güzeldir"; "Barbie'dir, "göz bebeği'dir. İnsanlar, etraflarındaki yetişkinlerin çocukça lakâplar kullanmasını garipsemezler.

Pupa, Beba ve Kukla üçlüsü köklerini Hint–Avrupa mitolojisinden alır, orada tanrıçalar üçlü görülmektedir: Üç farklı tanrıça olarak (Yunan *Moiralar*, Romalı *Parkalar* ve Kuzeyli *Nornlar*), üç özelliği bulunan tek bir tanrıça olarak ya da yaşam döngüsünü temsil eden üçlü bir grup olarak: Genç kız–anne–kocakarı.

Slav mitolojisi de insanların kaderlerini belirleyen tanrıçalar olan Kader Tanrıçaları'na aşinadır. Mesela Bulgaristan'da onlara *orisnici* (veya *narachnici*); Çekçe'de *sudicki*; Sırbistan, Hırvatistan ve Bosna'da *rođenice*, *suđenice*, *suđeje* denir. *Rođenice* görünmezdir; bir çocuk doğduğunda gelirler; onları ancak yeni doğan bebeğin annesi veya oraya gelen bir dilenci görebilir. *Rođenice* insanlara iyi şans verir ya da talihlerini belirler ve bu değiştirilemez. Kısa bir bölümde yazarın annesi, ona kendi annesinin anlattığı bir hikâyeyi hatırlar: Doğumu sırasında annesi ikisi beyaz, diğeri ise siyah giymiş üç kadın görmüştür.

Dikkatinizi başka bir detaya daha çekmek istiyorum. Yazarın annesi "kutu gibi derli toplu" küçük apartman dairesinde, kafasında peruğuyla ve rujlu dudaklarıyla *labaz*daki bir bebeği anımsatır.

Yazar bir yerde annesini acımasızca bir "trafik memuru"yla karşılaştırır. *Labaz*lar aynı zamanda orman sınırlarının çizilmesi için de kullanılıyordu. Dahası, annesi derin anlamından bihaber olduğu bir hediyelik eşyayı, ulusal Bulgar kıyafetleri giydirilmiş oyuncak bebeği, görünen bir yerde ısrarla tutar. "Bana Bulgaristan'ı hatırlatıyor," demekle yetinir.

TARAK VE HAVLU

Tarak ve havlu masallarda sıklıkla görülen sihirli eşyalardır. Tarak gür bir ormana, havlu ise ırmağa veya denize dönüştürülebilir ve bu sayede kadın yahut erkek kahraman kendini peşindekilerden korur. Kovalayan kimse genellikle Baba Yaga'nın ta kendisidir.[1]

Tarak tüm mitolojilerde önemli bir objedir. Slav mitolojilerinde ölümcül bir nesne, dişilik sembolü, şifa kaynağı ve sihirli kurtuluş yolu olarak karşımıza çıkar. Sihirli özellikleri nedeniyle tarak kurallar ve tabularla ilişkilendirilmiştir. Örneğin tarağı ev halkının görmemesi gerekir, masaya ya da benzeri bir yere konmamalıdır; yoksa "melek gelmeyecektir" (*angel ne sjadet*). Tarakların tedavi edici ve koruyucu etkileri vardır: Eğer birisinin saçları dökülüyorsa, insanlar onun kafasını yün tarağıyla tarardı. Bebekler rahat uyusunlar diye, taraklar (ve makaralar) beşiklerde saklanırdı. Güney Slavların bir tarağı diğerinin içine geçirme âdeti vardı ve –antibiyotiklerin olmadığı dönemde– bu, hastalıklara karşı bir koruma görevi görüyordu.

Doğumla ilgili ayinlerde tarak kadınların kaderlerinin sembolüy-

1 "'İşte tarağın ve havlun," dedi kedi. "Bunları al ve kaç; Baba Yaga senin peşine düşecek. Kulağını toprağa koy ve onun yakınlaştığını duyduğun anda havluyu yere at – o, büyük, geniş bir ırmağa dönüşecek. Baba Yaga ırmağı geçer ve tekrar arkandan gelirse, kulağını yine toprağa koy. Yaklaştığını duyduğun gibi tarağı yere at – çok gür bir orman çıkacak ve onun içinden geçemeyecek.'" (Baba Yaga'dan alıntı).

dü. Yeni doğan bir erkek çocuğun göbek bağı baltayla, kız çocuğunki tarakla kesilirdi. Vaftiz törenlerinde ebe, erkek bebeği vaftiz babasına bir eşikten uzatarak verirdi, kız bebeği ise bir tarağın üzerinden uzatırdı.

Taraklar geleceği görmek için de kullanılırdı. Genç kızlar yastıklarının altına bir tarak koyar ve yatmaya gittiklerinde şu sözleri söylerlerdi: "Alın yazımdaki kişi, buraya gel ve saçlarımı tara!" (*Suzhenyi, ryazhenyi, prihodi golovu chesat!*). Eğer genç kız rüyasında genç bir adam görürse, onun için seçilmiş kişinin o olduğuna inanılırdı. Genç kızlara düğünlerde tarak hediye edilmesinin nedeni budur.

Ölen bir kimsenin kendi saçını taramak için kullandığı tarağının "kirli" olduğuna inanılırdı. Ölüm bir an önce evden uzaklaşsın diye tarak bir ırmağa atılır (*chtoby, poskorej uplyla smert*) veya kalan saçlarla birlikte tabuta konulurdu.

Havlu, bez, başörtüsü, mendil, gömlek, nakışlı örtü – bunların tümü büyük önem taşır. Örneğin Bilge Vassilisa'ya güç veren çok önemli üç eşya vardır: Bir mendil, bir tarak ve bir fırça.

Kimi zaman masallarda Baba Yaga'ya elinde bir makara ile rastlarız ve genellikle hikâyenin kadın kahramanına dikiş diktirir.[1] Dahası Baba Yaga iyi niyetlidir, kahramanlara paha biçilmez hediyeler verir: Altın bir yüzük, makara ve dikiş kasnağı.[2] Makaralar,

1 "Küçük kız gelir. Küçük kulübe kıpırdamadan durur, Baba Yaga dokuma yaparak evinde kemik bacağıyla oturmaktadır. – 'Merhaba, teyzeciğim!' – 'Merhaba canım.' – 'Annem beni eteğimi dikmem için iğne ve iplik ödünç almaya gönderdi.' – 'Pekala, hemen otur ve dikmeye başla.'" (Baba Yaga'dan alıntı).

2 Hırvat yazar Ivana Brlic-Mažuranić'in yazdığı Balıkçı Palunka ve Karısı masalında tanrıça Şafak-Kız, eşine sadık kadına "nakışlı kumaş ile bir iğne" verir ve bu şeyler, onu içine düştüğü talihsiz durumdan kurtarır. "Kumaştan beyaz bir yelkenli çıktı ve iğne dümene dönüştü. Rüzgâr yelkeni yusyuvarlak bir elma gibi şişirdi ve kadın nasırlı elleriyle dümeni kavradı. Yelkenlinin etrafındaki çelenk parçalandı ve engin denizde masmavi gökteki bir yıldız gibi parıldadı! Mucize

yün çileleri ve yün, Baba Yaga'yı, dünyaya ve içinde bulunan her şeyin kaderine hükmeden kadim Ananka'yla ilişkilendirir. Yün, Baba Yaga ile insanların kaderini eğiren (bahtı kara kimseler için siyah iplik ya da şanslılar için beyaz veya altın rengi iplik) *Moira*'lar arasında bağ kurar. Kahramanların hedeflerine ulaşmalarına yardım eden Baba Yaga'ya ait ip yumakları, Ariadne'nin, Minotaur'u öldürdükten sonra labirentten çıkış yolunu bulabilsin diye Theseus'a verdiği yumak gibidir. Bu dokumacı iplikleri Baba Yaga ile kadınların dokumalarına göz kulak olan bütün o güçlü, yaşlı kadınlar arasında bir bağlantı kurar.

Kadınların yaptığı dokuma, eğirme, dikiş ve nakışın pek çok kültürde ritüel–büyüsel bir önemi vardır. Özel bir şekilde dokunan bir parça kumaş, koruyucu güçlere sahiptir. Veba ve kolera salgınları sırasında yaşlı kadın ve dullar kumaş dokumuş ve kumaştan havlular dikmişlerdir. Havlular kiliselere yerleştirilir, ikonlara asılır veya çember şeklinde evin etrafında yere konulurdu. Bu ritüellerin amacı o yeri hastalıktan korumaktı.

Sırbistan ve Romanya'da yaşlı kadınlar –genellikle dokuz kadın– gece yarısı bir araya gelir ve tam bir sessizlik içinde kumaş dokurlardı. Kumaştan gömlek dikerlerdi ve delikanlılar savaşa gitmeden önce sırayla onu giyerlerdi. Gömlek, ölümden korunmak için giyilirdi. Rus masallarında kahramanı koruyan sihirli bir gömlekten bahsedilir.

Dokuma ve nakış, kadın kahramanın başarı repertuvarındaki en önemli yeteneklerdir. Kumaş, nakış ve işlemeli mendiller bir genç kızın parmak izi, nüfus cüzdanı gibi iş görür. Güzel Vassilisa öyle ince kumaş dokur ki iğnenin deliğinden bile geçebilir. Onlardan hükümdara gömlekler diker. Hükümdar onun yeteneğinden öyle

gerçekleşti, tekne, peşindeki korkunç takipçiden hızla uzaklaştı. Dahası, takip ne denli amansızsa, tekne o kadar yardım eder: rüzgâr güçlü oldukça tekne de hızlı gider; deniz ne kadar dalgalıysa tekne de denizde o kadar hızlı ilerler."

memnun kalır ki,π tanımadığı bu terziyi huzuruna getirir. Ardından ona âşık olur ve evlenirler.

Yün eğirmek insan ömrü için bir metafordur: Ömrümüz her birimize verilen ip ve yün kadardır. *Cadı ve Güneş'in Kız Kardeşi* adındaki Rus masalında, Prens Ivan yolda tahtadan iki sandığı olan iki yaşlı terzi kadınla karşılaşır. Şöyle derler: "Prens Ivan, bizim bu dünyada fazla vaktimiz kalmadı. Bu sandıktaki tüm iğneleri kırıp şu sandıktaki bütün yünü kullandığımızda ölüm bizi almak için gelecek."

Düşünceler

Eserin ilk kısmında, kızın, annesinin peruğu için kaygılandığı ve o hastanedeyken "bir ritüel havasında" peruğu yıkadığı pasajda taraklar ve tarama eylemi hakkında ilginç bir ayrıntı vardır. Bunun ritüel düşünüşle pek ilgisi olduğunu sanmıyorum, ancak yeri gelmişken şunu da belirtmeliyim, ilkel kabileler arasında saça özen göstermenin ritüel anlamda büyük bir önemi vardır. Eskimo tanrıçası Nerrivik, denizin altında yaşayan ve ölülerin ruhlarını koruyan yaşlı bir cadıdır. Şaman onun saçlarını âdet olan biçimde tarayana kadar mors avcılarını korumayı reddeder!

Havluya gelince, yazarınızın metninde dokunaklı bir an yer almaktadır: Anne, kendi babasının kolunun altında katlanmış bir havluyla eve girdiğini anımsar. Kim bilir belki de –yıllarca suçluluk hissetmesine neden olan– bu imgeyi, bu yararlı ayrıntıyı annenin bilinçaltı eklemiştir: Havlu, tıpkı masallardaki gibi yaşlı babasını zorluklardan koruyacaktır.

Bir ayrıntı daha var: Yazarın annesi, akrabalarının yaptığı eski el işlerini bir dolapta saklar. Hafızası ona oyunlar oynadığı hâlde, bu el işlerinin her birini kimin yaptığını doğru olarak hatırlar. Annenin kişiliği sembolik bir boyutta dillendirilmemiş, "dişi", feminizm ve okuryazarlık

öncesi tarihle birleşir. Kısacası anne, nakışları tıpkı Braille alfabesi gibi "oku"yabilir.

SÜPÜRGE VE ÇÖP

Süpürge, cadının yoldaşıdır: Cadılar süpürge üstünde uçar, süpürgeleriyle süt çalar ve süpürgelerini tarla boyunca sürükleyerek ürünleri mahvederler. Baba Yaga peşinde bıraktığı izleri bir süpürge ile gizler.

Slav dünyasındaki pek çok inanış ve batıl inanç süpürgeyle ilintilidir. Örneğin, ev halkından biri öldüğü zaman zenginlikler dışarı gitmesin diye veya ölen kişinin ruhunu gücendirmemek için ev süpürülmez. Ruslar taşınırken yanlarında eski bir süpürge götürürler, çünkü *domovye* (iyiliksever periler) süpürgelerin altında yaşar. Süpürgelerin tartışmaları, hastalığı ve talihsizliği kışkırttığına inanıldığı için, zarar vermek istedikleri kişilerin evlerinin yanına doğru (veya çatının üzerinden) bir süpürge fırlatılırdı. Yeni evlenenleri kıskananlar, onların canını yakmak için arabalarına süpürge gizlerlerdi. Bir süpürgenin üzerinden geçmek kötü şans getirirdi.

Ev temizliği, Baba Yaga'nın eline düşen genç bir kızın geçmek zorunda olduğu bir tür sınavdır.[1] Baba Yaga'nın üç çift el biçiminde ve tüm işlerini yapan sihirli yardımcıları vardır, yani aslında başka yardıma ihtiyacı yoktur. Bununla birlikte genç kızların olgunluğunu, çalışkanlığını ve karakterini sınamaktan hoşlanır. Clarissa Pinkola Estes, *Kurtlarla Koşan Kadınlar* adlı kitabında bu ayrıntıyı ruhun temizlenmesi, arındırılması, düzene sokulması, gerekli olanla gereksiz olanın ayrıldığı eğitim süreci olarak

1 "Yarın dışarı çıktığımda bahçeyi ve kulübeyi silip süpür, biraz yemek hazırla, çamaşırları yıka, kilere gidip dört arşın buğday al ve kabuklarını ayıkla. Söylediğim gibi yapmazsan seni bir çırpıda yerim."

açıklamak için psikanalize başvurur. Baba Yaga *çöp* kelimesini mecazi olarak da kullanır ve yersiz bir merak göstermediği için genç kıza teşekkür eder.[1]

Meksika'da toprak tanrıçası Teteo–Innan'ı onurlandırmak üzere süpürge festivalleri düzenlerler. Amaç, hastalıkları ve sıkıntıları ortadan kaldırmaktır. Hıristiyan ikonografisinde süpürge, ev hanımlarını ve evde iş yapan herkesi koruyan Aziz Martha ve Aziz Petrolina ile bağlantılıdır. İtalyan folklorünün bilindik karakteriyle ilgili ilginç bir hikâye de vardır: Şehirdeki en iyi ve en düzenli ev hanımı olan La Befana ev işlerine öyle dalmıştır ki hem misafirleri arasındaki Üç Kral'ı fark edememiş hem de İsa'yı aramaya çıktıklarında onlara katılamamıştır. La Befana bir süpürgeyle görülür, eve bacadan girer ve çocuklar için hediyeler bırakır. Bugün bile bir çeşit dişi Noel Baba olarak varlığını sürdürmektedir (Epifani'de –Noel'den on iki gün sonra– ortaya çıkar). Ayrıca yeni yıl gelip onun yerini alsın diye eski yılın yakılması geleneğinin bazı unsurlarını da bünyesinde barındırır.

Slav dünyasındaki çok sayıda inanç, "çöp" ve "arınma" ile ilişkilidir. Cenaze törenlerinde çöpe ayrı bir önem verilir. Moravya'da ölen kişinin yattığı oda süpürülerek temizlenir ve tüm süprüntü ateşe atılırdı. Sırbistan ve Rusya'da, odadaki canlılar da süpürülmesin diye, ölen kişi evde durduğu sürece oranın süpürülmesi yasaktı.

Çöpler geleceği görmek için bile kullanılıyordu. Bohemya ve Moravya'da genç kızlar çöpleri dört yol ağızlarına veya çöplüğe götürürler ve sevgililerinin kim olacağını tahmin ederlerdi. Şöyle derlerdi: "Çöpünüzü alıp çıkın genç adamlar, dullar. Her kim isterse gelebilir. Doğudan, batıdan, öteden, beriden, meyve bahçesinden geçerek ambara..." Sibirya'da Noel'den önce genç kızlar çöpü evin bir köşesine koyar ve "geceyi orada geçirirlerdi". Sabah

1 "Çöplerimin kulübemin dışına çıkartılmasından hoşlanmıyorum, işime burnunu sokan meraklıları yutuveririm!" der Baba Yaga. (Güzel Vassilisa'dan alıntı)

olduğunda onu alıp dört yol ağzına götürür ve karşılarına çıkan ilk adama ismini sorarlardı. Gelecekteki kocalarının aynı isimde olacağına inanıyorlardı.

Ev, belirli tatiller süresince (Noel, evlilikler, Ivan Kupala ve diğerleri)[1] süpürülmezdi, çünkü o günlerde ataların ruhları ortaya çıkardı. Beyaz Rusya'da ev sahipleri bir tatilin ardından küçük bir süpürgeyi havaya kaldırıp evin çevresinde sallayarak şöyle derdi: "Kış kış, küçük ruhlar! Yaşlı ve büyük olanlar kapıdan çıkın! Küçükler, siz de pencereyi kullanın." (*Kish, kish, dushechki! Ktora starsha, i bol'sha, ta dver'mi, ktora mensha oknami.*) Bayramda çıkan çöpler, samanla birlikte avluda veya meyve bahçesinde yakılırdı ve bu geleneğe "ölüleri ısıtmak" (*gret pokojnikov* ya da *diduha paliti*) denirdi. Küller nehire atılırdı; bunun tarlaları yabani otlardan ve kurtlardan koruyacağına inanılıyordu. Bazen Noel tatilini tam anlamıyla "süpürüyorlardı". Bulgarlar, çocukların çöplüğün yanına yaklaşmalarını yasaklardı; ev hanımlarının ise yüzleri doğuya dönük olarak çöp atmalarına izin verilmezdi. (Bunun sığırları kısır bırakacağına inanılıyordu.) Beyaz Ruslar ve Slovaklar çöpleri büyülere karşı deva olarak kullanırlardı. Bitişiklerindeki üç evden gizlice çöp toplar, onları yakarak, şüphelendikleri kurbanı dumanla arındırırlardı.

Düşünceler

Yazarınızın annesinin aşırı temizlik takıntısının Slav folklor mirasıyla bir ilgisinin olup olmadığını söylemek zordur. Yine de bu hususa dikkatinizi çekmemin bir zararı olmaz. Yazarın annesinin, elinde bir toz fırçasıy-

1 Ivan Kupala, Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya'da geleneksel bir bayramdır. Haziran sonu ya da temmuz başında kutlanan Ivan Kupala, kırsal kesimdeki insanların Slav güneş tanrısı Dažhbog'la bağlarına işaret eden, Hıristiyanlık öncesi bereket şenliğidir. Ritüellerde suyun (iyileşme ve arınma için) yanı sıra ateşin (ışık enerjisi için) de önemli bir yeri vardır.

la koltuğunda uyuyakalmasının tasviri ile, ev işleri yüzünden "tarihsel" perspektifte çok daha önemli bir şeyi, Isa'yı aramayı ihmal eden şu özverili ev hanımı İtalyan La Befana arasında bir bağ kurulabilir. Görünüşe göre temizlik annenin unutma stratejisidir. Evi "ataların ruhlarından" temizler ve bütün metin bir çeşit bellek yitimi anamnezidir.

Temiz–kirli antitezinin en ilham verici yorumu Mary Douglas'ın klasikleşen çalışması *Saflık ve Tehlike: Kirlilik ve Tabu Kavramlarının Analizi*'dir. Eşgüdümlü "temizlik–kirlilik" sistemi, dünya anlayışı, davranışlar ve geleneklerin karmaşık bir tabu sistemi vasıtasıyla düzenlendiği her ilkel toplumu şekillendirmiştir. Ancak bir sembolden ziyade duygusal mizacımızın parçası olan saflık, kemikleşmeye yol açabilir. Saflık güvenliğimizin teminatıdır; değişim, muğlâklık ve uzlaşmanın düşmanıdır.

O hâlde, tabulardan arınmış, kaos uğruna "yuvanın terk edildiği" çağımızın temizlik takıntısı ilginçtir. Mesela, çoğu televizyon reklamı (evlerimiz, vücutlarımız veya giysilerimiz için) temizlik ürünleri tanıtır ve bize daima şu formülü hatırlatır: "Temiz; olumlu, kirli; olumsuz." Hattâ "kirli" bile artık "temizlenmiştir" Medya sayesinde (İnternet ve televizyon), "kirli" şeylerde (pornografi, seks, savaş, sefalet, doğal afetler, cinayetler, ortak üzüntüler, yoksulluk vb.) dolaylı olarak yer alırken tertemiz kalabiliriz!

YUMURTA

Ansiklopedik Slav Mitolojisi Sözlüğü'ne göre yumurta tüm başlangıçların başlangıcı, doğurganlığın, canlılığın, yaşamın yenilenmesinin ve dirilişin sembolüdür. Evrenin yaratılışıyla ilgili Güney Slav mitlerinde ilk evren imgesi yumurtadır. Çocuklara yönelik Güney Slav bilmecelerinde "Tanrı'nın yumurtası" güneştir; "yumurtalarla dolu elek" ise yıldızlı göktür. Slavlar dünyanın devasa bir yumurta olduğuna inanıyorlardı: Gökyüzü kabuğunu, su be-

yazını, bulutlar zarını ve dünya sarısını oluşturuyordu. Şöyle bir bilmece vardır: "Canlı, ölüyü doğurur; ölü ise canlıyı." Bu bilmece, eski, bir skolastik soruyu içerir: "Tavuk mu yumurtadan, yumurta mı tavuktan çıkmaktadır?" Silesius şu cevabı verir: "Yumurta tavuktadır, tavuk ise yumurtada."[1]

Yumurta, yaşamın yenilenmesi ve dirilişi sembolize etmenin yanı sıra cenaze törenlerinde de önemli bir rol oynamıştır. Ölen kişi bir gün hayata geri dönebilsin diye ellerine ya da tabutunun içine bir yumurta konulur veya mezara atılarak tabutla birlikte gömülürdü. Rus ve İsveç mezarlarında seramik yumurtalar keşfedildi; Beotia'daki mezarlarda ellerinde yumurtalar olan Dionysus heykelleri bulundu. Hem Slav ritüellerinde hem de diğer halkların ritüellerinde, Paskalya âdetlerini yaşamın yenilenmesi ilkesi belirler: Yumurtaları boyamak, ağaçları yumurtalarla süslemek, Paskalya yumurtalarını aramak ve benzerleri. Slavlar tarlada açılan ilk saban izine bir yumurta yerleştirir ve hasatın iyi geçmesi için tarlanın etrafına yumurta kabukları serperlerdi. Sembolik değerleri sebebiyle yumurtalar sayısız durumda kullanılabilirdi. İnsanlar yumurtaların bir yangının yayılmasını önleyebileceğine inanıyorlardı. Eğer bir evde yangın çıkarsa, ev halkı ellerinde yumurtalarla evi kuşatırdı. Bazı halk inanışlarına göre eğer bir erkek koltuk altında kırk gün boyunca bir horoz yumurtası taşırsa, o yumurtadan koruyucu bir ruh çıkar ve o kişiye büyük bir servet kazandırırmış.

Yumurta evrensel bir semboldür. Kozmik yumurtadan doğan mitik ve şiirsel bir dünya imgesi pek çok millette ortaktır: Keltler, Yunanlar, Mısırlılar, Fenikeliler, Hintliler, Çinliler, Japonlar, Finler ve diğerlerinde. Dünya bir yumurtadan doğmuştur ve kimi geleneklere göre ilk insan bu şekilde dünyaya gelmiştir (Prajapati,

1 Bu noktada size daha evvel alıntıladığım beyiti hatırlatmam yeterli olacaktır: "Gümüş küreklerle ilerleriz, teknemiz ise bir yumurta kabuğudur." – Yani, Baba Yaga'nın havanı ya da rahmi aynı anda hem kıza hem de anneye aittir (stupushka–matusha)!

Pan Gu). Ayrıca (eğer anneleri yumurtayı yediyse) bazı kahramanlar da yumurtadan çıkmıştır. Leda ile Zeus'un oğulları Castor ve Pollux yumurtadan çıkmıştır.

Dünyanın bir yumurtadan doğduğu ve yumurtanın ikiye ayrıldığı fikrinin pek çok değişik versiyonu vardır. Mısırlılar yumurtanın en eski okyanus Nuna'nın sularından yükselen bir tepenin doruğunda belirdiğini düşünüyorlardı. Tanrı Khnum bu yumurtadan çıkarak çeşitli türleri yaratmıştı. Kenan geleneklerine göre başlangıçta, içinden Ulomos'un (Sınırsızlık) doğduğu gökyüzü vardı. Ulomos kozmik yumurtayı ve yaratıcı Shansora'yı doğurdu. Yaratıcı kozmik yumurtayı ikiye kırdı ve bir yarısından cenneti diğer yarısından ise dünyayı oluşturdu. Evrenin yaratılışıyla ilgili Hint inanışlarına göre Varlık, Var–Olmayan'dan çıktı ve kırılarak iki parçaya ayrılan yumurtayı meydana getirdi: Gümüş yarı ve altın yarı. Gümüş kabuk dünya, altın kısım da gökyüzü oldu. Dış zar dağları, iç zar bulutları oluşturdu. Yumurtanın içindeki incecik damarlar ırmak oldu ve yumurtadaki su baloncuğu okyanusa dönüştü. Peru mitlerine göre Yaratıcı, Güneş'e insanları yaratması ve dünyayı onlarla doldurması için yalvarır. Güneş, dünyaya doğru üç yumurta fırlatır: Yüksek sınıflar altın, eşleri gümüş yumurtadan doğar; sıradan halk ise bakır yumurtadan doğar. Bazı Afrika kabilelerine göre yumurta mutlak kusursuzluktur, zira sarısı kadın yumurtasını, beyazı da spermi temsil eder. Herkes mükemmeli, diğer bir deyişle yumurta olmayı hedeflemelidir.

Yumurtaların üzerinde oturmanın da sembolik bir önemi vardır. Bazı Budist mezhepleri tavuklara hürmet eder, çünkü kuluçkaya yatan tavuk, tinsel odaklanmayı ve ruhun üretkenliğini sembolize eder.

Düşünceler

Yazarınızın metnindeki yumurta sembolizmi açıkça görülüyor. Görkemli yumurta–tabutun yanı sıra, yazarın *gözyaşları ve tükürükle ıpıslak, nefes alıp veren ufacık bir cismi,* avcuna *tükürdüğü* anlaşılmaz bölümü hatırlatmak isterim. Bu balçığın (ya da yumurtanın) içinde, annesine benzeyen deforme bir minyatür görür – tıpkı Beba'nın, rüyasında bir yumurtanın içinde cenin pozisyonunda kıvrılmış oğlunu görmesi gibi. Bir yumurta aynı anda hem tabut hem de rahimdir. Rus masalında imparatorun kızının aşkı bir yumurtanın içinde gizlidir – tıpkı Mevludin'in Rosie'ye "gümüş tepside sunduğu kalbi" gibi.

TAVUK TANRISI

Rus halk geleneklerinde tavuk tanrısı, tavukları koruyan ritüel objesi veya tılsımdır. Ortası delik bir taş, toprak kap, altı olmayan bir tabak, eski ve yıpranmış terlikler gibi herhangi bir şey tavuk tanrısı olabilir. Genellikle kümese ya da kümesin önündeki bahçeye asılırdı. Tavuk tanrısı, tavukların devamlı yumurtlamalarını garanti eder ve ruhları, edepsiz cinleri (*domovye, doma i*) ve *Kikimora*'yı uzak tutardı. Bir direğin ya da ağacın tepesine konulan eski, çatlamış bir kap, geçen kişinin dikkatini çekerek efsunlu bakışlarını evden öte tarafa çevirir. Tastaki delik, altı olmayan tabak, kırık bir testi: Bunların tümü olgun kadın cinselliğinin ve doğurganlığın sembolleridir. Ortası delik çakıl taşının bir özelliği daha vardır: Sahibini diş ağrısından korumak.

Düşünceler

Dikkatinizi yalnızca bir ayrıntıya çekmek istiyorum: Olgun kadın cinselliğini temsil eden Beba'nın boynunda tuhaf bir tılsım veya nazarlık vardır – ortası delik düz bir taş.

KUŞLAR

Kuşlar tüm mitik–şiirsel dizgeler ve geleneklerde dünyanın yaratıcıları, tanrılar ve iblisler; tanrılar, yarıtanrılar ve kahramanlar için ulaşım aracı; göğün habercileri, büyücüler, ölümsüzler, peygamberler ve totem sembolleri olarak yer alırlar. Kuşlarla ilintili sembolizm zengin ve çok katmanlı olsa da, onlar her şeyden öte sembolik postacılardır, yer ile gök arasındaki arabuluculardır.

Kuşlar evrenin yaratılışıyla ilgili Slav mitleri de dahil tüm mitlerde anahtar rol oynar. Yaratıcı, primordiyal okyanusun dibinden kil, kum veya denizköpüğü getirmesi için bir kuş yollar (dalgıç kuşu, güvercin ve benzeri). Yaratıcı bu kumdan veya denizköpüğünden yeryüzünü oluşturur ve yeryüzünün merkezine dünya ağacını diker. Kökleri topraktadır, tepesi gökyüzüne değer, gövdesi ise yer ile göğü birleştirir. Tepesi ya da üst–dünya kuşların meskenidir (ağaç tepesinin her yönünde, güneşi ve ayı, gündüz ve geceyi simgeleyen ikişer tane kuş yaşar).

Kuşlar arasında bir hiyerarşi vardır. Kartal genellikle en tepede, en güçlü konumdadır. Bulgar folklorüne göre kartal, cennet ile yeryüzünün birleştiği yere, *dünyanın sonuna* erişebilir. Periler, ejderhalar ve diğer mitik yaratıklar dünyanın sonunda yaşar. Oraya ara sıra bir saksağan uğrar. Periler, ölmez otu toplaması için her yıl saksağanı çağırır. Onun peri gölünde yüzmesine izin vermelerinin sebebi budur. Orada tüylerini döker ve dünyaya geri döner. Bu yüzden saksağanın iyileştirici özelliklerinin olduğuna inanılır. Bir Bulgar çocuğu süt dişi düştüğü zaman onu evin çatısına fırlatır ve şöyle der: "Saksağan, sana kemikten bir diş getirdim, yerine demir bir tane getiresin diye!" Aynı gelenek Çek'lerde ve Slovak'larda da vardır, yalnız çocuklar saksağandan değil de Baba Yaga'dan ricada bulunurlar. (*Ježibaba, stara baba, ty maš zub kosteny, daj mi zub železny!*).

Bulgar folklorüne göre büyük Tufan'dan önce Tanrı yeryüzüne inmiş. Çok çocuklu, fakir, dul bir kadın ve yanında civcivleri olan tek bir tavuk görünce onu kurtarmaya karar vermiş. Kadına çocuklarını, tavuğunu ve civcivlerini alarak evden kaçmasını söylemiş, ancak arkasına bakmaması için onu uyarmış. Buna rağmen meraklı kadın arkasına bakmış ve hem kendisi hem de çocukları taşa dönüşmüş. Tanrı tavuğu ve civcivleri kurtarmayı başarmış ve onları insanların *Kvochka* (kuluçkaya yatmış tavuk) – yani Ülker – dediği takımyıldız hâline getirmiş.

Evrenin yaratılışına ilişkin Bulgar inanışları (ve diğer inanışlar) içinde, dünyanın yavru bir horozun üstünde duran düz bir tabla olduğu inancı da vardır. Horoz hareket eder veya kanatlarını çırparsa depremler meydana gelir.

Mitlerdeki kuş tipolojisi yalnızca gerçek kuşları içermekle kalmaz, Anzuda (Mezopotamya), Garuda (Hindistan), Simurg, Varagani (İran), Tanifi (Maori), Ruh (Arabistan), Straha–Raha, Stratim Kuşu, Nogot Kuşu, Voron Voronvich, Siren ve Ateşkuşu (Rusya) gibi mitik yaratıklara da yer verir. Kanatları olup uçabilen melez yaratıklar da vardır (sfenksler, khimeralar, griffonlar, sirenler, gorgonlar vs.). Pek çok tanrı ve tanrısal varlık kuşa dönüşür (örneğin bir kuğuya dönüşen Zeus), kuşa benzeyen özellikleri vardır veya sembolleri arasında kuşlar bulunur (Apollon'un kuğu ve karga, Afrodit'in kuğular ve serçeler, Athena'nın baykuş, Juno'nun kaz, Brahma'nın kaz, Saraswati'nin kuğu ya da tavus kuşu, Krişna'nın üstünde bir tavuk kuşu tüyü bulunan başlığı ve diğerleri).

Kuş, tinin ve ruhun sembolüdür. Kuşlar, ölen kişilerin ruhları olarak tekrar tekrar karşımıza çıkar, bununla birlikte bazı Sibirya kavimlerinin inançlarına göre kuş, insanın sadece rüyasında ortaya çıkan "uyku ruhu"nun sembolü de olabilir. "Rüya–kuşu"

dişi keklik biçimini alır ve aynı imgenin Sibirya'da tılsım niyetine beşiklere kazındığı görülebilir.

Bir Avustralya kabilesi olan Kurnai, kuşlarla bağlantılı cinsiyet totemizmine önem verir, buna göre bir kuş türü erkek, başka bir tanesi de kadın cinsel organını cisimleştirir. Birçok topluluğa göre kuş, cinsel organ için bir metafordur. Hırvat halk şiirinden iki örnek verelim:

Ah kıymetli ruh, sadık yârim
Geceliğin de öyle kıymetli;
O geceliğin altında bıldırcın durur,
Ne buğday ekmeği yemek ister
Ne de mor asmalardan şarap içmek ister.
Tek arzusu kemiksiz ettir!

Buradaki bıldırcın vajina yerine, aşağıdaki örnekte yer alan horoz ise penis yerine geçmektedir.

Türk, yaşlı kadını dümdüz arazi boyunca
Yerlerde yuvarlayıp
Tâ çite kadar iter
Ardından horozunu sokar

Kuşlar genelde haberci konumundadır. Ölümü (guguk kuşları, baykuşlar, kargalar), aksilikleri, kederi, salgın hastalıklar ve savaşlar gibi büyük felaketleri önceden haber vermelerinin yanı sıra, bir çocuğun doğumunu ya da gelecekteki bir evliliği de müjdeleyebilirler. Hava durumundaki değişiklikleri haber vermenin dışında kuşların yaşamı doğal bir takvim vazifesi de görür (baharı ve kışı duyururlar).

Yaygın kanıya göre kuşların iyileştirici güçleri vardır. Tavuklar yüksek ateş, epilepsi, gece körlüğü ve uykusuzluğa karşı "ilaç" olarak kullanılır: "Bırak tavuklar uykusuzluğu alıp götürsün ve uykuyu geri getirsin" (*Pust kury zaberut besonnicu i dadut son*). Kuşların kanatlarıyla rahatsızlığı geçirebildiklerine, gagalarıyla oyarak bedenden hastalığı atabildiklerine, yaraları dikebildiklerine inanılır. Halk arasındaki birçok efsunlu sözün ve yeminlerin de gösterdiği gibi kuşlar büyüleri bozabilir.[1]

Kadın ile kuş arasındaki bağlantı bizleri Paleolitik çağa geri götürür. Kadınlara ve kuşlara özgü özelliklerin tuhaf birleşimlerine Paleolitik çağdan mağara resimlerinde rastlarız (Lascaux, Pech Merle, El Pindal): Ağız yerine gaga, el yerine kanat ve kuş görünümlü insan yüzleri vardır. Ölen bir adam, yaralı bir bizon ve olanları izleyen kadın suratlı bir kuşun yer aldığı ünlü "anlatısal" resimdeki kuşu, adamın bedenini terk eden ruhun sembolü olarak yorumlayanlar vardır. Kafası kuş, gövdesi kadın olan kuş–kadın heykelcikleri de bu döneme tarihlenmektedir. Yarı kadın, yarı kuş (Siren) ya da kuş–ruh kavramları, evrenin yaratılışında geçen mitolojik çift kuşlar ve kuş–yaratıcılar gibi figürlerden daha eskidir ve insanoğlunun en ilkel imgelemine aittir. Ünlü arkeolog Maria Gimbutas'a göre göğüsleri ve dolgun kalçaları olan bir Neolitik çağ heykelciği, Yüce Tanrıça'nın farklı temsilleri (bereketi simgeleyen, hamile veya doğum yapmakta olan çıplak kadın heykelcikleri) arasında yer alır.

Kuşlar – kuzgunlar, karatavuklar, kargalar, saksağanlar, kuğular, kazlar vs. – cadılar, dişi iblisler ve Baba Yaga'nın da aralarında

1 "Beyaz kuş beyaz tarlanın üzerinden uçtu. Gagasında beyaz süt taşıyordu ve uçarken onu döktü. Beyaz süt beyaz taşa döküldü. Bu ise bizim..'i [büyü yapılan kişinin adı belirtilir] efsunlayan bir iz bıraktı."; "Büyü, sarı gagaları ve gri kanatları olan büyük kuşların bulunduğu sarı kumlara git. Onlar gagalarıyla parçalayacak, kanatlarıyla süpürecek ve [...]'a yardım edecekler."; "Beyaz huş ağacında Nagaj kuşu, yaralı göğsü gagasıyla dikmektedir"; "Üç arsız kuş, meşe ağacında delikler oyacağınıza, büyüleri oyun."

bulunduğu kadim tanrıçalarla ilişkilendirilir. Mitik dişi yaratıklar sıklıkla kuş özellikleri taşır (pençe, bacaklar, kanatlar veya kafa), kendilerini kuşa dönüştürme veya onlar gibi uçma yeteneğine sahiptirler. Bir efsaneye göre Korkunç İvan, Rusya'nın tüm cadılarını yakmak için Moskova'da toplar ancak cadılar saksağana dönüşerek kurtulurlar. Başka bir efsaneye göre Metropolit Aleksey, saksağanların aslında cadı olduğuna inanmaktadır ve Moskova semalarında uçmalarını yasaklamıştır(!). Köylüler cadıları korkutup kaçırmak için çatılarına genellikle ölü saksağanlar asarlardı.

Bulgar folklorüne göre alelade bir kadın, siyah renkte civciv çıkana kadar koltuk altında bir karatavuğun yumurtasını taşırsa cadı olabilir. Şayet onun ufacık boynunu keser ve kanını eklemlerine sürerse, bir cadının gücüne sahip olur.

Güney Bulgaristan'da çiftçilik yapan köylüler, *mamnici* denen ucube yaratıkların ekinlerini çalacağına inanırlar. *Mamnici*'lerin tüyü yoktur ama iki tane kafaları vardır ve cadı yumurtalarından çıktıkları için cadı dölüdürler. Vaftiz edilmemiş çocukların ruhları *navi* diye adlandırılan küçük, tavuğa benzeyen, şeytani varlıklara dönüşür. Hırvatlar ve Sırplar, vaftiz edilmemiş çocukların ruhlarının kuş gövdeli ve insan başlı olduğuna inanırlar. Ukrayna ve Polonya'da böyle bir yaratığa *potrečuk* veya *latawiec* denir.

Bulgar folklorüne göre tavuklar "pis", "tekinsiz" havyanlardır ve iblislerle ilişkilidir. Tavuk, uçamayan bir kuştur. Gagasıyla toprağı eşeler, böylelikle insanlarla yeraltı güçleri arasında bağ kurar. Yani tavuklar çelişkilerle sarılıdır: Bir çiftlik hayvanı olarak insanlara aittir ancak aynı şekilde (bir kuş olduğu için) göğe ve (uçamadığından dolayı) yeraltı dünyasına da aittir. Baba'nın (Yaga) bir ağaç tepesine yaptığı yuvasında yumurtalarının üzerinde oturması, kulübesinin tavuk bacakları üstünde durması, kırk bir tane kız evlat doğurabilmesi (sayı o kadar büyük ki ancak yumurtadan

çıkmış olabilirler!):[1] Tüm bunlar birleşir ve dünyanın üç kısmıyla da bağlantı hâlinde olan, siyah tüylü bir iblis görüntüsü ortaya çıkar.

Kuşlar, insanoğlunun uçma hayaliyle yakın ilişkili olduklarından, insan imgelemini her zaman etkilemişlerdir. Aciz ölümlüler toprağa mahkûmken, kanatlar iblislere, meleklere, perilere ve diğer mitik yaratıklara bahşedilmiştir. Kuşlar tanrıların tercih ettiği ulaşım aracıdır (Garuda, Hint tanrısı Vişnu'yu taşırdı, Brahma ise bir kazın üstüne uçardı).

---

1 Zannediyorum ki yazarınızın seçtiği Baba Yaga'nın Yumurtası başlığı bu arketip imgeden geliyor. Ancak başlık için paralel bir okuma düşünmek – kısaca ifade etmek gerekirse – yumurtayı (dişil) yaratıcılığın sembolü olarak değerlendirmek de mümkündür. Okumayı bu yönden sürdürecek olursak dişi yaratıcılığının manzarası iç açıcı değildir. Kadın sanatçılar soyutlanmış, damgalanmış, sosyal çevrelerinden ayrı düşmüş (ormanın içinde veya kıyısında yaşarlar) ve tamamen kendi kendilerine yeten Baba Yaga'lardır. Konumları, tıpkı Baba Yaga'nın masallardaki konumu gibi marjinal ve sınırlıdır. Öte yandan aynı başlık kadınların yaratıcılığı adına esprili bir özür dileme olarak da okunabilir.

Dilsel analiz ise bizi dişi yaratıcılığı fenomeninin gülünç ve grotesk bir ters yüz edilmesine götürür. Zira Hırvatistan, Sırbistan ve Bosna'daki her çocuk şu tekerlemeyi bilir:

Okoš–mokoš
Prdne kokoš
Pita baja
Kol'ko tebi treba jaja?

(Okoş–Mokoş fosurur
Kara tavuk osurur
Sepet sepet, tabak tabak
Kaç yumurta istersen bak)

Bildiğimiz kadarıyla Mokoş, Slavların pagan bereket tanrıçasıdır (*Mokoš, Makoš, Mat syraja zemlja*). Zaman içinde Mokoş hamile veya doğum yapmakta olan kadınların koruyucusu olur. Hıristiyanlıkta ise Aziz Paraskeva ya da Aziz Petka ("Cuma" anlamına geliyor) adlarını alır.

Amerikan eğlence sektörü jargonunda *yumurtlamak* ifadesi bir performansta başarısız olmak –ya da daha açık bir ifadeyle "ölmek" – anlamına gelir. Yazarınızın bu uzak anlamı hatırlatmak istediğini sanmıyorum, yine de temamız tüm çokanlamlılığıyla birlikte Baba Yaga olduğu için, kendiliğinden akla geliyor.

En güzel Rus masallarından biri olan *Gri Doğan Finist'in Tüyü*'nde, genç bir kız, Finist adındaki doğandan bir tüy alması için babasına yalvarır. Üçüncü denemenin ardından babası tüyü elde eder ve bir kutu içinde kızına verir. Kız kutuyu açınca tüy uçar ve yere düştüğünde kızın gözleri önünde yakışıklı bir prense dönüşür. Genç kız ve prens her gece birbirlerini severler, ta ki kızın kız kardeşleri kutudan çıkan bu tuhaf sevgiliden haberdar olup onu ağır yaralayana dek... Doğan uçup gider. Genç kız onu tekrar bulmak istiyorsa üç çift demirden ayakkabı ve üç demirden asa eskiterek, otuz krallıktaki otuz ülkeyi geçmek zorundadır. Yolculuğu sırasında üç iyi yürekli Baba Yaga ona işine yarayacak hediyeler verir: Gümüş öreke ve altın eğirmen, altın yumurta ile gümüş tabak, altın nakış kasnağı ve iğne. En sonunda kız sevgilisini, kuş tüyünü bulur ve onunla evlenir.

En hafif ve aerodinamik Rus masalı Bilge Elena'dır.[1] Bu masalda-

1 Sizin için bu masalı uyarlayarak kısalttım. İtalik yazılan kısımlar orijinaline aittir.

Evvel zaman içinde, genç bir muhafız, bekçilik yaptığı cine acımış ve onu serbest bırakmış. Cin, muhafızı kanadına alıp kendi kalesine götürmüş. Oradaki tek görevi üç güzel kızını korumakmış. Bu hiç de zor bir görev değilmiş, genç adam bu işi sonsuza dek sürdürebilirmiş. Ne var ki her gece kızların ortadan kaybolduğunu fark etmiş. Bir gece gizlice odalarına girmiş ve kızların ayaklarını yere vurup güvercine dönüştüklerini ve pencereden uçup gittiklerini görmüş. Muhafız, bu grubu takip etmiş, bir kızılgerdana dönüşmüş ve güvercinler alçalıp yeşil, ağaçlık bir yere konana dek peşlerinden uçmuş.

Oradaki güvercinlerin haddi hesabı yokmuş, ağaçlığın her yanını kaplıyorlarmış. Bu ağaçlığın ortasında altından bir taht bulunuyormuş. Biraz zaman geçmiş, yer ve gök şimşeklerle aydınlanmış, altı ejderhanın çektiği ve güzelliği hem tarif edilemeyen hem de hayal gücünün bile ötesinde olan Kraliçe Bilge Elena'nın altın arabası gökyüzünde belirmiş.

Genç adam güvercinlerin efendisi olan Bilge Elena'ya âşık olmuş ve onu gizlice kalesine kadar takip etmeye karar vermiş. Bir ağaçta gizlenip odasına doğru bakarken, kraliçe bütün gece uyumadığı için üzüntüyle tatlı tatlı ötüp durmuş. Sabah olunca kraliçe kızılgerdanı yakalayıp altın bir kafese koymuş ve odasına götürmüş. Kraliçe uykuya dalar dalmaz, kızılgerdan bir sineğe dönüşerek kafesten dışarı uçmuş, yere konmuş ve tekrar yakışıklı bir genç adama dönüşmüş. Yatağa yaklaşmış ve kraliçenin bal dudaklarını öpmekten kendini alamamış. Hemen sonra tekrar sineğe dönüşmüş, kafese geri dönmüş ve yine kızılgerdan olmuş. Bilge Elena uyanmış, etrafına bakmış, ama kimseyi görememiş. O gece birkaç sefer daha uyanmış ve sabah olunca her şeyi elinin üstünde yazılıymışçasına apaçık

ki herkes uçar: "Karanlık güçler", sıradan bir asker (kızılgerdana dönüşür), üç kız kardeş (güvercin olurlar) ve Bilge Elena.

İnsanın çok eskiden beri varolan uçma hayali, içinde bulunduğumuz aero-çağ'a kadar gelerek kitle kültürünü etkilemiş ve günümüzün iki mega–ikonunu yaratmıştır: Superman ve Batman. Günümüz kitle medyasının mitik ikonları arasında onlara denk hiçbir güçlü kadının olmayışı ilginçtir. Wonder Woman kenarda kalmıştır. İnsan hayalgücünün alçak mesafelerinde bile pilot koltukları erkeklere ayrılmıştır.

Kadınların uçuş gücü yalnızca çok eski mitik alanlarda sınırsızdır. Orada erkeklerle eşit koşullarda uçarlar. Bunların en eskilerinde, hava trafiği inanılmaz yoğundur: İnsani niteliklere sahip rüzgârlar, şimşekler ve yıldırımlar, ejderhalar ve cadılar, uçan hançerler, süpürgeler, havanlar, karanlık güçler, iblisler, şeytani yaratıklar, tanrılar, tanrısal varlıklar ve sevgililerini arayan cesur

---

görebilmek için sihirli kitabını kullanmış.

"Ah, demek o sendin küstah adam!" diye bağırmış Bilge Elena. "Çık şu kafesten! Küstahlığının cezasını kellenle ödeyeceksin." Küçük kızılgerdan ne yapsın, altın kafesinden dışarı uçmuş, yere konmuş ve tekrar iyi yürekli genç adam olmuş. Kraliçenin önünde diz çökerek ondan af dilemiş. "Seni asla affetmem, düzenbaz!" diye haykırmış Bilge Elena ve sonra muhafızın kafasını kesmesi için celladı çağırmış.

Bunu duyan muhafız öyle kederli ağlayıp inlemiş ki kraliçe ona acımış: "Saklanman için sana on saat vereceğim. İyi saklanırsan ve seni bulamazsam seninle evleneceğim, ama eğer bunu başaramazsan kelleni alırım!"

Muhafız kaleden dışarı koşarak gür bir ormana girmiş ve umutsuzluk içinde bir çalının altında oturmuş. O anda karşısında cin belirmiş, ayağını yere vurmuş ve gri bir kartala dönüşmüş. Muhafız, kartalın sırtına binmiş ve göğün en yüksek yerine gitmişler. Yalnız, Bilge Elena bütün bu olanları sihirli kitabında görmüş: "Boşuna uçuyorsun kartal, çünkü sizi görebiliyorum. Sen de çok iyi biliyorsun ki benden saklanamazsınız. Dünyaya geri dönün!" Kartal dünyaya geri dönmeyip de ne yapsın? Öyle yapmış elbet, sonra aniden geriye doğru hamle yaparak genç adamın yüzüne vurmuş ve onu bir iğneye dönüştürmüş, kendisini de fareye. İğneyi dişlerinin arasına almış ve kimselere görünmeden kraliçenin kalesine girmiş. Sihirli kitabı bulmuş ve iğneyi kitaba saplamış. Bilge Elena kitabında muhafızı aramış. Onu görüyormuş, evet gerçekten de onu görüyormuş, ama bir türlü bulamıyormuş. On saat geçmiş, kraliçe öfke içinde kitabı ateşe fırlatmış. İğne kitaptan çıkarak yere düşmüş ve iyi yürekli genç adama dönüşmüş. İşte böylece evlenmişler.

kahramanlar –dişi tavuskuşları, güvercinler, kuğular ve zarif ördekler– doğanlar, kartallar ve şahinlerin yanı sıra kahramanlar, devasa kuşlar ve sihirli halılar üzerinde uçarlardı. Bu bölgelerde Baba Yaga da özgürce uçabilirdi. Havanında, elbette ki rahim–havanında uçardı, ancak önemli olan uçmasıydı.

Düşünceler

Yazarınızın metninde belirgin bir ornitolojik çerçeve var: Mesela ilk bölümdeki hikâye üç yıllık bir zaman dilimini kapsar ve sınırları Zagreb semtlerinden birini sığırcıkların istila etmesi ve oradan ayrılmaları ile çizilmiştir. İkinci bölümde daha ilk günden, Arnoš Kozeny'nin okuduğu gazeteden H5 tipi kuş gribinin saptandığını öğreniyoruz. Son gün ise yine Arnoš Kozeny'nin gazetesinden Çek çiftliklerinde binlerce tavuğun H_5N_1 virüsü taşıdığı şüphesiyle itlaf edildiğini öğreniyoruz. Neticede kuşlarla ilgili başka motifler de bulunmaktadır. Ancak burada daha detaylı bir analiz sunmayacağım. Yazarınızın metnindeki sembolik yumurtalar üzerine düşünmeyi size bırakıyorum.

YAŞLILIK

Eski Bulgar efsanelerinden birinde Melek Mikail bir kadınla karşılaşır, ona nereli olduğunu ve kim olduğunu sorar. "Ben bir cadıyım, evlere yılan gibi sürünerek girerim," diye cevap verir kadın. Melek onu bağlar ve demir bir sopayla vurmaya başlar ve "Bana bütün isimlerini söyleyene kadar seni döveceğim," der. Cadı isimlerini, on dokuzuncusuna gelene kadar tek tek sayar. Efsaneyi aktarmak güçtür, zira sözlü gelenek İbranice, eski Yunanca, Bulgarca ve kim bilir başka hangi dillerin bir karışımını oluşturarak bir çeşit "kulaktan kulağa oyunu" etkisi yaratmıştır, bundan dolayı çoğu kelimeyi emin bir şekilde aktarmanın yolu yoktur. Ancak

–bize ulaşan metne göre– cadı tüm isimlerini ya da tüm yüzlerini açıklamaz.

Baba Yaga için de durum aynıdır. Hakkındaki hikâye yüzyıllardır dilden dile, kulaktan kulağa aktarılmaktadır. Hikâye anlatıcıları (daha sonra da yorumcular) onu yorumlamaya çalışarak işe girişmiş olsalar da, tüm "isimlerini" su yüzüne çıkaramamışlardır. Kendisi de kısmen kadın düşmanı olan Baba Yaga, dehşet verici bir kadın düşmanlığının da objesiydi (ve hâlâ da böyle kalmıştır): Onu dövdüler, suya batırdılar, ateşe attılar, at gibi kışkışladılar, üstüne çiviler çaktılar, kafasını kestiler, kılıçlarla delik deşik ettiler, örste dilini dövdüler, fırında pişirdiler; masallarda, çocuk fıkralarında ve destansı şiirlerde ona gaddarca hakaret ettiler.[1]

Şunları bir kez daha söyleyelim: Baba Yaga cadıdır, ancak cadılar meclisine dahil değildir; hem iyi hem de kötü olabilir; annedir ama bir erkeği yoktur, hiç de olmamıştır; yardımcıdır ancak aynı zamanda entrikalar kurar, dolaplar çevirir; toplumdan afaroz edilmiştir, yine de insanlarla iletişim kurar; savaşçıdır ama ev hanımıdır da; "ölü"dür ama yaşayan bir varlıktır; fırınında küçük bir çocuğu pişirir ancak sonuçta kendisi de pişer; uçar ama aynı zamanda yere çivilenir; sadece "yardımcı bir rolü" vardır, ancak (kadın veya erkek) kahramanın üne ve zenginliğe giden yolunda başlıca destekçisidir.

Baba Yaga karakteri, sözlü geleneklerin ve ona yıllar içinde çeşitli eklemeler yapan, sayılamayacak kadar çok erkek ve kadın hikâye anlatıcısının ürünüdür. Ortak bir çalışma, ortak bir aynadır. Biyografisi, onun Altın Baba, Yüce Tanrıça, Toprak Ana, Mokoş olduğu geçmişteki iyi günlerinde başlar. Ataerkilliğe geçişle gücünü

1 "Ve Ilya şöyle der: / 'Ah, Dobrynja Mitkevich / şayet iki kahraman yaşlı kadınla savaşırsa / ne onur ne de ün elde edilir / kadına doğru şekilde vurman gerekir / memelerine ve kıçına." / Ve eski usülleri hatırlar, / memelerine ve kıçına vurmaya başlar, / Baba Yaga kaltağını öldürür." (Andreas Johns'un alıntıladığı şekilde)

kaybetmiş ve salt kurnazlığıyla üstün gelebilen, yasaklı, dehşet verici bir yaratığa dönüşmüştür. Bugünse Baba Yaga, tıpkı rahimdeki fetüs ya da mezardaki ceset gibi kulübesinde yaşam sürmek için didinir.

Modern anlamda Baba Yaga zayıf ve yalnız olmanın ötesinde bir "muhalif"tir, bir kızkurusu, yaşlı bir ucube, hayatta yenik biridir. Hiç evlenmemiştir ve görünüşe bakılırsa hiç arkadaşı da yoktur. Sevgilisi olduysa bile isimleri bilinmemektedir. Çocukları umursamaz, özverili bir anne değildir, –ilerleyen yaşına rağmen– sevgili torunlarıyla çevrili bir nine olmamıştır. İyi bir aşçı bile değildir. İşlevi aynı anda hem çok önemlidir hem de kıyıda köşede kalmıştır: "Nazik" veya "kaba" kahramanlar onun kulübesine ulaştıklarında dururlar, yerler, içerler, banyosunda yıkanırlar, ondan tavsiye alırlar, amaçlarına ulaşmaları için onlara yardım edecek sihirli hediyeleri kabul ederler ve sonra ortadan kaybolurlar. Asla bir buket çiçek veya bir kutu çikolatayla geri döndükleri olmamıştır.

Baba Yaga'nın aykırılığının asıl sebebi ileri yaşıdır. Onun uyumsuzluğu bizlerin yarattığı yaşam değerleri düzeni içinde vuku bulur, başka bir deyişle onu aykırı olmaya zorlayan biziz. Baba Yaga kendi hayatını *yaşamaz*; sadece ona *tahammül eder*. O, yaşlı bir kız veya bakiredir; erkek (hadım edilme) ve kadın (kendini cezalandırma) imgeleminin üzerine yansıtıldığı bir ekran olarak iş görür. Herhangi bir anlamda başarı elde etmesi ihtimalini ortadan kaldırdık ve küçük çocukları korkutacağı birkaç küçük numara dışında hiçbir şey bırakmadık ona. Onu en uca, ormana, bilinçaltımızın derinliklerine ittik; sembolik bir bebek yaptık ve ona sembolik bir *lapot*[1] uyguladık. Baba Yaga vekil–kadındır, bizim

1 Lapot, Sırbistan ve Makedonya'da uygulandığı sanılan eski bir gelenektir. Buna göre, artık kendi ekmeğini kazanamayan yaşlı kadınlar baltayla öldürülürdü veya ölünceye dek taşlanırdı. Karadağ'da bu geleneğe pust yani "keçe" kelimesinden türeyen pustenovanje denilirdi. Ölen kişilerin kafalarını bir parça keçeyle örter ve sonra ağır bir taşla ezerlerdi. Karadağlıların sadakatsiz karılarını da taşladığı sanılmaktadır.

yerimize yaşlanmak, bizim yerimize yaşlı olmak, bizim yerimize cezalandırılmak için buradadır. Onunki yaşlılığın, zorla sınır dışı edilmenin, görünmezliğin, acımasızca marjinalleştirilmenin dramıdır. Bu noktada kendi korkumuz asit gibi işler, mevcut insani dramımızı eriterek grotesk bir soytarılığa dönüştürür. Aslında soytarılığın illa olumsuz bir ima taşıması gerekmez: Aksine ilke olarak insan hayatını ve ölüme karşı kazanılmış anlık zaferi olumlar![1]

Düşünceler

Giriş bölümünde açıkça uyarmasına rağmen (*"İlk bakışta onları görmezsiniz..."*) yazarınızın yaşlılığı en belirgin tema olarak ön plana çıkarmayı seçmiş olması ilginçtir. Yazarınız diğer temalardan çok bunun altını çizdiği için, Baba Yaga karakteriyle bağlantılı tüm unsurları ilginç bir şekilde yeniden anlamlandırmış oluyor. Bunu daha derinlere inerek analiz etmeyeceğim, zira bu benim işim değil; yalnızca bir örnek vermekle yetineceğim. İlk bölümün başlığı "Oraya git, nereye bilmiyorum ve bana ihtiyacım olan şeyi getir", bir Rus masalının başlığı (Oraya git, nereye bilmiyorum ve bana ne olduğunu bilmediğim o şeyi getir / *Pojdi tuda – ne znaju kuda – prinesi to – ne znaju chto*) ve Baba Yaga'nın en popüler bilmecelerinden biridir. Ayrıca ikinci bölümün başlığı –"Bana hiç soru sorma, ben de sana hiç yalan söylemeyeyim"– Baba Yaga'nın halk masalı *Güzel Vassilisa*'daki bir sözüyle ilgilidir, ancak anlamı orijinalinden biraz farklıdır (*Sprashivaj; tol'ko ne vsyakij vopros k dobru vedet* / Sor, ancak şunu bil ki her soru iyi bir cevaba çıkmaz). Yazarınız bir sebepten Baba Yaga'nın diğer cümlesine

1 Rus Baba Yaga, şu sıralar isimsiz Rus yazarların kendi hikâyelerini yörüngeye fırlattıkları siber uzayda tekrar hayat bulmaktadır. Bu hikâyeler zamana ayak uydurarak komik, sıklıkla acımasız ve pornografik niteliktedir; ancak Baba Yaga'ya gösterilen muamele Rus halk masallarındaki diğer popüler kahramanların (Ahmak İvan, Güzel Vassilisa, Bilge Elena, Ölümsüz Koshchey) payına düşenden daha kötü değildir. Rus halk masallarındaki kahramanların tekrar kutsanmalarının yanı sıra bu kutsallıklarını kaybetmeleri de internet forumlarında hızla gerçekleşmektedir.

yer vermemiştir. O cümle şöyledir: "Eğer çok şey biliyorsan, çok erken yaşlanırsın!" (*Mnogo budesh znat', skoro sostareesh'sja!*) Sonuçta bu bilmece Baba Yaga'nın bilgeliğini ve manipülatif güçlerini kanıtlamaya hizmet eder. Yazarınızın metni ise tam tersini ima etmektedir: Ağır ağır ilerleyen bunaklığı. Bunun gibi başka ayrıntılar da vardır. Yazarınızın metnini Baba Yaga prizmasından okumak ve tam tersi şekilde Baba Yaga'yı yazarınızın sunduğu yaşlılık temalı prizmadan okumak tazeleyici bir deneyimdir. Tarihi çağların, kültürlerin ve uygarlıkların anlam mücadelesinin sonuçları olduğunu unutmayalım. Bir zamanlar Baba Yaga Yüce Tanrıça'ydı, Altın Baba'ydı. Kendi düşüşünün uzun ve çileli tarihini geride bırakan Baba Yaga'nın sadece bir karikatürü ulaşmıştır günümüze.

DÜNYANIN TÜM BABA YAGA'LARI, BİRLEŞİN!

Baba Yaga bir "muhalif"tir, aforoz edilmiştir, inzivaya çekilmiştir, çirkinliğiyle gözü rahatsız eder, bir hatadır ancak ne tek başınadır ne de yalnızlık çeker. Slav mitlerinin yanı sıra, pek çok mitik ve ritüel folklor geleneğinde çok sayıda kız kardeşi vardır.

Slovak **Ježibaba**'nın (Jenžibaba veya Çek Jahababa ya da Jahodababa) tas gibi bir burnu ve geniş, etli bir dudağı vardır. İstediğini elde etmek için farklı stratejiler kullanır: prensesleri kurbağaya dönüştürür, kendisi kurbağaya ya da yılana dönüşür. Ježibaba'nın birden fazla kafası vardır: Yedi, dokuz ya da on iki kafalı olabilir. Çok kafalı olmak, yamyamlık, metamorfoz ve büyük kötülükler yapmak, Çekoslovak Ježibaba'nın başlıca özellikleridir. Sihirli objelere sahiptir: Su üstünde yürümek için ayakkabılar, yağmur yağdırabilen bir kurukafa, altın bir elma, altın bir cüzdan, canlı olan her şeyi taşa dönüştürebilen bir sopa. Ježibaba yakınındaki orman hayvanlarını avlayan avcılarla iletişim kurar.

Sırpların, Hırvatların, Bosnalıların, Slovenyalıların, Makedonyalıların ve Karadağlıların geleneklerinde, kadim, dişi ve korkunç bir yaratık bulunmaktadır. Ona **Baba Roga, Baba Jega, Gvozdenzuba** (Demirdiş) denir. Bu insanlar Baba Yaga'dan çok, yerel cadılardan ve ruhlardan korkarlar. *Baba Roga* çok az kişinin ciddiye aldığı bir umacıdır, hâl böyleyken onu Rus Baba Yaga ile kıyaslamak zordur. Sırp folklöründe cadı, su perisi, dağ perisi ve Baba Yaga'nın özelliklerini bir arada bulunduran **Orman Ana** (*Šumska majka*) vardır. Orman Ana dolgun göğüslü; uzun, siyah, dalgalı saçlı; uzun tırnaklı genç bir kadın olarak betimlenir (ancak bazen yaşlı, çirkin ve dişsiz de olabilir). İnsanlara çıplak ya da beyazlar giyerek görünür. Orman Ana'nın kendisini saman yığını, hindi, inek, domuz, köpek veya ata dönüştürme gücü vardır. En çok gece yarısı ortaya çıkar. Yaramazdır; yeni doğmuş bebeklere ve küçük çocuklara saldırır ama onları korur da. Kısır kadınları orman baharatlarıyla hazırlanan preparatlarla nasıl iyileştireceğini bilir. Orman Ana'nın olağandışı biçimde şehvetli olduğu ve güzel bir sese sahip olduğu düşünülür: Sıklıkla erkeklere pusu kurar, onları ormanın derinliklerine çekip cinsel ilişkiye girer.

Bulgarlarda Baba Yaga'nın yerine, küçük çocuklarda uykusuzluğa neden olan **Dağ Ana** (*Gorska maika*), "cadı *Mag'osnica*", *Samodiva* (Bulgar *Rusalka* gibidir) ve aynı isimdeki eski Yunan yaratığının Slav versiyonu ve dişi bir canavar olan *Lamia* vardır.

Romanyalı **Mamapadurei,** ormanda, tavuk bacakları olan bir kulübede yaşar. Bu kulübe üstüne kafatası geçirilmiş kazıklı çitle çevrilidir. Küçük çocukları kaçırıp birer ağaca dönüştürür. **Baba Cloanta** uzun boylu, çirkin, yaşlı bir kocakarıdır ve tırmık gibi dişleri vardır. İçinde insan ruhları bulunan bir fıçıya bekçilik eder. **Baba Coaja** camdan uzun bir burnu, demirden bir bacağı ve pirinç tırnakları olan bir çocuk katilidir. **Baba Harca** fırında yaşar ve gökyüzünden yıldız çalar. Sırp Aziz Petka (Cuma) veya Aziz

Paraskeva'nın Romanyalı karşılığı **Sfinta Vineri**'dir ve kadınların dokuma işlerine göz kulak olur. İnsan gibi görünür, ancak tavuk ayağı onu ele verir.

Vasorru Baba neredeyse dizlerine değen, demirden bir burnu olan ve Macar masallarında yaşayan yaşlı bir kadındır. Vasorru baba genç kahramanları sınar ve eğer kendisine karşı nazik olmazlarsa onları hayvana veya taşa çevirir.

Ragana Litvanyalı kötü bir yaratıktık (Litvanca'da *regeti* bilmek, görmek, öngörmek anlamlarına gelir; *ragas* boynuz ya da hilal şeklinde ay demektir). Ragana'nın içinde uyuduğu veya uçtuğu bir havanı, ileri hareket etmek için kullandığı bir süpürgesi ve havan tokmağı vardır. Kışın Ragana'lar açık havada, buzların arasında yüzerler ve huş ağaçlarının tepelerinde oturup uzun saçlarını tararlar. Kötücül doğaları, ekinleri harap ettikleri, sütü bozdukları, yeni doğan bebekleri öldürdükleri ve düğünlerde sorun çıkardıkları, damadı kurda dönüştürdükleri yaz aylarında çok daha belirgindir. Ragana ölümle ve dirilişle, daha doğrusu rejenerasyonla bağlantılıdır.

Polonyalı **Jenżibaba** veya **Jedsi Baba** tavuk bacaklarıyla hızlı hızlı yürüyen bir kadındır (*pani na kurzej stopce*) ve Rus Baba Yaga'nın bütün genel özelliklerini taşır.

Lusatia'daki Sorblar[1] akşam saat tam onda ağaçlardan çıkan orman kadınları **wurlawy**'e (ya da *worawy*) inanırlar. Tarlaları sürmeye başlarlar ve bu sırada büyük bir şamata koparırlar. **Wjera** veya **Wjerobaba,** Baba Yaga'nın Lusatia Sorb versiyonudur.

Demir burunlu yaşlı bir kadın (**Zhaliznonosa Baba**), Ukrayna

1 Lusatia, Saksonya'nın Almanya–Polonya sınırına yakın bir bölümüdür. Sorblar Slav bir topluluktur.

peri masalları, efsaneleri ve inançlarında karşımıza çıkar. Peşinden demir dilli *baba*lar ile evi ördek ayaklarının üstünde duran demir bir *baba* gelir.

Baba Yaga'nın Norveçli versiyonunun, Norveç masallarında karşımıza çıkan üç kadından oluştuğu söylenebilir. Birincisi yaşlı bir kadındır, "yaşlı anne"dir (**gamlemor**). Upuzun burnu bir ağaç kütüğüne sıkışır ve yüz yılı aşkın bir süre orada sıkışmış vaziyette kalır. (Rus Ahmak Ivan ya da Ivan Popjalov'un Norveçli versiyonu olan) Kahraman Espen Askeladd yaşlı kadına burnunu kurtarması için yardım eder ve karşılığında kadın ona sihirli bir flüt verir. İkincisi **trollkjerring** ya da **haugkjerring** denilen yaşlı bir cadıdır; üçüncüsü ise **kjerringa mot strommen**'dir (kabaca, "akıntıya karşı yüzen kadın"). İnatçı bir kadın, aksi bir karakterdir, cadalozun tekidir.

Fin–Karelya folklöründe **Syoyatar** vardır. Gözlerinden serçeler, ayak parmaklarından kargalar çıkar; tırnaklarının altında zehirli yılanlar sürünür, kuzgunlar ağzında kanat çırparak dışarı çıkar ve saksağanlar saçlarında uçuşur. Syoyatar kötülüğü içselleştirmiştir ve hiç kimseye yardım etmez, bununla birlikte hiç değilse yamyam değildir. Fin–Karelya'daki bir diğer umacı **Akka**, Baba Yaga'ya çok daha yakındır. Ormanlarda ya da deniz kıyısına yakın yerlerde yaşar. Geçen yolcuları yiyeceğini söyleyerek onları tehdit eder. Kova büyüklüğünde göğüsleri vardır ve bacaklarını kulübesinin çevresinde üç kez dolayabilir. Baba Yaga gibi Akka da, kadın ya da erkek kahramanın farklı görevleri başarıyla yapmasını ister (banyoyu ısıtmak, hayvanları beslemek, atların bakımını yapmak) ve bu hizmetleri yararlı öğütleriyle ödüllendirir.

Baba Yaga'nın Batı Avrupa'da çok sayıda akrabası vardır. Sadece şunu belirtmekle yetinelim, Fransa'da –kaz ciğeri diyarında– kaz ayaklı efsanevi kadınlar mevcuttur. **Arie** ya da Arie Teyze'nin

(**Tante Arie, Tantarie**) demir dişleri ve kaz ayakları vardır. Tantarie, tembel dokumacıları cezalandırırken çalışkan olanları da ödüllendirir. Noel tatilinde bir eşeğin üstünde ortaya çıkar ve hediyeler dağıtır. Tantarie mücevher sandığını koruduğu mağarasında yaşar ve elmaslarla süslü altın tacını sadece banyo yaparken çıkarır. Almanya'da **Perchta** büyük kaz ayakları olan ve yanında süpürge, iğne ve makas taşıyan yaşlı bir kadındır. Tembel kızların ve pasaklı ev hanımlarının karnını makasla yarar ve içini çöple doldurur. Meşhur **Frau Holle** – küçük çocukları korkutan ve genç kızların nezaketini ve sabrını sınayan, uzun boylu, gri saçlı, uzun dişli bir kadındır – ile Baba Yaga arasında bazı ortak özellikler vardır.

Türkler, Tatarlar, Başkırler, Özbekler, Çuvaşlar, Türkmenler, Kırgızlar, Azeriler, Kumuklar, Nogaylar ve çok sayıda başka millet **Albastı**'ya inanır. Albastı şeytani biçimde kötü, göğüsleri sarkık, saçları darmadağın, son derece çirkin bir kadındır ve şekil değiştirme yeteneğine sahiptir. (Azerbaycan'da inanıldığı üzere) Kuş ayakları veya (Kazaklara göre) toynakları vardır. Kazan Tatarları, Albastı'nın alnının ortasında tek gözü ve taştan bir burnu olduğuna inanırlar. Sırtında hiç et ya da deri yoktur, bu nedenle iç organları gözükmektedir. el ve ayak parmakları yerine sivri pençeleri vardır. Kırgızistan'da iki Albastı'ya inanılır: Biri çok kötüdür ve esmerdir (*kara*), diğeri daha az tehlikelidir ve sarışındır (*sarı*). Albastı'nın sihirli kitabı, tarağı ve parasının yanında olmadığı hiç görülmemiştir. Pitoresk Çuvaş efsanelerine göre Albastı, avcılara eşlik eden, onlara şans getiren, kendi sütünü sunan ve onları kendi kaburgasından kestiği etiyle besleyen bir zevk düşkünüdür. Albastı bir tel saçı ya da kıymetli eşyaları –tarağı, kitabı ve parası – çalınarak eğitilebilir. Türkler, Albastı'nın giysilerine bir iğne sokulursa onun iyi ve uysal olacağına inanırlar. Albastı hastalık ve kâbuslara sebep olur, kurbanlarının kanını içer ve özellikle lohusa kadınlar ile yeni doğmuş bebekler için tehlikelidir. Albas-

tı atları çok sever, geceleri ata biner. Kökenleri hiç açık değildir. Kimileri Türk olduğunu kimileri de İranlı olduğunu söyler. *Al*, (Sami kabilelerindeki) *ilu*'ya yakın kadim bir tanrının adı olabilir ve Hint–Avrupa kökenli *basti* ruh ya da tanrısal varlık demektir. Albastı'nın dostları ve akrabaları farklı milletler arasında dağılmış durumdadır ve isimleri şöyledir: **al, pab, ol, ala zhen, hal, alk, ali, almazi, almas, kara–kura, shurale, su anası, vutash.** Baba Yaga onun Slav kız kardeşidir.

Sonuç olarak bu kısa analizden, Baba Yaga'nın izine dünyanın her köşesinde rastlandığı çıkarımını yapmak güç olmaz: "Baba soyu" uluslararasıdır ve Baba Yaga'nın akrabalarına Asya, Güney Amerika ve Afrika'da da rastlanabilir; "Baba Yaga Enternasyonali" her zaman olduğu gibi burada, orada ve her yerde sorunlar çıkarmaktadır.[1]

1 Kadim dünyanın en kötü şöhretli dişilerini listelemekten bir zarar gelmez. Empusa bir bacağı demirden, diğeri eşek dışkısından olan dişi bir iblistir. Vampirdir ve şehvet düşkünüdür. Kendisini genç bir kıza dönüştürerek genç adamları baştan çıkarır ve kanlarını içer. Lamia küçük çocukları yer; daimi uykusuzlukla cezalandırılmıştır, ancak dilediğinde kendi gözlerini yerlerinden çıkarabildiği için huzur bulabilir. Hekate üç başlı bir tanrıça, yaratık, cadıdır ve genç adamları ayartır. Eos (Aurora) ve kız kardeşi Selena (Luna) zevk düşkünüdür, Erida kıskanç ve hasettir, Ino kötü niyetli bir etrikacıdır. Medusa, Gorgon'lardan biridir, kafasında saç yerine yılanlar olan dişi bir canavardır ve bakışları taşa çevirir. Graea'lar yaşlı doğarlar; bir dişi ve bir gözü aralarında paylaşırlar. Ker'ler ölüm, çürüme, yüksek ateş, körlük, iktidarsızlık ve yaşlılığa sebep olurlar. Dik dik bakan gözleri, ağızlarından sarkan dilleri, siyah kanatları, kuş pençeleri ve kan kokan giysileri vardır (çünkü ölen savaşçıların damarlarından içerler). Erinyeler (ya da Eumenides) kafalarında saç yerine zehirli yılanlar kıvrılan yaşlı acuzelerdir. Baba veya anne cinayetlerinin ve yalancı şahitliğin intikamını alırlar. Harpi'ler, kadın başlı kuşlardır. Küçük çocukları kaçırırlar, yiyecekleri kirletirler, hastalık ve kıtlığa sebep olurlar. Stymphalid'ler kuş biçimindedirler (hattâ, kuş kafalı kadınlardır). İnsan eti yerler ve tarlaları dışkılarıyla kirletirler. Mormo ölümcül bir baştan çıkarıcıdır. Sfenks kadın başlı, aslan vücutlu, kuş kanatlıdır ve aptalları midesine indirmekten hoşlanır. Romalı Larva'lar çirkin ve süvari kılıcı kadar inceciktirler. Ölülerin ruhlarını barındırırlar. Strig'ler, Harpi'ler gibi açgözlü kuşlardır. Kurbağa gibi boğuk sesleri, iri kafaları, sabit bakışları ve eğri gagaları vardır. Küçük çocukları kaçırırlar. Cadı olarak insan biçimine de bürünebilirler. Mania'lar tanrıları gücendirenleri delirterek cezalandırırlar (Orestes, Mania'ları görünce kendi baş parmağını ısırarak, sembolik anlamda, kendini hadım eder!). Echidna birçok canavar doğuran bir canavardır: Kerberus, Hydra, Khimera ve

Bu etkileyici, görkemli, mitik aktarım yüzyıllardır devam etmektedir. "Uluslararası 'kocakarılar'"ın – bütün bu yaratıklar, caniler, umacılar, ucubeler ve iblisler, "dünyanın pislikleri", "isteklerinin tutsağı olmuş" bu varlıkların – ortak özelliği cinsiyetlerinin dişi olmasıdır. Eski (ve öteki) mitler, Hıristiyanlık ve Hıristiyan mitlerinin yanı sıra Hıristiyanlık öncesi, yerel, folklorik ve mitik–ritüel inançlarla değişime uğrayarak dünyanın dört bir yanına yayılmıştır. Uzun zamandır varlığını sürdüren bütün o dolambaçlı, bereketli, yoğun biçimde kadınlara düşman ama aynı zamanda katarsis sağlayan hayalgücünün eserleri Baba Yaga'yı doğurmuştur.

VE İŞTE, DOSTUM, HİKÂYENİN SONUNA GELİYORUZ

Sevgili editör, görünüşe göre ayrılık vakti geldi. Umarım üsluptaki ani değişim kafanı karıştırmamıştır: Birlikte binlerce işaret arasında hızla ilerledik; yan yana dil tahıllarını gagaladık. Okumanın tıpkı sevişmek gibi etkileşimli olması gerektiğini söylerler, yani varsayıma göre, birbirimize tamamen yabancı kalmadık. İnsanlara özgü ritüeller bir süre daha birlikte kalmamızı ve yasaklı orgazm sigarasını içmemizi gerektirir.

Eminim her şey hakkında çok fazla bilgi olduğunu itiraf etmekten geri durmayacaksınız. Hattâ bir an asla durmayacağımdan endişelendiniz. Bazı yerlerde sıkılarak iç çektiniz, bazılarında esnediniz, bazılarında ise alnınızı buruşturup, kaşlarınızı çattınız.

Orthrus. Tehlikeli Moiralar – Klotho (Eğiren), Lakhesis (Kader) ve Atropos (Acımasız) – beyazlar giymiş tahtlarında oturur ve dünyanın tüm katmanlarına hükmederler. Romalı kız kardeşleri Parka'lar acımasız, iç karartıcı ve meraklı kocakarılar olan üç kız kardeştirler. İnsanların kaderlerini örerler; birincisi yünü alır, ikincisi eğirir, üçüncüsü keser. Norn'ların, onların kuzeyli kız kardeşleri olduğunu da ekleyelim (Urt geçmişten, Verthandi şimdiden ve Skuld gelecekten sorumludur).

İblis folkloru kulaklarınızdan taştı. Aşırı doz aldınız, biliyorum. İlk başta sanki birisi sizi bir kutuya kapatmış gibi hissettiniz. Yeterince rahattı – anne karnı ya da uydurma bir kulübe gibiydi, tedirgin etmeyen bir karanlık vardı: Bunların hepsi çocukça bir hayal gücünü ateşler. Ama sonrasında daraldınız, daha da daraldınız, nefes alamayacak gibi oldunuz. İyi hazırlanmış bir metinde okuyucunun kendisini peynirin içindeki bir fare gibi hissetmesi gerekir. Ancak siz böyle hissetmediniz, öyle değil mi?

Bu metinsel ve klostrofobik saldırının folklor âleminde tekerrür eden ritüellerden ileri geldiğini fark ettim. *Buna* dokunma, *ona* dokunma; bu eşiği *geçme* – *geç* hadi. O dişi, çatının üzerinden, hayır hayır, Tanrı aşkına, çitin üzerinden at. Sağ omzunun üzerinden tükür, bekle, dur! Soldan! Komşu köye gidiverirsiniz ve işaret kodu değişiverir. Küçük Baba'nın lanet olası köyünde halk, büyülere karşı sol omuzlarının üzerinden tükürürken, Büyük Baba'nın köyünde aynı şeyi sağ omuzlarının üzerinden yaparlar. Oysa siz, içinde rahatlayabildiğiniz, ayakkabılarınızı fırlatıp atabildiğiniz, ayaklarınızı masaya koyup uğursuz sonuçlarından korkmadan başparmaklarınızı oynatabildiğiniz, ritüellerden ve mitlerden arınmış bir dünyada yaşadığınız için ne kadar şanslı olduğunuzu düşünürsünüz. Ama belki de aklınızda başka bir şey vardır? Paralel dünyaların varlığı mesela?

Sözsüz Dil adındaki Sırp masalında, bir çoban ormana, koyunlarının yanına gider. Ansızın orman alev alır ve bir yılan alevlerin arasında hapsolur. Çoban yılana acır ve onu kurtarır. Yılan kendisini çobanın boynuna dolar ve onu babasına, yılan–imparatora, götürmesini emreder. Yılan–imparatorun ona muazzam zenginlikler teklif edeceği uyarısında bulunur, ama o, hayır der. Yılan–imparatordan tek istediği şey hayvanların dilini bilmektir. Dileği budur işte. İlkin yılan–imparator bunu reddeder, ancak çoban inatçıdır ve en sonunda yılan–imparator razı gelir.

"Dur! Eğer istediğin buysa yakınıma gel. Ağzını aç!"

Çoban ağzını açar, yılan–imparator onun ağzına tükürür ve şöyle der: "Şimdi sen benim ağzıma tükür!" Çoban onun ağzına tükürür.

Birbirlerinin ağzına üç kez tükürürler ve sonra yılan–imparator şöyle der: "Artık hayvanların dilini biliyorsun. Git ama hiç kimseye bildiğini söyleme. Eğer tek bir canlıya söyleyecek olursan o an ölürsün."

Böylece çoban kazandığı bu beceri – sözsüz dili, hayvanların ve bitkilerin dilini anlama becerisi – sayesinde bilge bir adam oldu.

Dil, karşılıklı anlaşmaya yarar. Gayret sarf ederek başlarız, jestler kullanırız, ellerimizi ovuştururuz, açıklarız, fikirlerimizi aktarırız, yorumlarda bulunuruz, terleriz, kaşlarımızı çatarız, anlamış gibi yaparız, anlaşıldığımızdan emin oluruz, ne hakkında konuştuğumuzu bildiğimizden emin oluruz, bizi anladıklarından emin oluruz, diğer dillerden kendi dilimize çeviriler yaparız. Ancak tüm gayretlerimizin özü şudur: Anlamı yitiririz. Eğer birbirimizi, konuşan ve dinleyen, yazan ve okuyan olarak gerçekten anlamak istiyorsak birbirimizin ağzına tükürmemiz, dillerimizin dolaşması ve tükürüklerimizin karışması gerekecektir. Editörüm, siz ve ben ayrı dilleri konuşmaktayız: Sizinki yalnızca insan dili, oysa benimki hem insan hem de yılan dili.

Şu anda kaşlarınızı mı çatıyorsunuz? Çok teşekkürler, düşünüyorsunuz, bu da zaten çok şey ifade ediyor. Şunu unutmayın ki metnimin sonuna varmaya uğraşırken öğrendikleriniz, "babayagoloji"nin yalnızca sınırlı, ufacık bir parçasıdır. Ya siz ne sanmıştınız? Baba Yaga'ların bütün tarihinin (*öylece!*) otuz kırk düzine sayfaya sığabileceğini mi? Ve meseleyi, Doğu Avrupalı, tanınmayan bir akademisyen olan ve bu konulara biraz ışık tutmak-

tan çok mutluluk duyan Aba Bagay'dan bir parça yardım alarak çözdüğünüzü mü?

Ben kapıyı yalnızca araladım ve size bu muazzam buzdağının ucunu eşeleme imkânı sundum. Bu buzdağı, dünyanın dönmesini sağlamış ve hâlâ da sağlayan milyonlarca kadından oluşuyor. (Şimdi sizin dilinizi konuşuyorum, pitoresk şeyleri geçtik.) "Yeni Başlayanlar için Baba Yaga" yazımı okurken özel bir ayrıntının dikkatinizi çekmediğinden eminim: Pek çok hikâyede Baba Yaga başının altında bir kılıçla uyur. Yazarınızın metninde her şey var; ancak **kılıç**tan bir kez bile bahsedilmiyor!

Şunu açıkça söylemeliyim ki ben sizin yazarınız gibi değilim. Baba Yaga'nın başının altındaki kılıcı biliyorum ve onun derin bir anlam taşıdığına inanıyorum. Hesapların bir yerlerde tutulduğundan, her şeyin bir yerlerde kayıt altına alındığından, bir yerlerde inanılmaz büyüklükte bir şikâyet kitabının var olduğundan ve faturaların ödenmesi gerekeceğinden eminim. Er ya da geç vakti gelecek. Öyleyse hadi kadınların (neticede, onlar tüm insanların hiç de azımsanamayacak yarısıdır), bütün Baba Yaga'ların, başlarının altından kılıçlarını alarak, hesapları kapatmak üzere hücuma geçtiklerini hayal edelim?! Yüzlerine atılan her tokat, her tecavüz, her hakaret, yüzlerindeki tükürüğün her damlası için... Diri diri yakılmış bütün o Hintli gelinlerin ve dulların küllerinden dirildiklerini ve doğrulttukları kılıçlarıyla dünyaya saldırdıklarını hayal edebiliyor muyuz?! Haydi, kumaştan parmaklıkların arasından, (sığınak gibi) kara çarşaflarından dışarı bakan ve ağızları çarşafın minyatür perdesinin arkasında saklanan kadınları konuşurken, yemek yerken ve öpüşürken hayal edelim! Haydi "deli kadınlardan", evsiz kadınlardan, dilenci kadınlardan; kendince ahlâklı adamlar, örtülmemiş kadın yüzündeki ifadeden rahatsız olduğu için yüzleri asitle yanmış kadınlardan; hayatları tamamen kocaları, babaları ve erkek kardeşlerinin iradesi altında

olan kadınlardan; recmedilen ve hayatta kalan kadınlar ile erkeklerden oluşan grupların ellerinde can veren diğerlerinden oluşan çok kalabalık ve güçlü bir ordu hayal edelim! Şimdi de bütün bu kadınların pelerinlerini indirerek kılıçlarını çektiklerini hayal edelim. Dünyanın dört bir yanındaki milyonlarca fahişenin; üzerlerinden yasa dışı ticaret yapılmış, pazarlarda tekrar tekrar satılmış beyaz, siyah ve sarı tenli kölelerin; tecavüze uğrayan, dövülen, hakları ellerinden alınan ve efendilerini hiç kimsenin durduramadığı kölelerin kılıçlarına uzandığını düşleyin. AIDS'ten ölen; akli dengesi bozuk adamların, pedofillerin, kendi kocalarının ve öz babalarının kurbanı olan genç kızları... Metal halkalarla zincirlenmiş Afrikalı kadınları; vajinaları dikilmiş, sünnet edilmiş kadınları; silikon göğüsleri ve dudakları, botokslu yüzleri ve basmakalıp gülümsemeleri olan kadınları; aç çocuklar doğuran açlık çeken milyonlarca kadını... Erkek tanrılara ve dünya üzerindeki temsilcilerine; kafalarında sembolik olarak penis yerine geçen mor, beyaz, altın rengi ve siyah başlıklar, taçlar, takkeler, kefiyeler, fesler ve sarıklar – tanrılarla iletişim kurmalarını sağlayan tüm o "antenler"den – olan şu utanmaz yaşlı adamlara dua eden milyonlarca kadını... Bu milyonlarca kadının kiliseye, camiye, tapınağa veya sunağa gitmek yerine – hem zaten bunların hiçbiri gerçekten onlara ait değildir – illaki bir tapınakları olacaksa kendilerine ait bir tapınağın, Altın Baba tapınağının arayışına çıktıklarını... Sonunda gözünü kan bürümüş erkeklerin ve milyonlarca insanı öldürmekten suçlu olan ancak bu kıyımı yeterli bulmayan erkeklerin önünde eğilmeyi bıraktıklarını hayal edelim... Çünkü onlar arkalarında bir dizi insan kafatası bırakırlar; ancak insanların uyuşmuş hayal gücü bu kafataslarını ormanın kıyısında yaşayan yalnız ve yaşlı bir kadının çitine geçirir.

Ben Aba Bagay, "proletarya"ya, kocakarı Enternasyonali'ne aitim, çünkü ben **ta ötede olanım**! Şaşırdığınızı söylemeyin bana. Bunu tahmin edebilirdiniz; siz de biliyorsunuz ki kadınlar dönüşümün

"ustaları"dır ve bu yetenek onlara, hayatta kalma konusunda "ustalaştıkları" yeraltında yüzyıllar boyunca yaşarken öğretilmişti. Hem zaten onlara Âdem'in kaburgasından doğdukları ve bu dünyada sadece Âdem'in çocuklarını doğursunlar diye var oldukları daha en başından söylenmemiş mi?

Elveda, sevgili editör! Çok yakında insan dilimi kuşdiline dönüştüreceğim. İnsan olarak sadece birkaç dakikam kaldı, sonra ağzım uzayıp gagaya, parmaklarım biçim değiştirerek pençelere dönüşecek. Tenimden siyah, parlak tüyler çıkacak. İyi niyetimin işareti olarak, sana bir tüyümü bırakıyorum. Ona iyi bak. Beni hatırlatsın diye değil, uyuyan Baba Yaga'nın başının altında duran o kılıcı hatırlatması için.

başka kitaplar

İçindekiler: Kara mizah, E(leştiri) vitamini, İroni (tedirgin edecek kadar yüksek dozda).
Kullanım süresi: Hemen şimdi!
UYARI: "Normal"lerin ulaşamayacağı raflarda saklayınız...

Dubravka Ugrešić

BABA YAGA'NIN YUMURTASI

"Ugrešić, takip edilecek bir yazar."

Susan Sontag

"Kadınlık ve yaşlanma üzerine derin ve şaşırtıcı bir meditasyon."

London Review of Books

"...İnsancıl dünya görüşü, büyük bir yaratıcı gücün güdümünde."

Times Literary Supplement

"Pupa'nın kaybolan ruhu, yaşlılıktan kaynaklanan ve elbisesinin eteği gibi peşinden gelen belli belirsiz sidik kokusunu da sürükleyip beraberinde götürmüştü. Pupa'nın kaskatı vücudu önlerinde yatıyordu ama -sanki ölüm bir kurutma kâğıdıymış gibi- koku ortadan kalkmıştı."

www.ithaki.com.tr internet satış: www.ilknokta.com

ithaki

9 786053 751526